

Яж, моли се и обичай

ЕЛИЗАБЕТ ГИЛБЪРТ

*Една жена търси всичко
из Италия, Индия
и Индонезия*

ПРОЗОРЕЦ

ЕЛИЗАБЕТ ГИЛБЪРТ ЯЖ, МОЛИ СЕ И ОБИЧАЙ

Превод: Мария Михайлова

chitanka.info

Елизабет Гилбърт е млада омъжена жена, която не е щастлива от семейния си живот. След мъчителен развод и бурна любовна връзка тя е съсипана и обърквана, но и свободна както никога преди. Лиз се отправя на едногодишно пътешествие в търсене на щастието и равновесието в живота си. Най-напред прекарва четири месеца в Рим, където учи италиански с помощта на красиви братя близнаци, въздържа се от романтична обвързаност (въпреки близнаците) и напълнява с десет килограма. След това прекарва четири месеца в ашрам в Индия, където установява, че за да постигнеш просветление, трябва да си готов дори да ставаш посред нощ и да търкаш пода на храма. Там успява да обуздае част от демоните в себе си. Накрая се озовава на Бали, където беззъб шаман на неизвестна възраст ѝ показва нов път към покоя — просто седи и се усмихвай. И ето че щастието бавно пропълзява в нея и я завладява.

„Успокояваща и вдъхновяваща, написана с невероятно остроумие, тази книга е за всеки, който някога е губил нещо или си е казал, че би трябвало да има и друг, по-добър път.“

Ню Йорк Таймс

*На Сюзан Боуен, която беше мое убежище дори от 31
000 километра.*

*Кажете истината, кажете истината, кажете
истината.^[1]*

Шерил Луис Молър

УВОД

ИЛИ КАК РАБОТИ ТАЗИ КНИГА ИЛИ СТО И ДЕВЕТОТО МЪНИСТО

Когато пътувате из Индия — особено през свещени места и ашрами^[2], виждате много хора, които носят наниз от мъниста на врата си. Виждате и много стари снимки на голи, мършави и плашещи йоги (а понякога даже на пълнички, благи и лъчезарни йоги), които също носят наниз. Тези наниз от мъниста се наричат *джапа мала*. Използват се в Индия от стотици години, за да помагат на вярващите хиндуисти и будисти да останат съсредоточени по време на молитвена медитация. Държат наниза в едната ръка и пръстите отмерват мънистата последователно — по едно мънисто при всяко повтаряне на мантрата. Когато средновековните кръстоносци тръгнали на изток за свещените войни, те видели с очите си поклонници, които се молели с тези джапа мала, възхитили се и донесли идеята у дома, в Европа, като молитвена броеница.

Традиционната джапа мала има сто и осем мъниста. Сред повечето езотерични кръгове от източни философи числото 108 се смята за най-благоприятното, за съвършеното трицифрено число, кратно на три, а сумата от елементите му е девет, което е три пъти по три. А три, разбира се, е числото символ на върховно равновесие, както ясно прозира всеки, който някога е изучавал или Светата троица, или обикновен висок стол в бар. Тъй като цялата книга разказва за усилията ми да намеря равновесие, реших да я построя като джапа мала, затова разделих историята си на 108 разказа или мъниста. Този наниз от 108 разказа е разделен на още три части — за Италия, Индия и Индонезия, трите страни, които посетих през годината, прекарана в себеопознаване. Разпределението означава, че във всяка част има 36 разказа, което ми допада в личен план, защото пиша всичко това, когато съм на трийсет и шест години.

Сега, преди прекалено много да заприличам на Луис Фарахан^[3] с тази нумерологична история, нека в заключение да кажа, че харесвам

идеята тези истории да се нанижат според принципа на джапа мала и понеже тя е толкова... подредена. Искреното духовно дирене е — и винаги е било — системно и дисциплинирано усилие. Търсенето на истината не е никаква нескопосана общодостъпна игра дори и в тази велика епоха на нескопосани общодостъпни игри. Тъй като съм едновременно търсеща жена и писателка, полезно е да се придържам към мънистата, доколкото е възможно, за да се съсредоточа по-добре върху онова, което се опитвам да постигна.

Тъй или иначе, всяка джапа мала има специално допълнително мънисто — сто и деветото мънисто, което виси извън равновесния кръг от сто и осем като обица. Преди мислех, че сто и деветото мънисто е резерва като допълнителното копче на луксозен пуловер или като най-малкия син в кралско семейство. Но както изглежда, има още по-висше предназначение. Когато пръстите ви достигнат този маркер по време на молитва, трябва да прекъснете своята вгълъбеност в медитацията и да благодарите на учителите си. Затова тук, на своето сто и девето мънисто, спирам, преди даже да съм започнала. Благодаря на всичките си учители, които се появиха пред мен тази година под толкова много чудновати форми.

Но най-вече благодаря на своята гуру, която е самият пулс на състраданието и която така щедро ми позволи да уча в нейния ашрам, докато бях в Индия. Освен това сега е моментът, в който бих искала да изясня, че пиша за своите преживявания в Индия изцяло от лична гледна точка, а не като изследовател теолог или като официален говорител на когото и да било. Ето защо в книгата няма да използвам името на своята гуру — не мога да говоря от нейно име. Нейното учение говори най-добре за себе си. Няма да разкрия името или местонахождението на нейния ашрам, спестявайки на тази чудесна институция общественото внимание, от което тя може би нито се интересува, нито има начин да се справи с него.

Един последен израз на признателност: разпръснатите из тази книга имена са променени по различни причини, но промяната на истинското име на всеки човек, когото срещнах в индийския ашрам — и индиец, и от Запада, — е мой личен избор. Правя го от уважение и поради факта, че повечето хора не предприемат духовно търсене, за да се появят впоследствие като герои в книга. (Разбира се, освен ако това не съм самата аз.) Направих само едно изключение от тази

самоналожена политика на анонимност. Ричард от Тексас наистина се казва Ричард и наистина е от Тексас. Искан да използвам истинското му име, защото той означаваше много за мен, докато бях в Индия.

И последно — когато попитах Ричард дали има нещо против да го спомена в книгата си като бивш пласьор на наркотици и пияница, той отвърна, че ще е съвсем подходящо.

Каза: „И бездруго се чудех как да го разглася.“

Но първо — Италия...

[1] Освен ако не се опитваш да сключиш спешно сделка с недвижим имот на остров Бали, така както е описано в книга 3. — Б.а.

↑

[2] Места за духовно уединение, обучение и развитие. — Б.пр. ↑

[3] Лидер на движението „Ислямска нация“ в САЩ. — Б.пр. ↑

ИТАЛИЯ
ИЛИ „КАЖИ ГО, КАКТО ГО ЯДЕШ“ ИЛИ
ТРИЙСЕТ И ШЕСТ ИСТОРИИ ЗА
СТРЕМЕЖА КЪМ УДОВОЛСТВИЕТО

1.

Искам Джовани да ме целуне.

Но това е ужасна идея по много причини. Първо, Джовани е с десет години по-млад от мен и — като повечето италианци на двайсет и няколко години — още живее с майка си. Дори само тези факти го правят малко вероятен любовен партньор за мен, като се има предвид, че аз съм типична американка на около трийсет и пет години, която току-що е преминала през несполучлив брак и опустошителен безкраен развод, последван незабавно от страстна любовна история с отвратително болезнен край. След толкова много поредни загуби станах тъжна и ранима и около седем хиляди годишна. По принцип не бих натрапила своята жалка, съсипана, застаряваща личност на прекрасния и неопетнен Джовани. Да не говорим, че най-сетне стигнах възрастта, когато жената почва да се пита наистина ли най-мъдрият начин да преодолее загубата на един красив тъмноок млад мъж е веднага да покани друг такъв в леглото си. Ето защо бях самотна толкова месеци. Ето защо всъщност реших да прекарам цялата година във въздържание.

Тук схватливият наблюдател може да се поинтересува: „Тогавя защо дойде в Италия?“

На което мога да отговоря само: „Чудесен въпрос“, особено когато гледам през масата красивия Джовани.

Джовани е моят партньор в езиков тандем. Звучи като намек, но за съжаление не е. Означава единствено, че се срещаме няколко вечери седмично тук, в Рим, за да може всеки да упражнява езика на другия. Първо говорим на италиански и той е търпелив с мен; после говорим на английски и аз съм търпелива с него. Открих Джовани няколко седмици след като пристигнах в Рим благодарение на голямото интернет кафе на „Пиаца Барбарини“, от другата страна на улицата срещу фонтана със скулптурата на онзи секси тритон, който надува своята раковина. Той (Джовани, не тритонът) беше залепил съобщение на дъската за обяви, че италианец търси някой с майчин език английски, за да се упражнява в разговор. Точно до неговата обява

имаше друго съобщение със същата молба — дума по дума, дори с еднакъв шрифт. Единствената разлика беше в информацията за контакт. На едната обява имаше имейл на някой си Джовани, а другата представяше някой си Дарио. Но дори домашният телефонен номер беше един и същ.

Използвах силната си интуиция и пратих имейл на двамата едновременно, като попитах на италиански: „Да не би да сте братя?“

Джовани беше този, който написа следното много *provocativo*^[1] съобщение: „Още по-хубаво е — близнаци сме!“

Да, много по-хубаво. Оказаха се високи, мургави и красиви, еднояйчни двайсет и пет годишни близнаци, с онези огромни, кафяви и влажни италиански очи, които просто ми късат сърцето. След като лично се срещнах с момчетата, се зачудих дали да не коригирам някак решението си за въздържание през тази година. Например да спазвам абсолютно въздържание, но по изключение да задържа двойка красиви двайсет и пет годишни италианци близнаци като любовници. Кое то леко напомняше на моя приятелка — вегетарианка с едно изключение, бекона, — но все пак... Вече съчинявах писмото си до „Пентхаус“:

Запалените свещи в римското кафене разпиляваха потрепващи сенки и беше невъзможно да разбера чии ръце ме гале...

Но не.

Не и не.

Пресякох фантазията по средата на думата. Моментът не беше подходящ да търся любовна история и несъмнено (както след деня идва нощта) да усложнявам допълнително вече объркания си живот. Време беше да потърся лек и спокойствие, които осигурява само уединението.

Както и да е, сега, в средата на ноември, двамата със срамежливия и усърден Джовани вече сме добри приятели. А Дарио — по-шумният и весел от двамата братя — запознах със своята очарователна приятелка Софи от Швеция и те, общо взето, споделят вечерите си в Рим като друг вид тандем. Но аз и Джовани само си говорим. Е, ядем и си говорим. Вече сме прекарвали доста приятни седмици в ядене и говорене — споделяме ту някоя пица, ту поправка в граматиката. И тази вечер не беше изключение. Чудесно се забавлявахме с нови идиоми и с прясна моцарела.

Сега е полунощ, има мъгла и Джовани ме изпраща до апартамента ми по тесните улички на Рим, които така се вият около древните сгради, сякаш заблатени реки пълзят покрай сенчестите коренища на кипариси. Вече сме пред вратата ми. Заставаме един срещу друг. Той нежно ме прегръща. Това е напредък; първите няколко седмици само протягаше ръка за поздрав. Мисля, че ако остана в Италия още три години, той може дори да се напие и да ме целуне. От друга страна, може просто да ме целуне веднага, тази вечер, точно тук до вратата ми... още има шанс... Искам да кажа, телата ни са притиснати едно към друго под лунната светлина... и естествено, ще е ужасна грешка... но все пак има такава чудесна вероятност да го направи точно сега... просто да се наведе... и... и...

Не.

Отдръпва се от прегръдката.

— Лека нощ, скъпа моя Лиз — казва той.

— *Buona notte, caro mio*^[2] — отвърщам аз.

Изкачвам стълбите до апартамента си на четвъртия етаж съвсем сама. Влизам в миниатюрното си ателие съвсем сама. Затварям вратата след себе си. Още една самотна вечер в Рим. Очаква ме поредната дълга нощ, през която в леглото ми няма да има никой и нищо, освен купчина италиански разговорници и речници.

Сама съм, съвсем сама, напълно сама.

Проумявам този факт, оставям чантата си, падам на колене и притискам челото си в пода. Ето, отправям към вселената пламенна молитва за благодарност.

Първо на английски.

После на италиански.

И после — просто за да ме разберат по-добре — на санскрит.

[1] Предизвикателно (ит.). — Б.пр. ↑

[2] Лека нощ, скъпи мой (ит.). — Б.пр. ↑

2.

И докато още смирено се моля долу на пода, ще остана в това положение и ще се прехвърля три години назад във времето, когато започна цялата тази история — към момент, който ме завари в абсолютно същата поза: на колене, на пода, мълвяща молитва.

Всичко друго от сцената преди три години обаче беше различно. По онова време не бях в Рим, а в банята на горния етаж в голяма къща близо до Ню Йорк, която наскоро бях купила заедно със съпруга си. Ноемврийски студ, около три часа през нощта. Съпругът ми спеше в леглото ни. Аз се криех в банята може би за четиридесет и седма поредна нощ и точно като всички предишни нощи плачех. Всъщност плачех толкова силно, че пред мен на плочките се разливаше огромно езеро сълзи и сополи, същински потоп (ако щете) на моя срам, страх, объркване и тъга.

Не искам повече да съм омъжена.

С всички сили се мъчех да не го осъзнавам, но истината все настояваше да ми се покаже.

Не искам повече да съм омъжена. Не искам да живея в тази голяма къща. Не искам да имам дете.

Но бях длъжна да искам дете. Бях на трийсет и една години. Със съпруга ми, с когото бяхме заедно от осем години и женени от шест, бяхме изградили целия си живот около простото очакване, че след като навършим старческите трийсет, аз ще пожелаая да се установя и да имам деца. И двамата очаквахме, че дотогава ще съм се уморила от пътувания и с радост ще заживея в голям и шумен дом, пълен с деца и със собственоръчно ушити юргани, с градина в задния двор и с топла яхния, която къкри върху печката. (Фактът, че това беше съвсем точен портрет на собствената ми майка, веднага показва колко трудно ми е било някога да направя разлика между себе си и властната жена, която ме бе отгледала.) Но с ужас разбих, че не искам нито едно от тези неща. Вместо това, когато бях на двацет и девет години, крайният срок ТРИЙСЕТ надвисна отгоре ми като смъртна присъда и открих, че не искам да съм бременна. Продължавах да очаквам да се появи

желанието ми за дете, но това не се случи. А аз знам какво е да искаш нещо, повярвайте ми. Много добре знам какво е желание. Но то липсваше. Отгоре на това, не спирах да мисля какво каза сестра ми веднъж, докато кърмеше първото си бебе: „Да имаш дете е като да си направиш татуировка на лицето. Наистина трябва да си сигурна, че точно това искаш, преди да му се посветиш.“

Обаче сега как да се върна назад? Всичко си беше на мястото. Трябваше да се случи тази година. Всъщност вече от няколко месеца опитвахме да зачена. Но нищо не се получаваше (с изключение на факта, че почти като саркастична подигравка с бременността ми се появи психосоматично сутрешно гадене и нервно повръщах закуската си всеки ден). И всеки месец по време на менструация откривах, че скришом шепна в банята: *Благодаря, благодаря, благодаря, благодаря ти, че ми даваш още един месец живот...*

Опитвах да се убедя, че това е нормално. Реших, че сигурно всички жени имат подобни чувства, когато се опитват да забременеят. (Определях тези чувства като „противоречиви“ и избягвах много поточното описание „изцяло сковани от ужас“.) Внушавах си, че това е нормално, независимо от всички доказателства за обратното — като познатата, която срещнах миналата седмица. Разбрала, че за първи път е бременна, след като цели две години се лекувала от безплодие и пръснала куп пари. Беше във възторг. Каза, че винаги е искала да стане майка. Призна, че от години тайно купува бебешки дрешки и ги крие под леглото, където мъжът ѝ няма да ги намери. Видях радостта на лицето ѝ и я разпознах. Същата радост грееше на моето собствено лице миналата пролет, щом от списанието, за което работех, ми казаха, че ме пращат в Нова Зеландия да напиша статия за търсенето на вид гигантска сепия. И си помислих: „Докато не почувствам такъв възторг от мисълта за бебето, какъвто почувствах от това, че ще ходя до Нова Зеландия да търся гигантска сепия, не мога да имам дете.“

Не искам повече да съм омъжена.

През деня отхвърлях тази мисъл, но нощем тя ме разяждаше. Каква катастрофа. Как може да съм толкова престъпно нищожество, че да потъна толкова дълбоко в един брак, а после да избягам? Купихме къщата само преди година. Не исках ли този хубав дом? Не го ли харесвах? Тогава защо обикалях просторните му стаи всяка нощ и виех като Медея? Не се ли гордеех с всичко придобито в брака: престижния

дом в Хъдсън Вали, апартамента в Манхатън, осемте телефонни линии, приятелите, пикниците и партитата, уикендите, прекарвани в бродене по пътеките, на който си искаме четвъртит хипермаркет и в купуване на още уреди на кредит? Във всеки един момент бях участвала активно в създаването на този живот, тогава защо нищо в него не ми прилягаше? Защо се чувствах толкова претрупана със задължения, уморена от това, че предимно аз изкарвам хляба, домакинствам, координирам социалния ни живот, разхождам кучето, аз съм съпруга и бъдеща майка и — в някакви откраднати мигове — писателка...?

Не искам повече да съм омъжена.

Съпругът ми спеше в другата стая, в леглото ни. Еднакво го обичах и не можех да го понасям. Не можех да го събудя и да споделя, че съм нещастна — какъв смисъл имаше? Той вече от месеци ме гледаше как се разпадам, как се държа като побъркана (и двамата се съгласихме с тази дума) и това само го изтощаваше. И двамата знаехме, че нещо не ми е наред, и той почваше да губи търпение. Карахме се и плачехме и това ни беше омръзнало, както може да втръсне само на двама души, чийто брак рухва. Имахме очи на бегълци.

Причините, по които не исках вече да съм съпруга на този мъж, са прекалено лични и много тъжни, за да ги споделям тук. Голяма част бяха свързани с моите проблеми, но завидна порция от неприятностите ни беше свързана и с него. Това е съвсем естествено, в края на краищата в брака участват двама души — два гласа, две мнения, две враждуващи групировки от решения, желания и ограничения. Но не мисля, че е подходящо да обсъждам неговите проблеми в своята книга. Нито ще моля някой да ми вярва, че мога да представя безпристрастна версия на нашата история, и затова хрониката за провала на нашия брак ще остане неразказана. Освен това тук няма да обсъждам и причините, поради които все още исках да му бъда съпруга, нито колко беше прекрасен, нито защо го обичах, защо се бях омъжила за него и защо не бях в състояние да си представя живота без него. Няма да разказвам нито едно от тези неща. Достатъчно е да кажа, че в онази нощ той още беше моят морски фар и моят албатрос. Единственото по-немислимо от това да си тръгна беше да остана; единственото по-невъзможно от това да остана беше да си тръгна. Не исках да съсипвам

нищо и никого. Исках само тихо да се измъкна през задната врата без бъркотия и без последствия и да бягам неспирно чак до Гренландия.

Тази част от историята ми не е щастлива, знам. Но я споделям тук, защото на онези плочки в банята се случи нещо, което завинаги щеше да промени хода на живота ми.

Почти като налудничавите астрономически суперсъбития, когато някоя планета, без каквато и да е причина отскача в космоса, разтопеното ѝ ядро се размърдва, измества полюсите и променя драстично формата ѝ така, че цялото тяло на планетата изведнъж става продълговато вместо сферично.

Случи се така, че започнах да се моля.

Знаете как, на Бог.

3.

За мен това беше начало. Тъй като за първи път споменавам тази натежала от значения дума БОГ в книгата си и понеже тя ще се появява отново много пъти на следващите страници, съвсем справедливо е да спра тук за момент и да обясня точно какво имам предвид, когато я произнасям, просто за да може хората веднага да решат в каква степен да се засегнат.

Оставям за по-късно спора дали Бог изобщо съществува (не, имам по-добра идея — да пропуснем напълно този спор). Нека първо обясня защо използвам думата Бог, щом също толкова лесно мога да избира думите *Йехова, Аллах, Брахма, Вишну или Зевс*. Друга възможност бе да нарека Бог „Онова“, както го изписват в древните санскритски текстове и което според мен най-много се приближава до всеобхватната и неизразима същност, която понякога усещам. Но за мен „Онова“ няма лице — сякаш е предмет, а не същество — и аз не мога да му се моля. Имам нужда от точно име, за да усетя пълноценно личното присъствие. По същата причина не отправям молитвите си към Вселената, Великата празнота, Силата, Върховния аз, Цялото, Създателя, Светлината, Висшата сила, нито дори към най-поетичното название на Бог, сигурно взето от гностичните евангелия: „У Когото няма нито сянка от промяна.“

Нямам нищо против което и да е от тези имена. Чувствам, че те са равни, защото са еднакво подходящи и неподходящи описания на неизразимото. Но всички имаме искрена нужда от име за неизразимото и аз усещам, че „Бог“ е най-топлото, затова го използвам. Също трябва да призная, че обикновено мисля за Бог като за „Него“, което не ме притеснява, защото според мен това е просто удобно лично местоимение, а не прецизно анатомично описание или причина за революция. Естествено, нямам против хората да наричат Бог „Нея“ и разбирам желанието им за това. Пак повтарям — за мен това са равнозначни изрази, колкото подходящи, толкова и неподходящи. Обаче смятам, че изписването и на двете местоимения с главна буква е мило, дребна учтивост пред божественото.

Културно, макар и не богословски, аз съм християнка. Родена съм в общност на бели англосаксонски протестанти. И макар наистина да обичам онзи велик проповедник на мира, наречен Исус, и да си запазвам правото в определени трудни ситуации да се питам какво всъщност би направил Той, не мога да преглътна категоричното твърдение в християнството, според което Христос е *единственият* път към Бога. Строго погледнато, тогава не мога да се нарека християнка. Повечето християни, които познавам, приемат чувствата ми по въпроса благосклонно и без предразсъдъци. Освен това повечето християни, които познавам, не се изразяват много стриктно. На онези, които наистина се изразяват (и мислят) стриктно, тук мога само да поднеса извиненията си за наранените чувства и да се разгранича от вижданията им.

Обикновено се интересувам от трансцендентната мистика на всички религии. Винаги затаявам дъх от вълнение, когато някой твърди, че Бог не живее в догматичните писания, нито седи върху трон високо в небето, а пребивава наистина много близо до нас — много по-близо, отколкото можем да си представим — и диша направо през сърцата ни. Отвърщам с признателност на всеки, който някога е пътувал до центъра на това сърце и сетне се е върнал на света, за да разкаже на останалите, че Бог е *преживяване на върховната любов*. Във всяка религиозна традиция на земята има загадъчни светци и хора, надхвърлили човешките възможности, които разказват точно за това преживяване. За съжаление много от тях са затворени и убити. Въпреки всичко ги ценя високо.

И накрая, моята вяра в Бог е нещо простичко. Например някога имах наистина страхотно куче. Взех я от приют за безпризорни любимци. Беше смесица от около десет различни породи, но явно бе наследила най-хубавите черти от всяка. Имаше кафява козина. Когато ме питаха: „Какво е това куче?“, винаги отговарях едно и също: „Това е кафяво куче.“ По същия начин, когато ми задават въпроса: „В какъв Бог вярваш?“, отговорът ми е лесен: „Вярвам във великолепен Бог.“

4.

Разбира се, имах много време да формулирам отношението си към божественото, откакто тогава на плочките в банята за първи път говорих направо на Бог. Насред онази мрачна ноемврийска криза обаче нямах желание да определям гледната си точка към теологията. Искях само да спася живота си. Най-после забелязах, че, изглежда, съм достигнала степен на безнадеждно и застрашаващо живота отчаяние, и ми дойде наум, че понякога хората в такова състояние се обръщат към Бог за помощ. Мисля, че го прочетох в някаква книга.

През сподавения плач казах на Бог нещо като: „Здравей, Боже. Как си? Аз съм Лиз. Радвам се да се запознаем.“

Точно така, говорех на създателя на вселената, сякаш току-що са ни запознали на някой коктейл. В живота обаче боравим с онова, което знаем, а в началото на ново познанство аз винаги използвам тези думи. Всъщност само това можех да направя, за да се въздържа и да не кажа: „Винаги съм била голям фен на твоето творчество...“

„Съжалявам, че те безпокоя толкова късно през нощта — продължих аз, — но съм в голяма беда. И ми е мъчно, че никога преди не съм ти говорила направо, но се надявам, че винаги съм изразявала достатъчно благодарност за всички дарове, които си ми изпращал в живота.“

Тази мисъл ме накара да заплача още по-силно. Бог ме чакаше. Доколкото можах, се овладях и продължих: „Както знаеш, не съм специалист в молитвите. Но те моля да ми помогнеш. Отчаяно се нуждая от помощ. Не знам какво да правя. Нуждая се от отговор. Моля те, кажи ми какво да направя... Моля те, кажи ми какво да направя...“

И така молитвата се стесни до простото искане — *Моля те, кажи ми какво да направя*, — което повтарях отново и отново. Не знам колко време се молих. Знаем само, че го правех като човек, който моли да пощадят живота му. И плаках цяла вечност.

Докато — съвсем внезапно — не спрях.

Съвсем внезапно открих, че вече не плача. Всъщност спрях по средата на хлипането. Мъката ми беше напълно изсмукана навън.

Вдигнах чело от пода и седнах изненадана, чудейки се дали сега ще видя някакво Висше същество, което отнася плача ми. Но нямаше никой. Бях съвсем сама. Но не истински сама. Бях заобиколена от нещо, което мога да опиша само като малък джоб, пълен с тишина — толкова необикновена тишина, че не смеех да издишам от страх да не я подплаша. Стоях напълно неподвижна. Не знам дали изобщо някога съм усещала такъв покой.

После чух глас. Моля ви, не се тревожете — не беше холивудският старозаветен глас на Чарлтън Хестън^[1], нито ми съобщаваше, че трябва да построя бейзболно игрище в задния си двор. Беше просто моят глас и излизаше от самата мен. Но никога не го бях чувала такъв. Пак си беше моят глас, но напълно разумен, спокоен и състрадателен. Така би звучал гласът ми само ако някога изпитам любов и сигурност в живота си. Как да опиша топлотата на чувството в този глас, докато ми даваше отговора, който завинаги щеше да запечата вярата ми в божественото?

Гласът каза: *Лягай си, Лиз.*

Издишах.

Пределно ясно беше, че точно това трябва да направя. Нямаше да приема никакъв друг отговор. Нямаше да повярвам на някакъв мощен, гръмовен глас, който казва или: *Трябва да се разведеш с мъжа си!*, или: *Не трябва да се развеждаш с мъжа си!* Защото това не е истинска мъдрост. Истинската мъдрост дава единствения възможен отговор във всеки конкретен момент, а в онази нощ да си легна беше единственият възможен отговор. *Лягай си*, каза този всезнаещ вътрешен глас, защото не ти е нужно да узнаеш крайния отговор точно сега, в три часа през нощта, един вторник през ноември. *Лягай си*, защото те обичам. *Лягай си*, защото единственото, от което имаш нужда сега, е да си починеш малко и да се погрижиш добре за себе си, докато наистина узнаеш отговора. *Лягай си*, защото, когато дойде бурята, трябва да си достатъчно силна, за да се справиш с нея. А бурята се задава, скъпа моя. Ще се разрази съвсем скоро. Но не тази нощ. Затова:

Лягай си, Лиз.

В известен смисъл този кратък епизод носи всички признаци на типичния за християнството духовен прелом — тъмната нощ на душата, зовът за помощ, гласът, който отговаря, усещането, че си

преобразен. Но не бих казала, че за мен това беше религиозен *прелом* — не и в традиционния смисъл да се преродиш или да бъдеш спасен. По-скоро бих нарекла случилото се онази нощ началото на духовен *разговор*. Първите думи на открит и изучаващ диалог, който накрая действително щеше да ме отведе много близо до Бог.

[1] Американски актьор, познат с епичните си роли във филмите „Десетте Божии заповеди“, „Планетата на маймуните“, „Бен Хур“ и др. — Б.пр. ↑

5.

Ако имах някаква представа, че лошите дни се редуват с много лоши дни, както казва някъде Лили Томлин, не знам колко добре щях да спя онази нощ. Но седем много трудни месеца по-късно наистина напуснах съпруга си. Когато най-после взех това решение, мислех, че най-лошото е минало. Това само показва колко малко съм знаела за развода.

Веднъж в списание „Ню Йоркър“ имаше една карикатура. Две жени си говорят и едната казва на другата: „Ако наистина искаш да опознаеш някого, трябва да се разведеш с него.“ Разбира се, опитът ми подсказваше обратното. Отвърнах, че ако наистина искаш да ПРЕСТАНЕШ да познаваш някого, трябва да се разведеш с него. Или с нея. Защото това се случи с мен и мъжа ми. Всеки от нас беше потресен колко бързо се превърнахме от хора, които се познават един друг най-добре на света, в двамата най-неразбиращи се непознати, които някога са съществували. На дъното на тази отчужденост стоеше неоспоримият факт, че и двамата правехме неща, които другият никога не би сметнал за възможни: той никога не бе и сънувал, че наистина ще го напусна, а аз дори и в най-смелите си фантазии не бях мислила, че той ще ме пусне толкова трудно.

Когато напуснах мъжа си, искрено вярвах, че можем да уредим практическите въпроси за няколко часа с калкулатор, донякъде здрав разум и малко доброжелателност към човека, когото някога сме обичали. Отначало предложих да продадем къщата и да разделим всички авоари по равно; никога не ми е хрумвало, че ще действаме по друг начин. Той не сметна предложението за справедливо. Затова покачих офертата си и дори предложих различен вид равна делба: той да вземе всички вещи, а аз да поема цялата вина. Но и това не помогна да се споразумеем. Сега аз бях в задънена улица. Как да преговаряте, ако вече сте предложили всичко? Оставаше ми само да чакам контрапредложение от него. Заради вината, че съм го изоставила, дори не ми хрумваше, че ми се полага поне дребна сума от парите, които бях спечелила през изминалите десет години. Отгоре на всичко заради

новоизлюпената ми духовност за мен беше крайно важно да не водим битка. Такава беше позицията ми — нито щях да се защитавам от него, нито щях да се боря. Въпреки съветите на всички загрижени за мен страшно дълго време се въздържах дори да се консултирам с адвокат, защото смятах, че дори това е враждебна постъпка. Исках да съм също като Ганди в това отношение. Исках да съм и като Нелсън Мандела. По онова време не осъзнавах, че и Ганди, и Мандела са *адвокати*.

Минаваха месеци. Животът ми беше спрял в очакване да бъде освободена, чаках да видя при какви условия. Живеехме отделно (той се беше преместил в нашия манхатънски апартамент), но нищо не бе решено. Сметките се трупаха, не ни вървеше в работата, къщата се разпадаше и мълчанието на мъжа ми се нарушаваше само от случайни разговори, в които той ми напомняше какво престъпно нищожество съм аз.

След това се появи Дейвид.

Всички усложнения и травми от тези грозни години на развод се умножиха от драмата с Дейвид — човека, в когото се влюбих, докато напусках брака си. Да не казах, че съм се „влюбила“ в Дейвид? Имах предвид, че изхвърчах от брака си директно в прегръдките на Дейвид точно както цирков артист от анимационен филм скача от висока платформа, пада в малка чаша вода и изчезва напълно. Вкопчих се в Дейвид, за да избягам от брака, сякаш Дейвид беше последният хеликоптер, излитащ от Сайгон. Натоварих го с всичките си надежди за спасение и щастие. Да, наистина го обичах. Но ако можех да измисля по-силна дума от „отчаяно“, за да опиша как обичах Дейвид, щях да я използвам тук, а отчаяната любов винаги е най-трудна.

След като напуснах мъжа си, се преместих направо при Дейвид. Той беше — и все още е — великолепен млад мъж. Нюйоркчанин, актьор и писател, с кафяви и влажни италиански очи, които винаги (споменах ли го вече?) ми късат сърцето. Дете на улицата, независим, вегетарианец, цапнат в устата, одухотворен, изкусителен. Поет бунтар, йога от Йонкърс. Личната нова, секси бейзболна звезда на Бог. По-голям от живота. По-голям от голямото. Или поне според мен. Първия път, когато приятелката ми Сюзан ме чу да говоря за него, хвърли един поглед към трескавото ми лице и каза: „Боже мой, мила, здравата си загазила.“

С Дейвид се срещнахме, защото участваше в пиеса по мои разкази. Играеше герой, когото бях измислила, а това е красноречиво. В отчаяната любов винаги става така, нали? В отчаяната любов винаги измисляме роля на партньора си и изискваме да бъде такъв, какъвто ни трябва, а после, щом откаже да играе създадената от нас роля, се чувстваме опустошени.

О, преживяхме толкова страхотни моменти заедно през първите месеци, когато той все още беше моят романтичен герой, а аз — неговият сбъднат сън. Такова вълнение и съвместимост никога не бях си представяла. Измислихме свой собствен език. Ходехме на едnodневни екскурзии и на дълги пътешествия. Катерехме се по върхове, гмуркахме се до дъното, планирахме околосветско пътешествие заедно. Докато чакахме на опашка пред Службата за превозните средства, се забавлявахме повече, отколкото много двойки, отишли на меден месец. Наричахме се с един и същ прякор, за да няма разделение между нас. Крояхме планове, давахме си тържествени обещания и клетви, вечеряхме заедно. Той ми четеше книги и *переше дрехите ми*. (Първия път, когато се случи, се обадох на Сюзан да докладвам удивена чудото, сякаш тъкмо бях видяла камила да говори по уличен телефон. Казах: „Един мъж току-що ми изпра дрехите! Дори изпра на ръка бельото ми!“ А тя повтори: „Боже мой, мила, здравата си загазила.“)

Първото лято на Лиз и Дейвид приличаше на епизод с влюбени от всеки романтичен филм, който сте гледали — от плисъка на вълните до бягането ръка за ръка по златните ливади по здрач. По това време все още мислех, че разводът ми може всъщност да протече елегантно, макар че се уговорих със съпруга си през лятото да не го обсъждаме, за да се успокоим и двамата. Както и да е, беше много лесно да не мисля за цялата тази загуба във вихъра на такова щастие. После това лято (иначе познато като „отлагане на присъдата“) свърши.

На 9 септември 2001 година се срещнах с мъжа си лице в лице за последен път, без да подозирам, че всяка следваща среща между нас ще изисква адвокати като посредници. Вечеряхме в ресторант. Опитах се да говоря за раздялата ни, но само се карахме. Той ми каза, че съм лъжкиня и предателка, че ме мрази и повече никога няма да говори с мен. Два дни по-късно се събудих след мъчителна нощ и научих, че отвлечени самолети се блъскат в двете най-високи сгради на моя Ню

Йорк, а всичко непоклатимо, което досега е представлявало цялост, се превръща в прашна лавина от отломки. Обадих се на съпруга си, за да разбера дали е в безопасност, и заедно плакахме заради бедствието, но не отидох при него. През онази седмица всички в Ню Йорк захвърлиха омразата от уважение към огромната сполетяла ни трагедия, но аз пак не отидох при съпруга си. Ето как и двамата разбрахме, че всичко, всичко е свършило.

Няма да преувелича много, ако кажа, че през следващите четири месеца изобщо не спях.

Преди мислех, че съм се разпаднала на парчета, но сега (в съзвучие с явното сгромолясване на целия свят) животът ми наистина беше съсипан. Тръпки ме побиват, като си помисля какво съм причинила на Дейвид през месеците от съвместния ни живот веднага след 11 септември и след раздялата с мъжа ми. Представете си с каква изненада е открил, че най-веселата, най-уверената жена, която някога е срещал, всъщност — щом я оставиш сама — се превръща в мрачна бездна от бездънна скръб. И пак не можех да спра да плача. В този момент той започна да се отдръпва и тогава видях другата страна на своя страстен романтичен герой — онзи Дейвид, който беше самотен като корабкрушенец, студен на пипане и нуждаещ се от повече лично пространство, отколкото стадо американски бизони.

Внезапното емоционално отстъпление на Дейвид вероятно щеше да е катастрофа за мен дори при най-прекрасни обстоятелства, като се има предвид, че аз съм най-привързващата се форма на живот на планетата (нещо като кръстоска между златист ретривър и морски жълъд), а тези обстоятелства бяха най-лошите. Бях обезверена и зависима и се нуждаех от повече грижи, отколкото вързоп недоносени тризнаци. Неговото отдръпване само изостри нуждата ми, поради което той още повече се отдръпна и не след дълго вече отстъпваше под обстрела на горчивите ми молби: „Къде *отиваш*? Какво *стана* с нас?“

(Полезен съвет за отношенията: Мъжете ОБИЧАТ това.)

Истината е, че се бях пристрастила към Дейвид (в своя защита ще кажа, че той ме бе насърчил подобно на „фатален мъж“), и сега, когато вниманието му отслабваше, изпитвах лесно предвидимите последствия. Пристрастяването е белег на всяка любовна история, основана на сляпо увлечение. Всичко започва, когато обектът на твоето обожание ти даде упойваща, халюциногенна доза от нещо, което

никога дори не си посмявал да признаеш, че искаш — може би емоционален спийдбол от бурна любов и размътени усещания. Скоро започваш да копнееш за това прекомерно внимание с натрапчивия глад на истински наркоман. Когато ти откажат дрогата, направо се поболяваш, обезумял и изтощен (да не кажа възмутен от дилъра, който отначало е насърчил тази пристрастеност, но вече не иска да доставя хубавото вещество — макар да *знаеш*, че го държи скрито някъде, по дяволите, защото *преди ти го даваше безплатно*). Следващият стадий те заварва измършавял и треперещ в ъгъла и единственото сигурно е, че ще продадеш душата си или ще обереш съседите, само и само да получиш *онова нещо* още веднъж. Междувременно обектът на обожанието ти вече е отвратен от теб. Гледа те, сякаш никога преди не те е виждал, камо ли да те е обичал страстно. Нелепото е, че едва ли можеш да обвиняваш него. Искам да кажа, виж се. Представяваш покъртителна гледка и дори сам не можеш да се познаеш.

Ето това е. Вече си стигнал до края на заслепението, до пълното и безмилостно обезценяване на собствената ти личност.

Фактът, че даже мога спокойно да пиша за това днес, е могъщо свидетелство за оздравителните сили на времето, защото тогава не понесох случващото се много добре. Да изгубя Дейвид веднага след рухването на брака си, веднага след терора в моя град и точно по време на най-грозния развод (преживяване, което приятелят ми Брайън сравни с това „да катастрофираш много лошо с колата всеки божи ден в продължение на около две години“)... ами, това просто беше прекалено.

С Дейвид продължихме да изживяваме забавни случки и да се разбираме през деня, но нощем в леглото му ставах единствената оцеляла след ядрена зима, докато той *видимо* се отдръпваше от мен с всеки изминал ден, сякаш бях заразна. Започнах да се страхувам от нощите, сякаш отивах в килия за изтезания. Лежах там, до красивото, недостъпно, спящо тяло на Дейвид и се въртях в паника от самотата и сред педантично подробни мисли за самоубийство. Всяка част от тялото ме болеше. Чувствах се като примитивно устройство с навита пружина, поставено под много по-голямо напрежение, отколкото изобщо е предвидено да издържи, на път да избухне и да застраши всеки, който е наблизо. Представях си как частите на тялото ми се изстрелват от торса, за да избегнат вулканичното ядро от нещастие,

което се беше образувало: *мен*. Повечето сутрини Дейвид се будеше и ме намираше неспокойно задрямала на пода до леглото му, свита върху купчина хавлии от банята като куче.

— Какво става сега? — питаше. Още един мъж, напълно изтощен от мен.

Мисля, че тогава отслабнах с около тринайсет килограма.

6.

Е, не всичко беше лошо тези няколко години...

Защото Бог никога не затръшва вратата под носа ти, без да отвори кутия с различни курабийки (или както там гласи старата поговорка), и наистина в сянката на цялата тази мъка ми се случиха няколко прекрасни неща. Първо, най-после започнах да уча италиански. Освен това си намерих гуру от Индия и накрая възрастен шаман от Индонезия ме покани да отида и да живея при него.

Ще обясня поред.

Да започна с това, че нещата взеха малко да се подобряват, когато се изнесох от дома на Дейвид в началото на 2002 година и си намерих собствено жилище за първи път в живота. Не можех да си го позволя, тъй като още плащах за онази вече опустяла голяма къща в предградията, която мъжът ми забраняваше да продам, и още се опитвах да плащам всичките такси за адвокати и психоаналитици... но за оцеляването ми беше жизненоважно да имам собствена стая с ЕДНО ЛЕГЛЮ. Гледах на апартамента почти като на санаториум, клиника за моето възстановяване. Боядисах стените в най-топлите цветове, които намерих, и си купувах цветя всяка седмица, сякаш се посещавах в болницата. Сестра ми ми подари грейка по случай новото жилище (за да не съм съвсем сама в леглото) и спях, притискайки я към сърцето си всяка нощ, сякаш лекувах спортна травма.

С Дейвид бяхме скъсали окончателно. А може би не. Трудно ми е сега да си спомня колко пъти късахме и се събирахме отново през тези месеци. Но се очерта модел: разделях се с Дейвид, възвръщах си силата и увереността, а после (привлечен както винаги от моята сила и увереност) страстта му към мен отново пламваше. Почтително, трезво и интелигентно решавахме „да опитаме пак“, винаги с някакъв нов, разумен план, с който да сведем до минимум явните си различия. Бяхме твърдо решени да се справим с това. Защото как може двама души, които са били толкова влюбени един в друг, да *не* продължат щастливо до края? *Трябваше* да се получи. Нали? Отново заедно и с нови надежди, ние споделяхме като в сън няколко щастливи дни. А

понякога дори седмици. Но накрая Дейвид пак се отдръпваше от мен, а аз се лепвах за него (или аз се лепвах за него, а той се отдръпваше — така и не изяснихме коя е причината) и се озовавах отново напълно съсипана. А той си заминаваше.

Дейвид беше и лекарство, и отрова за мен.

Но през периодите, в които бяхме разделени, колкото и да беше трудно, се упражнявах да живея сама. И от това преживяване у мен се зараждаше вътрешна промяна. Макар животът ми все още да изглеждаше като верижна катастрофа на магистралата за Ню Джърси в почивните дни, започвах да чувствам, че се олюлявам на ръба на превръщането си в самостоятелна личност. Когато не исках да се самоубия заради развода си или заради драмата си с Дейвид, всъщност се наслаждавах на всички видове време и пространство, които се появяваха през деня, и тогава можех да си задам радикално нов въпрос: „Какво искаш да правиш *ти*, Лиз?“

Повечето пъти (още много разтревожена заради бягството си от брака) дори не смеех да отговоря на въпроса си, а само тайно се вълнувах от съществуването му. А когато накрая почнах да отговарям, го направих предпазливо. Можех да си позволя да изразя само мънички желания. Например:

Искам да се запиша на курс по йога.

Искам да си тръгна от купона рано, за да се прибера и да чета книга.

Искам да си купя нова кутия за моливи.

Тогава идваше неизменният странен отговор, един и същ всеки път:

Искам да се науча да говоря италиански.

От години си мечтая да говоря италиански — език, който смятам за по-красив от розите, — но така и не намерих практическото основание да го направя. Защо да не опресня френския или руския, които вече бях учила преди години? Или да науча испански, който ще ми помогне по-добре да общувам с милиони мои сънародници американци? Какво щях да правя с италианския? Едва ли щях да се *преместя* там. Щеше да е по-практично да се науча да свиря на акордеон.

Но защо всичко винаги трябва да има практическо приложение? От години бях толкова съвестен воин — работех, произвеждах, никога

не пропусках краен срок, грижех се за близките си, за венците си, за кредитното си досие, гласувах и така нататък. В този живот само задължения ли ще има? Трябваше ли ми извинение да уча италиански в подобен мрачен и труден период, след като единствено той можеше да ми донесе някакво удоволствие в момента? Във всеки случай, да искаш да учиш език не беше чак такава възмутителна цел. Не е като да искам на трийсет и две години да стана прима на Нюйоркския балет. Да учиш език е нещо, което реално можеш да *правиш*. Така че се записах на курс в едно от онези места за продължаващо обучение (иначе известно като Вечерно училище за разведени дами). Приятелите ми изпопадаха от смях. Приятелят ми Пик попита: „Защо учиш италиански? За всеки случай? За да можеш, ако Италия пак нападне Етиопия и този път успее, да се перчиш, че знаеш език, който се говори в цели две държави?“

Но на мен ми харесваше. Всяка дума беше пееща птичка, магия, шоколадов бонбон. Джапах през дъжда след занятията, топвах се в горещата вана и лягах в мехурчетата да си чета на глас италианския речник — така се отвличах от напрежението заради развода и от сърдечната мъка. Думите ме караха да се смея от удоволствие. Започнах да наричам мобилния си телефон *il mio telefonino* („телефончето ми“). Станах една от досадниците, които винаги казват *Ciao!* Само че свръхдосадница, защото винаги обяснявах откъде идва думата „чао“. (Ако искате да знаете, тя е съкращение от фраза, използвана от средновековните венецианци като поздрав към близък: *Sono il suo schiavo!* Което значи: „Аз съм твой роб!“) Само като изговарях тези думи, се чувствах сексапилна и щастлива. Моята адвокатка по развода ми каза да не се тревожа; имала една клиентка (корейка по произход), която след ужасяващ развод официално сменила името си с италианско, просто за да се почувства отново сексапилна и щастлива.

Може би щях да се преместя в Италия в края на краищата...

7.

Другото забележително нещо, което се случваше по онова време, беше новооткритото приключение на духовната дисциплина. Разбира се, подпомогнато и насърчено от факта, че в живота ми влезе истинска, жива индийска гуру. Винаги ще съм благодарна на Дейвид за нея. Запознах се със своята гуру още първата нощ, в която отидох при Дейвид. Може да се каже, че се влюбих и в двамата едновременно. Влязох в апартамента на Дейвид, видях върху шкафа му снимка на красива, лъчезарна индийка и попитах:

— Коя е тя?

Той отвърна:

— Моята духовна учителка.

Сърцето ми спря за миг, а после с всичка сила се препъна в себе си и падна по лице. После се изправи, изтупа прахта, пое си дълбоко въздух и съобщи: „Искам духовен учител.“ Буквално твърдя, че *сърцето ми* каза това, изричайки го през устата ми. Усетих в себе си странно разделяне; духът ми излезе от тялото за момент, рязко се обърна да застане удивено срещу сърцето и безмълвно попита:

— Наистина ли?

— Да — отвърна сърцето ми. — Наистина.

Тогава духът ми малко саркастично попита сърцето:

— И откога?

Но аз вече знаех отговора — от онази нощ на плочките в банята.

Боже мой, та аз исках духовен учител. Веднага започнах да си въобразявам какво би било да имам учител. Представих си как тази красива, лъчезарна индийка идва в дома ми няколко вечери седмично, как сядаме, пием чай и говорим за божественото, а тя ме съветва какво да прочета и обяснява значението на странните усещания, които изпитвам по време на медитация...

Цялата фантазия бързо се изпари, когато Дейвид ми разказа за международната известност на тази жена, за десетките хиляди нейни ученици, много от които не са я срещали лично. Все пак каза, че тук, в

Ню Йорк, всеки вторник вечерта се събират последователи на тази гуру, за да медитират и да напяват свещени формули.

— Ако идеята да останеш в едно помещение с няколкостотин човека, които повтарят Божието име на санскрит, не ти изглежда прекалено странна, може да дойдеш някой път — добави Дейвид.

Отидох с него следващия вторник. Изобщо не бях изненадана от тези нормално изглеждащи хора, които пееха на Бог, а вместо това усетих как душата ми става прозрачна и се пробужда от песните. Онази вечер тръгнах за вкъщи пеша и усетих как въздухът минава през мен, сякаш бях чисто ленено платно, което се вееше на простора, сякаш Ню Йорк се бе превърнал в град от оризова хартия — и аз бях достатъчно лека, за да тичам по покривите му. Започнах да ходя на сбирките всеки вторник. Сутрин медитирах с древната санскритска мантра, която гуру дава на учениците си (величавата *Ом Намах Шивая*, което значи „Почитам божественото, което обитава в мен“^[1]). После за първи път чух как гуру говори и от думите ѝ ме побиха ледени тръпки по цялото тяло, дори по кожата на лицето. А когато научих, че тя има ашрам в Индия, осъзнах, че трябва да отида там колкото се може по-бързо.

[1] Всъщност мантрата означава буквално: „Ом! Поклон на Шива“ (санскр.). — Б.р. ↑

8.

Междувременно обаче трябваше да предприема пътуването до Индонезия.

Което пак се случи по работа, дадена от списание. Точно когато най-много се самосъжалявах, че съм разорена, самотна и затворена в концентрационен лагер за разведени, една редакторка на женско списание ме попита дали може да плати и да ме прати на остров Бали, за да напиша статия за почивките с уроци по йога. В отговор аз й зададох поредица от въпроси, повечето от типа на: „Граховото зърно зелено ли е?“ и „Откача ли Джеймс Браун?“ Когато отидох в Бали (което, казано накратко, е много хубаво място), учителят, който ръководеше курса по йога, ни попита: „Докато всички сте тук, има ли някой, който иска да посети девето поколение балийски шаман?“ (поредният прекалено очевиден въпрос, че да му отговаряш), и така, една вечер всички отидохме в къщата му.

Шаманът се оказа дребен старец с весел поглед и червеникавокафява кожа с почти беззъба уста, а удивителната му прилика с Йода от „Междузвездни войни“ не е преувеличение. Казваше се Кетут Лиер. Говореше на развален и страшно забавен английски, но когато се запънеш на някоя дума, имаше на разположение преводач.

Нашият учител по йога предварително ни беше казал, че можем да се допитаме до шамана само по един въпрос или проблем и той ще се опита да ни помогне да го решим. Дни наред бях мислила какво да го попитам. Първоначалните ми идеи бяха толкова тромави. *Ще накараш ли мъжа ми да ми даде развод? Ще направиш ли така, че отново да привличам сексуално Дейвид?* Направо се срамувах от тези мисли: кой отива до другия край на света да се срещне с древен индонезийски шаман само за да го моли да ходатайства в любовните му неволи?

Затова, когато старецът ме попита лично какво наистина искам, аз намерих други, по-правдивы думи:

— Искам да имам трайно познание за Бог — отвърнах. — Понякога усещам и разбирам божественото в този свят, но после го губя, защото ме смущават дребнавите желания и страхове. Искам да съм с Бог през цялото време. Но не желая да ставам отшелник и напълно да изоставя светските удоволствия. Може би искам да се науча как да живея в този свят и как да се радвам на благата му, но едновременно да се посветя на Бог.

Кетут каза, че може да отговори на въпроса ми с картина. Показа ми рисунка, която направил веднъж, докато медитирал. Беше андрогинна човешка фигура, изправена, със склучени за молитва ръце. Имаше четири крака, но нямаше глава. На мястото на главата бяха избуяли цветя и папрат. В сърцето имаше нарисувано малко усмихнато лице.

— За да намериш равновесието, което търсиш — заговори Кетут чрез преводача си, — трябва да се превърнеш в това. Трябва да държиш краката си толкова здраво стъпили на земята, все едно са четири, а не два. По този начин ще останеш в света. Трябва обаче да спреш да гледаш на него през главата си и да го погледнеш през сърцето си. Така ще познаеш Бог.

После попита дали може да ми гледа на ръка. Подадох лявата си ръка и той продължи да ме сглобява като пъзел от три парчета.

— Ти пътуваш по света — започна шаманът.

Това според мен беше съвсем очевидно, като се има предвид, че в момента се намирах в Индонезия, но аз не зачехнах въпроса...

— Имаш повече късмет от всеки друг, който съм срещал. Ще живееш дълго, ще имаш много приятели, много ще научиш. Ще видиш целия свят. Имаш само един проблем в живота. Прекалено много се тревожиш. Винаги си много емоционална, много нервна. Ако те уверя, че никога в живота си няма да имаш причина да се тревожиш за каквото и да е, ще ми повярваш ли?

Кимнах нервно, без да му вярвам.

— Работата ти може би е творческа, артистична и ти плащат добри пари за нея. Винаги ще ти плащат добре за това, което правиш. С парите си щедра, може би прекалено щедра. Има и един проблем. Веднъж в живота ще изгубиш всичките си пари. Мисля, че може би ще стане скоро.

— Мисля, че ще се случи в следващите шест до десет месеца — отвърнах аз, като мислех за развода.

Кетут кимна, сякаш казваше: „Да, горе-долу е така.“

— Но не се тревожи — продължи той. — След като изгубиш всичките си пари, ще си ги върнеш обратно. Веднага ще се оправяш. Ще имаш два брака. Единият къс, другият — дълъг. И ще имаш две деца...

Очаквах да каже „едното късо, другото — дълго“, но изведнъж той млъкна и намръщено се вгледа в ръката ми. После каза:

— Странно... — А това човек никога не иска да чува, нито от този, който му гледа на ръка, нито от зъболекаря си. Кетут ме помоли да застана точно под висящата електрическа крушка, за да погледне по-добре.

— Сгрешил съм — заяви той. — Ще имаш само едно дете. Доста късно, дъщеря. Може би. Ако решиш... но има нещо друго. — Той се намръщи, после вдигна поглед и напълно сигурен, каза: — Скоро ще се върнеш тук, в Бали. Дължна си. Ще останеш в Бали три или четири месеца. Ще станем приятели. Може би ще живееш тук, с моето семейство. Мога да упражнявам английския с теб. Никога не съм имал с кого да упражнявам английски. Мисля, че ти умееш да си служиш с думите. Творческата работа, която вършиш, е свързана с думи, нали?

— Да! — отвърнах. — Аз съм писателка. Пиша книги!

— Ти си писателка от Ню Йорк — съгласи се той и потвърди: — Затова ще се върнеш на Бали, ще живееш тук и ще ми преподаваш английски. А аз ще те науча на всичко, което знам.

После се изправи и изтупа ръцете си, сякаш казваше: „Уговорихме се.“

— Ако говорите сериозно, господине, и аз го приемам сериозно — уверих го аз.

Той щастливо се усмихна с беззъбата си уста и каза:

— *See you later, alligator.*^[1]

[1] „Later, Alligator“ — популярна фраза от известна песен, композирана и записана през 1955 г. от луизианеца Боби Чарлс. — Б.пр. ↑

9.

Аз съм от хората, на които ако девето поколение индонезийски шаман им каже, че им е предопределено да се преместят в Бали и да живеят с въпросния шаман четири месеца, ще сторят всичко възможно, за да го направят. Ето как най-после се избистри цялата ми идея за едногодишно пътуване. Имах огромна нужда да се върна някак в Индонезия, този път на свои собствени разноски. Това беше очевидно. Макар че заради хаотичния си, разбит живот още да не си представях как. (Не стига, че имах да уреждам скъп развод и проблеми с Дейвид, ами още имах ангажимент към списанието, който не ми позволяваше да отсъствам за по три-четири месеца.) Обаче *трябваше* да се върна на Бали. Нали? Той не го ли *предсказа*? Проблемът е, че исках да отида и до Индия, за да посетя ашрама на своята гуру, а пътуването до Индия също е скъпо и отнема време. Положението се объркваше допълнително и поради факта, че напоследък си умирах да отскоча до Италия, за да упражнявам италиански на място, но и защото ме привличаше идеята да поживея малко в култура, в която удоволствието и красотата са на почит.

Всички тези желаниа си противоречаха едно на друго. Особено в Италия и Индия. Кое беше по-важното? Онази част от мен, която искаше да яде телешко във Венеция? Или другата, която мечтаеше да се събужда много преди изгрев в аскетичния ашрам и да прекарва цял ден в медитация и молитви? Великият суфи поет^[1] и философ Руми^[2] веднъж посъветвал учениците си да напишат трите неща, които най-много искат в живота си. Ако което и да е желание в списъка противоречи на друго, предупредил ги Руми, човек е обречен на нещастие. По-добре в живота ти да има само един център, учел той. Но какво да кажем за предимството да се живее хармонично сред крайности? Какво ще стане, ако някак заживееш толкова нашироко, че да синхронизираш привидно несъвместими противоположности в миоглед, който не изключва нищо? Тази своя истина споделих и с шамана в Бали — исках да изпитам и *двете*. Исках земни радости и божествена трансцендентност — двойственото величие на човешкия

живот. Исках онова, което елините са наричали *калос каи агатос*^[3], изключителният баланс между красивото и доброто. През последните тежки години и двете ми липсваха, защото и удоволствието, и отдадеността към божественото изискват пространство без напрежение, в което да виреят, а аз живеях в огромната боклукчийска преса на постоянното безпокойство. А как да уравни се страстта към удоволствия с копнежа към посвещаване на Бога... Ами, сигурно имаше начин да усвоя този номер. Дори само от краткия престой в Бали ми се струваше, че вероятно ще успея да науча това от балийците. Може би от самия шаман.

Четири крака на земята, глава, пълна с листа, гледам към света през сърцето...

Престанах да опитвам да избира. Италия? Индия? Или Индонезия? Накрая просто признах, че искам да отида и на трите места. По четири месеца във всяка страна. Общо една година. Естествено мечтата бе малко по-амбициозна от „Искам да си купя нова кутия за моливи“. Но това исках. И знаех, че ще пиша за пътуването. Исках не толкова да изследвам подробно самите страни, това е правено и преди. По-важно беше, че желях да изследвам подробно по нещо от себе си на фона на всяка страна, на място, където хората поначало правят съответното нещо много добре. Исках да науча изкуството на удоволствието в Италия, изкуството на възвишеното в Индия, а в Индонезия — изкуството да балансирам между двете. Едва по-късно, след като признах тази мечта, забелязах щастливото съвпадение, че и трите имена започват с буквата „И“. Знак, който предвещаваше само добро по пътя на себеоткриването.

Представете си сега, моля ви, всевъзможните подигравки, които тази идея отприщи у моите остроумни приятели. Исках да ида в трите „И“, така ли? Тогава защо не прекарам годината в Иран, Кот д'Ивоар и Исландия? Или още по-добре — да ида на поклонение до Великия триумвират Ислип^[4], И-95^[5] и Икея? Приятелката ми Сюзан предложи да основа организация с идеална цел „Разведени без граници“. Но всички шеги бяха на теория, защото аз още не бях свободна да отида никъде. Разводът — дълго след като бях напуснала мъжа си — още не беше приключил. Започнах да упражнявам законен натиск върху съпруга си, правех ужасни неща, по-лоши и от най-страшните ми кошмари за развода. Например официални предупреждения и

изобличаващи правни обвинения (изисквани от закона на щата Ню Йорк) за неговата предполагаема душевна жестокост — документи, които не оставиха място за изтънченост и вече нямаше начин да кажа на съдията: „Вижте, отношенията ни наистина бяха сложни, аз също направих огромни грешки и съжалявам за това, но искам само да ми позволите да си тръгна.“

(Тук спирам и отправям молитва за любезния читател: дано никога не ви се наложи да се развеждате в Ню Йорк.)

Пролетта на 2003 година доведе нещата до точка на кипене. Година и половина, след като си тръгнах, мъжът ми най-после беше готов да обсъжда условията за споразумение. Да, той искаше пари в брой и къщата, и наема за манхатънския апартамент — всичко, което предлагам през цялото време. Но освен това искаше неща, които никога не ми бяха хрумвали (дял от хонорарите за книгите, които бях написала по време на брака ни, процент от евентуални бъдещи филмови права по мои произведения, дял от пенсионните ми осигуровки и така нататък) и тук най-после нададох възмутен вик. Адвокатите ни преговаряха с месеци, като че ли се прокрадваше някакъв компромис и, изглежда, съпругът ми вероятно щеше да се съгласи на друга сделка. Щеше да ми струва скъпо, но една битка в съда би била несравнимо по-голям лукс и загуба на време, да не говорим колко душегубна щеше да е. Ако той подпишеше споразумението, просто щях да платя и да се оттегля. Кое на този етап беше приемливо за мен. След като отношенията ни бяха напълно съсипани и дори вежливостта между нас беше рухнала, вече исках само да изляза през вратата.

Въпросът беше — ще подпише ли той? Минаха още седмици, докато оспорваше още подробности. Ако откажеше да се споразумеем, отивахме на дело. А това почти със сигурност означаваше, че всеки останал цент ще се изпари за съдебни такси. А най-лошото — има ли дело, тази каша щеше да продължи поне още година. Тоест, каквото и да решеше съпругът ми (а той в края на краищата още *беше* мой съпруг), трябваше да му посветя поредната година от живота си. Щях ли да пътувам съвсем сама из Италия, Индия и Индонезия? Или щяха да ме подлагат на кръстосан разпит някъде в мазето на съда, докато давам клетвени показания?

Всеки ден се обаждах на адвокатката си по четиринайсет пъти — *някакви новини?* — и всеки път тя ме уверяваше, че прави всичко по силите си и ще ми се обади веднага, ако споразумението е подписано. Нервното напрежение, което чувствах тогава, беше нещо средно между чакане да те извикат в кабинета на директора и тревожно предчувствие за резултатите от биопсия. Бих се радвала да докладвам, че останах спокойна и дзен, но не е така. Няколко ноци в гневни изблици разпердушинвах дивана с бейзболна бухалка.

Повечето време бях просто в мъчителна депресия.

Освен това с Дейвид пак бяхме скъсали. Този път, изглежда, завинаги. Или пък не — не можехме съвсем да се разделим. Често ме връхлиташе желанието да пожертвам всичко за любовта му. Друг път проговаряше противоположният инстинкт — да поставя колкото се може повече континенти и океани между себе си и този човек, с надеждата да намеря спокойствие и щастие.

На лицето ми се появиха бръчки — постоянни резки, издълбани между веждите ми от плач и тревога.

И наскоро всичко *това* издадоха книга, която бях написала преди няколко години, и трябваше да тръгна на кратка обиколка за представянето ѝ. Взех приятелката си Айва с мен да ми прави компания. Айва е на моята възраст, но е израснала в Бейрут. Което означава, че докато аз съм се занимавала със спорт и музикални прослушвания в училището си в Кънектикът, тя е треперела от страх в бомбоубежище пет дни в седмицата и се е опитвала да не умре. Не знам как цялото това насилие в ранното ѝ детство бе създавало толкова уравновесен човек, но Айва е един от най-спокойните хора, които познавам. Тя притежава така наречения от мен „телефон за директна връзка с вселената“, нещо като само неин и работещ по всяко време на денонощието специален канал към божественото.

И така, пътувахме през Канзас, аз бях в обичайното си трескаво състояние покрай споразумението за развода — *ще подпише ли той, няма ли?* — и казах на Айва:

— Може би няма да издържа още една година в съда. Да имах малко помощ от горе! Искане ми се да напиша *молба* до Бог всичко това да свърши.

— И защо не напишеш?

Обясних на Айва личното си отношение към молитвата. По-точно, че не ми е удобно да моля Бог за конкретни неща, защото това ми изглежда като слабост на вярата. Не ми харесва да моля: „Ще промениш ли това или онова в живота ми, защото ми е трудно?“ Понеже, кой знае, Бог може би по някаква причина иска да се изправя точно пред това предизвикателство. По-спокойно се чувствам, когато моля за смелост да се изправя срещу трудностите в живота си хладнокръвно, независимо как се подреждат нещата. Айва любезно ме изслуша, после попита:

— Откъде извади тази глупава представа?

— Какво искаш да кажеш?

— Откъде е идеята, че не ти е позволено да отправяш молитвено искане към вселената? Ти си *част* от тази вселена, Лиз. Влизаш в нейния състав — имаш пълното право да участваш във вселенските дела и да изразиш чувствата си. Така че изкажи мнението си. Постави своя въпрос. Повярвай ми — най-малкото ще бъде взет под внимание.

— Наистина ли? — Всичко това беше ново за мен.

— Наистина! Слушай, ако ей сега наистина трябваше да отправиш молба до Бог, какво щеше да пише в нея?

Помислих малко, после извадих една тетрадка и написах следната молба:

Мили Боже,

Моля те да се намесиш и да помогнеш този развод да приключи. Аз и съпругът ми се провалихме в брака си, а сега се проваляме и с развода. Този злостен процес причинява страдания и на нас, и на всички близки около нас.

Приемам, че си зает с войни, с трагедии и с много по-големи конфликти от текущите пререкания на една разстроена двойка. Но според мен здравето на планетата се влияе от здравето на всеки неин жител. Дори само две души да са вкопчени в конфликт, целият свят е заразен. По същата логика, дори ако само една или две души могат да се освободят от разногласията, това ще подобри здравето

на целия свят — както няколко здрави клетки в тялото могат да подобрят общото състояние на целия организъм.

Затова най-смирено те моля да ни помогнеш да прекратим този конфликт, за да могат още двама души да се освободят и да оздравеят. Това поне мъничко ще намали враждебността и горчивината на света, защото и бездруго има твърде много страдание.

Благодаря ти за любезното внимание.

С уважение,
Елизабет М. Гилбърт

Прочетох го на Айва и тя кимна в съгласие.

— Аз бих го подписала.

Подадох ѝ молбата заедно с химикалка, но Айва шофираше, затова каза:

— Не, да кажем, че *наистина* току-що съм го подписала.

Подписах го със сърцето си.

— Благодаря, Айва. Оценявам подкрепата ти.

— Така, кой друг би я подписал? — попита тя.

— Семейството ми. Майка ми и баща ми. Сестра ми.

— Окей — отвърна тя. — Току-що го *направиха*. Смятай ги за включени. Наистина почувствах, че подписват. Вече са в списъка. Кой друг? Почни да изброяваш имена.

Започнах да казвам имената на всички хора, които мислех, че бяха подписали тази молба. Споменах всичките си близки приятели, после някои роднини и колеги. След всяко име Айва уверено казваше: „Да. Той току-що подписа“ или „Тя току-що подписа“. От време на време се включваше със свои участници като: „Родителите ми току-що подписаха. Отгледаха децата си по време на война. Мразят безсмислените конфликти. Ще се радват, ако разводът ти приключи.“

Затворих очи и почаках да ми дойдат наум още имена.

— Мисля, че Бил и Хилари Клинтън също подписаха — казах.

— Не се съмнявам — отвърна тя. — Виж, Лиз — *всеки* може да подпише тази молба. Разбираш ли това? Обади се на всички, живи и умрели, и почни да събираш подписи.

— Свети Франциск Асизки и той подписа!

— Разбира се! — Айва плесна уверено с ръка кормилото.

Вече започнах да си съчинявам:

— Ейбрахам Линкълн току-що подписа! И Ганди, и Мандела, и всички миротворци. Елинор Рузвелт, Майка Тереза, Боно, Джими Картър, Мохамед Али, Джаки Робинсън и Далай Лама... и баба ми, която почина през 1984 година, и баба ми, която още е жива... учителят ми по италиански, психотерапевтът и моят агент... и Мартин Лутър Кинг, и Катрин Хепбърн... и Мартин Скорсезе (е, не е длъжен, но все пак много мило от негова страна)... и моята гуру, разбира се... и Джоан Удуърд, и Жана д'Арк, учителката ми от четвърти клас госпожица Карпентър и Джим Хенсън...

Имената извираха от мен. Не спряха да се сипят почти цял час, докато карахме през Канзас, и моята петиция за мир се разрасна с много невидими страници от хора, които я подкрепяха. Айва продължи да потвърждава — *Да, той подписа* — и аз се почувствах невероятно защитена и заобиколена от колективната доброжелателност на толкова много могъщи души.

Списъкът най-после се запълни и с това безпокойството ми стихна. Доспа ми се. Айва каза:

— Дремни си. Аз ще карам.

Затворих очи. Появи се последното име.

— Майкъл Дж. Фокс току-що подписа — промърморих аз, после потънах в сън. Не знам колко дълго съм спала, може би само десет минути, но дълбоко. Когато се събудих, Айва още караше. Тананикаше си някаква песничка. Прозях се.

Мобилният ми телефон звънна.

Погледнах това побъркано малко *telefonino*, което вибрираше развълнувано в пепелника на наетата кола. Почувствах се обърквана, някак скована от съня и не можех да си спомня как работи телефонът.

— Хайде — каза Айва, която вече знаеше. — Обади се.

Вдигнах телефона и прошепнах „ало“.

— Страхотни новини! — обяви адвокатката ми от далечния Ню Йорк. — Той току-що подписа!

[1] Суфизмът е мистична и аскетична ислямска традиция, формирана в периода VIII-X в., чиято цел е духовно преобразяване и съвършенство. — Б.пр. ↑

[2] Маулана Джалал ал-Дин Руми (1207–1273) е почитан като най-забележителния суфитски мистик и поет в персийски език, чието творчество оказва могъщо влияние както върху Изтока, така и върху Запада. — Б.пр. ↑

[3] „Красив и добродетелен“ е идеал за човека в древногръцката култура. Калокагатията е хармонично съчетание на телесна и нравствена красота. — Б.пр. ↑

[4] Градче в щата Ню Йорк на южния бряг на Лонг Айланд. — Б.пр. ↑

[5] Главната магистрала на Източното крайбрежие на САЩ. — Б.пр. ↑

10.

Няколко седмици по-късно вече живея в Италия.

Напуснах работа, изплатих дълга си по споразумението от развода и юридическите такси, отказах се от къщата си и от апартамента, пренесох останалите си вещи при сестра ми и стегнах два куфара. Моята година на пътешествия започна. И всъщност мога да си го *позволя* заради смайващо чудо: издателят ми откупи предварително правата за книгата, която ще напиша за пътуването. С други думи, стана, както го предсказа индонезийският шаман. Че ще изгубя всичките си пари, но загубата веднага ще бъде възстановена — или поне ще имам достатъчно, че да живея една година.

И сега съм жителка на Рим. Апартаментът, който намерих, е тихо ателие в старинна сграда, само на няколко малки пресечки от Испанските стъпала, спускащи се под изящните сенки на градината на вила Боргезе, нагоре по улицата от „Пиаца дел Пополо“, където древните римляни са се надбягвали със своите колесници. Разбира се, този район не се простира толкова величествено като моя стар нюйоркски квартал, който гледаше към входа на тунела „Линкълн“, но все пак...

И това е нещо.

11.

Първото ми ядене в Рим не беше нищо особено. Просто някаква домашно приготвена паста (спагети карбонара) с допълнително сервиран към нея задушен спанак и чесън. (Великият поет на романтизма Шели веднъж с ужас писал до свой приятел в Англия: „Младите аристократки всъщност ядат — никога няма да се сетиш — ЧЕСЪН!“) Освен това си поръчах един артишок, просто да го опитам, понеже римляните ужасно се гордеят със своя артишок. После имаше безплатна изненада, донесена от сервитьорката — порция пържени цветове от тиквички с мека бучка сирене по средата (приготвени толкова внимателно, та цветовете сигурно изобщо не са забелязали, че са били откъснати). След спагетите опитах телешкото. А, изпих и една бутилка домашно червено вино, само за мен. И ядох топъл хляб със зехтин и сол. И тирамису за десерт.

Като се прибирах вкъщи след това ядене, около единайсет часа вечерта, чух шум в една от сградите на моята улица — звучеше като купон на седемгодишни, рожден ден може би? Смях, писъци и трополене. Изкачих стълбите до апартамента си, легнах в новото си легло и загасих лампата. Очаквах да заплача или да почна да се тревожа, понеже обикновено това ми се случваше, когато оставах на тъмно, но всъщност се чувствах добре. Усецах първите симптоми на удовлетвореност.

Изтощеното ми тяло попита изтощеното ми съзнание:

— Само от това ли имаше нужда?

Отговор не последва. Вече бях дълбоко заспала.

12.

Някои неща в големите градове на западния свят са винаги едни и същи. Африканци продават имитации на маркови чанти и очила, а гватемалски музиканти пеят „Как искам да съм врабче, а не охлюв“ на своите бамбукови свирки. Но други неща ги има само в Рим. Като продавача на сандвичи, който така мило ме нарича „красавица“ всеки път, когато говорим. „*Топло или студено панино, красавице?*“ Или двойките, които се натискат навсякъде, сякаш са на състезание, оплитат се един в друг по пейките, гаят се по косата и по чатала, гушкат се и се мляскат до безкрай...

И разбира се, фонтаните. Плиний Стари е писал: „Ако човек помисли за изобилния приток на водни запаси към Рим — за баните, резервоарите, каналите, къщите, градините, вилите, — даде си сметка колко отдалеч пътува водата и си представи надвисналите възвишения, назъбените върхове, просторните долини — той ще признае, че на света никога не е имало подобно чудо.“

Няколко века по-късно вече имам няколко кандидати за любим фонтан в Рим. Единият е във Вила Боргезе. В средата на този фонтан има весело бронзово семейство. Таткото е фавн, а майката е обикновена простосмъртна жена.

Имат бебе, което сладко си похапва грозде. Майката и таткото са в странни пози — с лице един към друг, хванати за китките и двамата наведени назад. Трудно е да се каже дали се дърпат в някаква кавга, или весело се люлеят, но излъчват много енергия. При всички положения, малкият седи, кацнал върху китките им, точно между двамата, равнодушен към веселбата или скандала, и си дъвче гроздето. Малките му копитца висят под него, докато яде. (Метнал се е на баща си.)

Вече е началото на септември 2003 година. Времето е топло и лениво. Все още, вече е четвъртият ми ден в Рим, не съм отишла в църква или в музей, нито пък съм разгърнала някой справочник. Но не преставам да се разхождам безцелно и накрая намерих едно местенце, за което дружелюбен шофьор на автобус ми каза, че продават най-

хубавия *gelato*^[1] в Рим. Мястото се нарича „Ил джелато ди Сан Криспино“. Не съм сигурна, но мисля, че може да се преведе като „сладоледът на хрупкавия светец“. Опитах съчетание с мед и лешник. По-късно същия ден се върнах за грейпфрут и пъпеш. След вечеря още веднъж изминах пеша целия път обратно дотам, само за да опитам чашка с канела и с джинджифил.

Опитвам се да чета по една статия от вестник всеки ден, независимо колко време ми отнема. Търся почти всяка трета дума в речника. Днешната новина беше очарователна. Трудно ми е да си представя по-драматично заглавие от „*Obesita! I Bambini Italiani Sono i Più Grassi d'Europa!*“ Боже мой! Прекалено пълни! Статията според мен твърди, че италианските бебета са най-дебелите в Европа! Продължавам да чета и научавам, че италианските бебета са значително по-дебели от немските и несравнимо по-дебели от френските. (За щастие, не се споменава какво е теглото им спрямо американските бебета.) По-големите италианчета също са опасно пълни в наши дни, се казваше в статията. (Макаронената промишленост се отбраняваше.) Тази тревожна статистика за наднорменото тегло на италианските деца била разкрита предния ден от „*международен екип със специална задача*“. Отне ми почти час да дешифрирам цялата статия. През това време ядох пица и слушах как едно италианче свири на акордеон от другата страна на улицата. Детето не ми се стори много дебело, но сигурно защото беше циганче. Не знам дали съм разбрала правилно последния ред от статията, но, изглежда, правителството е споменало, че единственият начин да се справи с тази криза в Италия е да въведе данък върху наднорменото тегло...? Може ли да е вярно? Дали няма да погнат и мен, ако няколко месеца ям като сега?

Важно е да чета всеки ден вестника, за да знам как е папата. Тук, в Рим, здравето на папата се отбелязва всекидневно във вестника, почти като прогнозата за времето или телевизионната програма. Днес папата е уморен. Вчера беше по-малко уморен от днес. Утре очакваме папата да не е толкова уморен, колкото беше днес.

За мен тук е нещо като езиков рай. Има ли по-добро място от Рим за човек, чиято мечта винаги е била да учи италиански? Сякаш някой е създал град точно по моите изисквания, където всички (дори децата, дори таксиметровите шофьори, дори актьорите в рекламите!)

говорят този вълшебен език. Сякаш цялото общество се е наговорило да ме учи на италиански. Дори ще печатат вестниците си на италиански, докато съм тук, нямат нищо против! Имат книжарници, където *продават книги, написани само на италиански!* Открих такава книжарница вчера сутринта и усетих, че мястото е омагьосано. Всичко беше на италиански — дори Доктор Зюс^[2]. Разходих се покрай рафтовете, докосвах всяка книга и се надявах някой, който ме гледа, да си помисли, че съм италианка. О, как искам да говоря свободно италиански! Това чувство ми напомни за времето, когато бях четиригодишна и още не можех да чета, но си умирах да се науча. Помня как седях в приемната на един лекарски кабинет с майка си, държах списание „Грижа за дома“ пред лицето си, прелиствах бавно страниците, вирах се в текста и се надявах възрастните в приемната да помислят, че всъщност чета. Оттогава не съм чувствала такъв глад да науча нещо. В книжарницата открих няколко творби на американски поети с оригиналния английски текст, отпечатан на едната страница, и италианския превод на отсрещната. Купих томче от Робърт Лоуел^[3] и още едно от Луиз Глюк^[4].

Навсякъде спонтанно се натъквам на уроци по разговорен италиански. Днес седях на една пейка в парка, когато се приближи дребничка старица с черна рокля, настани се до мен и почна авторитетно да ми обяснява нещо. Поклатих глава, онемяла и объркана. Извиних се на много хубав италиански: „Съжалявам, но не говоря италиански“, а тя ме изгледа така, сякаш ако имаше дървена лъжица, щеше да ме цапне с нея. И настоя: „Всъщност разбираш!“ (Интересно, но беше права. Това изречение *всъщност* го разбрах.) После поиска да научи откъде съм. Казах ѝ, че съм от Ню Йорк, и попитах тя откъде е. Уф, от Рим, разбира се.

Като чух това, плеснах детински с ръце. *Ах, Рим! Красивият Рим! Обичам Рим! Хубав град!* Тя скептично слушаше примитивните ми фрази. После изгуби търпение и ме попита дали съм омъжена. Отвърнах ѝ, че съм разведена. За първи път го казвах на някого, и то на италиански. Естествено тя попита: *Perche?* Ами... „защо“ е труден въпрос, независимо на кой език отговаряш. Запънах се, после най-сетне измислих едно „*L'abbiamo rotto*“ („Скъсахме“).

Тя кимна, изправи се, пресече улицата до автобусната спирка, качи се на автобуса си и дори не се обърна да ме погледне втори път.

Ядосана ли ми беше? Странно, но я чаках на онази пейка в парка двайсет минути. Противно на разума мислех, че може да се върне и да продължим разговора си, но тя повече не се появи. Името ѝ беше Челесте, с „ч“ като в чело.

По-късно този ден намерих една библиотека. Боже мой, колко обичам библиотеки. Тъй като сме в Рим, сградата ѝ е стара и красива, с вътрешна градина, за която изобщо не подозирате, ако сте виждали библиотеката само отвън. Градината представлява съвършен квадрат, осеян с портокалови дръвчета и с фонтан в центъра. Веднага разбрах, че този фонтан ще се състезава да ми стане любимия в Рим, макар да не приличаше на никой друг от видените досега. Първо, не беше издялан от лъскав мрамор. Беше малък, зелен и мъхнат, фонтан като от жива материя. Приличаше на обрасла и просмукана с вода папрат. (Всъщност изглеждаше точно като избуялия листак от главата на онази молеца се фигура, която старият шаман в Индонезия ми беше нарисувал.) Водата бликаше от центъра на този разлистен шубрак, после падаше върху листата и из целия двор се носеше чуден меланхоличен ромон.

Седнах под портокалово дърво и отворих едното томче със стихотворения, което бях купила вчера. Луиз Глюк. Прочетох първото стихотворение на италиански, после на английски и слисана спрях на този стих:

Dal centro della mia vita venne una grande fontana...

„От центъра на живота ми извираше голям фонтан...“

Потръпнах облекчено и оставих книгата в скута си.

[1] Сладолед, по традиция във вафлена фунийка (ит.). — Б.пр. ↑

[2] Тиодор Гайзъл Зюс (1904–1991) — емблематичен за Америка детски писател и карикатурист. — Б.пр. ↑

[3] Робърт Лоуел (1917–1977) — американски поет, един от големите творци на ХХ век, чиито произведения изследват тъмните страни на човешката същност. — Б.пр. ↑

[4] Луиз Елизабет Глюк (р. 1943 г.), американска поетеса. —
Б.пр. ↑

13.

Да си призная, аз не съм най-добрият пътешественик на света.

Сигурна съм, защото съм пътувала много и познавам хора, които са невероятни в това отношение. Те са родени да пътуват. Срещала съм пътешественици, които физически са толкова издръжливи, че могат да си сипят вода от канавка в Калкута, да пият от кутия за обувки и пак не се разболяват. Хора, които научават езици по слух там, където други като мен могат да пипнат само някоя зараза. Те знаят как да се разберат с враждебен граничар или да придумат неотзивчив бюрократ във визовия отдел. Хора, които са точно толкова високи и имат такъв цвят на кожата, че изглеждат горе-долу нормално, където и да отидат — в Турция може да са турци, в Мексико изведнъж се оказват мексиканци, в Испания може да ги объркат с баски, в Северна Африка понякога минават за араби...

Аз нямам тези качества. Първо, не се сливам с тълпата. Висока и руса, с розова кожа, аз съм много по-лош хамелеон от фламингото. Където и да отида, с изключение на Дюселдорф, крещящо изпъквам. Когато бях в Китай, жените по улицата идваха до мен и ме сочеха на децата си, сякаш бях избягало от зоологическата градина животно. А децата им, които никога не бяха срещали подобен призрачен човек с розово лице и жълта коса, често избухваха в плач, като ме видяха. Много мразех това в Китай.

Не ме бива (по-точно ме мързи) да проуча мястото, преди да замина, предпочитам просто да отида и да видя какво ще стане. Ако пътуваш по този начин, обикновено „става“ така, че накрая дълго време стоиш объркан по средата някоя гара или пръскаш прекалено много пари за хотели, защото не знаеш къде е по-евтино. Колебливата ми ориентация за посока и слабите ми познания по география свидетелстват, че съм изследвала шест континента през живота си с най-бегла представа къде се намирам в даден момент. Освен че имам объркан вътрешен компас, липсва ми и хладнокръвие, на което да разчитам, докато пътувам. Така и не се научих да лепвам на лицето си празното изражение на компетентна невидимост, толкова полезно при

пътуване на опасни, чужди места. Нали се сещате, онова супер отпуснато, напълно авторитетно изражение, с което изглеждаш като местен, където и да е, навсякъде, дори да попаднеш посред размирици в Джакарта. Но не. Когато не знам какво правя, изглеждам като човек, който не знае какво прави. Когато съм развълнувана или нервна, изглеждам развълнувана и нервна. А когато се изгубя, както често се случва, изглеждам изгубена. Лицето ми е прозрачен предавател на всяка моя мисъл. Както веднъж отбеляза Дейвид: „Лицето ти не става за игра на покер. Все едно е... нещо като миниголф.“

А, и неволите, които са причинили пътешествията на храносмилането ми! Никак не ми се иска да отварям тази (простете за израза) *консерва с червеи*, достатъчно е да кажа само, че съм преживяла всички крайности на стомашната криза. В Ливан една нощ така жестоко се разболях, че вече си представях как съм прихванала блискоизточна версия на вируса Ебола. В Унгария пострадах от съвсем различен вид чревна инфекция, която завинаги промени отношението ми към термина „Източен блок“. Но имах и други физически промени. Гърбът ми излезе от строя първия ден на пътуването из Африка; единствена от своята група във Венецуела излязох от джунглата с инфектирани ухапвания от паяк; и ви питам — моля ви, кажете! — кой получава слънчево изгаряне в *Стокхолм*?

Независимо от всичко, пътуването е голямата истинска любов на моя живот! Винаги съм смятала (още откакто на шестнайсет години първо отидох до Русия със спестените от работа като бавачка пари), че да пътуваш си струва всички жертви. В любовта си към пътешествията съм лоялна и постоянна, макар да не съм такава в останалите прояви на любов. Чувствам се така, както се чувства щастливата млада майка с нейното невъзможно, пищящо от колики, неуморно новородено — просто не ме е *грижа* какво ми коства. Защото го обожавам. Защото си е мое. Защото е също като мен. Може да повърне върху мен, ако иска — просто не ме е грижа.

Все пак за фламинго не съм напълно безпомощна по широкия свят. Имам свой собствен комплект от средства за оцеляване. Търпелива съм. Умея да пътувам с малко багаж. Ям всичко без страх. Обаче най-големият ми талант на пътешественик е, че мога да се сприятеля с всеки. Мога да се сприятеля и с мъртвите. Веднъж се сприятелих с военен престъпник в Сърбия и той ме покани да отида на

почивка в планината със семейството му. Не че с гордост включвам сръбски масов убиец сред най-близките и обичните си хора (трябваше да се сближа с него, за да напиша една статия и за да не ме направи на решето), само изтъквам, че мога да го правя. Ако наоколо няма никой, с когото да разговарям, вероятно ще успея да се сприятеля с двуметрова стена. Ето защо не ме е страх да пътувам до най-отдалечени места, не и ако там има човешки същества, с които ще се запозная. Преди да тръгна за Италия, хората ме питаха: „Имаш ли приятели в Рим?“, а аз само клатех глава и си мислех: „*Но ще си намеря.*“

В повечето случаи, когато пътуваш, се сприятеляваш с някого случайно, например докато седиш до него във влака, в някой ресторант или в затворническа килия. Но това са случайни срещи, а човек никога не трябва да разчита изцяло на случайността. За целите на системния подход още я има славната стара система на „препоръчителните писма“ (днес по-вероятно под формата на имейл), които официално те представят на познатия на някой познат. Това е страхотен начин да се запознаваш с хора, ако си достатъчно нагъл да вдигнеш телефона и да се самопоканиш на вечеря. Затова, преди да тръгна за Италия, питах всичките си познати в Америка дали *те* нямат някакви приятели в Рим и с радост ще съобщя, че ме изпратиха в чужбина с огромен списък от местни хора.

Сред всички номинирани в моя списък от потенциални нови приятели най-любопитно ми бе да се натъкна на човек на име... готови ли сте... Лука Спагети. Той е близък на моето приятелче Патрик Макдевит, когото познавам от колежа. И честно, това му е името, кълна се в Бог, не си измислям. Толкова е налудничаво. Имам предвид, помислете само! Представете си да прекарате живота си с името *Патрик Макдевит!*

Както и да е, смятам да се свържа с Лука Спагети колкото може по-скоро.

14.

Първо обаче трябва да се заема с обучението си. Занятията ми започват днес в Академията за езиково обучение „Леонардо да Винчи“, където ще уча италиански пет дни в седмицата, по четири часа на ден. Толкова се вълнувам, че ще уча. Аз съм такава безсрамна *ученичка*. Снощи подредих дрехите си заедно с лачените обувки и новата кутия за сандвичи, точно както направих преди първия си ден в първи клас. Надявам се учителят да ме хареса.

Първия ден в „Леонардо да Винчи“ всички трябва да преминем тест, за да ни сложат в подходящото ниво според знанията ни по италиански. Много се надявам да не ме сложат в първо ниво, защото ми се струва унизително, след като преминах цял семестър италиански в моето Вечерно училище за разведени дами в Ню Йорк, след като прекарах лятото в запамяване на картончета с думи и след като вече цяла седмица съм в Рим и упражнявам сама езика, дори обсъждам със стари баби развода. Всъщност дори не знам колко нива има това училище, но в момента, в който чух думата „ниво“, реших, че трябва да се класирам *поне* във второ.

Така, днес плющи дъжд, отивам в училището рано (както винаги — зубрачка!) и се явявам на теста. Толкова е труден! Не мога да се справя дори с една десета от него! Знам толкова добре италиански, знам *десетки* думи, но не ме питат нищо, което съм учила. После идва ред на устния изпит, на който е още по-зле. Тази мършава учителка според мен говори твърде бързо. Би трябвало да се справям доста по-добре, но съм нервна и греша неща, които вече знам (например защо казах *Vado a scuola* вместо *Sono andata a scuola*^[1]? Това го знам!).

Накрая обаче всичко се оправя. Мършавата учителка преглежда работата ми и определя нивото:

ВТОРО ниво!

Часовете започват следобед. Затова отивам да обядвам (печена цикория), после се шляя по пътя обратно към училището, самодоволно минавам покрай всички ученици от първо ниво (които сигурно са *molto stupido*^[2]) и влизам в клас. С тези, които са ми равни. Обаче

много бързо става ясно, че те не са ми равни и аз нямам работа тук, защото второ ниво наистина е невъзможно *трудно*. Чувствам се така, сякаш плувам, но лошо. Все едно гълтам вода с всяко вдишване. Учителят, мършав човек (Защо тук учителите са толкова мършави? Нямам вяра на мършави италианци), преподава някак доста бързо, прескача цели раздели от учебника с думите: „Това вече го знаете, онова вече го знаете...“, и поддържа скорострелен разговор с моите явно напреднали съученици. Стомахът ми се свива от ужас, задъхвам се и се моля да не се обърне към мен. Щом излизаме в междучасие, изтичвам от класната стая с разтреперани крака и препускам почти разплакана чак до административния отдел, където питам на много чист английски дали не е възможно да ме преместят по-долу, в първо ниво. Съгласни са. И сега съм тук.

Този учител е пълничък и говори бавно. Така е много по-добре.

[1] „Отивам на училище“ вместо „Отишла съм на училище“. — Б.пр. ↑

[2] Много глупави (ит.). — Б.пр. ↑

15.

Особеното на моя курс по италиански е, че никой всъщност няма сериозна причина да идва тук. Общо дванайсет души на всякаква възраст от целия свят учим заедно и всички са дошли в Рим по една и съща причина — да учат италиански просто защото така искат. Никой от нас не може да посочи и една практична причина, поради която е тук. На никой шефът не му е казал: „Жизненоважно е да научиш италиански, за да развием бизнеса си отвъд океана.“ Всички, дори скованият немски инженер, споделят онова, което смятах за свой личен мотив: искаме да научим италиански, защото този език ни кара да се чувстваме чудесно. Една рускиня с тъжно лице ни казва, че взима уроци по италиански, защото „мисля, че заслужавам нещо красиво“. Немският инженер отбелязва: „Искам да знам италиански, защото обичам *dolce vita*“ — сладкия живот. (Обаче с неговия твърд германски акцент излиза така, че все едно обича „*deutsche vita*“ — немския живот, — на който, допускам, се е наситил.)

Както ще науча в следващите няколко месеца, всъщност има няколко основателни причини, поради които италианският е най-съблазнителният и красив език на света и поради които не само аз мисля така. За да разбере човек защо, първо трябва да знае, че Европа някога е била свърталище на безброй произлезли от латинския диалекти, които постепенно, с течение на векове, са се превърнали в няколко отделни езика — френски, португалски, испански, италиански. Във Франция, Португалия и Испания еволюцията е била органична: диалектът на най-важния град постепенно е признат за език на целия регион. Следователно онова, което днес наричаме френски език, всъщност е разновидност на средновековен парижки. Португалският всъщност е лисабонски. Испанският основно е мадридски. Това били капиталистически победи — най-силният град накрая определял езика на цялата страна.

В Италия е друго. Една от основните разлики е, че много дълго време страната дори не е била единна. Обединила се е много късно (през 1861 г.), а дотогава е била полуостров от враждуващи градове-

държави, управлявани от високомерни местни владетели или от други европейски сили. Част от Италия принадлежала на Франция, друга частна Испания, трета — на църквата, останалото — на който успее да завладее отделна крепост или дворец. Италианският народ или бил унижаван, или се отнасял презрително към тази борба за надмощие. Повечето хора не искали да бъдат колонизирани от своите европейски съседи, но винаги се намирали равнодушни гласове, които да кажат: „*Franza o Spagna, purché se magna*“, което на диалект означава: „Франция или Испания, стига да мога да се храня.“

Цялото това вътрешно разединение значело, че нито Италия, нито италианският език са се обединили както трябва. Затова не е странно, че векове наред италианците пишат и говорят на местни диалекти, непроницаеми един за друг. Един учен във Флоренция трудно можел да общува с поет от Сицилия или с търговец от Венеция (освен, разбира се, на латински, който трудно може да се приеме за национален език). През шестнайсети век няколко високообразовани италианци се събрали и решили, че това е абсурдно. Всички били единодушни, че полуостровът се нуждае от *италиански език*, поне в писмена форма. Това събрание направило нещо безпрецедентно в историята на Европа — подбрали най-красивия от всички местни диалекти и го коронясали за *италиански*.

За да намерят най-красивия диалект, някога говорен в Италия, трябвало да се върнат двеста години назад във времето, до Флоренция през четиринайсети век. Решението на събора било отсега нататък за правилен италиански да се счита езикът лично на великия флорентински поет Данте Алигиери. Когато Данте издава своята „Божествена комедия“ през 1321 година и подробно описва въображаемото си пътуване през ада, чистилището и рая, той шокира литературните среди с факта, че не пише на латински. Данте чувства, че латинският е морално остарял, елитарен език и че използването му в сериозната проза е „превърнало литературата в блудница“, превръщайки универсалното повествование в нещо, което може само да бъде купено с пари чрез привилегиите на аристократичното образование. Затова Данте се обръща към улицата и избира живия флорентински език на своите съграждани (в това число бляскавите му съвременници Бокачо и Петрарка) и го използва за своя разказ.

Написва шедьовъра си на език, който нарича „*dolce stil nuovo*“ — „сладкия нов стил“ на простонародния език и още докато пише, Данте оформя този народен език и му оказва лично влияние така, както Шекспир един ден ще повлияе на елизабетинския английски. Да седнат група интелектуалци националисти много по-късно в историята и да решат, че италианският на Данте вече ще е официалният език на страната, е почти същото като това група оксфордски преподаватели да седнат в някой ден през деветнайсети век и да решат, че от този момент нататък всички в Англия ще говорят само езика на Шекспир. Всъщност се получава.

Следователно италианският, който говорим днес, не е нито римски, нито венециански (макар че това били силните военни и търговски градове), нито дори изцяло флорентински. В основата си той е *дантевски*. Нито един друг европейски език няма такъв артистичен произход. И вероятно никога друг език не е бил така съвършено предопределен да изразява човешките емоции като този флорентински италиански от четиринайсети век, така разкрасен от великия поет на западната цивилизация. Данте написва своята „Божествена комедия“ в *terza rima*, тройна рима — поредица от рими, в която всяка рима се повтаря три пъти на всеки пет стиха, придавайки на неговото красиво флорентинско просторечие така наречения от литературоведите „каскаден ритъм“, оцелял и днес в заваляните поетични каденци на италианските таксиметрови шофьори, месари и правителствени служители. Последният стих на „Божествена комедия“, в който Данте застава пред образа на самия Бог, е емоция, все още лесноразбираема от всеки, запознат с така наречения съвременен италиански. Данте пише, че Бог не е просто заслепяващо видение от прекрасна светлина, а най-вече *l'amor che move il sole e l'altre stelle...*

„Любовта, която движи слънцето и другите звезди.“

Затова изобщо не е чудно, че толкова отчаяно искам да науча този език.

16.

Шпионите Депресия и Самота ме застигат след около десет дни в Италия. Разхождам се една вечер из Вила Боргезе след щастлив ден, прекаран в училището, а слънцето залязва златисто над базиликата „Свети Петър“. Чувствам се доволна сред този романтичен пейзаж, макар че съм съвсем сама, а всички други в парка или галят любимия си, или играят с някое засмяно дете. Обаче спирам да се облегна на перилата, гледам залеза и се замислям малко по-дълбоко. В този миг мисълта ми натежава и в този момент те ме застигат.

Приближават се безмълвно и застрашително като тайни агенти и ме обграждат — Депресия от лявата ми страна, Самота — от дясната. Няма нужда да ми показват значките си. Познавам тези особи много добре. От години си играем на котка и мишка. Ала признавам, че съм изненадана да ги срещна в тази елегантна италианска градина по здрач. Не им е тук мястото.

Питам ги:

— Как ме намерихте тук? Кой ви каза, че съм отишла в Рим?

Депресия, както винаги по-умният, казва:

— Какво, не се ли радваш да ни видиш?

— Махайте се — отвъръщам.

Самота, по-чувствителното ченге, казва:

— Съжалявам, мадам. Но ще се наложи да ви следвам през цялото пътуване. Такава ми е задачата.

— Наистина предпочитам да не го правиш — отговарям му, а той само свива рамене едва ли не извинително, но всъщност се приближава.

Претърсват ме. Изпразват джобовете ми от всичката радост, която нося. Агент Депресия дори конфискува самоличността ми, но така или иначе, винаги го прави. После Самота започва разпита, от който ме е страх, защото винаги продължава с часове. Любезен е, но безмилостен и рано или късно винаги ме хваща в лъжа. Пита дали се сещам за някаква причина да съм щастлива. Пита защо съм самичка тази вечер, отново повтаря въпроса. Пита (макар че сме минавали този

разпит стотици пъти) защо не мога да имам трайна връзка, защо съсипах брака си, защо обърках нещата с Дейвид, защо винаги обърквам всичко с всеки мъж, с когото съм. Пита ме къде бях в нощта, когато навърших трийсет години, и защо нещата толкова са се вгорчили оттогава. Пита защо не мога да се организирам и защо не съм вкъщи, не живея в хубав дом и не отглеждам хубави деца, както прави всяка уважавана жена на моята възраст. Пита защо си мисля, че заслужавам точно ваканция в Рим, след като съм съсипала живота си. Пита защо смятам, че като избягам в Италия като колежанче, ще се почувствам щастлива. Пита къде според мен ще ме завари старостта, ако продължавам да живея по този начин.

Тръгвам пеша за вкъщи с надеждата, че ще се отърва от тях, но те ме следват, тези убийци. Депресия държи здраво ръката си на рамото ми, а Самота ме засипва с въпроси. Дори не си правя труда да вечерям; не искам да ме гледат. Освен това не желая да ги пускам по стълбите нагоре към апартамента си, но познавам Депресия — има полицейска палка, така че няма как да го спра, ако реши да влезе.

— Не е почтено от твоя страна да идваш тук — казвам на Депресия. — Вече си изплатих дълга към тебе. Прослужих си времето още в Ню Йорк.

Но той само се усмихва с характерната си мрачна усмивка, настанява се на любимия ми стол, вдига краката си на масата ми и запалва цигара, изпълвайки стаята с отвратителния си дим. Самота гледа и въздиша, после се качва на леглото ми и се завива, напълно облечен и обут. Ще ме накара да спя с него довечера, просто си знам.

17.

Спрях да си пия лекарството само преди няколко дни. Просто ми изглеждаше *налудничаво* да взимам антидепресанти в Италия. Как може да се почувствам депресирана тук?

Преди всичко, изобщо не съм искала да минавам на медикаментозно лечение. Много дълго се противях предимно заради големия списък от свои лични възражения (например: американците взимат прекалено много лекарства; още не ни е известен дългосрочният ефект от тези вещества върху човешкия мозък; престъпление е, че в наши дни дори американските деца са на антидепресанти; лекуваме симптомите, а не причините за националната душевна криза...). Все пак през последните няколко години от живота си без съмнение имах сериозен проблем и той не се разсейваше бързо. След като бракът ми се разпадна, а драмата с Дейвид се задълбочи, започнах да проявявам всички симптоми на тежка депресия — загуба на съня, на апетита и на либидото, неконтролируем плач, хронични болки в гърба и стомаха, отчуждение и отчаяние, проблеми с концентрацията в работата, неспособност дори да се притесня, че републиканците току-що са манипулирали президентските избори... и още, и още.

Когато си изгубен в тези дебри, понякога минава известно време, докато осъзнаеш, че наистина си изгубен. Възможно най-дълго се убеждаваш, че си кривнал няколко крачки встрани от пътя и че ще намериш следата всеки момент. Нощите се ният една след друга, а ти още не знаеш къде си. Време е да признаеш, че си се отклонил твърде далеч от пътя и дори вече не можеш да кажеш откъде изгрива слънцето.

Отнесох се към депресията, сякаш беше битката на живота ми и, разбира се, тя беше точно това. За да разгадая причините, станах ученичка на собствения си депресивен опит. Каква беше основата на цялото това отчаяние? Психологическа? (Грешка на мама и татко?) Просто временна, „лош момент“ в живота? (Когато свърши разводът, депресията ще си отиде ли с него?) Генетично ли беше?

(Меланхолията под различни имена съществува в семейството ми от поколения заедно с тъжния ѝ жених алкохолизма.)

Културата ли беше виновна? (Да не е просто срив на работохоличка от времето на постфеминизма, която се опитва да намери равновесие във все по-напрегнатия и отчужден урбанизиран свят?) Или астрологията? (Да не би да съм толкова тъжна, защото съм чувствителен Рак с фина кожа, чиито главни знаци са управлявани от нестабилните Близнаци?) Или артистизмът? (Творческите натури не страдат ли винаги от депресия, понеже сме толкова свръхчувствителни и *особени*?) Може би се дължеше на еволюцията? (Нося ли в себе си остатъчна паника след продължилите хилядолетия опити на моя вид да оцелее в един жесток свят?) Или на кармата? (Тези пристъпи на скръб не са ли просто последствия от лошо поведение в предишен живот, последното препятствие преди освобождаването?) Хормонална ли бе причината? Следствие от диетите? Философска? Сезонна? Поради влиянието на околната среда? Да не ме мъчеше всемирнен копнеж по Бог? Дали няха химически дисбаланс? Или просто имах нужда от секс?

Какъв огромен брой фактори определят едно-единствено човешко същество! На колко много нива функционираме и в каква огромна степен ни въздейства нашето съзнание, тяло, миналото ни, семействата, градовете, душите и храната ни! Започнах да мисля, че депресията ми вероятно е някакъв вечно променящ се асортимент от всички тези фактори и освен това може би включва неща, които не мога да назова и да разпозная. Затова подех битка на всички нива. Купих куп от онези книги за самоусъвършенстване с неловките заглавия (винаги за по-сигурно ги пъхвах в последния брой на „Хаслъър“, за да не разберат непознатите какво всъщност чета). Тръгнах да търся професионална помощ от психотерапевтката, която беше колкото любезна, толкова и проникателна. Молех се като послушница в манастир. Престанах да ям месо (така или иначе, за кратко), след като някой ми каза, че „изяждам страха на животното в момента на неговата смърт“. Някакъв ексцентричен ню ейдж масажист ме посъветва да нося оранжеви бикини, за да ребалансирам сексуалните си чакри, и, братче мили, наистина го направих. Пиех онзи проклет чай от жълт кантарион в количества, достатъчни да развеселят цял руски гулаг, но не забелязах ефект. Спортувах.

Докосвах се до възвишеното изкуство и старателно се бранех от тъжните филми, книги и песни (ако някой дори споменеше думите „Ленард“ и „Коен“ в едно и също изречение, напусках стаята).

Толкова упорито се борих да спра безкрайния плач. Помня, че една нощ, докато се свивах в същия ъгъл на същия стар диван, обляна в сълзи и с все едни и същи тъжни мисли в главата, се запитах: „Има ли *нещо*, което можеш да промениш в тази сцена, Лиз?“ Единственото, което измислих, е да стана, все така разплакана, и да опитам да се задържа на един крак по средата на всекидневната. Просто за да докажа, че макар да не мога да спра да плача или да променя мрачния вътрешен диалог, все още не съм изцяло извън контрол — поне можех да плача истерично, застанала на един крак. Е, това беше начало.

Пресякох улицата, за да вървя на слънце. Разчитах на своята опорна мрежа от хора, като обсипвах с обич семейството си и задълбочих най-просветляващите си приятелства. И когато онези досадни женски списания продължиха да повтарят, че ниското самочувствие изобщо не помага на проблема с депресията, направих си хубава прическа, купих си малко грим и красива рокля. (Когато един приятел ми направи комплимент за новия вид, само мрачно отвърнах: „Операция «Самоуважение» — гаден първи ден.“)

Последното нещо, което опитах след около две години борба с нещастията, беше лекарство. Ако мога да наложа мнението си тук, според мен това трябва да е наистина последното, което опитвате. За мен решението да тръгна по пътя на „Витамин Р“ дойде след една нощ, в която дълги часове седях на пода на спалнята си и с големи усилия се разубеждавах да не си прережа ръката с кухненския нож. Тогавашпечелих спора с ножа, но неубедително. По онова време имах и други хубави идеи — че ако скоча от някоя сграда или си пръсна мозъка с пистолет, страданието ще изчезне. Но нощта, прекарана с ножа в ръка, свърши работа.

На следващата сутрин, щом изгря слънцето, се обадох на приятелката си Сюзан и я помолих да ми помогне. Не мисля, че има жена в цялата история на семейството ми, която е правила това преди — да седне ей така, наред път, и да каже по средата на живота си: „Не мога да направя и една крачка по-нататък, някой трябва да ми помогне.“ За онези преди мен не би имало полза. Никой не би им помогнал или не би могъл да го стори. Единственото, което би се

случило, е те и семействата им да умрат от глад. Не можех да спра да мисля за тези жени.

И никога няма да забравя лицето на Сюзан, когато час след спешното ми обаждане се втурна у дома и ме завари рухнала на дивана. Образът на моята болка, отразен в явния ѝ страх за живота ми, все още е най-ужасният спомен от онези ужасни години. Свих се на топка, докато Сюзан се обаждаше по телефона и намери психиатър, който щеше да ме приеме на консултация още в същия ден, за да обсъдим възможността от предписване на антидепресанти. Слушах думите на Сюзан от разговора ѝ с лекаря и я чух да казва: „Страхувам се, че приятелката ми наистина ще посегне на себе си“. Аз също се страхувах.

Щом отидох при психиатъра същия следобед, той ме попита защо не съм потърсила помощ по-рано. Разказах му за възраженията и за резервите си по отношение на антидепресантите. Оставих на бюрото му трите си издадени книги и обясних:

— Аз съм писателка. Моля ви, не правете нищо, което ще навреди на мозъка ми.

Той отвърна:

— Ако имахте болни бъбреци, нямаше да се колебаете да ги лекувате с лекарства. Защо се колебаете сега?

Но разбирате ли, това само показва неведението му относно семейството ми — много вероятно е един Гилбърт да не лекува болните си бъбреци, понеже сме семейство, което приема всяка слабост за личен, етичен и морален провал.

Докторът ми предписа няколко различни лекарства — ксанакс, золофт, велбутрин, бусперин — докато намерим комбинацията, от която не ми се гади и не превръща либидото ми в мъгляв, далечен спомен. Скоро, след по-малко от седмица, усетих в съзнанието ми да се прокрадва лъч светлина. Освен това най-сетне можех да спя. И това беше истинският дар, защото ако не можеш да спиш, не можеш да се измъкнеш от дупката — няма никакъв шанс. Хапчетата ми върнаха онези възстановяващи силите нощни часове, ръцете ми спряха да треперят, силното стягане в гърдите отслабна и паникбутонът в сърцето ми се освободи.

Лекарствата веднага ми помогнаха, но така и не се успокоих, че ги пия. Нямаше значение кой ми казва, че са добра идея и абсолютно

безвредни; през цялото време бях против тях. Безспорно лекарствата бяха част от моста ми до другата страна, но исках да се отърва от тях колкото мога по-скоро. Започнах да ги пия през януари 2003 година. До май вече значително бях намалила дозата. И бездруго бяха най-трудните месеци — последните седмици от развода, последните събирания и раздели с Дейвид. Щях ли да ги понеса без лекарства, ако просто бях потърпяла още малко? Щях ли да се опазя сама? Не знам. Това му е особеното на човешкия живот — няма контролна група, няма начин да разберем какво би се случило, ако някои от величините можеха да се променят.

Със сигурност знам, че тези лекарства ме накараха да не гледам на страданието си толкова катастрофално. Затова съм им благодарна. Но още съм дълбоко раздвоена за променящите настроението медикаменти. Благоговеея пред тяхната сила, но се тревожа от широкото им разпространение. Мисля, че трябва да бъдат предписвани и използвани много по-ограничено в тази страна и винаги да ги съпътства лечение при психолог. Да лекуваш симптомите на която и да е болест, без да изследваш основната ѝ причина, е просто традиционно вятърничавият западен начин на мислене, че някой ден може и наистина да се оправяш. Тези хапчета може и да са спасили живота ми, но това се случи само в съчетание с още около двацет други усилия, които правех едновременно в този период, за да се спася. И се надявам никога вече да не ми се наложи да взимам такива лекарства. Макар че според един лекар може би ще започвам и ще спирам антидепресантите много пъти в живота си заради моята „склонност към меланхолия“. Надявам се да не е прав. Смятам да дам всичко от себе си, за да докажа, че греша, или поне да се боря срещу тази меланхолична склонност с всички средства. Не мога да кажа дали това упорство е самоотбрана, или самоопазване.

Но съм си такава.

18.

Не, по-скоро съм тук, в Рим, и съм в беда. Наемните агенти Депресия и Самота се вмъкнаха в живота ми отново, а взех последния си велбутрин само преди три дни. Имам още хапчета в най-долното чекмедже, но не ги искам. Трябва да се отърва от тях завинаги. Обаче не желая Депресия и Самота да се навъртат наоколо, така че не знам какво да правя и се гърча в паника, както се гърча винаги, когато не знам какво да правя. Затова тази вечер посягам към най-личната си тетрадка, която държа до леглото, в случай че изникне спешен проблем. Отварям я. Намирам първата празна страница. И пиша:

„Имам нужда от помощта ти.“

После чакам. След малко идва отговор с моя собствен почерк:

Тук съм. Какво мога да направя за теб?

И тук отново започва най-странният ми и най-таен разговор. Тук, в най-личната си тетрадка, разговарям със себе си. Говоря със същия глас, който се появи онази нощ на плочките в банята, когато за първи път, обляна в сълзи, се молих на Бог за помощ, когато нещо (или някой) беше казал: „Лягай си, Лиз.“ През следващите години откривах този глас отново в моменти на криза и се научих, че най-добрият начин да стигна до него, е писменият разговор. Бях изненадана и от факта, че почти винаги имам достъп до този глас, независимо колко черна е мъката ми. Дори и в най-ужасното страдание този спокоен, състрадателен, нежен и безкрайно мъдър глас (който вероятно е мой или пък не е точно мой) е на разположение за разговор върху листа по всяко време на денонощието.

Реших да не се хващам на въдицата и да се притеснявам, че щом говоря със себе си чрез писане, значи съм шизофреничка. Може би гласът, с който се свързвам, е Бог, а може би моята гуру говори чрез мен или пък това е ангелът, прикрепен към моя случай, или е моят свръхаз, или наистина е създаден от подсъзнанието ми, за да ме предпазва от собствените ми изтезания. Света Тереза нарича такива небесни вътрешни гласове „локуции“ — думи от свръхестественото, които идват в съзнанието спонтанно, преведени на собствения ти език

и ти носят божествена утеха. Знам, разбира се, какво би казал Фройд за такава духовна утеха — че е ирационална и „не заслужава доверие. Опитът ни учи, че светът не е детска градина.“ Съгласна съм — светът не е детска градина. Но самият факт, че светът е изпълнен с толкова предизвикателства, е отговорът *защо* понякога трябва да търсиш помощ извън неговата юрисдикция, да се позоваваш на по-висша инстанция, за да намериш покой.

В началото на своя духовен експеримент невинаги имах вяра в този вътрешен глас на мъдростта. Помня, че веднъж, обзета от гняв и мъка, грабнах тайната си тетрадка и надрасках бележка на вътрешния си глас — на моето божествено вътрешно успокоение — която запълни цяла страница с огромни букви:

„ПО НИКОЙ НАЧИН НЕ ВЯРВАМ В ТЕБ!!!!!!!!!!!!“

След малко, все още задъхана, усетих как в мен се запалва мъничко пламъче и се оказа, че пиша следния невероятен и абсолютно невъзмутим отговор:

Тогава с кого разговаряш?

Оттогава не съм се съмнявала в неговото съществуване. Затова тази вечер отново търся същия глас. За първи път го правя, откакто дойдох в Италия. Пиша в тетрадката, че съм слаба и много уплашена. Обяснявам, че са се появили Депресия и Самота и ще е ужасно, ако не се махнат. Казвам, че повече не искам да пия лекарствата, но ме е страх, че ще се наложи. Ужасена съм, че никога няма да мога да си възвърна живота.

В отговор някъде отвътре в мен се надига вече познато присъствие и ми предлага цялата утеха, която винаги съм искала друг човек да ми даде, ако имам неприятности. Ето какво се оказва, че пиша на себе си върху листа:

Тук съм. Обичам те. Не ме е грижа дали ще стоиш будна цяла нощ и ще плачеш, ще стоя с теб. Ако пак имаш нужда от лекарството, хайде, вземи го — въпреки това пак ще те обичам. Каквото и да направиш, няма да загубиш любовта ми. Ще те пазя до смъртта и след смъртта ти пак ще те пазя. По-силна съм от Депресия, по-смела съм от Самота и нищо никога няма да ме изтощи.

Тази нощ странният вътрешен жест на приятелство — да подам ръка на себе си, когато наоколо няма кой да ми предложи утеха — ми напомня нещо, което ми се случи веднъж в Ню Йорк. Един следобед

влязох забързана в някаква административна сграда и се втурнах в чакащия асансьор. Щом връхлетях вътре, неочаквано мернах отражението си в огледалото. В този миг мозъкът ми направи нещо странно — изстреля следното скоростно съобщение: „Хей! Ти я познаваш! Тя е твоя приятелка!“ И всъщност налетях на собственото си отражение с усмивка, готова бях да поздравя това момиче, чието име бях забравила, но лицето ми бе много познато. Естествено, моментално разбрах грешката си и се засмях смутена, защото също като кучетата не бях схванала как действа огледалото. По някаква причина случката ми идва наум тази вечер, докато тъгувам в Рим, и отдолу на страницата записвам следното успокоително изречение, за да ми напомня:

Никога не забравяй, че един път, съвсем колебливо, ти поздравя себе си като приятел.

Заспивам с тетрадката върху гърдите, отворена на страницата с това съвсем ново уверение. На сутринта, когато се събуждам, още подушвам бледа следа от ленивия дим на Депресия, но самият той никъде не се вижда. По някое време през нощта е станал и си е тръгнал. И приятелчето му Самота също.

19.

Ето какво обаче е странното. Изглежда, изобщо не мога да практикувам йога, откакто съм в Рим. От години сериозно и неотклонно практикувам и сега си бях взела килимчето с най-добри намерения. Но тук просто не се получава. Кога трябва да правя упражненията? Преди обилната италианска закуска с шоколадови пасти и двойно капучино? Или след нея? Първите няколко дни след пристигането си смело развивах килимчето всяка сутрин, но разбрах, че само мога да го гледам и да се смея. Дори веднъж си казах, влизайки в ролята на килимчето: „Окей, малка Мис *Penne ai quattro formaggi*^[1]... да видим какво яде днес.“ Засрамена, скътах килимчето на дъното на куфара си (оказа се, че повече не го развив, докато не стигнах до Индия). После излязох на разходка и хапнах малко сладолед с шамфъстък. Какъвто италианците смятат за напълно подходящо да ядат в девет и половина сутринта и аз, честно казано, бях повече от съгласна с тях.

Културата на Рим просто не си подхожда с културата на йога, поне според мен. Всъщност реших, че Рим и йога изобщо нямат нищо общо. Освен че по някакъв начин и двете напомнят за думата *тога*.

[1] Вид италианска паста с четири сирена (ит.). — Б.пр. ↑

20.

Трябваше да си намеря някакви приятели. Заех се с проблема, вече е октомври и съм събрала хубава група. Познавам две момичета на име Елизабет в Рим, освен мен. И двете са американки, и двете пишат. Първата Елизабет пише романи, а втората е кулинарен критик. С апартамент в Рим, къща в Умбрия, съпруг италианец и работа, която я кара да пътува из Италия, да опитва храна и да пише за списание „Гурме“, явно втората Елизабет е спасила много сирачета от удавяне в предишния си живот. Не е изненадващо, че знае всички най-добри места за хранене в Рим, включително една *gelateria*^[1], в която сервират замразен оризов пудинг (ако в рая не сервират такова нещо, не искам да ходя там). Онзи ден ме заведе на обяд и хапнахме не само агнешко, трюфели и рулца от карпачо с пълнеж от лешников мус, но и екзотична порция мариновани *lampascione*, което, както всеки знае, е луковицата на дивия зюмбюл.

Разбира се, вече съм приятелка с Джовани и с Дарио, моите фантастични близнаци в езиковия тандем. Чарът на Джовани според мен го превръща в национално съкровище на Италия. Той ми стана скъп винаги още първата вечер, в която се видяхме и аз се разочаровах от неспособността си да намеря нужните думи на италиански, а той сложи ръката си върху моята и каза: „Лиз, трябва да си много внимателна към себе си, когато учиш нещо ново.“ Понякога имам чувството, че той е по-възрастен от мен, що се отнася до сериозния му вид, степента му по философия и сериозните му политически убеждения. Опитвам се да го разсмея, но Джовани невинаги разбира шегите ми. Хуморът трудно се улавя на чужд език. Особено когато си такъв сериозен младеж като Джовани. Онази вечер ми каза: „Когато говориш иронично, винаги те разбирам със закъснение. Аз съм по-бавен. Все едно ти си светкавицата, а аз — гръмотевицата.“

И аз си помислих: *Да, скъпи! Ти си магнитът, а аз съм желязото! От теб кожата за обувките, от мен връзките!*

Но все още не ме е целунал.

Не виждам много често Дарио, другия близък, макар да прекарва голяма част от времето си със Софи. Софи е най-добрата ми приятелка от езиковия курс и определено е момиче, чиято компания бихте търсили, ако сте на мястото на Дарио. Софи е шведка, на около двайсет и шест-седем години и е толкова сладка, че можеш да я окачиш на въдица и да я използваш вместо стръв за ловене на мъже от всякакви възрасти и националности. Софи току-що си е взела четиримесечен отпуск от хубавата си работа в една шведска банка. За пълен ужас на своето семейство и за удивление на колегите си, защото поискала да дойде в Рим и да се научи да говори красивия италиански. Всеки ден след часовете двете със Софи сядаме край Тибър, ядем сладолед и учим заедно. Това, което правим, не може да се нарече точно „учене“. По-скоро споделяме насладата си от италианския, правим нещо като благоговееен ритуал и винаги си разменяме прекрасни нови идиоми. Например онзи ден научихме, че *un'amica stretta* означава „близка приятелка“. Но *stretta* буквално означава „тясна“ за дреха, като „тясна пола“. Значи близка приятелка на италиански е тази, която можеш да носиш стегната, плътно прилепнала към кожата ти и точно такава е моята малка шведска приятелка Софи.

В началото ми харесваше да мисля, че двете със Софи изглеждат като сестри. Но онзи ден, докато се возехме в такси из Рим, шофьорът попита дали тя не ми е дъщеря. Ей, хора, момичето е само с около седем години по-малко от мен. Мозъкът ми здраво се развихри, за да даде задоволително обяснение на думите му. (Например си помислих: *Може би този шофьор, кореняк римлянин, не говори много добре италиански и е искал да попита дали не сме сестри.*) Но не. Каза дъщеря и точно това имаше предвид. Много ми се насъбра през последните години. Сигурно изглеждам доста разнебитена и стара след развода. Но както се пее в онази кълтри песен от Тексас: „Аз съм прецакан, съден и татуиран, но ето ме отново тук пред вас...“

Освен това се сдружих и с приятна двойка, Мария и Джулио, с които ме запозна приятелката ми Ан, американска художничка, живяла в Рим допреди няколко години. Мария е от Америка, а Джулио е от Южна Италия. Той снима филми, тя работи за някаква международна селскостопанска организация. Той не говори добре английски, но тя

знае чудесно италиански (а също френски и китайски, така че *това* не ме плаши). Джулио иска да научи английски и попита дали не може да се упражнява да говори с мен в още един тандем на разменни начала. Ако се чудите защо не може просто да научи английски от своята родена в Америка жена, причината е, че те са женени и прекалено много се карат, щом единият се опита да научи другия на нещо. Затова с Джулио се срещаме за обяд два пъти седмично и упражняваме английския и италианския си — добра задача за двама души, които никога не са се дразнели един друг.

Джулио и Мария имат хубав апартамент, а най-впечатляващата му особеност според мен е стената, която Мария някога е изписала с гневни проклетия срещу Джулио (надраскани с дебел черен маркер), защото имали скандал, „той крещи по-силно от мен“, а тя искала да се вреди и да каже поне една дума.

Мисля, че Мария е ужасно секси, а този изблик от страстни графити е само поредното доказателство. Интересното обаче е, че Джулио възприема надрасканото на стената като сигурен признак за потиснатите чувства на Мария, защото е написала проклетията си на италиански, на своя втори език, на който трябва да помисли за момент, преди да успее да подбере думите си. Според него, ако Мария истински се бе оставила да я завладее гневът — което тя *никога* не позволява, защото е добра англопротестантка, — тогава е щяла да изпише цялата стена на родния си английски. Джулио твърди, че всички американци са такива: потиснати. Което ги прави опасни и потенциално смъртоносни, ако наистина избухнат.

„Свирепи хора“, гласи диагнозата му.

Най-много ми хареса, че всички водихме този разговор по време на хубава, спокойна вечеря и гледахме същата тази стена.

— Още вино, скъпи? — попита Мария.

Но най-новият ми любим приятел в Италия, разбира се, е Лука Спагети. Между другото, дори в Италия се смята за много смешно да имаш фамилия като Спагети. Благодарна съм за Лука, защото той най-последно ми даде възможност да съм квит с приятеля си Брайън, който е имал голям късмет да израсне врата до врата с индианче на име Денис Ха-ха и следователно винаги можеше да се перчи, че неговият приятел е с най-страхотното име. Най-последно мога да го конкурирам.

Освен това Лука говори чудесен английски и е много яшен (на италиански: *una buona forchetta* — добра вилица), затова е невероятна компания на гладница като мен. Често се обажда по обяд и казва: „Здрасти, аз съм наблизно, искаш ли да се видим на чашка кафе? Или на порция говежди опашки?“ Прекарваме много време из мръсните долнопробни кръчмички по задните улици на Рим. Харесваме ресторантите с флуоресцентно осветление и без име. С мушама на червени квадрати. С домашно приготвено лимончело. С домашно червено вино. С паста, сервирана в невероятни количества от „малки Юлий Цезаровци“, както ги нарича Лука — горди, нахакани местни момчета с косми по опакото на дланите и страстно оформени прически помпадур. Веднъж казах на Лука:

— Струва ми се, че тези момчета първо се смятат за римляни, после за италианци и накрая за европейци.

Той ме поправи:

— Не, те са първо римляни, второ — римляни и трето — римляни. И всеки от тях е император.

Лука е данъчен инспектор. *Италиански* данъчен инспектор, което означава, че според собственото му описание е „човек на изкуството“, защото в Италия има няколкостотин данъчни закона и всичките си противоречат един на друг. Така че да издействаш връщане на данък тук, изисква импровизация като в джаза. Струва ми се смешно, че той е данъчен инспектор, защото работата изглежда прекалено сухарска за такъв безгрижен човек. А според Лука е смешно, че аз имам друга страна — занимаваща се с йога, — която той никога не е виждал. Не може да си представи защо искам да отида в Индия — и то на всичкото отгоре в ашрам!, — след като мога да остана цяла година в Италия, където очевидно ми е мястото. Когато ме гледа как топя останалия в чинията ми сос с парче хляб, а после си облизвам пръстите, пита: „Какво ще *ядеш*, когато отидеш в Индия?“ Понякога с адски ироничен тон ме нарича Ганди, обикновено щом отворя втората бутилка вино.

Лука е пътувал доста, макар да твърди, че никога няма да живее на друго място, освен в Рим, близо до майка си, тъй като в края на краищата е италианец, какво да си говорим? Но не само *мама* го задържа тук. Скоро е навършил трийсет години и е с едно и също момиче още от тийнейджър (прекрасната Джулиана, която Лука нежно

и правилно описва като *acqua e sapone* — „сапун и вода“^[2] заради нейната невинност). Всичките му приятели са още от детството и от същия квартал. Всяка неделя гледат заедно футболните мачове — или на стадиона, или в някой бар (ако римските отбори играят другаде) — и после всеки се връща в дома, в който е израснал, за да погълне обилната неделна храна, сготвена от съответната майка и баба.

И аз не бих мръднала от Рим, ако бях Лука Спагети.

Все пак Лука е идвал в Америка няколко пъти и я харесва. Смята, че Ню Йорк е очарователен, но според него хората там работят прекалено много, макар да признава, че това, изглежда, им харесва. И римляните работят здраво, но масово негодуват. Това, което Лука Спагети не харесва, е американската храна и според него тя може да се опише с две думи: „жп пица“.

Бях с Лука първия път, в който опитах да хапна чревца от новородено агне. Това е римски специалитет. Със своята слабост към храната Рим всъщност е доста грубоват град, известен със своите простовати традиционни ястия от вътрешности или език — всички части от животното, които богатшите на север изхвърлят. Моите агнешки чревца бяха горе-долу вкусни, особено ако не се замислях какво представляват. Бяха поднесени с тежък, мазен, пикантен сос, който сам по себе си беше страхотен, но чревцата имаха нещо като... ами... *чревна* консистенция. Като дроб, но по-разкашкани. Справях се добре, докато не се замислих как ще опиша това ядене и не си казах: „То не изглежда като чревца. Всъщност прилича на тения.“ Тогава го бутнах настрана и поръчах салатата.

— Не ти ли харесва? — попита Лука, който много го обича.

— Хващам се на бас, че Ганди никога не е ял агнешки чревца през живота си — отвърнах.

— Може и да е ял.

— Не, не е възможно, Лука. Ганди е бил вегетарианец.

— Но вегетарианците *могат* да ядат това — настояваше Лука. — Защото чревцата даже не са месо, Лиз. Те са просто лайна.

[1] Сладоледена сладкарница (итал.). — Б.пр. ↑

[2] Жена, която е секси, но излъчва невинност и чистота (разг.).
— Б.пр. ↑

21.

Понякога се чудя какво правя тук — признавам си.

След като бях дошла в Италия, за да изпитам удоволствие, през първите седмици тук ме обзе паника как човек би трябвало да го постигне. Честно казано, чистото удоволствие не е моята културна парадигма. Произхождам от дълга поредица свръхдобросъвестни хора. Майка ми е от семейство на шведски имигранти фермери, които на снимките изглеждат като хора, които ако изобщо някога са виждали нещо приятно, сигурно са го стъпкали с подкованите си ботуши. (Чичо ми ги нарича всичките „говеда“.) Родителите ми по бащина линия са английски пуритани, страшни любители на развлеченията, дума да няма. Ако проследя назад родословието на баща си чак до седемнайсети век, действително ще намеря роднини с имена като Дилиджънс и Мийкнес^[1].

Моите родители имат малка ферма и двете със сестра ми израснахме с труд. Научени сме да може да се разчита на нас, да сме отговорни, отличнички на класа, да сме най-организираните и способни детегледачки в града, истински миниатюрни модели на нашата трудолюбива майка — фермерка и бавачка. Като две малки швейцарски ножчета, многофункционални по рождение. Нашето семейство много се забавляваше, много се смееше, но стените бяха покрити от списъци със задачи и аз никога не бездействах и не видях и друг да бездейства — нито веднъж през целия си живот.

Обаче общо взето, американците са неспособни да се отдават изцяло на удоволствието. Нашата нация търси забавления, но не търси задължително удоволствия. Американците харчат милиарди, за да имат всякакви развлечения — от порнография и увеселителни паркове до войни, но това не е съвсем същото като тихата наслада. Съвременните американци работят по-усилено, по-дълго и по-напрегнато от всеки друг на света. Но както отбеляза Лука Спагети, на нас, изглежда, ни харесва. Тревожните статистики подкрепят това наблюдение, като показват, че много американци се чувстват по-доволни и щастливи в своите офиси, отколкото у дома. Разбира се, всички без изключение

работим прекалено неуморно, после неизбежно моторът ни прегрява и се налага да прекараме целия уикенд по пижами, като ядем овесени ядки направо от кутията и блеем в телевизора в кротка кома (което е обратното на работа, да, но не е точно същото като удоволствието). Американците всъщност не умеят да не правят *нищо*. Това е причината за големия печален американски стереотип — прекалено стресираният служител, който отива на почивка, но не може да се отпусне.

Веднъж попитах Лука Спагети дали италианците имат същия проблем, когато са в отпуск. Той толкова силно се разсмя, че едва не заби мотора си в един фонтан.

— О, не! — отвърна той. — Ние сме майстори на *bel far niente*.

Това е много приятен израз. *Bel far niente* означава „красотата да не правиш нищо“. Вижте, италианците поначало винаги са били много отрудени хора, особено онези многострадални работници, известни като *braccianti* (наречени така, защото имали само грубата сила на своите мишици, *braccie*, за да оцелеят в този свят). Но дори на фона на този изнурителен труд *bel far niente* винаги е бил съкровен идеал на италианците. Красотата да не правиш нищо е целта на целия ти труд, крайното постижение, за което най-горещо те поздравяват. Колкото по-елегантно и възхитително умееш да не правиш нищо, толкова повече си постигнал в живота. Освен това не е задължително да си богат, за да го изживееш. Има още един прекрасен израз на италиански: *l'arte d'arrangiarsi* — изкуството да правиш от нищо нещо. Изкуството да превърнеш няколко прости продукта в пиршество или няколко събрали се приятели — в празник. Всеки с талант да постига щастието може да направи това, не само богатите.

За мен обаче главната пречка в преследване на удоволствията беше вгълпеното ми чувство за пуританска вина. Наистина ли заслужавам това удоволствие? Също съвсем типично по американски — не си сигурен дали заслужаваш да бъдеш щастлив. Рекламата в Америка изцяло се върти около нуждата да убеди несигурния потребител, че да, на него действително му е гарантирано специално отношение.

„Този «Будвайзер» е за вас! Днес заслужавате почивка! Защото сте достойни за нея! Много се постарайте, скъпи мой!“ И несигурният потребител си мисли: *Да! Благодаря! Ще взема да купя стек от шест бири, да му се не види! Може би дори дванайсет!* И започва голямото

напиване. Последвано от угризенията. Подобни рекламни кампании вероятно няма да са толкова ефективни в италианската култура, където хората вече знаят, че са родени да се радват на този живот. В Италия отговорът на „Днес заслужавате почивка“ може би ще е: *Да, така е. Ето защо следобед смятам да си взема почивка, да отскоча до къщата ти и да спя с жена ти.*

И сигурно затова, щом казах на италианските си приятели, че съм дошла в страната им, за да изпитам четири месеца пълно удоволствие, нямаха никакви забележки по въпроса. *Complimenti! Vai avanti!* „Поздравления — казаха те. — Давай. Размажи се. Чувствай се удобно.“ Никой нито веднъж не каза: „Колко си безотговорна“ или „Колко егоистично си угаждаш“. Но въпреки че италианците ми дадоха разрешение да се забавлявам, все още не мога да се отпусна напълно. Първите няколко седмици в Италия всичките ми протестантски синапси нещастно бръмчаха и си търсеха задача. Искях да се заема с удоволствието като с домашно или като с мащабен проект на безпристрастната наука. Размишлявах над въпроси като: „Как най-ефикасно да увелича максимално удоволствието?“ Чудех се дали да не прекарам цялото си време в Италия в библиотеката и да направя проучване върху историята на удоволствията. Или пък да интервюирам италианци, прекарвали живота си предимно в наслада, да ги разпитам какво чувстват и после да напиша статия по темата. (С двойни междуредия и с един сантиметър поле отстрани може би? И да я предам рано в понеделник сутринта?)

Когато осъзнах, че единственият належащ въпрос е: „Как аз разбирам удоволствието?“, и че наистина съм в страна, където хората ще ми позволят да изследвам свободно този въпрос, всичко се промени. Всичко стана... възхитително. Само трябваше всеки ден да се питам за първи път в живота си: „Какво ще ти хареса на *теб* да правиш днес, Лиз? Какво ще ти донесе наслада днес?“ Тъй като не трябваше да се съобразявам с плановете на други хора и да се притеснявам за чужди задължения, този въпрос накрая се избистри и стана абсолютно самостоятелен.

Беше ми интересно да разбера какво не искам да правя в Италия, след като си бях дала изключителни права да се радвам на преживяванията си. В Италия има толкова много удоволствия, а аз нямах време да ги изпитам всичките. Тук трябва някак си да обявиш

кое е главното ти удоволствие, иначе ще се преситиш и объркаш. Затова не се спуснах към модата, операта, киното, фантастичните коли или ските в Алпите. Дори не исках да видя кой знае колко произведения на изкуството. Малко ме е срам да си го призная, но не посетих нито един музей през всичките четири месеца в Италия. (О, Боже, още по-зле е. Признавам, че отидох в *един* — в Националния музей на пастата в Рим.) Разбрах, че единственото, което наистина искам, е да ям хубава храна и да говоря колкото се може повече хубавия италиански. Това е. Затова обявих два приоритета: говоренето и яденето (най-вече на сладолед).

Удоволствието, което ми доставиха това ядене и говорене, беше неоченимо и все пак съвсем простичко. Веднъж, към средата на октомври, прекарах няколко часа, които може да не се сторят кой знае какво на външния наблюдател, но за мен винаги ще бъдат едни от най-щастливите в живота ми. Близко до апартамента си, само на няколко преки, открих пазар, който не бях забелязала преди.

Приближих се до малка сергия със зеленчуци, на която италианка и синът ѝ продаваха подбран асортимент от продукцията си — например къдрави и зелени почти като водорасли листа спанак, домати, толкова кървавочервени, че приличаха на кравешки органи, и грозде с цвят на шампанско и с ципа, опъната като трико на гимнастичка.

Избрах връзка тънки, светли аспержи. Успях спокойно да попитам жената на италиански дали не мога да взема половината аспержи. Обясних ѝ, че живея сама — не ми трябваше голямо количество. Тя веднага взе връзката от ръцете ми и я раздели на две. Попитах я дали тук всеки ден има пазар и тя отвърна, че идва тук всеки ден в седем сутринта. После синът ѝ, който беше много сладък, ме изгледа закачливо и каза: „Е, *опитва* се да е тук в седем...“ Всички се засмяхме. Целият този разговор се проведе на италиански — език, от който не знаех и дума преди няколко месеца.

Върнах се в апартамента и си приготвих две рохки кафяви яйца за обяд. Обелих яйцата и ги наредих в чиния до седемте стръка аспержи (които бяха толкова тънки и млади, че изобщо не трябваше да се готвят). Сложих в чинията и малко маслини, четирите бучки козе сирене, което бях купила вчера от *formaggeria*^[2] по-надолу по улицата и две парченца мазна розова съомга. За десерт — разкошна праскова,

още топла от римското слънце, която жената от пазара ми беше подарила. Много дълго време изобщо не можах да докосна храната, защото беше истински шедьовър, проява на изкуството да направиш от нищо нещо. Накрая, след като попих напълно красотата на своята храна, отидох и седнах върху килимче слънчеви лъчи на голия дървен под и изядох всичко с пръсти, хапка по хапка, докато четях статията си за деня в италианския вестник. Всяка моя молекула преливаше от щастие.

Докато — както често се случваше в първите месеци на моето пътешествие, щом се почувствах щастлива — не се включи алармата на чувството ми за вина. Чух гласа на бившия си съпруг да шепне презрително в ухото ми: *Значи заради това захвърли всичко? Заради това унищожил целия ни живот? За няколко стръка аспержи и един италиански вестник?*

Отвърнах му на глас.

— Първо на първо — казах, — съжалявам, но това вече не е твоя работа. И, второ, да ти отговоря на въпроса... да.

[1] Усърдие и Смирение (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Магазин за сирене (ит.). — Б.пр. ↑

22.

Трябва да се обсъди още една очевидна тема, която има отношение към моето търсене на пълно удоволствие в Италия: *Какво става със секса?*

Ще отговоря на този въпрос простиичко: изобщо не искам да правя секс, докато съм тук.

За да отговоря по-подробно и честно — разбира се, понякога отчаяно имам нужда от него, но съм решила за известно време да не участвам точно в тази игра. Не искам да се обвързвам с никого. Естествено, липсват ми целувките, защото обичам да се целувам. (Толкова много се оплаквам на Софи заради това, че онзи ден тя вбесена каза: „Боже Господи, Лиз — ако положението е толкова лошо, аз ще те целуна.“) Аз обаче няма да правя нищо по този въпрос засега. Когато се чувствам самотна напоследък, си мисля: *Ами, тогава бъди самотна, Лиз. Научи се да заобикаляш самотата. Направи си карта. Разуни я веднъж завинаги. Запознай се с човешкия опит. Но никога вече не използвай тялото или емоциите на друг човек като място, където трупаш собствените си несбъднати копнежи.*

Това е по-скоро спешна животоспасяваща политика, отколкото каквото и да е друго. Рано в живота си започнах да преследвам сексуални и романтични удоволствия. Още в пубертета си намерих приятел и откакто навърших петнайсет години, в живота ми винаги е имало момче или мъж (а понякога и двете). Това започна преди — о, я да видим — около деветнайсет години. Значи почти две пълни десетилетия съм била въввлечена в някаква драма с някого. Всяка — застъпваща се със следващата и никога не съм дишала свободно между двете повече от седмица. Не мога да не си мисля, че това е било нещо като пречка по пътя ми към съзряването.

Освен това преминавам границите спрямо мъжете. А може би не е справедливо да се каже така. За да премине човек границите, първо трябва да *има* такива, нали? Аз обаче изчезвам в човека, когото обичам. Аз съм проникваема мембрана. Щом те обичам, можеш да разполагаш с всичко. Можеш да имаш времето ми, моята вярност,

дупето ми, парите ми, семейството ми, кучето ми, парите на кучето, времето на *кучето* — всичко. Щом те обичам, ще нося вместо теб цялата ти болка, ще поема вместо теб всичките ти дългове (във всеки смисъл на думата), ще те пазя от собствената ти несигурност, ще те надаря мислено с всякакви положителни качества, които ти всъщност никога не си развил у себе си, и ще купувам коледни подаръци за цялото ти семейство. Ще ти дам и слънцето, и дъжда, а ако не са на разположение, ще ти запазя билети за по-късно. Ще ти дам всичко това и още, докато не се почувствам толкова изтощена и изчерпана, че единственият начин да възстановя енергията си ще е да се увлека по някой друг.

Не съобщавам тези факти за себе си с гордост, но така е било винаги.

Известно време след като напуснах мъжа си, отидох на един купон и някакъв далечен познат ми каза: „Знаеш ли, че изглеждаш съвсем различен човек, откакто имаш нов приятел. Преди приличаше на мъжа си, но сега приличаш на Дейвид. Даже се обличаш като него и говориш като него. Нали знаеш как някои хора приличат на своите кучета? Мисля, че ти винаги изглеждаш като мъжете си.“

Мили Боже, мога да си дам малко почивка от този цикъл, да освободя пространство, в което да открия как изглеждам и как говоря, без да се сливам с някого. И освен това, да си говорим честно, може да направя огромна услуга на обществото, ако за малко зарежа интимността. Когато разглеждам любовното си досие, виждам, че не изглежда толкова добре. Катастрофа след катастрофа. Още колко различни типове мъже мога да се опитвам да заобичам и да се провалям? Представете си го така — ако сте претърпели десет сериозни пътнотранспортни произшествия едно след друго, няма ли в един момент да ви вземат книжката? Няма ли самите вие да го *поискате*?

Има още една причина, поради която не смея да се забърквам с друг. Все пак още съм влюбена в Дейвид, а не мисля, че това ще е честно към следващия човек. Дори не знам дали с Дейвид сме скъсали окончателно. Преди да замина за Италия, често се виждахме, макар отдавна да не спяхме заедно. Но и двамата признавахме, че храним надежди един ден може би...

Не знам.

Но в едно съм сигурна — натрупаните последствия от цял живот прибързани връзки и хаотични страсти ме изчерпаха. Преди Италия и физиката, и духът ми бяха сломени. Чувствах се като почва във фермата на някой изполичар, извънредно изтощена и нуждаеща се да остане един сезон без посеви. Ето защо реших да спра.

Повярвайте ми, наясно съм каква ирония е да заминеш за Италия в търсене на удоволствия и в същото време сам да си налагаш въздържание. Но наистина смятам, че в момента ми е нужно точно въздържание. Окончателно се уверих в това една нощ, докато слушах как съседката ми от горния етаж (много хубава италианка с удивителна колекция ботуши на висок ток) преживява в компанията на поредния късметлия, посетил апартамента ѝ, най-дългия, най-шумния, най-размазващия плътта, най-съсипващия леглото, най-повреждащия гръбнака любовен сеанс, която някога съм чувала. Този бурен танц продължи доста повече от един час, допълваше се от свръхпроветриващи дробовете звукови ефекти и диви животински виковете. Лежах в леглото си само един етаж под тях, самотна и уморена, и си мислех само: *Звучи ужасно трудоемко...*

Естествено, понякога похотта наистина ме завладява. Средно на ден минавам покрай десетина италианци, които лесно мога да си представя в леглото си. Или в тяхното. Или където и да е. Според моя вкус мъжете в Рим са абсурдно, вредно, безсмислено красиви. Честно казано, по-красиви са даже от жените в Рим. Италианските мъже са красиви по същия начин както френските жени, тоест не пропускат нито един детайл в търсене на съвършенството. Те са като пудели на изложба. Понякога изглеждат толкова добре, че ми се иска да изръкопляскам. Красотата на тукашните мъже ме кара да се позовавам на прочувствените любовни романи, за да я опиша. Те са „дяволски привлекателни“, „безмилостно красиви“ или „изненадващо силни“.

Обаче ще призная нещо, което не ме ласкае особено — тези римляни по улиците не ме поглеждат повече от веднъж. Някои дори изобщо не ме поглеждат, като стана дума. В началото това ме притесни малко. Идвала съм един път в Италия, когато бях на деветнайсет години, и помня, че тогава мъжете постоянно ме тормозеха на улицата. И в пицариите. И в кината. И във Ватикана. Беше ужасно и нямаше край. Беше истинско предизвикателство да пътувам из Италия, едва не ми развали апетита. Сега, на трийсет и четири години, явно съм

невидима. Разбира се, от време на време някой мъж дружелюбно ме заговаря: „Изглеждате красива днес, *синьорина*“, но това не се случва често и никога не прераства в нападка. И което е хубаво, разбира се, защото не те пипа някой отвратителен непознат в автобуса, но всяка жена си има гордост и почва да се чуди: *Какво се е променило тук? Аз ли? Или те?*

Затова разпитвам и всички са единомислещи, че Италия наистина се е променила през последните десет-петнайсет години. Може би това е победа на феминизма или по-високо културно развитие, или е резултат от неизбежната модернизация след присъединяването към Европейския съюз. Или просто младите мъже се чувстват неловко заради позорната похот на своите бащи и дядовци. Каквато и да е причината обаче, изглежда, италианското общество е решило, че този вид натрапчиво, досадно поведение спрямо жените вече е недопустимо. Дори моята прекрасна млада приятелка Софи не се оплаква от тормоз по улиците, а напъпилите шведски момичета едно време най-много си патеха.

В заключение — изглежда, мъжете италианци са заслужили наградата за най-големи подобрения.

Вече мога да си отдъхна, защото доста време се опасявах, че е заради мен. Боях се, че не ми обръщат внимание, защото вече не съм на деветнайсет години и не съм хубава. Уплаших се, че вероятно моят приятел Скот е бил прав миналото лято, когато каза: „А, не се притеснявай, Лиз — италианците вече няма да те закачат. Не е като във Франция, където задяват възрастните мацки.“

23.

Вчера следобед отидох на мач с Лука Спагети и с неговите приятели. Щяхме да гледаме „Лацио“. В Рим има два футболни отбора — „Лацио“ и „Рома“. Съперничеството между отборите и техните запалнянковци е огромно и може да раздели иначе щастливи семейства и мирни квартали на зони като в гражданска война. Важно е рано в живота си да избереш дали си от „Лацио“ или от „Рома“, защото това ще определи в голяма степен с кого ще се шляеш всеки неделен следобед до края на дните си.

Лука има компания от около десет близки приятели и всички се обичат като братя. Като изключим, че половината са фенове на „Лацио“, а другата половина — на „Рома“. Не могат да направят нищо по въпроса — всички са родени в семейства с вече затвърдени предпочитания. Дядото на Лука (мисля, че се е казвал Ноно Спагети) му подарил първата небесносиня фланелка на „Лацио“ още щом Лука проходил. Затова Лука ще бъде фен на „Лацио“, докато е жив.

— Можем да сменяме жените си — каза той, — можем да сменяме работата си, националността и даже религията си, но никога своя отбор.

Между другото, думата за „запалянка“ на италиански е *tifoso*. Идва от думата за тиф. С други думи — човек, който има силна треска.

Първият футболен мач с Лука Спагети за мен беше безпаметно угощение с италианския език. На стадиона научих всякакви нови и интересни думи, каквито не ти казват в курса. Зад мен седеше един старец, който нижеше великолепни цветисти псувни към играчите на терена. Не разбирам чак толкова от футбол, но и не загубих никакво време да задавам на Лука безсмислени въпроси какво се случва в играта. Питам само: „Лука, какво каза ей сега човекът зад мен? Какво означава *cafone*?“ А Лука, без да откъсва очи от терена, отговаряше: „Задник. Означава задник.“

Аз си записвах. После затварях очи и продължавах да слушам тирадата на стареца, която звучеше горе-долу така:

Dai, dai, dai, Albertini, dai... va bene, va bene, ragazzo mio, perfetto, bravo, bravo... Dai! Dai! Via! Via! Nella porta! Eccola, eccola, eccola, mio bravo ragazzo, caro mio, eccola, eccola, ecco-АААHHHHHHHHH!!! VAFFANCULOU! FIGLIO DI MIGNOTTA!! STRONZO! CAFONE! TRADITORE! Madonna... Ah, Dio mio, perche, perche, perche, questo e stupido, e una vergogna, la vergogna... Che casino, che bordello... NON HAI UN CUORE, ALBERTINI! FAI FINTA! Guarda, non e successo niente... Dai, dai, ah... Molto migliore, Albertini, molto migliore, si si si, eccola, bello, bravo, anima mia, ah, ottimo, eccola adesso... nella porta, nella porta, nell-VAFFANCULO!!!!!!

Което ще се опитам да превода така:

Давай, давай, давай, Албертини, хайде... Добре, добре, момчето ми, перфектно, блестящо, блестящо... Хайде! Хайде! Давай! Давай! Във вратата! Ето я, ето я, ето я, блестящото ми момче, любимият ми, ето я, ето я, ето — А-АХХХ! ВЪРВИ НА МАЙНАТА СИ! КУЧИ СИН! ТЪПАНАР! ЗАДНИК! ПРЕДАТЕЛ!... Майко Божия... О, Боже мой, защо, защо, защо, това е глупаво, това е позор, срамота... Какъв бардак... (Бележка на автора: За съжаление, няма добър начин да се преведат на английски прелестните италиански изрази „che casino“ и „che bordello“, които буквално означават „какво казино“ и „какъв бордей“, но като цяло се има предвид „каква ужасна бъркотия“)... НЯМАШ СЪРЦЕ, АЛБЕРТИНИ!!! ТИ СИ МОШЕНИК! Виж, нищо не стана... Хайде, хайде, о, да... Много по-добре, Албертини, много по-добре, да, да, да, ето я, хубаво, блестящо, о, отлично, ето я сега... във вратата, във вратата, във вра... МАААЙНАТААА ТИИИ!!!

О, да седя точно пред този човек беше такъв изключителен и щастлив миг от живота ми! Обожавах всяка дума, която излизаше от устата му. Исках да наведа глава назад в старческия му скут и да го оставя да сипе изразителните си проклетия в ушите ми вечно. И не беше само той! Целият стадион кипеше от подобни монолози. Толкова пламенно! Когато на терена съдията допуснеше сериозна грешка, целият стадион ставаше на крака, всеки човек размахваше възмутено ръце и псуваше, сякаш всичките двайсет хиляди души участваха в караница на пътя. Играчите на „Лацио“ разиграваха същия театър като своите привърженици търкаляха се по тревата, гърчеци се от болка като в сцените с убийства от „Юлий Цезар“, играеха изцяло на задна

линия, а две секунди по-късно се юрваха, за да поведат атака към вратата.

„Лацио“ обаче загуби.

За да се развеселят след мача, Лука Спагети попита приятелите си: „Ще излезем ли?“

Предположих, че това означава: „Ще отидем ли в някой бар?“ Това биха направили спортните запалянковци в Америка, ако техният отбор току-що е паднал. Ще отидат в някой бар, ще се утешават и ще се напият. И не само американците ще постъпят по този начин, но и англичаните, австралийците, германците... всички, нали така? Лука и приятелите му обаче не отидоха на бар, за да се развеселят. Отидоха в една пекарна. Малка безобидна пекарна, скрита в някакво мазе на невзрачен квартал на Рим. В тази неделна вечер там беше претъпкано. Винаги е така след мачове. Феновете на „Лацио“ по традиция се отбиват тук на път от стадиона за вкъщи, стоят с часове на улицата, облеgnати на моторите си, обсъждат играта като истински мъжкар и ядат *еклери*.

Обичам Италия.

24.

Уча по около двайсет и четири нови италиански думи на ден. През цялото време се упражнявам, изреждам картончетата с думи, докато ходя из града, като отбягвам местните минавачи. Как ще намеря място в мозъка си, за да складирам новия речник? Надявам се съзнанието ми да е решило да се отърве от някои стари отрицателни мисли и тъжни спомени и да ги замени с лъскави нови думи.

Трудно се справям с италианския, но се надявам един ден той просто да ми се разкрие в цялото си съвършенство. Един ден ще отворя уста и като по чудо ще знам чудесно езика. Тогава ще бъда истинска италианка вместо тотална американка, която все още щом чуе някой да вика на улицата приятеля си Марко, не може да се въздържа инстинктивно да не викне в отговор „Поло!“. Мечтая италианският просто да се засели в мен, но в него има толкова много недомислици. Например защо думите за „дърво“ и „хотел“ (*albero* и *albergo*) са толкова близки по звучене? Това е причината постоянно да се бъркам и да казвам на хората, че съм израснала във „ферма за коледни хотели“ вместо по-точното и не толкова сюрреалистично описание „ферма за коледни дръвчета“. Освен това има думи с две и дори с три значения. Например *tasso*. Кое то може да означава лихвен процент, язовец или тисово дърво. Зависи от контекста предполагам. Най-неприятно ми е да се запъвам на думи, които са наистина грозни, съжалявам, че го казвам. Приемам го почти като лична обида. Извинявайте, но не съм била целия път до Италия, за да се уча да произнасям дума като *schermo* (екран).

Все пак като цяло си заслужава. Удоволствието е почти неизменно. Двамата с Джовани много се забавляваме, докато си преподаваме един на друг идиоми на английски и италиански. Онези вечер говорихме какви изрази употребяваш, когато се опитваш да успокоиш разстроен човек. Казах му, че на английски понякога казваме: „Минал съм през това.“ На Джовани не му стана ясно в началото — *Откъде точно съм минал?* Но аз му обясних, че дълбоката скръб понякога е почти като определено място, като координати върху

картата на времето. Когато се намираш в дебрите на страданието, не можеш да си представиш, че някога ще намериш път до по-добро място. Но ако някой те убеди, че също е минал от там, но е продължил напред, а сега е излязъл, понякога може да вдъхне надежда.

— Значи тъгата е място? — попита Джовани.

— Понякога хората живеят там с години — отвърнах.

На свой ред Джовани ми обясни, че съпричастните италианци казват *L'ho provato sulla mia pelle*, което значи „Изпитал съм го върху собствената си кожа“. Тоест аз също съм се опарил, имам белези и знам точно какво преживяваш.

Засега обаче любимата ми дума от целия италиански е проста и разпространена:

Attraversiamo.

Означава „Да минем отсреща“. Приятелите често я употребяват, когато вървят по тротоара и решат, че е време да пресекат от другата страна на улицата. Следователно това е буквално пешеходна дума. В нея няма нищо особено. Обаче по някаква причина тя ме пронизва цялата. Първия път, когато Джовани я произнесе, се разхождахме близо до Колизеума. Внезапно го чух да казва красивата дума, замръзнах на място и поисках да разбера: „Какво значи? Какво каза току-що?“

Attraversiamo.

Джовани не можа да разбере защо я харесах толкова много. *Да пресечем улицата?* Но за моето ухо думата е съвършената комбинация от звуци в италианския. Изпълненото с копнеж „а“ в началото, вълнистата вибрация, успокояващото с това провлачено „ии-аа-моо“ накрая. Обичам тази дума. Постоянно я повтарям. Намирам си всякакви извинения да я казвам. Това подлудява Софи. *Да пресечем отсреща! Да пресечем отсреща!* Постоянно я влача напред-назад през откаченото улично движение по улиците на Рим. Ще убия и двете ни с тази дума.

Любимата дума на Джовани на английски е *half-assed*^[1].

А на Лука Спагети — *surrender*^[2].

[1] Половинчат (разг.). — Б.пр. ↑

[2] Предавам се. — Б.пр. ↑

25.

Напоследък в Европа има битка за надмощие. Няколко градове се състезават един с друг кой ще се окаже най-големият европейски метрополис на двайсет и първи век. Дали Лондон? Или Париж? Берлин? Цюрих? Може би Брюксел — центърът на младия съюз? Всеки се стреми да надмине другия културно, архитектурно, политически, финансово. Но трябва да отбележим, че Рим не си прави труда да влезе в надпреварата за статус. Рим не се състезава. Рим само гледа кавгите и боричканията напълно невъзмутим и внушава нещо като: *Хей, правете каквото искате, но аз още съм Рим*. Възхитена съм от царствената самоувереност на този град, толкова дълбоко уседнал и цялостен, толкова старомоден и монументален, съзнаващ, че е на сигурно място в прегръдките на историята. Бих искала да съм като Рим, когато остарeya.

Днес тръгвам на шестчасова разходка из града. Това е лесно, особено ако често спираш за еспресо и сладкиши. Излизам от вратата на апартамента си, после се лутам из моя *квартал*, който е космополитен търговски център. (Макар че не бих го нарекла точно квартал, не и в традиционния смисъл. Искам да кажа, че ако е квартал, тогава мои съседни са обикновени, невзрачни хорица с имена като Валентино, Гучи и Армани.) Това винаги е бил район от висока класа. Рубенс, Тенисън, Стендал, Балзак, Лист, Вагнер, Текери, Байрон, Кийтс — всички са отсядали тук. Живея на място, което преди са наричали „Английското гето“, защото всички изтънчени аристократи са се отбивали тук по време на големите си европейски пътувания. Един лондонски туристически клуб всъщност се е казвал „Обществото на дилетантите“ — представете си да *рекламирате*, че сте дилетант! О, това възхитително безсрамие...

Отивам до „Пиаца дел Пополо“ с неговата грамадна порта, декорирана от Бернини в чест на историческата визита на кралица Кристина Шведска (която наистина е била една от неутронните бомби на историята. Ето така моята приятелка Софи описва великата кралица: „Можела да язди, ходела на лов, била е учен, станала

католичка и предизвикала огромен скандал. Някои казват, че била мъж, но по-вероятно била лесбийка. Обличала се с панталони, ходела на археологически разкопки, колекционирала произведения на изкуството и отказала да остави наследник.“) До портата има църква^[1], където можеш да влезеш безплатно и да видиш две картини на Караваджо, изобразяващи мъченичеството на свети Петър и покръстването на свети Павел (така завладян от Божията милост, че се е проснал на земята в свещен екстаз; дори конят му не може да повярва). Тези картини на Караваджо винаги ме разплакват и ме съкрушават, но се развеселявам, като минавам в другия край на църквата и се любувам на една фреска, която изобразява най-щастливото, най-глупавото и засмяно бебе Исус в целия Рим.

Отново тръгвам на юг. Подминавам палацио Боргезе, сграда, познала много известни наематели, включително Полин, скандалната сестра на Наполеон, която е държала тук незнаен брой любовници. Освен това обичала да използва прислужниците си като табуретки за крака. (Човек все се надява да е прочел грешно това изречение в туристическия справочник за Рим, но не — вярно е. Там пише, че Полин искала до банята ѝ да я носи „огромен негър“.) После се разхождам край брега на грамадната, блатиста, провинциална на вид река Тибър, чак до остров Тибър, който е едно от любимите ми тихи места в Рим. Този остров винаги е бил свързан с лечението. След чумната епидемия през 291 г. пр.Хр. тук е построен храм на Асклепий, през Средновековието е издигната болница от група монаси, наречени фатенефратели (може да бъде преведено като „Братята, които правят добрини“), а на острова и до ден-днешен има болница.

Пресичам реката и отивам до Трастевере, казват, че това е кварталът на истинските римляни, на работниците, хората, които през вековете са построили всички исторически паметници от другата страна на Тибър. Обядвам в тихо ресторантче и се мотая с храната и виното си дълги часове, защото никой в Трастевере никога няма да ти попречи да се мотаеш с яденето си, ако това искаш да правиш. Избирам да поръчам брускети, спагети *casio e rere* (този прост римски специалитет от паста, сервирана със сирене и пипер), а после малко печено пиле и си го разделям с бездомното куче, което ме гледа как обядвам само както може да ме гледа едно бездомно куче.

После тръгвам обратно по моста и минавам през старото еврейско гето — извънредно печално място, оцелявало векове наред, докато нацистите не го обезлюдиха. Насочвам се пак на север, покрай „Пиаца Навона“ с неговия гигантски фонтан в чест на четирите велики реки на планетата Земя (гордо, защото макар и не напълно основателно, в този списък е включена и ленивата река Тибър). После отивам да видя Пантеона. Използвам всяка възможност да зърна Пантеона, след като в края на краищата съм тук, в Рим, а една стара поговорка гласи, че всеки, който отиде в Рим и не види Пантеона, „отива магаре и се връща магаре“.

На път за къщи малко се отклонявам и спирам на мястото в Рим, което според мен е най-странно затрогващо — Августеумът. Тази огромна, кръгла, разрушена купчина тухли започва живота си като славен мавзолей, построен от Октавиан Август, за да приюти останките му и останките на семейството му за вечни времена. Сигурно по онова време императорът не е можел да си представи, че Рим някога ще бъде нещо друго, а не могъща, царствена и почитана империя. Как изобщо е можел да предскаже рухването на страната? Или да знае, че след като варварите унищожат всички акведукти и разрушат главните, жителите ще напуснат града и ще изминат почти двайсет века, преди Рим да възвърне населението от апогея на славата си?

През Ранното средновековие мавзолеят на Октавиан Август е разрушен и разграбен от крадци. Някой задига праха на императора — не се знае кой. Но през дванайсети век монументът е бил възстановен и е превърнат в крепост от могъщото семейство Колона, за да ги предпазва от нападенията на различни воюващи принцове. После Августеумът някак си е превърнат в лозе, после в ренесансова градина, след това — в арена за бикоборци (вече сме в осемнайсети век), после в хранилище за фойерверки, след това — в концертна зала. През 30-те години на двайсети век Мусолини го конфискува и го възстановява в класическия му вид, за да може някой ден да приюти *неговите* останки. (Сигурно тогава също е изглеждало немислимо Рим някога да бъде друго, а не боготворяща Мусолини империя.) Разбира се, фашистката мечта на Мусолини не трае дълго, нито пък се стига до имперското погребение, което е очаквал.

Днес Августеумът е едно от най-тихите и самотни места в Рим, потънало дълбоко в земята. През следващите векове градът се е разраствал около него. (По принцип развалините потъват в земята с по един сантиметър годишно.) Хора и коли трескаво се въртят горе, около паметника и по мои наблюдения никога никога не слиза долу, освен, за да използва мястото като обществена тоалетна. Но сградата още съществува, достойно отстоява римския си произход и чака следващото си прераждане.

Смятам издръжливостта на Августеума за много окуражителна, защото тази сграда е имала променлива съдба, но винаги се е приспособявала към лудостта на конкретната епоха. За мен Августеумът е като жена с напълно хаотичен живот — може в началото да е била домакиня, после внезапно овдовява, след това се хваща с кабаретни танци, за да печели пари, после изведнъж се оказва първата жена зъболекар в открития космос, а след това опитва да се намеси в държавната политика, но все пак успява да запази цялостно усещане за себе си след всеки катаклизъм.

Гледам мавзолея и си мисля, че в края на краищата моят живот не е бил чак *толкова* хаотичен. Просто светът е хаотичен и ни кара да се променяме по напълно неочаквани начини. Августеумът ме предупреждава да не се поддавам на никакви остарели представи за това коя съм, какво представлявам, на кого принадлежа или каква функция някога ми е била отредена. Вчера може и наистина да съм била славен паметник за някого, но утре ще бъде склад за фойерверки. Дори във Вечния град, казва безмълвният Августеум, човек винаги трябва да е подготвен за бурните и безспирни вълни на промяната.

[1] Църквата „Санта Мария дел Пополо“. — Б.пр. ↑

26.

Точно преди да тръгна от Ню Йорк за Италия, изпратих предварително кашон с книги до себе си. Кашонът трябваше да пристигне в римския ми апартамент след четири до шест дни, но според мен италианските пощи грешно са изтълкували инструкцията като „четиридесет и шест дни“, защото минаха вече два месеца, а от колета няма и следа. Италианските ми приятели ме посъветваха да забравя за кашона. Твърдят, че може да пристигне, а може и да не пристигне, но тези неща не са в наша власт.

— Дали някой не го е откраднал? — питам Лука Спагети. — Дали в пощата не са го загубили?

Той закрива очи.

— Не задавай такива въпроси — отвърща. — Така само ще се притесниш.

Мистерията с моя изчезнал кашон една вечер предизвиква дълга дискусия между мен, американската ми приятелка Мария и съпруга ѝ Джулио. Мария смята, че в едно цивилизовано общество човек трябва да може да разчита на коректна доставка на пратките си от страна на пощите, но Джулио е на друго мнение. Той твърди, че пощите не принадлежат на хората, а на съдбата и затова никой не може да гарантира сигурна доставка на пратките. Раздразнена, Мария отбелязва, че това е още едно доказателство за разделението между католици и протестанти. Според нея това разделение най-добре се вижда от факта, че италианците — включително и собственият ѝ мъж — никога не успяват да планират бъдещето, дори една седмица напред. Ако поканиш протестантка от Средния запад на вечеря в определен ден следващата седмица, тази протестантка, уверена, че е господар на собствената си съдба, ще каже: „В четвъртък вечерта ми е удобно.“ Но ако помолиш католик от Калабрия да се ангажира със същото нещо, той само ще свие рамене, ще вдигне очи към Господ и ще попита: „Как може някой да знае дали ще е свободен за вечеря следващия четвъртък, след като всичко е в Божиите ръце и никой от нас не е сигурен в съдбата си?“

Все пак посещавам пощата няколко пъти и се опитвам да проследя колета си, но без успех. Пощенската служителка римлянка изобщо не е доволна, че прекъсвам телефонния разговор с приятеля й. А моят италиански — който вече е по-добър, честна дума — в подобни напрегнати моменти ми изневерява. Докато се опитвам да говоря логично за своя изчезнал колет с книги, жената ме поглежда, сякаш надувам мехурчета от плюнка.

— Може би ще пристигне следващата седмица? — питам я на италиански.

Тя свива рамене.

— *Magari.*

Още едно парченце разговорен италиански, който не може да се преведе. Означава нещо между „да се надяваме“ и „мечтай си, тъпако“.

Е, може би така е най-добре. Преди всичко вече дори не мога да си спомня кои книги сложих в колета. Със сигурност са били материали, които съм смятала да проуча, ако искам да разбера Италия. Напълних кашона с всякакви прилежни изследователски разработки за Рим, които, погледнати оттук, не ми изглеждат важни. Дори мисля, че сложих вътре пълното издание на „Залез и упадък на Римската империя“ на Гибън. Може и да съм по-щастлива без него в крайна сметка. След като животът е толкова кратък, наистина ли искам да прекарам една деветнайсета от оставащото ми време на земята в четене на Едуард Гибън?

27.

Миналата седмица срещнах млада австралийка, която пътуваше с раница из Европа за първи път в живота си. Обясних ѝ как да стигне до железопътната гара. Беше тръгнала за Словения, просто да види как е там. Когато чух за плановете ѝ, усетих тъпа болка от завист и си помислих: *Искам да отида в Словения! Как така никога не ходя никъде?*

Е, за наивния наблюдател може и да изглежда, че *всъщност* пътувам. А да копнееш за пътешествие, когато вече си тръгнал на такова, признавам, е някаква ненаситна лудост. Нещо като да си фантазиращ, че правиш секс с любимата си кинозвезда, докато правиш секс с *другата* си любима кинозвезда. Но това момиче поиска аз да я упътя (явно в нейната представа бях местна) и този факт предполага, че на практика не съм дошла на пътешествие в Рим, а живея тук. Макар и временно, аз съм местен жител. *Всъщност*, когато случайно срещнах момичето, тъкмо отивах да си платя сметката за тока, а пътешествениците не се тревожат за подобни неща. Енергията, с която пътуваш към някое място, и енергията, с която живееш на дадено място, са абсолютно различни и нещо в срещата с австралийката, тръгнала за Словения, силно ме привлече към пътя.

Затова се обадох на Софи и ѝ предложих: „Хайде да отскочим до Неапол за един ден и да хапнем пица!“

Моментално, само няколко часа по-късно, вече сме във влака, а после — като в магия — пристигаме там. Веднага обиквам Неапол. Див, неспокоен, шумен, мръсен, пръскащ се по шевовете Неапол. Мравуняк в развъдник за зайци, с цялата екзотика на ориенталски пазар и щипка вуду магия от Ню Орлианс. Удивителна, опасна и весела лудница. Моят приятел Уейд дошъл в Неапол през седемдесетте години и го обрали... в един *музей*. Целият град е украсен с пране, което виси от всички прозорци и се вее над всяка улица; потниците и сутиените на всички плющят на вятъра като тибетски молитвени флагчета. В Неапол няма улица, на която някое жилаво хлапе с къси панталони и увиснали чорапи да не крещи от тротоара на друго

жилаво хлапе, качено на близкия покрив. В този град няма къща без поне една седнала до прозореца си прегърбена старица, която подозрително да се взира в гъмжилото отдолу.

Хората са луди по неаполския си произход и защо да не са? Това е градът, дал на света пицата и сладоледа. Неаполитанките специално са истинска шайка с дрезгави гласове, цапнати в устата, щедри и любопитни дами, до една властни и избухливи, врат се точно под носа ти и само се опитват да ти помогнат, по дяволите, глупако — *защо все те трябва да вършат всичко тук?* Акцентът в Неапол е като другарско цапване по ухото. Сякаш се разхождаш из град на готвачи от заведения за бързи поръчки — всички крещят едновременно. Тук още поддържат собствения си диалект и вечно променящ се плавен местен жаргон, но някак установявам, че от цяла Италия най-лесно ми е да разбирам неаполитанците. Защо ли? Защото *искат* да ги разбереш, по дяволите. Говорят високо и натъртено и ако не можеш да схванеш какво точно излиза от устата им, обикновено го подразбираш от жестовете. Като онази малка хлапачка върху мотора на по-големия си братовчед, която ми показва среден пръст и ми подари очарователна усмивка, докато прелиташе просто за да ми каже: „Хей, нямам лоши чувства, скъпа. Аз съм само на седем и вече мога да позная, че си абсолютна тъпачка, но това е гот — мисля, че горе-долу ставаш, независимо от себе си, и аз някак си харесвам твоето глуповато лице. И двете знаем, че ще ти хареса да си на мое място, но съжалявам — не можеш. Както и да е, показвам ти среден пръст, забавлявай се в Неапол и *чао!*“

На всяко обществено място в Италия винаги има хлапета, тийнейджъри и възрастни мъже, които играят футбол, но тук, в Неапол, има още нещо. Например днес видях деца — говоря за група от осемгодишни момчета, — които бяха донесли някакви стари кафези за птици, за да си направят портативни столчета и маса, и играеха *покер* на пиацата толкова сериозно и напрегнато, че се уплаших някой от тях да не се окаже застрелян.

Джовани и Дарио, моите близнаци от тандема за разменни уроци, са неаполитанци по произход. Не мога да си го представя. Не мога да си представя срамежливия, старателен и отзивчив Джовани като малко момче сред тази мафия — и не използвам думата лекомислено. Но той е неаполитанец, няма спор, защото преди да тръгна от Рим, ми даде името на една пицария в Неапол, която

трябвало да посетя, защото според Джовани там приготвят най-добрите пици в града. Реших, че това е много вълнуваща перспектива, като се има предвид, че най-хубавата пица в Италия идва от Неапол, а най-хубавата пица на света е италианската, следователно тази пицария трябва да предлага... прекалено съм суеверна, за да го кажа... *най-хубавата пица на света*? Джовани ми съобщи името на ресторанта толкова сериозно и напрегнато — почти помислих, че ме въвеждат в тайно общество. Той пхна адреса в ръката ми и каза с възможно най-мрачния и поверителен тон: „Моля те, иди в тази пицария. Поръчай пица «Маргарита» с двойна моцарела. Ако не я опиташ, докато си в Неапол, излъжи ме после и ми кажи, че си я пробвала.“

И така, двете със Софи пристигнахме в „Пицария да Микеле“ и направо си изгубихме ума от парчетата, които току-що си поръчахме — по едно на човек. Влюбих се в пицата си силно и в трескавото си бълнуване започнах да вярвам, че в отговор пицата ще се влюби в мен. Имам връзка с тази пица, почти любовна история. През това време Софи буквално лее сълзи над своята порция, преживява метафизична криза и ме пита: „Защо изобщо си хабят *труда* да правят пица в Стокхолм? Защо си хабим труда изобщо да ядем храна в Стокхолм?“

„Пицария да Микеле“ е малко ресторантче само с две помещения и една неизстиваща фурна. Намира се само на петнайсет минути път пеша от гарата под дъжда изобщо не се притеснявайте, направо идете. Трябва да сте там доста рано, защото понякога им свършва тестото, а това ще ви разбие сърцето. В един часа на обяд улицата пред пицарията вече е препълнена с неаполитанци, които се опитват да влязат в ресторанта и се блъскат да се вредят, сякаш ще се качват на спасителна лодка. Вътре няма меню. Тук имат само два вида пици — обикновена и с повече сирене. Нищо общо с модерните южнокалифорнийски глупави имитации на пица с маслини и домати, сушени на слънце. На половината на яденето най-последно разбирам, че тестото е с вкус повече на индийски *нан*^[1], отколкото на всяка пица, която някога съм опитвала. Меко е, дъвче се лесно и е еластично, но е невероятно тънко. Винаги съм смятала, че имаме избор само между две основи за пица — тънка и хрупкава или дебела и пухкава. Откъде да знам, че на този свят може да има основа, която е и тънка, и пухкава? Боже всемогъщи! Тънък, пухкав, твърд, бухнал, вкусен, хрупкав, солен рай на пиците. Отгоре има сладък доматиен сос, който се

разпенва на крем с мехурчета, щом се смеси с прясната биволска моцарела, а единственото стръкче босилек в средата на този шедьовър някак изпълва цялата пица с ухание на билки, също както една блестяща кинозвезда наред купона омагьосва с излъчването си всички наоколо. Разбира се, на практика е невъзможно да изядеш това нещо. Опитваш да отхапеш от парчето си, но еластичното тесто се огъва, а горещото сирене се изсипва като земно свлачище, разпилява се по теб и наоколо, пък ти яж, ако можеш.

Хората, които създават това чудо, пъхат и вадят с лопата пиците от печта с дървени въглища. Изглеждат като моряци в машинното отделение на огромен кораб, които пълнят с въглища бумтящи котли. Ръкавите им са навити чак до потните мишници, лицата им са почервенели от напрежение, присвиват едното си око заради жегата на фурната, а от устните им виси цигара. Поръчваме по още една цяла пица. Софи опитва да се овладее, но наистина пицата е толкова хубава, че едва се справяме.

Една дума за тялото ми. Пълнея с всеки изминал ден, разбира се. Причинявам ужасии на тялото си тук, в Италия, като поглъщам такива страшни количества сирене и паста, и хляб, и вино, и шоколад, и тесто за пица. (Казаха ми, че другаде в Неапол мога да намеря нещо, наречено шоколадова пица. Каква е тази безсмислица? По-късно наистина намерих такава и тя е вкусна, но да си говорим честно — *шоколадова пица*?) Не спортувам, не ям достатъчно фибри, не си пия витамините. В истинския си живот съм известна с това, че за закуска ям органично козе кисело мляко, поръсено с пшенични зародиши. Дните на истинския ми живот отдавна изтекоха. В Америка моята приятелка Сюзан разказва на хората, че пътешествам под мотото „Не пропускай нито един въглехидрат“. Обаче тялото ми се отнася много добре към всичко това. Прави се, че не забелязва моите злодеяния и преяждането, сякаш намеква: „Добре, хлапе, изживей го, разбирам, че това е само временно. Само кажи кога свършва малкият ти експеримент с чистото удоволствие и ще видя как мога да оправя щетите“.

Все пак, когато се поглеждам в огледалото на най-добрата пицария в Неапол, виждам лице със светнали очи, сияещо от здраве и щастие. Отдавна не съм била такава.

„Благодаря ти“, прошепвам. После двете със Софи се втурваме под дъжда да търсим сладкиши.

[1] Вид индийски хляб, приготвян на пещ. — Б.пр. ↑

28.

Предполагам, че това щастие (което засега е само на няколко месеца) ме кара да мисля, че трябва да направя нещо спрямо Дейвид, щом се върна в Рим. Че може би е време да приключим тази история завинаги. Вече сме разделени, и то официално, но все пак остана отворено прозорче за надеждата, че е възможно някой ден (може би след пътешествието ми, след година раздяла) да опитаме отново. Ние се обичахме. Проблемът никога не е бил в това. Просто не можахме да измислим как да не си причиняваме един на друг такова отчайващо, крещящо, душегубно нещастие.

Миналата пролет Дейвид предложи следното решение на нашите неволи, не съвсем на шега: „Какво ще стане, ако просто приемем, че имаме лоши отношения, но не се отказваме? Какво, ако признаем, че се подлудяваме един друг, постоянно се караме и много рядко правим секс, но не можем да живеем един без друг, затова ще свикнем? Тогава може да прекараме живота си заедно — в страдание, но щастливи, че не сме разделени.“

Нека фактът, че съм прекарала последните десет месеца в сериозно обмисляне на това предложение, бъде свидетелство колко отчаяно обичам този мъж.

Другата алтернатива някъде дълбоко в съзнанието ни, разбира се, беше, че някой от нас може и да се промени. Той би могъл да стане пооткрит и предан, а не да се отдръпва от всяка жена, която го обича, защото се страхува тя да не му погуби душата. Или пък аз може да се науча как да... спра да му погубвам душата.

Толкова много пъти съм си пожелавала да се държа с Дейвид, както майка ми в своя брак — като независима, силна, самостоятелна жена. Сама се издържа. Може да съществува без редовни дози романтика или ласкателства от баща ми — самотния фермер. Може бодро да засажда лехи с маргаритки сред неприятните каменни стени от мълчание, които баща ми понякога вдига около себе си. Той, съвсем просто казано, е любимият ми човек на света, но е малко особен. Мой

бивш приятел веднъж го описа така: „Баща ти стъпва само с единия крак на земята. Но има много, много дълги крака...“

Докато растях, виждах в семейството си майка, която приемаше любовта и привързаността на съпруга си, щом той пожелаеше да ги предложи, но се отдръпваше и почваше сама да се грижи за себе си, още щом той потънеше в собствената си странна вселена на долнокачествено, несъзнателно пренебрежение. Поне на мен така ми изглеждаше, като се има предвид, че никой (особено децата) не научава тайните на един брак. Докато растях, вярвах, че имам майка, която не молеше никого за нищо. Такава беше тя — жена, която като девойка сама се бе научила да плува в едно студено езеро в Минесота с помощта на заета от местната библиотека книга „Как да плуваме“. На мен ми се струваше, че няма нищо, което да не може да направи сама.

Но после, малко преди да замина за Рим, проведох с майка си откровен разговор. Тя дойде в Ню Йорк за един последен обяд и откровенно ме попита — като наруши всички правила за общуване в историята на семейството ни — какво е станало между мен и Дейвид. На свой ред аз също пренебрегнах Правилника за общуване на семейство Гилбърт и й казах. Казах й всичко. Колко много обичам Дейвид, но колко самотна и угнетена се чувствам с този човек, как той винаги изчезва от стаята, от леглото, от планетата.

— Звучи ми малко като баща ти — отвърна тя. Смело и щедро признание.

— Проблемът е, че аз не съм като майка си. Не съм издръжлива като теб, мамо. Наистина очаквам постоянна близост от човека, когото обичам. Бих искала да приличам повече на теб, тогава ще мога да изживея любовната история с Дейвид. Но това, че не мога да разчитам на тази привързаност, когато имам нужда от нея, ме съсипва.

Тогава майка ми ме шокира. Тя каза:

— Всичко, което искаш от отношенията си, Лиз... Аз също винаги съм го искала.

В този момент сякаш моята силна майка се протегна през масата, отвори шепата си и най-после ми показа цялата горчилка, която е трябвало да преглътне през всичките тези години, само и само да остане щастливо омъжена (а тя е щастливо омъжена, като се имат предвид всички фактори) за баща ми. Никога преди не бях я виждала в тази светлина. Никога не се бях питала какво може да иска, какво може

да ѝ липсва, за какво е решила да не се бори в по-общата рамка на отношенията си. Като видях всичко това, почувствах как мирогледът ми започва радикално да се променя.

Щом дори тя иска това, което искам аз, значи...?

Майка ми продължи безпрецедентната поредица лични признания и каза:

— Мила, трябва да разбереш, че бях възпитана да очаквам много малко за себе си от живота. Помни — аз идвам от друго време и място, за разлика от теб.

Затворих очи и видях майка си, десетгодишна в семейната ферма в Минесота, как се труди, сякаш е наемен работник, как отглежда помалките си братя, носи дрехите на по-голямата си сестра и пести всеки цент, за да се измъкне оттам...

— И трябва да разбереш колко много обичам баща ти — заключи тя.

Майка ми е направила избор в живота си, както всички трябва да направим, и е в хармония с него. Виждам тази хармония. Майка ми не се е измъкнала от задълженията си. Наградата от избора ѝ е огромна — продължителен, стабилен брак с човек, когото още нарича своя най-добър приятел, семейство, в което вече има и внуци, увереност в собствените ѝ сили. Сигурно е пожертвала някои неща, както и баща ми е пожертвал — но кой от нас живее без жертви?

А сега аз се питам какъв да е *моят* избор. Какво според мен заслужавам в живота си? Къде мога да направя жертви и къде не? Толкова ми е трудно да си представя живота без Дейвид. Не мога да си представя, че никога вече няма да тръгнем нанякъде с колата с моя любим спътник, че никога вече няма да спра до неговия тротоар с отворени прозорци на колата и Спрингстийн по радиото, със запаси от шегички и храна за цял живот между нас и океан от посоки, които се мерзелят по магистралата. Но как да приема това блаженство, когато обратната му страна е тъмна — смазваща изолация, разяждаща несигурност, скрито негодувание и, разбира се, пълна саморазруха, която е неизбежна, щом Дейвид спре да дава и започва да отнема. Не мога да продължавам така. Нещо в наскоро изживяната радост в Неапол ме убеди, че не само мога да намеря щастието без Дейвид, но и *трябва*. Независимо колко го обичам (наистина го обичам, глупашки

прекалено), вече трябва да се разделя с този човек. И трябва да приема това.

За това му пиша имейл.

Сега е ноември. Не сме се чували от юли месец. Помолих го да не ме търси, докато пътувам, понеже знаех, че съм много силно привързана към него и ще ми е невъзможно да се съсредоточа над пътуването си, ако в същото време следя неговото. Но сега отново влизам в живота му с този имейл.

Пиша му, че се надявам да е добре, и докладвам, че и аз съм добре. Пускам няколко шеги. Винаги си разменяхме много хубави шеги. После обяснявам, че трябва да сложим край на връзката си завинаги. Може би е време да признаем, че нищо няма да се получи, не *трябва* да се получи. Писмото не е прекалено драматично. Достатъчно драми изживяхме заедно досега. Изразявам се кратко и просто. Но трябва да добавя още нещо. Сдържам дъха си и пиша: „Ако искаш да потърсиш друг партньор в живота си, естествено, давам ти своята благословия.“ Ръцете ми треперят. Подписвам се с обич, като опитвам да запазя, доколкото е възможно, бодър тон.

Чувствам се така, сякаш току-що са ме ударили с тояга през гърдите.

През нощта почти не заспивам, постоянно си представям как чете писмото ми. На следващия ден изтичвам няколко пъти до интернет кафето и проверявам за отговор. Опитвам се да пренебрегна онази част от себе си, която си умира да прочете в отговора му: „ВЪРНИ СЕ! НЕ СИ ОТИВАЙ! ЩЕ СЕ ПРОМЕНЯ!“ Гледам да не обръщам внимание на момичето в мен, което щастливо ще захвърли цялата грандиозна идея да пътува по света и ще я замени за ключовете от апартамента на Дейвид. Но в около десет часа същата вечер най-после получавам отговор. Чудесно написан имейл, разбира се. Дейвид винаги е пишел невероятно добре. Съгласен е, че наистина трябва да си кажем сбогом завинаги. Твърди, че и той е разсъждавал в същия дух. Изразява се възможно най-мило и споделя собствените си чувства на загуба и съжаление с онази невероятна нежност, която понякога беше в състояние така болезнено да изрази. Надявал се да знам колко ме обожава, дори отвъд способността си да го опише думи. „Но никой от нас не е онова, от което има нужда другият“, казва той. Все пак е

сигурен, че един ден ще намеря голямата любов на живота си. Убеден е. В крайна сметка „красотата привлича красота“, така пише.

Наистина е чудесно, че го казва. Това е най-прекрасното нещо, което любовта на живота ти може да каже, когато не моли: „ВЪРНИ СЕ! НЕ СИ ОТИВАЙ! ЩЕ СЕ ПРОМЕНЯ!“

Седя тъжно и мълчаливо гледам продължително в екрана на компютъра. Така е най-добре, знам. Избирам щастието пред страданието, знам. Правя място за неизвестното бъдеще, което ще изпълни живота ми с предстоящи изненади. Знам всичко това. Но все пак...

Това е Дейвид. Вече го изгубих.

Скривам лице в шепите си и минава още време, става ми още потъжно. Накрая вдигам очи и виждам, че една от албанките, които работят нощна смяна в кафето, е спряла да мие пода, облегла се е на стената и ме гледа. За момент задържа ме уморените си погледи една върху друга. После аз мрачно поклащам глава към нея и казвам на глас: „Това ме съсипва.“ Тя кимва съчувствено. Не разбира, но естествено, по свой начин схваща напълно.

Мобилният ми телефон звъни.

Обажда се Джовани. Звучи объркано. Казва, че ме чака вече повече от час на „Пиаца Фиуме“, където винаги се срещаме в четвъртък вечер за езиковите упражнения. Джовани е озадачен, защото обикновено *той* закъснява или забравя да дойде на уговорките ни, но тази вечер за пръв път е пристигнал точно навреме и е сигурен — няхахме ли среща?

Забравила съм. Обяснявам му къде съм. Казва, че ще дойде с колата си и ще ме вземе. Не съм в настроение да се виждам с никого, но ми е много трудно да го обясня по своето *телефонно* заради ограничените ни езикови способности. Излизам във студа да го чакам. След няколко минути малката му червена кола пристига и аз се качвам вътре. Той ме пита на жаргонен италиански какво става. Отварям уста да отговоря и избухвам в плач. Направо рева. С онзи ужасен и накъсан вой, който приятелката ми Сали нарича „двойно изпомпване“ — трябва да вдишваш по две отчаяни глътки кислород на всяко хлипане. Дори не забелязах как идва този пристъп, напълно съм била заслепена от него.

Горкият Джовани! Пита ме на колеблив английски дали не е объркал нещо. Да не съм му ядосана? Обидил ли ме е? Не мога да отговоря, само клатя глава и продължавам да рева. Толкова съм съкрушена и така ми е жал за милия Джовани, затворен в колата с тази хлипаща, неспособна да говори стара жена, която е съвсем *a pezzi* — на парчета.

Накрая успявам с дрезгав глас да го уверя, че терзанията ми нямат нищо общо с него. Сподавено се извинявам, че съм в такова състояние. Джовани поема контрола над ситуацията много мъдро за годините си. Казва: „Не се извинявай, че плачеш. Без чувствата си сме само едни работи.“ Дава ми няколко салфетки от кутия на задната седалка на колата. И добавя: „Да тръгваме.“

Прав е — пред това интернет кафе има прекалено много хора и е силно осветено за човек, който се разпада. Той шофира известно време, после спира колата в средата на „Пиаца дела Република“, едно от по-благородните обществени места в Рим. Паркира пред разкошния фонтан с безочливите голи нимфи, които така порнографски лудуват със своето фалическо ято грамадни лебеди с твърди изпънати шии. Този фонтан е бил построен съвсем скоро според римската мярка^[1]. Според моя справочник жените, които са послужили за модел на нимфите, били две сестри, две известни за времето си танцьорки в бурлески. Създали си доста лоша слава, когато фонтанът бил завършен, а църквата с месеци се опитвала да попречи на откриването, защото фонтанът бил прекалено секси. Сестрите доживели до дълбока старост и дори през двайсетте години хората виждали как двете достолепни дами всеки ден се разхождат до площада, за да видят „своя“ фонтан. До края на живота си всяка година по веднъж скулпторът, обезсмъртил формите на двете жени в разцвета на младостта им, идвал в Рим. Водел сестрите на обяд и заедно си спомняли дните, в които всички са били толкова млади, красиви и буйни.

И така, Джовани паркира на това място и ме изчаква да се съвзема. Успявам само да притисна с длани очите си, сякаш за да върна сълзите обратно. С Джовани никога преди не сме водили личен разговор. През всичките тези месеци, на всичките си вечери заедно сме разговаряли само за философия, изкуство и култура, за храна и политика. Нищо не знаем за личния си живот. Той не знае дори, че съм

разведена или че съм оставила любим човек в Америка. Аз не знам нищо за него, освен че иска да стане писател и че е роден в Неапол. Моите сълзи обаче вероятно ще отворят цяла нова страница на диалог между нас двамата. Дано не стане. Не и при тези ужасни обстоятелства.

— Извинявай, но не разбирам. Да не си изгубила нещо днес? — пита той.

Но на мен още ми е трудно да проговоря. Джовани се усмихва и ми казва за кураж:

— *Parla come magni.*

Знае, че това е един от любимите ми изрази на римския диалект. Означава: „Говори, както се храниш“, или според моя собствен превод: „Кажи го, както го ядеш.“ Използва се за напомняне — ако много се колебаеш как да обясниш нещо, ако търсиш точните думи, — да се изразиш колкото се може по-просто и директно като храната в Рим. Не бъди многословен. Просто сложи всичко на масата.

Поемам си дълбоко въздух и представям силно съкратена (и все пак някак си напълно цялостна) италианоезична версия на положението си:

— Заради любовна история е, Джовани. Днес се разделих с един човек.

Тогава пак захлупвам очи и сълзите изтичат през стиснатите ми пръсти. Бог да благослови сърцето му, Джовани не се опитва да ме прегърне утешително, нито показва и най-малко неудобство заради моя изблик на мъка. Само седи мълчаливо, докато се наплача и успокоя. Едва тогава заговаря с дълбоко съпричастие и подбирайки грижливо всяка дума (като негов учител по английски, толкова се *гордеех* онази вечер!), казва бавно, ясно и сърдечно: „Разбирам те, Лиз. Минал съм през това.“

[1] Фонтанът с четирите нимфи е построен през 1901 г. от скулптора Марио Рутели. — Б.пр. ↑

29.

Пристигането на сестра ми в Рим няколко дни по-късно ми помогна да отвлека вниманието си от безкрайната си мъка по Дейвид и върна доброто ми настроение. Сестра ми прави всичко бързо, енергията се вихри около нея на миниатюрни циклони. Тя е с три години по-голяма от мен и с два пъти по три сантиметра по-висока. Сестра ми е спортистка, учен, майка и писателка. През цялото време, докато беше в Рим, тренираше за участие в маратон, което означава, че ставаше по изгрев и пробягваше трийсет километра за времето, през което аз обикновено чета една статия във вестника и изпивам две чаши капучино. Всъщност, когато тича, прилича на сърна. Докато беше бременна с първото си дете, преплува едно езеро нощем в тъмното. Не скочих с нея, а дори не бях бременна. Толкова ме беше страх. Но сестра ми не се плаши истински от нищо. Когато Катрин беше бременна с второто си дете, една акушерка я попита дали няма някакви неизказани страхове, че нещо с бебето може да се обърка — например генетични дефекти или усложнения при раждането. Сестра ми отвърна: „Единственият ми страх е, че като порасне, може да стане републиканец.“

Така се казва тя — Катрин. И ми е единствена — нямам други братя и сестри. Докато растяхме в провинцията на Кънектикът, бяхме само двете и живеехме във фермата с родителите си. Наблизо нямаше други деца. Тя беше силна и деспотична, управляваше целия ми живот. Живеех в благоговение и страх от нея; само нейното мнение имаше значение, ничие друго. Когато играехме карти, мамех, за да *изгубя* и за да не ми се ядоса. Не винаги сме били приятелки. Аз я дразнех, а тя ме плашеше чак докато станах на двайсет и осем години и не ми омръзна. През тази година най-после се защитих и нейната реакция беше нещо като: „Защо се забави толкова?“

Тъкмо бяхме почнали да изковаваме новите правила на своите отношения, когато бракът ми започна да зацикля. Толкова лесно щеше да бъде за Катрин да спечели дивиденди от моя провал. Аз винаги съм била обичаната и късметлийката, любимка и на семейството, и на

съдбата. Светът винаги е бил по-уютно и гостоприемно място за мен, отколкото за сестра ми, която така мъчително се бореше с живота и понякога в отговор получаваше доста силни удари от него. Толкова лесно щеше да ѝ е на Катрин да реагира на моя развод и на депресията ми с: „Ха! Да я видим сега малката Мери Съншайн^[1]!“ Тя обаче ме издържа шампионски. Отговаряше на телефона посред нощ, когато страдах, и успокоително ми шепнеше. Подкрепяше ме, когато започнах да търся отговор защо съм толкова тъжна. Страшно дълго време участваше в моята психотерапия чрез мен. Обаждах ѝ се след всяко посещение и разкривах всичко, което съм осъзнала в кабинета на психиатъра, а тя зарязваше работата си в момента и казваше: „А... това обяснява много неща.“ Тоест обяснява много неща и за *двете* ни.

Сега говорим по телефона почти всеки ден — или поне така правехме, преди да се преместя в Рим. Преди някоя от нас да се качи на самолет, винаги се обажда на другата и казва: „Знам, че това е патология, но само искам да ти кажа, че те обичам. Нали знаеш... за всеки случай...“ А другата винаги отговаря: „Знам... за всеки случай.“

Тя пристига в Рим подготвена както винаги. Носи пет пътеводителя, всичките вече ги е чела и предварително е разучила картата на града. Напълно се е ориентирала още преди да напусне Филадельфия. И това е класически пример за различията между нас. Аз прекарах първите си седмици в Рим в лутане наоколо, деветдесет процента изгубена и сто процента щастлива, и гледах на всичко като на необяснима, прекрасна мистерия. Но светът винаги ми изглежда горедолу такъв. Според сестра ми няма нищо, което да не може да се обясни, ако човек има достъп до подходяща библиотека. Тази жена държи „Енциклопедия Кълъмбия“ в кухнята си до готварските книги — и я чете за удоволствие.

Понякога обичам да играя с приятелите си една игра, наречена „Гледай сега!“. Ако някой се чуди относно някакъв неясен факт (например: „Кой беше свети Луи?“), аз казвам: „Гледай сега!“, после вдигам най-близкия телефон и намирам номера на сестра си. Понякога я намирам в колата да прибира децата си от училище с волвото и тя се замисля: „Свети Луи... ами, той е бил френски крал и всъщност носел отшелническа власеница, което е интересно, защото...“

И така, сестра ми идва да ме види в Рим — в моя нов град — и после ми го показва. Това е Рим в стил „Катрин“. Пълен с факти, дати

и архитектурни паметници, които аз не забелязвам, защото мозъкът ми не работи по този начин. Единственото нещо, което винаги съм искала да знам за някой човек или място, е неговата *история*, това е единственото, което търся — никога не гледам естетическите детайли. (Един месец след като бях заживяла в апартамента си, Софи ми дойде на гости и каза: „Имаш хубава розова баня.“ Тогава за първи път забелязах, че наистина е розова. Яркорозова, от пода до тавана, с яркорозови плочки навсякъде — честно, не я бях виждала преди.) Но тренираното око на сестра ми улавя готиката, романския стил или византийските елементи в някоя сграда, мозайката на църковния под или неясната скица на недовършената фреска, скрита зад олтара. Тя крачи из Рим с дългите си крака (преди я наричахме „Катрин с еднометровите бедра“) и аз припкам след нея, както е било още от прохождането ми, и правя по две нетърпеливи крачки на една нейна.

— Виждаш ли, Лиз? — казва тя. — Виждаш ли как просто са плеснали тази фасада от деветнайсети век върху онзи зид? Хващам се на бас, че ако завием зад ъгъла, ще намерим... да!... видя ли, наистина са използвали оригиналните римски монолити за носещи греди, вероятно защото не са имали работна сила да ги преместят... да, много ми харесва смесицата в тази базилика...

Катрин носи картата и своя пътеводител „Мишлен“, а аз нося нашия обяд (две големи питки хляб, пикантна наденица, мариновани сардини, увити около месести зелени маслини, пастет с гъби, който има вкус на гора, бучки пушена моцарела, поръсена с пипер, печена рукола, чери домати, сирене пекорино, минерална вода и малко шише студено бяло вино) и докато се питам къде ще ядем, тя се чуди на глас: „Защо хората *не* говорят повече за Събора в Трент^[2]?“

Тя ме води из десетки църкви в Рим и аз не мога да ги запомня — Свети Този и Свети Онзи, и Свети Някой на босоногите каещи се на праведните мъки... Но само защото не мога да запомня имената или подробностите от всички тези контрафорси и корнизиди, не означава, че не ми харесва да ходя по тези места със сестра си, чиито кобалтови очи нищо не изпускат. Не помня името на църквата с онези фрески, които толкова приличаха на американски героични стенописи от периода на „Новия курс“, но пък си спомням как Катрин ми ги посочва и казва: „Трябва да не ти харесат тези папи там горе! Все едно са от времето на Рузвелт...“ Помня и сутринта, в която станахме рано и отидохме на

месата в „Санта Сузана“. Държахме се за ръце, докато слушахме как монахините пеят своите утринни григориански химни и двете облени в сълзи от кънтящото ехо на техните молитви. Сестра ми не е религиозен човек. Никой в семейството ми в действителност не е такъв. (Започнах да се наричам „бялата овца“ на фамилията.) Моите духовни търсения интересуват сестра ми предимно от гледна точка на интелектуалното любопитство. „Мисля, че тази вяра е много красива — прошепва ми в църквата тя. — Но не мога да ѝ се отдам, просто не мога...“

Ето още един пример за различията в нашия мироглед. Едно семейство от квартала на сестра ми наскоро бе сполетяно от двойна трагедия, когато и на младата майка, и на тригодишния ѝ син поставиха диагноза рак. Когато Катрин ми разказа за това, успях само да промълвя шокирана:

„Мили Боже, това семейство се нуждае от милостта ти.“ А тя твърдо отговори: „Това семейство се нуждае от *задушено*“, и се хвана да организира целия квартал да носи вечеря на семейството на смени всяка вечер в продължение на цяла година. Не знам дали сестра ми напълно осъзнава, че това е милост.

Излизаме от „Санта Сузана“ и тя казва:

— Знаеш ли защо папите се нуждаели от градоустройствени планове през Средните векове? Защото, общо взето, на година тук са идвали по два милиона католици поклонници от целия западен свят, за да извървят разстоянието от Ватикана до базиликата „Сан Джовани ин Латерано“, понякога пълзящи на колене, и за тези хора е трябвало да има *удобства*.

Вярата на сестра ми е в знанието. Нейният свещен текст е *Оксфордският речник на английския език*. Когато сведе глава да учи и пръстите ѝ пробягват по страниците, тя е със своя Бог. Виждам сестра ми да се моли отново по-късно същия ден — когато пада на колене по средата на Римския форум, поизчиства малко боклук от пръстта (сякаш трие черна дъска), после вдига малко камъче и ми рисува на земята чертеж на базилика в класически романски стил. Посочва от рисунката си към руините насреща и ми дава да разбера (макар визуално затруднена, аз мога да разбера!) как трябва да е изглеждала тази сграда някога, преди осемнайсет века. Катрин рисува с пръст във въздуха липсващите арки, нефа, отдавна изчезналите прозорци. Като дете с

въображаем молив тя изпълва празния космос с фантазията си и превръща руините в жива цялост.

На италиански има едно рядко използвано глаголно време, наречено *passato remoto*, далечно минало свършено. Използвате това време, когато обсъждате неща от много далечното минало, неща, които са се случили толкова отдавна, че вече нямат никакво лично въздействие върху вас — например античната история. Ако говореше италиански обаче, сестра ми нямаше да използва това време, за да обсъжда античната история. В нейния свят Римският форум нито е отдалечен, нито е в миналото. Той е също толкова съвременен и близко до нея, колкото съм и аз.

Тръгва си на другия ден.

— Ей — казвам ѝ, — обади ми се, щом самолетът ти кацне, чу ли? Да не става патология, но...

— Знам, миличка — отвърща тя. — И аз те обичам.

[1] Героиня от едноименния мюзикъл, създаден като пародия на старомодните оперети и мюзикли. — Б.пр. ↑

[2] Вселенски събор на Католическата църква, проведен през XIX век като реакция срещу протестантските реформатори (Лутер, Калвин и др.). — Б.пр. ↑

30.

Понякога с огромно удивление осъзнавам, че сестра ми е омъжена и е майка, а аз не съм. Кой знае защо винаги съм мислела, че ще бъде обратното. Смятах, че аз ще съм тази, която ще се окаже с къща, пълна с кални ботуши и кресливи деца, а Катрин ще живее сама, като солистка на сцената, и ще чете нощем в леглото си. Превърнахме се в различни зрели хора от онова, което предполагаха за нас като деца. Обаче си мисля, че така е по-добре. В противоречие с всички предвиждания и двете си създадохме живот, който ни подхожда. Нейната склонност към уединение показва, че има нужда от семейство, което да я пази от самотата; моята стадна природа означава, че аз никога няма да остана сама, дори да не съм омъжена. Радвам се, че тя се връща у дома при семейството си, щастлива съм, че и аз имам още девет месеца пътешествие пред себе си, през което само трябва да ям и да чета, да се моля и да пиша.

Още не мога да кажа дали някога ще искам деца. Бях толкова изненадана, като разбрах, че на трийсет години още не искам. Споменът за тази изненада ме предупреждава да не правя сериозни допускания за чувствата си на четирийсет. Мога да кажа само как се чувствам сега — благодарна, че съм самичка. Знам също, че няма да тръгна да раждам деца просто за всеки случай, за да не съжалявам за липсата им по-късно в живота. Не мисля, че това е достатъчно силен мотив да доставиш още бебета на земята. Макар да предполагам, че хората понякога наистина се възпроизвеждат по тази причина — за да са сигурни, че по-късно няма да съжаляват. Мисля, че хората имат деца по всякакви причини — понякога заради истинско желание да отгледат и да видят как израства живот, понякога поради липса на избор, друг път, за да задържат партньора си или да оставят наследник, а в някои случаи изобщо не го обмислят. Не всички причини да имаш деца са еднакви и не всички са непременно самопожертвователни. Както и не всички причини да *нямаш* деца са еднакви. Нито пък всички са егоистични.

Казвам го, защото още се опитвам да разбера това обвинение, което беше повдигано много пъти от моя съпруг, докато бракът ни се рушеше — *егоизма*. Всеки път, когато го споменавах, аз се съгласявах напълно, признавах вината, приемах всичко. Боже мой, та аз още не бях родила бебетата, а вече ги пренебрегнах, вече слагах себе си на първо място пред тях. Вече бях лоша майка. Тези бебета фантоми често се появяваха в нашите скандали. Кой ще се грижи за бебетата? Кой ще ги издържа финансово? Кой ще ги храни посред нощ? Помня, че когато бракът ми стана непоносим, веднъж казах на приятелката си Сюзан: „Не искам децата ми да израснат в такова семейство.“ А Сюзан отвърна: „Защо не извадиш така наречените деца от спора? Те даже още не съществуват, Лиз. Защо *ти* просто не признаеш, че повече не искаш да живееш нещастно? Че и двамата не искате. Между другото, по-добре е да го осъзнаеш сега, отколкото в родилното с пет сантиметра разкритие.“

Помня, че някъде по онова време отидох на едно парти в Ню Йорк. На двама преуспели художници тъкмо им се беше родило бебе, а майката празнуваше представянето на новата си изложба с картини. Помня как гледах тази жена, младата майка, моята приятелка, художничката, как се опитва да бъде домакиня на това парти (в нейния апартамент), като едновременно се грижи за детето си и се мъчи да обсъжда професионално своята работа. През живота си не бях виждала човек, толкова капнал за сън. Никога няма да забравя как изглеждаше — застанала в кухнята късно след полунощ, с ръце до лактите в пълната с чинии мивка, опитвайки се да почисти след събирането. Нейният съпруг (казвам го със съжаление и напълно съзнавам, че това *изобщо* не се отнася за всеки съпруг) беше в другата стая и гледаше телевизия буквално с качени на масичката крака. Накрая тя го помоли да ѝ помогне в кухнята, а той отвърна: „Зарежи я, мила, ще изчистим сутринта.“ Бебето пак се разплака. От вечерната рокля на приятелката ми се стичаше кърма.

Почти сигурно е, че други хора от същото парти си бяха тръгнали с различно от моето впечатление. Много от гостите може би са изпитали силна завист към тази красива жена с нейното здраво мъничко бебе заради успешната ѝ артистична кариера, заради брака ѝ със симпатичен човек, чудесния ѝ апартамент, вечерната ѝ рокля. На това парти имаше хора, които веднага биха разменили живота си с

нейния, ако имаха възможност. Самата тя вероятно си спомня тази вечер — ако изобщо помисля за нея — като уморителна, но напълно заслужаваща си нощ в общата картина на пълноценния ѝ живот с майчинство, брак и кариера. За себе си мога да кажа само, че цялата вечер се тресях от паника и си мислех: *Ако не разбираш, че това е твоето бъдеще, Лиз, значи си се побъркала. Не позволявай това да се случи.*

Но можех ли да поема отговорност за семейство? О, Боже — *отговорност*. Тази дума ме гложеше, докато аз не я заглождих. Вгледах се внимателно и я разбих на съставните думи, които определят истинския ѝ смисъл: *способността да отговориш*. А това, на което най-после трябваше да отговоря, беше фактът, че всяка частичка от съществуването ми казваше да прекратя брака си. Вътре в мен някаква система за ранно предупреждение прогнозираше, че ако продължавам да издържам на нокти тези катаклизми, ще си докарам рак. И че ако отгоре на всичко родя на този свят и деца, само защото не съм искала да изтърпя кавгите и срама от разкриването на някои неудобни факти за себе си, *това* ще бъде проява на жалка безотговорност.

Накрая обаче най-добре ме насочиха думите на моята приятелка Шерил в същата онази нощ, на същото парти, когато ме видя как се крия в банята на шикозния апартамент на нашите приятели и плискам с вода лицето си, разтреперана от страх. Шерил тогава не знаеше какво се случва с мен и мъжа ми. Никой не знаеше. Не ѝ казах и в онази нощ. Само успях да промълвя: „Не знам какво да правя.“ Помня, че ме хвана за раменете, погледна ме в очите със спокойна усмивка и простичко отвърна: „Кажки истината, кажки истината, кажки истината.“

Точно това се опитах да направя.

Но да приключиш брака си е тежко не само заради юридическите и финансовите усложнения или заради огромната промяна в начина на живот. (Както веднъж мъдро ме посъветва приятелката ми Дебора: „Никой не е умрял от подялбата на мебел.“) Това, което те съсипва, е емоционалното отдръпване, шокът, че излизаш от релсите на обичайния си живот и изгубваш всички съпътстващи удобства, които удържат толкова много хора в релсите завинаги. Създаването на семейство с брачния партньор е един от най-фундаменталните начини човек да намери приемственост и смисъл на живота си в американското (или в което и да е) общество. Преоткривам тази истина

всеки път, щом отида на голямо семейно събиране при майка си в Минесота, и години наред наблюдавам как всеки уверено тежи на мястото си. Първо си дете, после си тийнейджър, после си млад, женен човек, след това ставаш родител, пенсионираш се, раждат ти се внуци — на всеки етап знаеш кой си, какви са задълженията ти и къде да седнеш на семейното събиране. Сядаш с другите деца или с тийнейджърите, или с младите родители, или с възрастните. Докато най-накрая седиш под сянката с деветдесетгодишните и бдиш със задоволство над потомството си. Кой си ти? Много просто — ти си човекът, който създаде всичко *това*. Удовлетворението от подобно осъзнаване е моментално и нещо повече — то е универсално признато. Колко хора съм чула да твърдят, че децата са най-голямото постижение и утеха в живота им? Винаги могат да се опрат на тях в момент на духовна криза или ако се усъмнят в своята значимост — *Дори нищо друго да не съм направил в живота, поне отгледах добре децата си*.

Но какво става, ако или съзнателно, или поради някаква нежелана необходимост се оказва, че не участваш в този утешителен цикъл на семейството и приемствеността? Какво става, ако пристъпиш извън него? Къде сядаш на събирането? Как отчиташ хода на времето, без да те е страх, че ей така, неуместно си прахосал дните си на земята? Ще трябва да си намериш друго предназначение, друга мярка, според която да се съди дали си успяло човешко същество или не. Обичам децата, но какво ще стане, ако нямам свои? Какъв човек ще бъде тогава?

Вирджиния Улф пише: „Животът на жената е огромен континент, над който е надвиснала сянката на меч.“^[1] От едната страна на този меч, пише тя, лежи установената практика, традицията и алгоритъмът, там „всичко е наред“. Но от другата страна на мечта, ако си достатъчно луда да я прекрачиш и да избереш живот, който не следва установеното, „всичко е объркано. Нищо не следва обичайния си ход.“ Тя твърди, че ако прекрачи в сянката на този меч, на жената ѝ предстои много по-интересно съществуване, но със сигурност и много по-опасно.

Късметлийка съм, че поне се занимавам с писане. Това хората могат да го разберат. *А, да, тя напусна мъжа си, за да запази своето изкуство*. Има нещо вярно, но не съвсем. Много писатели имат семейства. Тони Морисън например не е позволила грижите за сина ѝ

да ѝ попречат да спечели дребното украшение, наречено Нобелова награда. Но Тони Морисън е проправила собствения си път, а аз трябва да поема по моя. „Бхагавад Гита“ — този древен индийски йога текст, утвърждава, че е по-добре да изживееш несъвършено собствената си съдба, отколкото съвършено да имитираш нечий друг живот. Затова сега започнах да живея собствения си живот. Може да изглежда несъвършен и тромав, но в момента напълно ми приляга.

Както и да е, повдигам всички тези въпроси само за да призная, че — в сравнение с живота на сестра ми, с нейния дом, с щастливия ѝ брак, с децата ѝ — аз изглеждам доста нестабилна напоследък. Дори нямам адрес, а на зрялата възраст от трийсет и четири години това е направо престъпление срещу нормалното. Дори и в този момент всичките ми вещи са складирани в дома на Катрин и тя ми е предоставила на най-горния етаж на къщата си временна спалня (която наричаме „жилището на госпожица лелята“, тъй като включва мансарден прозорец, през който мога да се вирам в пустите полета навън, облечена в старата си сватбена рокля и оплакваща изгубената си младост). Катрин, изглежда, няма нищо против тази подредба и на мен определено също ми е удобно, но се опасявам, че ако прекалено дълго се оставя да ме носи течението, един ден може да се превърна в странната птица на семейството. А може и вече да се е случило. Миналото лято в къщата на сестра ми дойде на гости да си играят приятелка на моята петгодишна племенница. Попитах детето кога има рожден ден. Каза, че има на 25 януари.

— О-хо! — възкликнах аз. — Ти си Водолей! Излизала съм с много водолеи и знам, че носят *неприятности*.

И двете петгодишни момиченца ме погледнаха озадачени и с нещо като боязлива несигурност. Изведнъж видях ужасяващия образ на жената, в която може да се превърна, ако не внимавам: лудата леля Лиз. Разведената с шарената хавайска рокля и боядисаната оранжева коса, която не яде млечни продукти, но пуши ментови цигари, която винаги тъкмо се връща от обиколка из астрологията или къса с гаджето си арома терапевт, която гадае с карти таро на невръстни деца и говори неща като: „Донеси на леля Лизи още една кофичка с лед, пиленце, и ще ти дам да носиш енергийния ми пръстен...“

В края на краищата може би отново ще стана стабилен гражданин, знам.

Но още не... *моля ви*. Не сега.

[1] Цитат от есето на Вирджиния Улф „Хариет Уилсън“ по мемоарите на известната куртизанка. — Б.пр. ↑

31.

През следващите шест седмици пътувам до Болоня, Флоренция, Венеция, Сицилия, Сардиния, още веднъж до Неапол, а после до Калабрия. Това са предимно кратки пътувания — една седмица тук, един уикенд там — точно колкото време е необходимо да усетиш мястото, да се огледаш, да разпиташ хората на улицата къде има хубава храна и после да идеш да я опиташ. Зарязвам курса по италиански, защото чувствам, че ми пречи на усилията да науча езика, понеже ме задържа прикована в класната стая, вместо да се скитам из Италия и да се упражнявам да говоря с хората лично.

Тези седмици на спонтанни пътувания са такъв славен вихър във времето, едни от най-разтоварващите дни в живота ми, търча до гарата и купувам билети наляво и надясно, най-после експлоатирам свободата си истински, защото тя най-после се потопи в *мога да отида където си поискам*. Известно време не се срещам с приятелите си в Рим. Джовани ми казва по телефона: „*Sei una trottola*“ („Ти си пумпал“). Една нощ в някакъв средиземноморски град, в хотелска стая до океана, ме събужда от дълбок сън моят собствен смях. Стряскам се. *Кой се смее в леглото ми?* Щом осъзнах, че в стаята съм само аз, пак ми стана смешно. Сега не мога да си спомня какво сънувах. Мисля, че беше нещо, свързано с лодки.

32.

Отивам във Флоренция само за уикенда, с бързия влак в петък сутринта, за да се срещна с чичо Тери и леля Деб, които ще долетят от Кънектикът да видят Италия за пръв път в живота си, а и за да видят племенницата си, разбира се. Пристигат вечерта и аз ги водя на разходка да разгледат флорентинската *Dioto*^[1], неизменно внушителна гледка, както личи и от реакцията на чичо ми:

— *Oй вей*^[2]! — възкликва той, после млъква и добавя: — А може би това не е подходящата дума да се възхвалява католическа църква...

Гледаме как отвличат сабинянките точно по средата на скулптурния комплекс и никой не прави абсолютно нищо да спре похитителите, отдаваме почит на Микеланджело, на научния музей, на гледките от хълмовете около града. После оставям чичо си и леля си да се наслаждават на остатъка от ваканцията без мен и отивам сама в заможния, изобилен Лука, малък тоскански град. Слави се със своите месарници, на чиито витрини из целия град са изложени най-хубавите мръвки, които съм виждала в Италия, с намека „знаеш, че го искаш“. Наденички с всевъзможни размери, цвят и произход са напъхани като дамски крака в предизвикателни чорапи и се поклащат от таваните на месарските магазини. Яки бутове шунка висят по прозорците и те приканват като обиграни амстердамски проститутки. Пилетата изглеждат толкова охранени и доволни дори и в смъртта, че човек се пита дали не са се предложили сами като горди жертви, след като приживе са се състезавали помежду си кое ще стане най-сочното и най-дебелото. Но не само месото е прекрасно в Лука, а и кестените, прасковите, купчините смокини, Боже мой, смокините...

Разбира се, градът е известен и като родното място на Пучини. Знам, че това би трябвало да ме интересува, но съм по-заинтригувана от тайната, която местен бакалин сподели с мен — че най-хубавите гъби в града се сервират в един ресторант *срещу* родното място на Пучини. Затова се щурам из Лука и питам за посоката на италиански: „Може ли да ми кажете къде е къщата на Пучини?“, и един любезен гражданин най-после ме завежда право до нея, след като вероятно

много се изненадва, когато казвам „*Grazie*“^[3], завъртам се на пети и тръгвам с маршова стъпка точно в обратната посока на музея, влизам в ресторанта отсреща и изчаквам дъжда да спре с порция *risoto ai funghi*^[4].

Вече не помня дали преди или след Лука отидох в Болоня — толкова красив град, че през цялото време, докато бях там, не можах да спра да пея: „Моята Болоня има малко име! Тя е Х-У-Б-А-В-А.“ Обикновено наричат Болоня — с нейните чудни тухлени сгради и прочутото ѝ богатство — „червена, дебела и красива“. (Да, това беше вариант за заглавието на тази книга.) Храната тук определено е по-добра отколкото в Рим, а може би просто слагат повече масло. Дори сладоледът в Болоня е по-хубав (чувствам, че съм някак нелоялна, като го казвам, но е истина). Гъбите тук са като големи, дебели, секси езици, а драпериите от прошуто върху пиците са като фин дантелен воал, спускащ се върху бродирана дамска шапка. И, разбира се, имат сос „Болонезе“, който надменно се присмива на всяка друга представа за *ragu*.

В Болоня ми идва наум, че на английски няма еквивалент на израза *buon appetito*. Това е жалко, но и много красноречиво. Също така осъзнавам, че железопътните спирки в Италия са туристическа разходка през имената на най-известните в света храни и вина: следваща гара: Парма... следваща гара: Болоня... следваща гара: Монтепулчано^[5]... Вътре във влаковете, разбира се, също има храна — малки сандвичи и хубав горещ шоколад. Ако навън вали, е дори още по-хубаво да закушваш и да се носиш шеметно нанякъде. При едно дълго пътуване деля купето със симпатичен млад италианец, който спи часове наред, докато навън вали, а аз ям салата с октопод. Мъжът се събужда малко преди да пристигнем във Венеция, разтърква очи, оглежда ме внимателно от глава до пети и тихичко оповестява: „*Carina*“. Което означава „хубава“.

„*Grazie mille*“, отговарям му с прекомерна любезност. Хиляди благодарности.

Той се изненадва. Не е знаел, че говоря италиански. Всъщност и аз не знаех, но разговаряме около двацет минути и за първи път съзнавам, че говоря езика. Прекрачила съм някаква бариера и вече наистина говоря италиански. Не превеждам, а говоря. Разбира се, правя грешки във всяко изречение и употребявам само три глаголни

времена, но мога да общувам с този човек без особено усилие. *Me la cavo* бихте казали на италиански, което, общо взето, означава „Мога да се справя“. Но идва от същия глагол, който се използва за измъкване на тапата на бутилка вино и следователно означава: „Мога да използвам този език, за да се измъкна от трудни ситуации.“

Това хлапе ме сваля! Което донякъде ме ласкае. Не е съвсем непривлекателен, но и никак не е стеснителен. В един момент ми казва на италиански — иска да ми направи комплимент, разбира се:

— Не си чак толкова дебела за американка.

Аз му отговарям на английски:

— А ти не си чак толкова мазен за италианец.

— *Come?*^[6]

Повтарям си мислено на леко преиначен италиански: „И си толкова снизходителен като всички италианци.“

Мога да говоря езика! Хлапето мисли, че го харесвам, но всъщност флиртувам с думите. Боже мой, прелях! Отпуших корковата тапа на езика си и сега италианският се лее! Момчето иска да се срещнем по-късно във Венеция, но не ме интересува чак толкова. Просто чезна от любов към езика, затова ще оставя хубавеца да ми се изплъзне. Пък и вече имам среща във Венеция. Ще се видя там с приятелката си Линда.

Лудата Линда, както обичам да ѝ казвам, макар да не е такава, пристига във Венеция от Сиатъл, поредния подгизнал, сив град. Искаше да дойде да ме види в Италия и я поканих на този етап от кратката си екскурзия, защото отказвам — изобщо не съм склонна — да отида в най-романтичния град на земята сама, не, не сега, не тази година. Само като си представих как съвсем самичка седя в някоя гондола, гондолиерът ме тегли през мъглата и си тананика, а аз... чета списание? Това е тъжна картина, повече ми харесва идеята сама да се бъхтя по стръмен хълм, яхнала велосипед за двама. Затова Линда ще ми прави компания, при това добра компания.

Запознах се с Линда (и с нейните плитки, и с пиърсинга) на Бали почти преди две години, когато отидох в онова йога убежище. След това ходихме заедно и на екскурзия до Коста Рика. Тя е един от любимите ми спътници — невъзмутим, забавен и изненадващо организиран пакостлив дух в панталони от намачкан червен плюш. Линда е собственик на възможно най-непокътнатата психика в света,

не разбира депресията и винаги има високо самочувствие — никога не ѝ е хрумвало, че може да е друго. Веднъж, докато се разглеждаше в огледалото, ми каза: „Да си призная, не съм човек, който изглежда фантастично във всяко отношение, но все пак не мога да не се обичам.“ Тя има способността да ми затваря устата, когато започна да се терзая с метафизични въпроси, например: „Каква е същността на вселената?“ (Отговорът на Линда: „Единственият ми въпрос е: защо да питам?“) Линда мечтае един ден да има толкова дълги плитки, че да ги увие върху телена опора на главата си „като добре подрязан храст“ и може би да приюти там птица. Хората от Бали я обичаха. Както и костариканците. Когато не се грижи за любимите си гущери и порове, ръководи в Сиатъл екип за разработване на софтуер и печели повече пари от всички нас.

И така, срещаме се във Венеция, Линда намръщено гледа нашата карта на града, обръща я с главата надолу, намира хотела ни, ориентира се и заявява с типичното си смирение: „Ние сме кметиците на тоя смотан град.“

Нейната бодрост и оптимизмът ѝ по никакъв начин не се връзват с този вонящ, застоял, потъващ, загадъчен, тих, особен град. Венеция, изглежда, е чудесно място да умреш от бавна, алкохолна смърт или да изгубиш любим човек, или да изгубиш оръжието на убийството, с което любимият човек бил погубен. Като гледам Венеция, се радвам, че избрах да живея в Рим. Не мисля, че тук щях да захвърля антидепресантите толкова бързо. Венеция е хубава, но както е хубав филм на Бергман; може да ѝ се възхищаваш, но всъщност не искаш да живееш в нея.

Целият град се лющи и избледнява като онези стаи, които разорените богати семейства барикадират в задната част на големите си апартаменти, щом стане прекалено скъпо да ги поддържат и вече е по-лесно просто да заковат вратите с пирони и да забравят за чезнещите съкровища отзад. Ето това е Венеция. Мазни потоци адриатически води побутват отдавна измъчените основи на сградите и изпробват издръжливостта на този сносен експеримент от четиринайсети век — *Е, какво ще стане, ако построим град, който стои във водата през цялото време?*

Венеция изглежда призрачна под зърнистото ноемврийско небе. Градът скърца и се полюшва като рибарски кей. Въпреки

първоначалната увереност на Линда, че може да управляваме този град, всеки ден се губим, особено през нощта, завиваме в грешна посока из тъмните ъгли, които задънват опасно и право в каналните води. Една мъглива нощ минаваме покрай стара сграда, която явно наистина вие от болка. „Не се притеснявай — бодро казва Линда. — Това е просто гладният търбух на дявола.“ Научавам я на любимата си италианска дума — *attraversiamo* („да преминем отсреща“) — и двете нервно отстъпваме назад.

Красивата млада венецианка, която държи близкия ресторант, има окаяна съдба. Мрази Венеция. Кълне се, че всеки, който живее във Венеция, смята града за гробница. Жената някога се влюбила в художник от Сардиния, който ѝ обещал друг, светъл и слънчев свят, но вместо това я изоставил с три деца и тя нямала друг избор, освен да се върне във Венеция и да се заеме със семейния ресторант. На моята възраст е, но изглежда още по-стара от мен и не мога да си представя какъв мъж може да причини *това* на толкова привлекателна жена. („Беше властен — казва тя. — А аз умирах от любов в сянката му.“) Венеция е консервативен град. Жената е имала няколко връзки тук, вероятно и с няколко женени мъже, но всичко приключва винаги печално. Съседите я одумват. Хората спират да говорят, когато тя влезе в помещението. Майка ѝ я моли да носи венчална халка поне от приличие — казва: „*Скъпа, това не ти е Рим, където можеш да живееш колкото си искаш скандално.*“ Всяка сутрин, щом двете с Линда се появим за закуска, питаме нашата млада-стара венецианска собственичка каква е прогнозата за времето днес, а тя вирва пръстите на дясната си ръка като пистолет, опира го в слепоочието си и казва: „Пак ще вали.“

Въпреки това тук не се депресирам. Мога да се справя с потъващата меланхолия на Венеция и дори се наслаждавам само за тези няколко дни. Някъде вътре в себе си съм способна да разпозная, че това не е *моята* меланхолия; това е *собствената*, присъща на града меланхолия, а напоследък аз съм достатъчно здрава, за да усетя разликата между мен и него. Не мога да не си помисля, че това е признак за моето преобразуване. В продължение на няколко години, изгубена в безпределно отчаяние, чувствах всичката мъка на света като своя. Всичко тъжно се просмукваше в мен и оставяше мокри дири.

Някак си е трудно да се чувствам депресирана с бърборещата Линда до мен. Тя или ме кара да си купя огромна пурпурна кожена шапка, или пита за противната вечеря, която ядохме една вечер: „Това да не са подметките на обуцаря?“ Тази Линда е светулка. През Средновековието във Венеция е имало професия *codega* — човек, който наемаш да върви пред теб през нощта със запален фенер и да ти показва пътя, да плаши крадците и демоните, да ти осигурява безопасност по тъмните улици. Такава е Линда — моят временен, специално поръчан, с пътнически размер, венециански *кодега*.

[1] Катедрала (ит.). — Б.пр. ↑

[2] Проклет да съм! (иврит). — Б.пр. ↑

[3] Благодаря (ит.). — Б.пр. ↑

[4] Ризото с гъби (ит.). — Б.пр. ↑

[5] Район, известен с червеното си вино. — Б.пр. ↑

[6] Какво каза? (ит.). — Б.пр. ↑

33.

Няколко дни по-късно слизам от влака в Рим, изпълнен с горещ, слънчев, вечен безпорядък, където — веднага щом излизам на улицата — чувам викове като на стадион от близката *manifestazione*^[1], поредния работнически протест. Шофьорът на таксито не може да ми каже за какво се борят сега, най-вече защото, изглежда, това не го интересува. „’*Sti cazzi*“, нарича стачкуващите той. (Буквален превод: „Тези ташаци“, или както бихме казали: „Изобщо не ми пука.“) Хубаво е, че се връщам. След хладната трезвост на Венеция е приятно, че пак съм тук, и виждам човек с яке от леопардова кожа да минава покрай двойка тийнейджъри, които се натискат точно по средата на улицата. Градът е толкова бодър и жив, толкова нагизден и сексапилен под слънчевите лъчи.

Спомних си нещо, което веднъж ми каза Джулио, мъжът на приятелката ми Мария. Седяхме в едно кафе на улицата, упражнявахме се да говорим езика и той ме попита какво мисля за Рим. Казах му, че много обичам това място, разбира се, но някак знам, че това не е моят град, че не бих останала тук до края на живота си. В Рим имаше нещо, което не ми принадлежи, и аз не можех да разбера какво е. Докато говорехме, покрай нас мина нагледен пример. Беше типична римлянка — невероятно поддържана, обсипана с бижута, четиридесет и няколко годишна дама, която носеше обувки с десетсантиметрови токчета, тясна пола с цепка, дълга колкото ръката ми, и от онези слънчеви очила, които приличат на състезателни коли (и вероятно струват колкото тях). Тя разхождаше луксозното си кученце на инкрустирана със скъпоценни камъни каишка, а пухкавата яка на плътно прилепналото ѝ яке изглеждаше така, сякаш е била направена от козината на предишното ѝ малко луксозно кученце. Излъчваше бляскавото послание: „Ти ще ме погледнеш, но аз теб не.“ Беше трудно да си представя, че е прекарала дори и десет минути от живота си без грим. Тази жена във всяко едно отношение беше моя противоположност, защото аз се обличам в стил, който сестра ми нарича „Стиви Никс отива на курс по йога по пижама“.

Посочих тази жена на Джулио и казах:

— Виждаш ли, Джулио — *това* е римлянка. Рим не може да бъде едновременно и неин град, и мой. Само една от нас истински му принадлежи. Мисля, че и двете знаем коя.

Джулио отвърна:

— Може би ти и Рим просто имате различни думи.

— Какво искаш да кажеш?

Той продължи:

— Не знаеш ли, че тайната към разбирането на един град и хората му е да научиш каква е думата на улицата?

След това той почна да обяснява на смесица от английски, италиански и жестикулиране, че всеки град има една-единствена дума, която определя него и по-голямата част от жителите му. Ако можеш да четеш мислите на хората, докато минават край теб по улицата на което и да е място, ще откриеш, че повечето от тях мислят едно и също. Каквато е тази преобладаваща мисъл, такава е думата на града. И ако твоята собствена дума не съвпада с думата на града, значи не му принадлежиш истински.

— Каква е думата на Рим? — попитах аз.

— СЕКС — обяви той.

— Но това не е ли стереотип за Рим?

— Не.

— Сигурно в Рим има *няколко* човека, които мислят за друго, освен за секс?

— Не. Всички по цял ден само едно мислят — за СЕКС — настоя Джулио.

— Дори онези във Ватикана ли?

— Там е различно. Ватикана не е част от Рим. Там си имат друга дума. Тяхната е ВЛАСТ.

— Човек би помислил, че е ВЯРА.

— Не, ВЛАСТ е — повтори той. — Повярвай ми. Но думата в Рим е СЕКС.

Ако трябва да вярваме на Джулио, тази думичка — СЕКС — в Рим покрива улиците под краката ви, тече през фонтаните му, изпълва въздуха както шума на колите. Всички правят само това — мислят за секс, обличат се за него, търсят го, съобразяват се с него, отказват го, превръщат го в спорт и игра. Кое то донякъде обяснява защо въпреки

цялото му великолепиe не чувствам Рим като свой роден град. Не и в този момент от живота си. Защото СЕКС сега не е моята дума. В друг период от живота ми — да, но не сега. Следователно думата на Рим, докато се търкаля по улиците, просто се блъсва в мен и отскача, без да ми въздейства. Аз не участвам със същата дума, затова не живея изцяло тук. Това е смахната теория, не е възможно да се докаже, но някак ми харесва.

— Каква е думата в Ню Йорк? — пита ме Джулио.

Помислих малко, после реших.

— Тя е глагол, разбира се. Мисля, че е ПОСТИГАМ.

Според мен има фина, но съществена разлика между тази дума и думата на Лос Анджелис, а тя също е глагол: УСПЯВАМ. (По-късно споделям цялата тази теория с шведската си приятелка Софи и тя мисли, че думата по улиците на Стокхолм е СПАЗВАМ, която и двете ни потиска.)

Попитах Джулио:

— А каква е думата в Неапол?

Той добре познава Южна Италия.

— БОРБА — решава Джулио. — Каква беше думата в семейството ти, когато беше малка?

Този въпрос се оказа труден. Опитвах се да измисля единаединствена дума, която някак да комбинира ВЪЗДЪРЖАН с НЕПОЧТИТЕЛЕН. Но Джулио вече преминаваше на следващия съвсем очевиден въпрос:

— Каква е твоята дума?

Е, на *това* вече изобщо не мога да отговоря.

И след няколко седмици размисъл върху такава дума още нямам отговор. Знам няколко думи, които със сигурност не са моите. Не е БРАК, това е очевидно. Не е СЕМЕЙСТВО (макар че това беше думата на града, в който няколко години живях с мъжа си, и след като не можах да ѝ пасна, явно е била причината за моите страдания). Вече не е ДЕПРЕСИЯ, слава Богу. Не смятам, че споделям стокхолмската дума СПАЗВАМ. Но и не чувствам, че още живея с нийоркското ПОСТИГАМ, макар това да беше моята дума, докато навърша трийсет години. Думата ми сигурно е ТЪРСЯ. (Тогава, честно казано, преспокойно може да е и КРИЯ СЕ.) През последните месеци в Италия моята дума в голяма степен беше УДОВОЛСТВИЕ, но тя не съвпада с

всяка част от мен, иначе нямаше с такова нетърпение да чакам заминаването за Индия. Моята дума би могла да е НАБОЖНОСТ, макар че тя ме изкарва доста по-добричка, отколкото съм, и не взима под внимание колко много вино пия.

Не знам какъв е отговорът и предполагам, че затова ще пътувам тази година. За да намеря своята дума. Но едно мога да кажа със сигурност — тя не е СЕКС.

Или поне така твърдя. Вие ми кажете тогава защо днес краката ми почти сами ме заведоха в един дискретен бутик близо до луксозната улица „Кондоти“, където под вещото ръководство на предразполагаща млада продавачка прахосах няколко прелестни часа (и сумата за трансконтинентален самолетен билет) да купувам бельо в количества, достатъчни да стигнат на султански харем за хиляда и една ноци. Купих сутиени с всякакви форми и всякакви модели. Купих тънки мрежести камизоли и дръзки малки бикини във всички цветове от великденската кошница, и комбинезончета от мек сатен и от коприна, и ръчно изработени нещица с панделки и разни работи, и, общо взето, цял куп кадифени, дантелени, пъстри валентинки.

Никога не съм имала такива неща в живота си. И защо сега? Докато излизах от магазина и влачех под мишница тайния пакет с увити в тънка хартия неприлични покупки, внезапно се сетих за изстрадания вик, който чух предната вечер на мача с „Лацио“. Един римски запаленко изкрещя, когато футболната звезда Албертини в критичен момент без никаква причина изпрати топката в нищото и напълно съсипа играта.

— *Per chi???* — крещеше запаленкото почти обезумял. — *Per chi???*

За КОГО???. За кого риташ тази топка, Албертини? Там няма никой!

Застанала на улицата след налудничавото купуване на бельо, продължило с часове, си спомних този вик и тихо го прошепнах на себе си: *Per chi?*

За кого, Лиз? За кого е тази упадъчна сексуалност? Там няма никой. Оставах ми само няколко седмици в Италия и нямах никакво намерение да спя с никого. Или напротив? Да не би накрая думата на Рим да ми подейства? Да не беше някакво последно усилие да стана италианка? Това подарък за мен ли бе, или за някой още дори

неподозиран любовник? Или опит да почна да лекувам либидото си, след като сексуалното ми самочувствие катастрофира в последната ми връзка?

Запитах се: „И ще носиш всичко това в *Индия!*“

[1] Манифестация, демонстрация (ит.). — Б.пр. ↑

34.

Рожденият ден на Лука Спагети тази година съвпада с американския Ден на благодарността, затова Лука иска да приготви пуйка за празника си. Той никога не е ял голяма, тлъста, печена американска пуйка, макар че е виждал на картинка. Смята, че ще е лесно да изкопира такъв празник (особено с моята помощ на истинска американка). Каза, че може да използваме кухнята на неговите приятели Марио и Симона, които имат голяма хубава къща в планината недалеч от Рим и винаги са домакини на рождените дни на Лука.

Ето какъв беше планът на Лука за празненствата — щеше да ме вземе около седем часа вечерта, след като свърши работа, после да тръгнем с колата на север от Рим и за около час и половина да стигнем до къщата на приятелите му (където щяхме да се съберем с другите гости на рождения ден), щяхме да пийнем вино, всички да се запознаем, а после, около девет часа, да почнем да печем около десеткилограмова пуйка...

Наложи се да обясня на Лука колко време отнема печенето на десеткилограмова пуйка. Казах му, че с това темпо вечерята за рождения му ден ще е готова около зазоряване на другия ден. Това го съсипа.

— Ами, тогава да купим съвсем малка пуйка? Току-що излюпена?

Аз казах:

— Лука, да го направим простичко и да хапнем пица, както прави всяко свястно разбито американско семейство в Деня на благодарността.

Но той още тъгува за пуйката. Макар че в момента и целият Рим е пропит с тъга. Времето застудя. Работниците по чистотата, железопътните служители и националните авиолинии обявиха стачка в един и същи ден. В едно току-що публикувано изследване се твърди, че трийсет и шест процента от децата в Италия имат алергия към глутена, необходим за приготвянето на паста, пица и хляб, и къде отива

тогава италианската култура. Още по-лошото е, че наскоро видях статия с шокиращо заглавие: „*Insoddisfatte 6 donne su 10!*“, което значи, че шест от десет италианки са сексуално незадоволени. Нещо повече, трийсет и пет процента от мъжете в Италия съобщават за проблеми с *un'erezione*^[1] и от това изследователите се чувстват много *perplexi*^[2], а аз се чудя дали в края на краищата трябва да оставят СЕКС да бъде най-специалната римска дума.

Има и по-сериозни лоши новини — наскоро са убити деветнайсет италиански войници във Войната на американците (както я наричат тук) в Ирак — най-големият брой жертви в италианската армия от Втората световна война насам. Римляните бяха шокирани от тази трагедия и градът спря работа в деня, в който погребваха момчетата. Огромна част от италианците не искат да имат нищо общо с войната на Джордж Буш. Въвличането на страната е било решено от Силвио Берлускони, италианския премиер (по-често наричан по тези места *lidiota*^[3]). Този свободен интелектуалец и бизнесмен, собственик на футболен клуб, с неговия мазен слой от корупция и измами, който редовно злепоставя съгражданите си с неприличните си жестове в Европейския парламент и е усвоил изкуството да говори *l'aria fritta* („пържен въздух“ или „празни приказки“), който умело манипулира медиите (не е трудно, когато си техен собственик) и поначало не се държи като нормален световен лидер, а по-скоро като кмет на Уотърбъри (извинете, това е местна шега, предназначена само за жители на Кънектикът), сега е ангажирал италианците с война, в която те изобщо не смятат, че имат работа.

„Те умряха за свободата“, каза Берлускони на погребението на деветнайсетте италиански войници, но повечето римляни са на друго мнение: *Те умряха за личната вендата на Джордж Буш*. В този политически климат човек би помислил, че ще е трудно да си гост от Америка. Действително, когато дойдох в Италия, очаквах да се сблъскам с възмущение, но всъщност повечето италианци ми съчувстваха. При всяко споменаване на Джордж Буш хората само кимат към Берлускони и казват: „Знаем какво е, и ние си имаме един такъв.“

И ние сме минали през това.

Ето защо е странно, че Лука иска да използва рождения си ден, за да празнува американския Ден на благодарността при тези

обстоятелства, но на мен идеята наистина ми харесва. Денят на благодарността е хубав празник, нещо, с което американецът може спокойно да се гордее; единственият ни национален празник, който е останал сравнително некомерсиализиран. Това е ден за милосърдие и благодарност, за взаимност и, да, за *удоволствие*. Може би точно от това имаме нужда сега.

Приятелката ми Дебора дойде за уикенда в Рим от Филадельфия, за да празнува с мен. Дебора е световно признат психолог, писателка и теоретичка на феминизма, но аз все още я смятам за своята любима клиентка от времето, когато бях сервитьорка във Филадельфия^[4], а тя идваше да обядва, пиеше диетична кола без лед и ми говореше остроумни неща през бара. Дебора наистина вдигна класата на това събиране. Приятелки сме вече над петнайсет години. И Софи ще идва на партито на Лука. С нея сме приятелки от около петнайсет седмици. Всички са винаги добре дошли в Деня на благодарността. Особено когато се случи на рождения ден на Лука Спагети.

Излизаме с колата от уморения, трескав Рим късно вечерта и пътуваме нагоре към планината. Лука обича американската музика, затова надуваме „Ийгълс“ и пеем „*Take it... to the limit... one more time*“^[5], което добавя особено калифорнийско звучене към нашето пътешествие, докато минаваме през маслинови горички и древни акведукти. Пристигаме в къщата на Марио и Симона, старите приятели на Лука, родители на дванайсетгодишните близначки Джулия и Сара. Паоло, приятел на Лука, с който се познавам от футболни мачове, също е тук заедно с приятелката си. Разбира се, тук е и Джулиана, приятелката на Лука, пристигнала е малко по-рано тази вечер. Къщата е прелестна, скътана в горичка от маслинови, мандаринови и лимонови дръвчета. Камината е запалена. Зехтинът е домашно приготвен.

Явно няма време да печем десеткилограмова пуйка, но Лука запържва няколко чудесни парчета пуешки гърди, а аз, доколкото си спомням рецептата, дирижирам скорострелната кампания на групата по приготвянето на празничната плънка от някакъв висококачествен италиански хляб, с необходимите културни заместители (фурми вместо кайсии; копър вместо целина). Някак си се получава страхотно. Лука се притесняваше как ще върви разговорът, при положение че половината гости не говорят английски, а другата половина не говорят

италиански (и само Софи знае шведски), но това се оказва една от онези чудни вечери, в които всички се разбират идеално помежду си или поне съседът ти може да помогне с превода, ако някоя дума ти се губи.

Не мога да преброя колко бутилки вино от Сардиния сме изпили, преди Дебора да предложи на компанията тази вечер да спазим един хубав американски обичай, да се хванем за ръце и поред всеки да каже за какво е най-благодарен. После на три езика монтираме като на филм една след друга тържествените си благодарности.

Дебора започва с благодарност, че Америка скоро ще има шанс да си избере нов президент. Софи казва (първо на шведски, после на италиански, а накрая на английски), че е благодарна за щедрото сърце на Италия и за тези четири месеца, през които е имала възможност да изпита такава наслада от страната. Сълзите бликват, щом нашият домакин Марио се разплаква с истинска признателност към Господ за своята професия, която му е осигурила този красив дом — радост за семейството и приятелите му. Паоло размива всички, защото и той е благодарен, че Америка скоро ще си избере нов президент. Притихваме от уважение към малката Сара, едната дванайсетгодишна близначка, която смело споделя благодарността си, че тази вечер е с такива добри хора, защото напоследък в училище имала неприятности — някои съученици се държали подло с нея — „затова ви благодаря, че сте мили с мен тази вечер, а не подли като другите“. Приятелката на Лука казва, че е благодарна за всички години, през които Лука ѝ е бил предан, и за топлата му грижа към семейството ѝ в тежки моменти. Симона, нашата домакиня, плаче още по-силно и от мъжа си и изказва признателност за новия празничен обичай, донесен в дома ѝ от тези непознати американци, които всъщност съвсем не са непознати, а приятели на Лука, следователно — и приятели на мира.

Когато идва мой ред да говоря, започвам „*Sono grata...*“^[6], но после разбирам, че не мога да споделя на глас истинските си мисли. Благодарна съм, че тази вечер я няма депресията, която години наред ме гложеше като плъх. Депресията, която така перфорира душата ми, че преди време не бях в състояние да се радвам дори на чудна вечер като тази. Не споменавам нищо подобно, защото не искам да плаша децата. Вместо това казвам по-проста истина — че съм благодарна за старите и за новите приятели. Че съм благодарна, особено тази вечер, за Лука Спагети. Честитя му трийсет и третия рожден ден и му

пожелавам да живее дълго, за да служи за пример на други мъже как да станат щедри, предани и любящи човешки същества. Питам дали някой има нещо против, че плача, докато казвам всичко това, но едва ли, понеже всички други също плачат.

Лука е така разтърсен от емоции, че не може да намери думи и само казва на всички:

— Вашите сълзи са моите молитви.

Виното на Сардиния продължава да се лее. И докато Паоло мие чиниите, Марио слага уморените си дъщери да спят, а Лука свири на китара и всички пияни пеем с различен акцент песни на Нийл Янг, Дебора, феминистка и психолог, тихо ми прошепва: „Огледай се и виж тези италиански мъже. Виж колко са отворени към чувствата си и с каква любов се отнасят към семействата си. Виж вниманието и уважението им към жените и децата в живота им. Не вярвай на онова, което пише във вестниците, Лиз. Тази страна се справя много добре.“

Празникът ни свършва чак призори. В края на краищата, можехме да опечем онази десеткилограмова пуйка и да я изядем за закуска. Лука Спагети откарва мен, Дебора и Софи чак до вкъщи. Опитваме да го държим буден, докато слънцето се вдига, като пеем коледни песни. „Тиха нощ, свята нощ“, пеем отново и отново на всички езици, които знаем, докато всички заедно пътуваме обратно към Рим.

[1] Ерекция (ит.). — Б.пр. ↑

[2] Смутени (ит.). — Б.пр. ↑

[3] Идиотът (ит.). — Б.пр. ↑

[4] Умалително за град Филадельфия (разг.). — Б.пр. ↑

[5] Стигни докрай още веднъж... (англ.). — Б.пр. ↑

[6] Благодарна съм (ит.). — Б.пр. ↑

35.

Не можах да издържа. След почти четири месеца в Италия нито един панталон не ми става. Дори новите дрехи, които купих едва миналия месец (когато ми отеснях панталоните след втория месец в Италия). Не мога да си позволя да купувам нов гардероб през няколко седмици и съм наясно, че скоро ще ида в Индия, където килограмите просто ще се *стоят*, но все пак — повече не мога да ходя с тези панталони. Едва издържам.

Което е съвсем разбираемо, след като наскоро се претеглих в един луксозен италиански хотел и научих, че съм качила десет килограма за четирите месеца в Италия — наистина впечатляващ факт. Всъщност имах нужда да кача около шест килограма, защото последните години бях станала същински скелет заради развода и депресията. Следващите два килограма просто ги натрупах за удоволствие. А последните два? Само за да видя какво ще стане, предполагам.

Но така или иначе се озовавам в магазина, за да си купя дреха, която винаги ще пазя в гардероба си като скъп спомен: моите дънки „Последен месец в Италия“. Младата продавачка е достатъчно мила и ми носи все по-големи и по-големи размери, подава ги през завесата един след друг без коментар, само всеки път загрижено пита дали *тези* са по-близо до номера ми. Няколко пъти трябваше да надзъртам от тази завеса и да моля: „Извинете, имате ли чифт, който е *малко* по-голям?“ И милата млада жена най-после ми дава дънки с размер на талията, от която ме заболява главата. Излизам от пробната да се покажа на продавачката.

Очите ѝ не мигват. Гледа ме като куратор на изложба, който се опитва да оцени стойността на ваза. На доста голяма ваза.

— *Carina* — отсича накрая тя. Хубава.

Моля я на италиански да ми каже честно дали с тези дънки не приличам на крава.

— Не, *синьорина* — отговаря ми. — Не приличате на крава.

— А тогава не приличам ли на прасе?

— Не — уверява ме тя с много сериозно изражение. Дори на прасе не приличам.

— Може би на бивол?

Получава се хубаво езиково упражнение. Освен това се опитвам да изтръгна усмивка от продавачката, но тя е твърдо решена да остане професионалистка.

Опитвам още един път:

— Може би приличам на биволска моцарела?

— Добре, *може би* — отстъпва тя и само лекичко се усмихва. Може би наистина *малко* приличам на биволска моцарела...

36.

Остава ми само една седмица тук. Преди да отлети за Индия, смятам да се върна в Америка за Коледа не само защото не бих понесла мисълта да прекарам празника без семейството си, но и защото следващите осем месеца пътуване в Индия и Индонезия изискват пълна промяна на багажа ми. Много малко от нещата, които ти трябват, за да живееш в Рим, съвпадат с нещата, необходими да се скиташ из Индия.

И може би като подготовка за Индия решавам последната седмица да пътувам из Сицилия. Това е най-близката до Третия свят част от Италия и следователно е нелошо място, ако трябва да се подготвите за сблъсък с крайна бедност. А може би искам да ида в Сицилия заради думите на Гъоте: „Без да е видял Сицилия, човек не може да добие ясна представа какво е Италия.“

Но не е лесно да отидеш или да обиколиш Сицилия. Налага се да използвам всичките си търсачески умения, за да намеря влак, който в неделя минава надолу по цялото крайбрежие, а после да открия съответния ферибот до Месина (плашлив и недоверчив пристанищен град на Сицилия, който сякаш надава вой иззад барикадирани врати: „Не съм виновен, че съм грозен! И земетресения изтърпях, и запалителни бомби, и мафията се погаври с мен!“). След като пристигнах в Месина, трябваше да намеря автогарата (мръсна като дроб на пушач), да открия човека, чиято работа е да седи в будката за билети и да оплаква живота си, и да видя ще благоволи ли да ми продаде билет за крайбрежния град Таормина. После да се друсам покрай скалите и плажовете на поразителния, назъбено отсечен източен бряг на Сицилия, докато стигна Таормина, след това трябва да хвана такси и накрая да намеря хотел. После трябва да открия подходящия човек, за да му задам любимия си въпрос на италиански: „Къде е най-добрата храна в този град?“ В Таормина този човек се оказва сънен полицай. Той ми дава едно от най-великите неща, които някой изобщо може да ми даде в живота — малко листче хартия с

написано върху него името на затънтен ресторант и нарисувана на ръка карта как да стигна до там.

Ресторантът се оказва малка тратория^[1]. Дружелюбната възрастна собственичка се готви за вечерните посетители, като бърше прозорците на ресторанта, качена по чорапи на една маса, и внимава да не бутне сцената с малкия Христос в яслите. Казвам ѝ, че не искам да чета менюто, но ако може, да ми донесе възможно най-хубавата храна, защото това е първата ми вечер в Сицилия. Тя с удоволствие потрива ръце и се провиква на сицилиански диалект към още по-възрастната си майка в кухнята. След двайсет минути аз усърдно ям най-невероятното и обезоръжаващо ястие, което съм опитвала досега в цяла Италия. То е паста, но такава форма не съм виждала — нещо като големи, прясно разточени кори, увити като равиоли и с формата на папска шапка (може би не точно в същия размер), пълнени с горещо, ароматно пюре от ракообразни, октопод и сепия. Сервираха ми порцията като гореща салата с пресни миди и нарязани на тънки ивички зеленчуци, цялата плувнала в зехтинов океански бульон. Следваше заекът, задушен с мащерка.

Но на следващия ден в Сиракуза е още по-хубаво. Автобусът ме изкашля привечер на ъгъла на една улица под дъжда. Веднага обикнах този град. В Сиракуза под краката ми лежат три хиляди години история. Тук е живяла толкова древна цивилизация, че пред нея Рим изглежда като Далас. Според митовете Дедал долетял тук от Крит и Херкулес веднъж нощувал тук. Сиракуза е била гръцка колония, която Тукидид нарича „град, който с нищо не отстъпва на самата Атина“. Сиракуза е връзката между Древна Гърция и Древен Рим. Тук са живели много велики трагичи и учени от античността. Според Платон тя е била идеалното място за утопичен експеримент, където вероятно по „някакво божествено предопределение“ владетелите може да станат философи, а философите — владетели. Според историците в Сиракуза е била създадена риториката, както и (просто дреболия) *фабулата*.

Разхождам се из пазарите на този ронлив град и сърцето ми прескача от обич, за която нямам отговор или обяснение, щом видя някой старец с черна вълнена шапка да изкормя риба за клиента си (старецът е стиснал цигарата си между устните, за да я запази, както шивачката държи карфици в устата си, докато шие, а ножът му реже филетата с набожна прецизност). Боязливо питам рибаря къде трябва

да се нахраня довечера и приключвам разговора, стиснала друго листче хартия, което ме води в малък ресторант без име, а там — още щом сядам — сервитьорът ми носи пухкави облаци от сирене рикота, поръсено с шамфъстък, зальци хляб, плувнали в ароматни масла, малки чинийки с резенчета месо и маслини, салата от изстудени портокали, разбъркани с дресинг от суров лук и магданоз. И всичко това — още преди да чуя за домашния специалитет с калмари.

„Никой град не може да живее спокойно, каквито и да са законите му — пише Платон, — ако неговите граждани... не правят нищо друго, освен да пируват, да пият и да се терзаят от любовна мъка.“

Но толкова ли е лошо да поживееш така за малко? Толкова ли е ужасно само няколко месеца от живота си да пътуваш през времето с неголямата амбиция да намериш още едно чудесно ястие? Или да научиш някой език не с някаква висша цел, а защото гали слуха ти? Или да подремнеш в някоя градина на слънце посред бял ден, точно до любимия си фонтан? А после да повториш същото на следващия ден?

Разбира се, човек не може да живее така вечно. Рано или късно се намесва истинският живот, войните, травмите, смъртта. Тук, в Сицилия, с нейната ужасяваща бедност, реалният живот не ти излиза от ума. От векове единственото успешно начинание в Сицилия е мафията (чието пък начинание е да предпазва гражданите от себе си) и още стиска всеки за гушата. Палермо — за който Гьоте някога твърдял, че притежава неподдаваща се на описание красота — може да се окаже единственият град в Западна Европа сега, в който трябва да внимаваш къде стъпваш заради развалини от Втората световна война. Просто за да си представите нивото на развитие тук. Градът методично е бил загрозяван до неузнаваемост с отвратителните и опасни жилищни блокове, които мафията построява през 80-те години, докато пере пари. Попитях един сицилианец дали тези блокове са направени от евтин бетон, а той каза: „О, не, това е много скъп бетон. Във всяка партида има по няколко трупа на хора, убити от мафията, а това струва пари. Но така бетонът наистина е по-здрав, защото е подсилен с кости и зъби.“

В такава обстановка не е ли малко повърхностно да мислиш само за следващото си прекрасно ядене? А може би е най-доброто, което можеш да направиш, като се има пред вид безпощадната

действителност. Луиджи Бардзини^[2] в своя шедьовър от 1964 година „Италианците“ (сътворен, когато най-накрая му омръзнало за Италия да пишат чужденци, и то или само с прекомерна обич, или с ненавист) се опитва да поправи грешката в разбирането на собствената си култура. Иска да обясни защо през вековете италианците раждат най-великите творци, политици и учени, но страната въпреки това не е станала водеща световна сила. Защо са господари на устната дипломация на планетата, но са неспособни в местното управление? Защо всеки поотделно е толкова храбър, а заедно са толкова немощна армия? Как може да са такива хитри търговци всеки сам по себе си, а като нация да са толкова неефективни капиталисти?

Неговите отговори са по-сложни от това, което мога сносно да предам тук, но са свързани с тъжна италианска история за корумпирани местни лидери и експлоатация от чужди тирани, довели италианците до привидно точното заключение, че не можеш да имаш вяра в нищо и в никого на тази земя. Защото светът е толкова покварен, сбъркан, несигурен, напомпан и несправедлив, че човек може да вярва само на онова, което долавя със собствените си сетива, и затова сетивата в Италия са по-изострени, отколкото където и да е в Европа. Ето защо, казва Бардзини, италианците толерират ужасно некомпетентни генерали, президенти, тирани, преподаватели, бюрократи, журналисти и индустриални магнати, но никога няма да търпят некомпетентни „оперни певци, диригенти, балерини, куртизанки, актьори, филмови режисьори, готвачи, шивачи“... В свят, изпълнен с нещастия и мошеничества, понякога можеш да се довериш само на красотата. Само високите творчески постижения не могат да бъдат покварени. Удоволствието не може да бъде спазарено. И понякога храната е единствената валидна валута.

В такъв случай да се посветиш на създаването на красота и радостта от нея се превръща в сериозно занимание — не задължително като начин да избягаш от действителността, но понякога като средство да се вкопчиш в истинското, когато всичко друго под олющената мазилка се оказва... реторика и фабула^[3]. Не много отдавна властите арестуваха в Сицилия монаси католици, замесени в заговор с мафията — е, на кого можеш да се довериш? В какво да вярваш? Светът е безмилостен и несправедлив. Ако надигнеш глас срещу тази несправедливост, в Сицилия поне ще свършиш като основа на нова

грозна сграда. В такава обстановка какво можеш да направиш, за да запазиш собственото си човешко достойнство? Може би нищо. Може би нищо, освен да речем, да се гордееш с факта, че винаги режеш рибата си свършено или че приготвяш най-пухкавата рикота в целия град?

Не искам да обидя никого, като сравнявам прекалено себе си с многострадалните сицилианци. Трагедиите в моя живот имат личен характер и в голяма степен са причинени от мен самата, не са резултат от грандиозно потисничество. Минала съм през развод и депресия, а не през векове убийствена тирания. Преживях криза на личността, но имах и средствата (финансови, творчески и емоционални), с които да се опитам да я преборя. Въпреки това ще кажа, че същото нещо, което е помогнало на поколения сицилианци да запазят достойнството си, помогна и на мен да започна да си възвръщам своето — а именно идеята, че оценяването на удоволствието може да бъде опора на нечия човечност. Според мен това е имал предвид Гьоте, като е казал, че трябва да дойдеш тук, в Сицилия, за да разбереш Италия. Предполагам, че инстинктивно това съм усещала и аз, когато реших, че трябва да дойда тук, в Италия, за да разбера себе си.

Това се случи в Ню Йорк, във ваната, докато четях на глас думи от италианския речник — тогава за първи път почнах да закърпвам душата си. Животът ми се бе разпаднал на парчета и бях станала толкова неузнаваема за себе си, че вероятно сама нямаше да се позная на очна ставка в полицията. Но когато започнах да уча италиански, у мен проблесна щастие. А усетиш ли мъничка възможност за щастие след толкова мрачен период, трябва да се вкопчиш в глезените на щастие и да не се пускаш, докато не те извлече по очи от калта — това не е егоизъм, а задължение. Даден ти е живот; твой дълг е (и също твое право като човешко същество) да намериш нещо красиво в живота, без значение колко е крехко.

Дойдох в Италия слаба и измъчена. Още не знаех какво заслужавам. Може би още не съм съвсем наясно какво заслужавам. Но знам, че напоследък се свързах — чрез радостта от безобидни удоволствия — и се превърнах в много по-цялостна личност. Най-лесният, най-първично човешкият начин да го кажа е, че *качих килограми*. Сега съществувам повече, отколкото преди четири месеца. Ще напусна Италия видимо по-едра, отколкото при пристигането си. И

ще си тръгна с надеждата, че уголемяването на един човек — увеличението на един живот — наистина е усилие, което си струва на този свят. Дори ако се окажеше, че този живот един-единствен път не е нечий друг, а моят.

[1] Непретенциозна италианска гостилница. — Б.пр. ↑

[2] Луиджи Бардзини (1908–1984) — известен италиански журналист. — Б.пр. ↑

[3] Според разбирането за фабула на Аристотел — „подражание на действието“, възпроизвеждане на единното действие цялостно и разкриване на „онова, което е могло да стане“. — Б.пр. ↑

ИНДИЯ
ИЛИ „ЧЕСТИТО, ЧЕ СЕ СРЕЩАМЕ“ ИЛИ
ТРИЙСЕТ И ШЕСТ ИСТОРИИ ЗА
СТРЕМЕЖА КЪМ НАБОЖНОТО
ПРЕКЛОНЕНИЕ

37.

Когато бях малка, семейството ми отглеждаше пилета. Винаги, по всяко време имахме около дузина от тях и ако се случеше някое да умре — отмъкнато от ястреб или лисица, или пък покосено от някаква неясна птича болест, — баща ми заменяше изгубеното. Отиваше с колата до близката птицеферма и се връщаше с ново пиле в чантата. Работата е там, че трябва да внимавате, когато внасяте ново пиле в кокошарника. Не може просто да го пуснете там с по-старите пилета, защото ще го помислят за натрапник. Вместо това трябва да пъкнете новата птица посред нощ, докато другите спят. Да я оставите на гредата до другите и да се измъкнете на пръсти. На сутринта, когато кокошките се събудят, няма да забележат новодошлата, а само ще си помислят: „Сигурно е била тук през цялото време, след като не съм я видяла да пристига.“ Решаващият аргумент е, че когато се събуди с другите, самата новодошла не знае, че е нова, а си казва: „Сигурно съм била тук през цялото време...“

Точно по същия начин пристигам в Индия.

Самолетът ми каца в Мумбай в 1:30 през нощта. Днес е 30 декември. Намирам багажа си, после намирам таксито, което ще ме вози часове наред от града до ашрама, който се намира в отдалечено село. Подремвам по пътя през нощна Индия, понякога се събуждам, поглеждам през прозореца и виждам странни призрачни фигури на слаби жени, облечени със сари, които вървят край пътя със снопове съчки на главите. *По това време?* Задминават ни автобуси без включени фарове, а ние задминаваме волски каруци. Индийските смокини простират великолепните си корени в канавките.

Спираме пред входа на ашрама в 3:30 сутринта, точно срещу храма. Докато слизам от таксито, млад мъж със западно облекло и вълнена шапка излиза от сенките и се представя — той е Артуро, двайсет и четири годишен журналист от Мексико, изцяло отдаден на моята гуру, и е дошъл да ме посрещне. Докато си разменяме поздрави шепнешком, дочувам как отвътре долитат първите познати тонове на любимия ми санскритски химн. Това е сутрешната *арати*, първата

сутрешна молитва, която се пее всеки ден в 3:30 часа сутринта, когато ашрамът се събужда. Посочвам храма и питам Артуро „Може ли...?“, а той прави гостоприемен жест. И така, плащам на таксиметровия шофьор, скътвам раницата си зад едно дърво, свалям обувките си, коленича и докосвам с чело стъпалото към храма, а после спокойно влизам вътре и се присъединявам към малката групичка предимно от индийки, които пеят този красив химн.

Това е химнът, който аз наричам „Удивителната благодат на санскрит“ и е изпълнен с религиозен копнеж. Това е единствената религиозна песен, която съм научила наизуст — не толкова от старание, колкото от любов. Запявам познатите думи на санскрит: от простичкото въведение в свещеното учение на йога, през възходящите тонове на преклонение („Прекланям се пред първопричината на вселената... Прекланям се пред онзи, чиито очи са слънцето, луната и огънят... Ти си всичко за мен, о, Боже на боговете...“) до последното скъпоценно обобщение на цялата вяра („Това е съвършено, онова е съвършено, ако вземеш съвършеното от съвършеното, съвършеното остава“).

Жените привършват песента. Покланят се мълчаливо, после излизат през странична врата, прекосяват тъмен двор и влизат в по-малък храм, едва осветен от газена лампа и изпълнен с мирис на тамян. Тръгвам след тях. Стаята е пълна с поклонници — индийци и от Запада, — увити във вълнени шалове заради предутринния студ. Всички седят и медитират, човек би помислил, че са накацали като пилета, и аз, новата птица в ятото, се вмъквам до тях съвсем незабелязано. Сядам с кръстосани крака, слагам ръце на коленете си, затварям очи.

Не съм медитирала от четири месеца. Дори не съм *помисляла* за медитация през тези четири месеца. Седя там. Дишането ми се успокоява. Произнасям наум мантрата веднъж, много бавно и отмерено, сричка по сричка.

Ом.

На.

Мах.

Ши.

Ва.

Я.

Ом Намах Шивая.

Почитам божественото, което пребивава вътре в мен.^[1]

После я повтарям отново. Отново. И отново. Не толкова медитирам, колкото разгръщам внимателно мантрата, както бихте разопаковали най-хубавия порцелан на баба си, ако е стоял дълго време неизползван в кутия. Не знам дали заспивам или потъвам в някаква магия, нито знам колко време е минало. Но когато слънцето най-после изгрива тази сутрин в Индия и всички отварят очи и поглеждат наоколо, Италия вече изглежда на десет хиляди мили далеч от мен и сякаш винаги съм била тук, в този птичарник.

[1] Мантрата означава буквално: „Ом! Поклон на Шива“ (санскр.). — Б.р. ↑

38.

— Защо практикуваме йога?

Веднъж учителят ни зададе този въпрос в Ню Йорк по време на доста труден сеанс по йога. Всички бяхме прегънати в онези изтощителни странични триъгълници и учителят ни караше да задържим позата по-дълго, отколкото на нас ни харесваше.

— Защо практикуваме йога? — попита отново той. — За да не сме толкова прегърбени, колкото съседите си? А може би има по-висша цел?

Санскритската дума *йога* може да бъде преведена като „единение“. Тя произлиза от корена *юдж*, който означава „впрягам“, тоест отдаване на непосредствена задача с волска дисциплина. А непосредствената задача при йога е да постигнеш единение — между ума и тялото, между отделния човек и Бога, между мислите ни и източника им, между учител и ученик и дори между нас и нашите понякога сковани съседи. На Запад познаваме йога предимно чрез нейните вече известни упражнения за гъвкавост на тялото, но това е само хатха йога^[1], само един клон на философията. Древните са развили това физическо разтягане не заради собствената си атлетичност, а за да отпуснат мускулите и умовете си, с цел да се подготвят за медитация. В края на краищата, трудно е да седиш неподвижно часове наред, ако те боли хълбокът и не ти дава да съзерцаваш своята присъща божествена природа, защото си зает да мислиш: „Ох... хълбокът наистина ме боли.“

Но йога също може да означава и опит да намериш Бог чрез медитация, чрез научно изследване, чрез практиката на мълчанието, чрез религиозно служение или чрез мантра, тоест повтаряне на свещени думи на санскрит. Макар че някои от тези практики изглеждат по-скоро хиндуистки по произход, йога не е синоним на хиндуизъм, нито пък всички хиндуисти са йоги. Истинската йога нито се състезава, нито изключва възможността за друга религия. Може да използвате своята йога — своите дисциплинирани практики за свещено единение, — за да се доближите до Кришна, Исус, Мохамед,

Буда или Йехова. По време на престоя си в ашрама срещнах последователи, които се представяха като активни в религията си християни, евреи, будисти, хиндуисти и дори мюсюлмани. Срещала съм и хора, които по-скоро изобщо не искаха да говорят за своята религиозна принадлежност, но трудно можем да ги обвиняваме за това в нашия заядлив свят.

Пътят на йога е към освобождаване от присъщите на човешкото състояние недостатъци, които тук съвсем опростено ще определя като мъчителна неспособност да поддържаме удовлетворение. Различните философски учения през вековете са намерили различни обяснения за очевидно присъщото на човека увредено състояние. Даоистите го наричат липса на равновесие, будизмът го нарича невежество, ислямът обяснява нещастията ни с недоволството от Господ, а юдео-християнската традиция отдава всичките ни страдания на първородния грях. Фройдистите казват, че нещастieto е неизбежен резултат от сблъсък между естествените ни импулси и нуждите на цивилизацията. (Както го обяснява приятелката ми Дебора, психоложката: „Желанието е недостатъкът в дизайна.“) Според йогите обаче човешката неудовлетвореност е прост случай на сбъркана самоличност. Нещастни сме, защото смятаме, че сме обикновени индивидуалности, сами със своите страхове и недостатъци, със своето негодувание и тленност. Погрешно вярваме, че нашето малко, ограничено ето съставлява цялата ни природа. Пропуснали сме да разпознаем своята по-дълбока, божествена същност. Не осъзнаваме, че някъде вътре в нас наистина съществува върховна същност, която винаги е хармонична. Върховната същност е нашата истинска самоличност, универсална и божествена. Преди да осъзнаете тази истина, казват йогите, винаги ще бъдете отчаяни — схващане, чудесно изразено в гневния стих от гръцкия стоик Епиктет: „Ти носиш Бог в себе си, нещастнико, и не го знаеш.“

Йога е опит лично да изживееш божественото у себе си, а после да се придържаш към това изживяване завинаги. Йога има за цел самоусъвършенстването, самоотверженото усилие да отклониш вниманието си от безкрайните терзания заради миналото и безспирните тревоги за бъдещето, за да можеш вместо това да потърсиш място на вечно *присъствие*, от което да гледаш себе си и обкръжението си уравновесено. Само от тази точка на равновесие ще

ти се разкрие действителната същност на света (и на теб самия). От своето равновесно положение истинските йоги виждат целия свят като равнопоставена проява на творческата енергия на Бог — мъже, жени, деца, репи, дървеници, корали, всички те са предрешеният Бог. Йогите обаче смятат, че човешкият живот е много специална възможност, защото само в човешко тяло и само с човешки разум можеш да осъзнаеш Бог. Репите, дървениците, коралите никога няма да имат шанс да разберат кои са всъщност. Но ние имаме този шанс.

„Следователно цялата ни работа на този свят — пише свети Августин, доста по йогистки — е да възстановим здравето на окото в сърцето, с което може да бъде видян Бог.“

Като всички велики философски идеи и тази е лесна за разбиране, но е буквално невъзможно да се приеме. Добре, значи всички сме едно цяло и божественото пребивава във всички нас по равно. Няма проблеми. Ясно е. Но сега опитайте да живеете по този начин. Опитайте да прилагате това разбиране на практика два пъти и четири часа в денонощието. Не е лесно. Ето защо в Индия нуждата от учител по йога се смята за даденост. Освен ако не сте някой от онези редки сияещи светци, които още с раждането си влизат в живота вече напълно осъществени, ще имате нужда от известни напътствия по пътя си към просветлението. Ако имате достатъчно късмет, ще намерите жив гуру. Ето това идват да търсят поклонниците в Индия от векове. Александър Велики изпратил посланик в Индия през IV век пр.Хр. с молба да намери един от известните йоги и да го доведе в двореца. (Посланикът наистина докладвал, че е намерил йога, но не могъл да убеди господина да тръгне.) През I век Аполоний от Тирана, друг гръцки посланик, пише за своето пътешествие из Индия: „Видях индийски брахмани да живеят по земята, ала и не на нея, бяха крепки без подкрепления, не притежаваха нищо, но имаха богатството на всички хора.“ Самият Ганди също искал да учи при гуру, но за свое съжаление никога не намерил време и възможност да открие такъв. „Мисля, че има голяма доза истина в учението, че истинското познание е невъзможно без гуру“, пише той.

Велик йога е всеки, който е достигнал неизменното състояние на просветено блаженство. Гуру е велик йога, който действително може да предаде това състояние на други хора. Думата гуру се състои от две санскритски срички. Първата означава „тъмнина“, а втората —

„светлина“. Излизане от тъмнината и влизане в светлината. Онова, което преминава от учителя към ученика, се нарича *мантравирия*: „силата на просветленото съзнание“. Следователно отиваш при своя гуру не само за да ти преподава уроци като всеки друг учител, а всъщност за да получиш неговата благодат.

Подобно предаване на благодат може да се появи дори в най-мимолетните срещи с велико същество. Веднъж отидох да чуя известния виетнамски монах, поет и миротворец Тич Нхат Ханх^[2], когато беше в Ню Йорк. Беше типична, трескава делнична вечер в града и докато множеството се буташе и си проправяше път към залата, самата атмосфера вътре беше пропита от натрупания стрес на множеството. Тогава монахът излезе на сцената. Той поседя мълчаливо доста дълго време, преди да започне да говори, а публиката — просто почувствах как това става с редовете насядали нервни нюйоркчани — попадна *под влиянието* на неговото спокойствие. Скоро в залата вече никой не трепваше. В рамките на може би десет минути този дребничък виетнамец беше въвлякъл всеки от нас в своето мълчание. Или може би е по-точно да се каже, че въвляче всеки в неговото *собствено* мълчание. В онова спокойствие, което всеки присъщо притежаваше, но още не го беше открил или заявил. Способността му да предизвика това състояние във всички нас само чрез присъствието си в залата — ето това е божествена сила. И е причината, поради която отиваш при гуру — с надеждата, че достойнствата на твоя учител ще ти разкрият твоето собствено скрито величие.

Древните индийски мъдреци пишат, че има три фактора, които показват дали една душа е благословена с най-висшия и най-благоприятен късмет във вселената:

1. Да си роден човешко същество, способно на съзнателно търсене.
2. Да си роден с копнеж да разбереш същността на вселената или да си го развил.
3. Да си намерил жив духовен учител.

Има теория, че ако достатъчно искрено се стремиш към гуру, ще го намериш. Вселената ще се промени, молекулите на съдбата ще се организират и пътят ти скоро ще се пресече с пътя на учителя, от когото имаш нужда. Само един месец след първата ми нощ в отчаяни молитви на плочките в банята — нощ, прекарана в плач и молитви към

Бог за отговор — намерих своя учител. Влязох в апартамента на Дейвид и се сблъсках със снимката на тази поразителна индийка. Разбира се, бях повече от раздвоена по въпроса дали да имам гуру. Поначало хората на Запад се смущават от тази дума. Вече имаме откъслечна история от близкото минало по този въпрос. През 70-те години известен брой богати, нетърпеливи, докачливи млади търсачи от Запада влизат в противоречие с няколко харизматични, но съмнителни индийски гуру. До голяма степен хаосът вече се е уталожил, но ехото от недоверието още отзвучава. Дори аз, дори след толкова много време понякога още улавям, че думата гуру ме плаши. Това не е проблем за приятелите ми в Индия, те са израснали с традицията на гуру и се отнасят спокойно към нея. Една млада индийка ми каза: „Всички в Индия почти имат гуру!“ Знам какво имаше предвид тя (че *почти* всички в Индия имат гуру), но повече ми допадна неволното ѝ твърдение, защото точно така се чувствам понякога — сякаш *почти* имам гуру. Понякога просто няма начин да си го призная, защото като типична представителка на Нова Англия скептицизмът и прагматизмът са моето интелектуално наследство. Във всеки случай не съм излязла специално да си купувам гуру. Тя просто дойде. И първия път, когато я видях, тя сякаш ме погледна от снимката си — с тези тъмни очи, пламнали от състрадание — и каза: „Ти ме повика и сега съм тук. Е, искаш ли да се занимаваш с това, или не?“

Като оставим настрана всички нервни шегички и неловкостта между различните култури, винаги трябва да помня какво отговорих онази нощ: открито и недвусмислено ДА.

[1] Сред последователите на йога е разпространено разбирането, че „ха“ означава слънце и символизира жизнената енергия, а „тха“ — луна и символизира умствената енергия. — Б.пр. ↑

[2] Световно прославен дзен-учител, след Далай Лама той е най-известният будистки преподавател. Автор на повече от сто книги — „Мирът във всяка стъпка“, „Чудото на истинския ум“, „Живият Буда“, „Живият Христос“ и др. — Б.пр. ↑

39.

Една от първите ми съквартирантки в ашрама беше набожна афроамериканка на средна възраст, баптистка и инструкторка по медитация от Южна Каролина. Сред другите ми съквартирантки по-нататък по време на престоя ми имаше аржентинска танцьорка, шведка хомеопат, секретарка от Мексико, австралийка — майка на пет деца, млада компютърна програмистка от Бангладеш, педиатърка от Мейн и филипинска счетоводителка. Други също идваха и си отиваха, последователите се редуваха, после си тръгваха, щом свършеше обучението им.

Този ашрам не е място, на което просто можеш да се отбиеш. Преди всичко не е леснодостъпен. Намира се далеч от Мумбай, на черен път в усамотена речна долина близо до малко, разнебитено селце (с една улица, един храм, шепа магазини и свободно скитащи се крави, които понякога влизат при шивача и лягат там). Една вечер забелязах гола, шейсетватова електрическа крушка, провесена на жица от едно дърво посред селото — единствената улична лампа. Ашрамът по същество е цялата местна икономика и представлява гордостта на селото. Извън стените на ашрама всичко е прахоляк и мизерия. А вътре има напоявани градини, лехи с цветя, скрити орхидеи, птичи песни, мангови дървета, хлебно дърво, кашу, палми, магнолии, смокини. Постройките са хубави, без да са разточителни. Има обикновена трапезария, която е като ресторант на самообслужване. Има богата библиотека с духовни съчинения от световните религиозни традиции. Има няколко храма с различно предназначение. Две „пещери“ за медитация — тъмни, тихи сутерени с удобни възглавници, които са отворени денонощно и се използват само за практикуване на медитация. Има покрит външен павилион, където сутрин се провеждат заниманията по йога, и нещо като парк с кръгла алея около него, където учениците могат да се разхождат и да тичат. Аз спях в бетонна обща спалня.

По време на престоя ми в ашрама във всеки един момент има по няколко обитатели. Ако самата гуру се върнеше в ашрама, този

брой значително щеше да се увеличи, но тя така и не дойде в Индия, докато аз бях там. Като че ли го очаквах — напоследък тя прекарваше голяма част от времето си в Америка, но никога не се знаеше къде внезапно може да се появи. Не се смята за необходимо тя да присъства физически, за да провеждаш обучението си с нея. Разбира се, изпитваш незаменима еуфория, ако действително си около жив йога учител, и преди съм го изживявала. Но много дългогодишни последователи смятат, че това понякога е разсейващо — ако не внимаваш, може изцяло да те завладее шумотевицата около известността на гуру и да изгубиш средоточието на истинските си намерения. Но, от друга страна, ако просто отидеш в някой ашрам на гуру и сериозно се придържаш към строгото разписание от практики, ще откриеш, че понякога е по-лесно да общуваш с учителя си чрез тези самотни медитации, отколкото да си проправяш път през тълпите от нетърпеливи ученици, за да измъкнеш някоя лично разменена дума.

В ашрама има няколко дългосрочно наети служители, но по-голямата част от работата тук се върши от самите ученици. Някои от местните жители също работят тук на заплата. Други местни са последователи на гуру и живеят тук като ученици. Един индийски тийнейджър успя наистина да провокира интереса ми. В неговата (извинявайте за думата, но...) *аура* имаше нещо, което ме порази. От една страна, беше невероятно слаб (макар че това е съвсем типична гледка тук — ако на света има нещо по-изпито от индийски тийнейджър, ще ме е страх да го видя). Обличаше се точно както компютърните манияци от моята гимназия се обличаха за концерт на групата си — тъмни панталони и изгладена бяла риза, много по-голям размер от неговия. Тънкият му като стръкче врат се подаваше от яката, сякаш една-единствена маргаритка стърчеше от огромна саксия. Косата му винаги беше прилежно сресана и пригладена с вода. Носеше колана на някой по-възрастен и го увиваше два пъти около може би четирийсетсантиметровия си кръст. Всеки ден се обличаше с едни и същи дрехи. Разбрах, че това е единственото му облекло. Сигурно переше ризата си на ръка всяка нощ и на сутринта я гладеше. (Макар че вниманието към спретнатия вид също е типично за района, индийските тийнейджъри със своите колосани дрехи бързо ме накараха да се засрамя от своите намачкани селски рокли и почнах да нося по-прилични и скромни дрехи.) И какво толкова имаше у

хлапето? Защо се вълнувах всеки път, щом видех лицето му — толкова озарено от светлина, сякаш току-що се е върнал от дълга ваканция на Млечния път. Накрая попитах друг тийнейджър — индийско момиче — кое е момчето. Тя ми обясни делово: „Синът на един от местните магазинери. Семейството му е много бедно. Гуру го покани да остане тук. Когато свири на барабани, можеш да чуеш гласа на Бог.“

В ашрама има един храм, отворен за всякакви посетители, и през деня много индийци идват в него да се поклонят пред статуята на Сиддха Йоги (или „съвършения учител“), който създава тази школа 20-те години на миналия век и е почитан в Индия като велик светец. Но останалата част от ашрама е само за ученици. Не е хотел или туристическа забележителност. По-скоро е като университет. Трябва да кандидатстваш, за да дойдеш тук, а за да те приемат за престой, трябва да покажеш, че доста дълго време си се занимавал сериозно с йога. Изискват най-малко един месец престой. (Реших да остана тук шест седмици, а после да пътувам из Индия сама и да проучвам други храмове, ашрами и места за поклонение.)

Учениците тук са горе-долу по равно индийци и от Запада (а западните са по равен брой американци и европейци). Уроците се преподават и на хинди, и на английски. Когато кандидатстваш, трябва да напишеш есе, да събереш препоръки и да отговориш на въпроси относно душевното и физическото си здраве, за всякакви минали пристрастия към алкохол или наркотици, а също и за финансовата си стабилност. Гуру не иска разни хора да използват нейния ашрам като бягство от кашата, която са забъркали в реалния си живот, защото така никой не печели. Освен това нейна основна политика е, че ако семейството и близките ти по някаква причина твърдо се противопоставят на идеята да следваш гуру и да живееш в ашрам, значи не трябва да го правиш, не си заслужава. Просто остани у дома в нормалния си живот и бъди добър човек. Няма причина да разиграваш големи драми по въпроса.

Разумната прагматичност на тази жена винаги ми действа успокоително.

Затова, за да дойдеш тук, трябва да демонстрираш, че си чувствително и практично човешко същество. Трябва да покажеш, че можеш да работиш, защото от теб се очаква да допринесеш за цялостната уредба тук с около пет часа *сева*, тоест „самоотвержена

служба“. Освен това управата на ашрама моли, ако си преживял сериозна емоционална травма през последните шест месеца (развод, смърт в семейството), да отложиш посещението си, защото е много вероятно да не успееш да се концентрираш върху заниманията си, а ако се размекнеш, само ще разстроиш съучениците си. Аз самата току-що преодолях срива след развода. И като помисля за душевните страдания, през които преминах точно след като прекратих брака си, не се съмнявам, че щях да изпия силите на всички в този ашрам, ако бях дошла точно в този момент. Много по-добре беше първо да си почина в Италия, да си върна силите и здравето и тогава да се появя. Защото тези сили сега ще ми трябват.

Искат да дойдеш тук силен, защото животът в ашрама е суров. Не само физически — денят започва в три часа сутринта и свършва в девет вечерта, но и психически. Всеки ден часове наред ще прекарваш в безмълвна медитация и съзерцание, без почти никакво отвличане на вниманието или отдих от собствения ти мисловен апарат. Ще живееш натясно с непознати в провинциална Индия. Има буболечки, змии и гризачи. Климатът се променя в крайности понякога седмици наред се лее проливен дъжд, понякога е четиридесет градуса на сянка преди закуска. Тук нещата могат да станат прекалено истински много бързо.

Моята гуру винаги казва, че когато дойдеш в ашрама, ще се случи само едно нещо — ще откриеш кой си в действителност. И ако вече стоиш на ръба на лудостта, наистина по-скоро би искала да не идваш изобщо. Защото, честно казано, никой не иска да те вади от това място с дървена лъжица, пъхната между зъбите ти.

40.

Пристигането ми приятно съвпада с идването на следващата година. Имам само един ден да се ориентирам в ашрама и вече е Нова година. След вечеря малкият вътрешен двор почва да се пълни с хора. Всички сядаме на земята — някои на хладния мраморен под, други на плетени рогозки. Всички индийки са издокарани като за сватба. Тъмните им коси са намазани с масла и са сплетени. Носят сарита от най-фина коприна, златни гривни и всяка жена в средата на челото има бинди^[1] с блестящ камък, като бледо подражание на звездите над нас. Планът е да пеем монотонно отвън на двора до полунощ, докато се смени годината.

Монотонното пеене не ми харесва като израз, но много обичам самата практика. За мен *монотонното пеене* означава нещо като провлачено, плашещо бръмчене, подобно на онова, което друидите са правели около жертвения огън.

Но когато го правим тук, в ашрама, сякаш е нещо като ангелско песнопение. Обикновено става на принципа повикване — отговор. Няколко млади мъже и жени с прекрасни гласове запяват една хармонична фраза, а останалите я повтарят. Това е медитативна практика — усилието е да задържиш вниманието си върху музикалното развитие и да слееш своя глас с гласа на съседа си, за да се получи така, сякаш всички пеят като един. Уморена съм от полета и ме е страх, че няма как да остана будна до полунощ, да не говорим пък да намеря сили да пея толкова дълго. Но после музикалната вечер започва — една-единствена цигулка в сенките изсвирва дълъг тон, изпълнен с копнеж. Включва се хармониум, после бавен ритъм на барабани, после гласовете...

Седя в задния край на двора с всички майки — индийките, които удобно са кръстосали крака, а децата им спят в скута като в малки човешки люлки. Песента тази вечер е приспивна, като вопъл и опит за благодарност, написана в *рага*^[2], която трябва да внуши състрадание и отдаденост на Бога. Както винаги, пеем на санскрит (древен език, който в Индия вече не се говори, но се ползва в молитвите и

религиозните занимания) и аз се опитвам да стана вокално огледало на водещите гласове, като улавям интонацията им, сякаш е тънки струни лазурна светлина. Те ми предават свещените думи, аз ги нося известно време, после ги връщам обратно и така продължаваме да пеем цяла вечност без умора. Всички се полюшваме като водорасли в тъмните морски течения на нощта. Децата около мен са увити в коприна като подаръци.

Много съм уморена, но не изпускам своята тънка лазурна струна на песента и изпадам в такова състояние, сякаш призовавам насън Бог или може би просто пропадам в кладенеца на вселената. Към 11:30 часа обаче оркестърът ускорява темпото на мелодията и я преобразява в истинска радост. Красиво облечени жени със звънтящи гривни пляскат и танцуват, и се опитват да превърнат телата си в дайрета. Барабаните бият ритмично, завладяващо. С течение на времето ми се струва, че всички заедно придърпваме 2004 година към себе си. Сякаш сме я оплели в музиката си и сега я теглим по нощното небе като огромна риболовна мрежа, препълнена с неznайните ни съдби. И колко е тежка тази мрежа — тя носи всички раждания, смърти, трагедии, войни, любви, открития, промени и катаклизми, които са ни определени за идващата година. Продължаваме да пеем и да дърпаме въжето длан след длан, минута след минута, глас след глас, все по-близо и по-близо. Секундите до полунощ се стопяват, вече пеем с огромно старание и с едно последно, безстрашно усилие най-после издърпваме мрежата на новата година *отгоре*, покривайки с нея и небето, и себе си. Само Бог знае какво може да съдържа годината, но тя вече е тук, а всички ние сме под нея.

Това е първата Нова година в живота ми, която посрещам, без да познавам никой от празнуващите с мен хора. След цялото това танцуване и пеене няма никой, който мога да прегърна в полунощ. Но не бих казала, че през тази нощ имаше някаква самота.

Определено не бих казала такова нещо.

[1] Точката, която индийките си поставят на челото. — Б.пр. ↑

[2] На санскрит означава буквално „цвят“ или „настроение“. В традиционната индийска музика това са ладове от пет или повече тона, с които се изгражда мелодията. — Б.пр. ↑

41.

Тук на всички ни е възложена работа и се оказва, че моята задача е да търкам пода на храмовете. Ето как изглеждам по няколко часа на ден — на колене върху студения мрамор, с четка и кофа, работя безспир като доведената сестра от приказките. (Между другото, наясно съм с метафората — изчистване на храма, който представлява сърцето ми, излъскване на душата ми, всекидневното земно усилие, което трябва да се приложи към духовната практика, с цел да се пречистиш, и т.н.)

Другите чистачи на подове са предимно тайфа индийски тийнейджъри. Винаги дават тази работа на тийнейджъри, защото изисква голяма физическа енергия, но неголеми запаси от отговорност — можеш да нанесеш само ограничена вреда, ако оплескаш работата. Харесвам хората, с които работя. Момчетата са пърхащи пеперудки, които изглеждат доста по-малки от осемнайсетгодишните американки, а момчетата са строги малки тирани, които изглеждат доста по-възрастни от осемнайсетгодишните американци. Никой не трябва да говори в храмовете, но това са тийнейджъри, ето защо докато работим, се чува постоянно бърборене. Не са изцяло сладки приказки. Едно от момчетата по цял ден търка пода до мене и ми изнася страстни лекции как най-добре да върша работата си тук: „Приеми я на сериозно. Бъди точна. Бъди непосредствена и спокойна. Помни — всичко, което правиш, го правиш за Бог. И всичко, което прави Бог, го прави за теб.“

Това е тежък физически труд, но всекидневните ми часове работа са значително по-леки от всекидневните ми часове медитация. Истината е, че не се смятам за добра в медитирането. Знам, че съм отвикнала, но честно казано, никога не съм имала особен успех. Изглежда, не мога да усмиря ума си. Веднъж споменах това на един индийски монах и той каза: „Жалко, че си единственият човек в историята на света с такъв проблем.“ После ми цитира „Бхагавадгита“, най-свещения древен текст на йога: „О, Кришна, умът е неспокоен, бурен, упорит и непреклонен. Смятам, че е толкова трудно да го подчиниш, колкото и вятъра.“

Медитацията е и котвата, и крилете на йога. Медитацията е *пътят*. Има разлика между медитацията и молитвата, макар че и двете практики търсят общуване с божественото. Чувала съм да казват, че молитвата е акт, чрез който говориш с Бог, докато чрез медитацията слушаш. Опитайте се да познаете кое ми е по-лесно. Мога да разправам на Бог за всичките си чувства и проблеми по цял ден, но когато дойде време да изпадна в мълчание и да *слушам*... ами, доста по-различно е. Когато помоля ума си да застине спокойно, той поразително бързо става: 1. отегчен, 2. ядосан, 3. потиснат, 4. тревожен или 5. всички по-горе изброени.

Като повечето хуманоиди аз съм обременена с „ум като маймуна“, както го наричат будистите — мислите подскочат от клон на клон и спират само за да се почешат, да плюят и да изкрещят. От далечното минало до незнайното бъдеще умът ми безконтролно се люшка из времето, докосвайки десетки идеи в минута, необуздан и непокорен. Това само по себе си не е задължително проблем; проблемът е в емоционалното привързване, което върви с мисленето. Радостните мисли ме правят радостна, но — *олеле!* — колко бързо се мятам отново към натрапчивата тревожност, която съсипва настроението; после идва споменът за момент, в който съм била ядосана, и почвам да се горещя и да се паля наново; после умът ми решава, че времето е подходящо за самосъжаление, а след това веднага идва самотата. В края на краищата ти си онова, което мислиш. Чувствата ти робуват на мислите, а ти робуваш на чувствата си.

Другият проблем с цялото това люшкане из лианите на мисълта е, че никога не си там, където си. Винаги ровиш в миналото или надзърташ в бъдещето, но рядко оставаш в сегашния момент. Подобно е на навика на любимата ми приятелка Сюзан, която — щом види хубаво място — възкликва почти в паника: „Толкова е красиво тук! Искам да се върна някой ден!“, а аз впрягам цялото си умение да я убеждавам, че тя *вече* е тук. Ако търсиш единение с божественото, този тип фучене напред-назад е проблем. Има причина да наричат Бог *присъствие* — защото Бог е точно *тук* и точно *сега*. Настоящото е единственото място, на което ще Го намериш, а сегашният момент е единственият.

Обаче оставането в настоящия миг изисква самоотвержено съсредоточаване в една точка. Различните техники за медитация

препоръчват различни начини за постигането му — например като насочиш погледа си към едно петънце светлина или като наблюдаваш как вдишваш и издишваш. Моята гуру учи на медитация с помощта на мантра — свещени думи или срички, които се повтарят съсредоточено. Мантрата има двойна функция. От една страна, дава на ума нещо за правене. Все едно давате на маймунката купчина с десет хиляди копчета и ѝ казвате: „Премести тези копчета едно по едно в нова купчина.“ Това е значително по-лесно за маймунката, отколкото ако я стоварите в ъгъла и я помолите да не мърда. Другата цел на мантрата е да ви отведе до друго състояние, сякаш плавате с лодка през неспокойните вълни на съзнанието. Когато вниманието ви попадне в насрещното течение на мисълта, просто се върнете към мантрата, качете се отново в лодката и продължете. Смята се, че великите санскритски мантри имат невъобразими сили. Ако останете с мантрата, тя има способността да ви прекара чак до бреговете на божественото.

Сред многобройните ми проблеми с медитирането е и това, че мантрата, която ми дадоха — *Ом Намах Шивая*, — не стои мирно в главата ми. Харесвам звученето и смисъла ѝ, но с нея не преминавам плавно към медитация. Не се е случвало нито веднъж през двете години, в които практикувам йога. Когато се опитвам да повтора *Ом Намах Шивая* мислено, мантрата всъщност се залепва за гърлото ми и държи челюстта ми здраво стисната, а това ме изнервя. Никога не успявам да синхронизирам сричките с дишането си.

Една нощ най-после споделям със съквартирантката си Корела за това. Срам ме е да призная пред нея колко ми е трудно да държа ума си съсредоточен върху повтарянето на мантрата, но тя е инструктор по медитация. Може би ще успее да ми помогне. Разказва ми, че и нейният ум преди се е лутал по време на медитация, но сега тази практика е чудесната, лесна, преобразяваща радост в живота ѝ.

— Сякаш просто сядам и затварям очи — казва тя. — Само трябва да помисля за мантрата и изчезвам направо в небето.

Като чувам това, ми се повдига от завист. И все пак Корела практикува йога от почти толкова години, на колкото съм аз. Моля я да ми покаже как точно използва *Ом Намах Шивая*, когато медитира. Прави ли по едно вдишване на всяка сричка? (Когато постъпвам така, наистина ми изглежда безкрайно и досадно.) Или на всяко поемане на

дъх се пада по една дума? (Но всички думи са с различна дължина! Тогава как дишаш равномерно?) Да не би да изрича цялата мантра веднъж при вдишване, после пак при издишване? (Защото, когато опитвам това, всичко се забързва и ставам неспокойна.)

— Не знам — отвръща Корела. — Просто някак... я казвам.

— Но изпяваш ли я? — настоявам аз, вече отчаяна. — Даваш ли й ритъм?

— Просто я казвам.

— Можеш ли да я повториш на глас пред мен, както я казваш наум, когато медитираш?

Моята съквартирантка отстъпчиво затваря очи и започва да изговаря мантрата на глас, така както я чува в главата си. И наистина, тя просто... я казва. Казва я тихо, нормално, с лека усмивка. Всъщност я повтаря няколко пъти, после ставам неспокойна и я прекъсвам.

— Но не се ли отегчаваш? — питам я аз.

— Ах! — възкликва Корела и отваря очи с усмивка. Поглежда часовника си. — Десет секунди са минали, Лиз. И вече сме отегчени, така ли?

42.

На следващата сутрин пристигам точно навреме за медитацията в четири часа, с която тук винаги започва денят. Трябва да стоим един час в мълчание, но минутите за мен се влачат, сякаш са километри — шейсет безмилостни минути, които се налага да изтърпя. На четиринайсетата минута километър нервите ми не издържат, коленете ми омекват и ме обзема гняв. А това е разбираемо, като се има предвид, че разговорите между мен и ума ми по време на медитация обикновено протичат горе-долу така:

Аз: Добре, сега ще медитираме. Да насочим внимание към дишането си и да се съсредоточим върху мантрата. *Ом Намах Шивая. Ом Намах Шив...*

Ум: Мога да ти помогна да се справиш, да знаеш!

Аз: Да, добре, имам нужда от помощта ти. Да почваме. *Ом Намах Шивая. Ом Намах Шив...*

Ум: Ще ти помогна да измислиш хубави медитативни образи. Като... хей, този е подходящ. Представи си, че си храм. Храм върху остров! И островът е в морето!

Аз: О, това е хубав образ.

Ум: Благодаря. Сам го измислих.

Аз: Но за кое море става дума?

Ум: За Средиземно. Представи си, че си един от гръцките острови, с античен храм на него. Не, не това, прекалено е туристическо. Знаеш ли? Забрави морето. Моретата са твърде опасни. Имам по-добра идея — представи си, че островът е в езеро.

Аз: Може ли сега да медитираме, моля те. *Ом Намах Шив...*

Ум: Да! Точно така! Но се опитай да не си представяш, че в езерото има... как се наричат тези неща...

Аз: Джетове?

Ум: Да! Джетове! Те гълтат толкова много гориво! Истинска заплаха за околната среда. Знаеш ли кое друго харчи много гориво? Духачките на листа. Човек не би допуснал, но...

Аз: Добре, но нека сега да МЕДИТИРАМЕ, моля те. *Ом Намах...*

Ум: Точно така! Наистина искам да ти помогна в медитирането! Затова ще прескочим представата за острова в езеро или в морето, явно не върши работа. Да предположим, че си остров... в реката!

Аз: О, имаш предвид на нещо като остров Банърман в река Хъдсън?

Ум: Да! Точно така! Идеално. Последно решаваме да медитираме върху този образ. Представи си, че си остров в реката. Всички мисли, които текат край теб, докато медитираш, са просто естествените течения и можеш да ги игнорираш, защото си остров.

Аз: Чакай, не каза ли, че съм храм.

Ум: Да, извинявай. Ти си храм върху остров. Всъщност ти си и храмът, и островът.

Аз: А реката, пак ли съм аз?

Ум: Не, реката представлява само мислите.

Аз: Спри! Моля те, спри! ПОДЛУДЯВАШ МЕ!!!

Ум (наранен): Извинявай. Просто исках да помогна.

Аз: *Ом Намах Шивая... Ом Намах Шивая... Ом Намах Шивая...*

Тук в мислите настъпва обнадеждаваща осемсекундна пауза. Но тогава...

Ум: Още ли ми се сърдиш?

... И тогава с тежко пъшкане, сякаш изплувам да си поема въздух, разумът ми побеждава, очите ми се отварят и аз *приключвам*. Разплакана. Ашрамът би трябвало да е място, на което идваш, за да задълбочиш медитацията си, а това е катастрофа. Напрежението ми идва в повече. Няма да успея. Какво да правя? Всеки ден на четиринайсетата минута да бягам от храма разплакана?

Тази сутрин обаче, вместо да се боря, просто спрях. Предадох се. Отпуснах се на стената зад мен. Гърбът ме болеше, няхах сили, разумът ми блуждаеше. Позата ми се разпадна като рухващ мост. Извадих мантрата от горната част на главата си (където ме притискаше като невидима наковалня) и я оставих на пода до мен. После казах на Бог: „Много съжалявам, но днес не мога да стигна по-близо до теб.“

Индианците лакота казват, че дете, което още не може да седи с изправен гръб, е наполовина развито дете. А един древен санскритски текст казва: „По определени признаци можеш да познаеш дали медитацията се изпълнява правилно. Например, когато на главата ти кацне птица, защото мисли, че си нещо неподвижно.“ Това още не ми

се е случило. Но в следващите около четиридесет минути се опитах да седя колкото се може по-тихо, като в капан в залата за медитация и впримчена в собствения си срам и неспособност, и гледах как учениците около мен седят в съвършените си пози — съвършените им очи бяха затворени, самодоволните им лица излъчваха спокойствие, защото те със сигурност се пренасяха в някакви съвършени небеса. Изпълваше ме силна, изгаряща тъга и много исках да избухна в прегръдките на плача, но положих всички усилия да не го правя, защото си спомних нещо, което веднъж моята гуру бе казала — никога да не позволяваш да се разпаднеш, понеже ако го допуснеш, става тенденция и се случва отново и отново. Вместо това трябва да се упражняваш да останеш силен.

Но аз не се чувствах силна. Тялото ме болеше, засрамено от своята некадърност. Чудех се кое е това „аз“, което разговаря с разума ми, и кой е „разумът“. Разсъждавах за безмилостната, обработваща мислите и поглъщаща душата машина, която е моят мозък, и се чудех как, за Бога, ще успея да я подчиня. После си спомних една реплика от филма „Челюсти“ и не можах да сдържа усмивката си:

„Ще ни трябва по-голяма лодка.“

43.

Време за вечеря. Седя сама и опитвам да се храня бавно. Моята гуру винаги ни съветва да упражняваме дисциплината си, когато се храним. Съветва ни да ядем въздържано и не на големи хапки, за да не потушим свещения огън в телата си, като изсипваме набързо прекалено много храна в храносмилателната система. (Моята гуру никога не е ходила в Неапол, напълно съм сигурна.) Когато учениците отиват при нея с оплакването, че трудно медитират, тя винаги пита как е напоследък храносмилането им. Съвсем разбираемо е, че ще имаш проблеми с плавното преминаване към възвишеното, ако стомахът ти се бори да преработи калцоне с наденички, порция панирани крилца с „Бъфало“ сос и половин торта с кокосов крем. Затова тук не сервират подобни неща. Храната в ашрама е вегетарианска — лека и здравословна. Но все пак много вкусна. По тази причина ми е трудно да не я поглъщам като гладуващо сираче. Освен това ястията се сервират на бюфет и изобщо не ми е лесно да устоя и да не се върна два-три пъти да си сипя, когато прекрасната храна стои пред всички, мирише хубаво и не струва нищо.

И така, седя на масата съвсем сама и правя усилие да обузда вилницата си, когато виждам един мъж да се приближава с таблата си и да търси свободен стол. Кимвам му да заповяда при мен. Още не съм го мяркала тук. Сигурно е нов. Непознатият има спокойна, не особено забързана походка и се движи тежко-тежко като шериф в градче близо до границата, а може би като доживотен прахосник на покер. Изглежда на около петдесет години, но ходи така, сякаш е живял няколко столетия повече. Има бяла коса, бяла брада и карирана бархетна риза. Широки рамене и огромни ръце, които не изглеждат съвсем безопасни, но напълно спокойно лице.

Той сяда срещу мен и казва провлачено:

— Човече, тука комарите им са толкова големи, че могат да изнасят пиле.

Дами и господа, пристигнал е Ричард от Тексас.

44.

Сред многото неща, които Ричард от Тексас е вършил през живота си — а аз със сигурност пропускам доста от тях, — са работник на нефтено находище, шофьор на осемнайсетколесен товарен камион, първият оторизиран дилър на „Биркенщок“^[1] за Дакота, пресявал боклук на бунище в Средния запад (съжалявам, но наистина нямам време да обяснявам как се пресява боклук), бил е строителен работник на магистрала, търговец на стари коли, войник във Виетнам, „брокер на търговски артикули“ (тези артикули най-вече са били наркотици от Мексико), наркоман и алкохолик (ако това може да се нарече професия), а после поправил се наркоман и алкохолик (много по-престижна професия), фермер в хипарска комуна, радиоговорител, а накрая — преуспяващ търговец на висококачествено медицинско оборудване (докато бракът му не се разпаднал, не оставил бизнеса на бившата си и не започнал да се чуди къде да дене „разорения си бял задник“). Сега ремонтира стари къщи в Остин.

— Така и не успях да си изградя кариера — казва той. — Винаги напразно съм се блъскал.

Ричард от Тексас не е човек, който се тревожи за много неща. Не бих го нарекла невротик, не. Аз обаче съм малко невротична и затова страшно го харесах. Присъствието на Ричард в този ашрам започва да ми дава чудесно и забавно усещане за сигурност. Огромната му, спокойна увереност приспива вроденото ми безпокойство и ми напомня, че наистина всичко ще бъде наред. (Ако не чак наред, то поне забавно.) Помните ли анимационния петел Фогхорн Легхорн^[2]? Е, Ричард прилича малко на него, а аз се превръщам в бързивото му приятелче Чикънхок. По собствените думи на Ричард: „Двамата с Бакалничката здраво ще се смеем през цялото време.“

Бакалничката.

Това е прякорът, който Ричард ми измисли. Даде ми го още първата вечер, в която се запознахме, щом забеляза колко много мога да ям. Опитах да се защитя („Хранех се нарочно с дисциплина и цел!“), но прякорът остана.

Може би Ричард от Тексас не изглежда като типичен йога. Макар че времето, прекарано в Индия, ме научи да преценявам предпазливо какво е типичен йога. (Да не ви разправям за ирландеца, собственик на кравеферма, с който се запознах тук онзи ден, или бившата монахиня от Южна Африка.) Ричард започва да се занимава с йога чрез своя бивша приятелка, която го откарва от Тексас до ашрама в Ню Йорк, за да чуе гуру. Ричард казва: „Ашрамът ми се стори най-странното нещо, което съм виждал, и се питах къде е стаята, в която им даваш всичките си пари и им прехвърляш документите за къщата и колата си, но това така и не се случи...“

След тази история отпреди около десет години Ричард открил, че се моли през цялото време. Молитвата му била винаги една и съща. Постоянно повтарял на Бог: „Моля те, моля те, моля те, разтвори сърцето ми.“ Само това искал — открито сърце. И винаги завършвал молитвата за открито сърце със следната молба към Бог: „И моля те, прати ми знак, когато това събитие настъпи.“ Сега, като си спомня онова време, Ричард добавя: „Внимавай за какво се молиш, Бакалничке, щото ще вземеш да го получиш.“ След няколко месеца молитви за открито сърце, какво мислите, че получил Ричард? Точно така — спешна сърдечна операция. Гръдният му кош буквално бил разтворен, а ребрата му — раздалечени едно от друго, за да може малко светлина най-после да стигне до сърцето му, сякаш Господ казал: „Какво ще кажеш за този знак?“ Затова Ричард ми обяснява, че вече винаги внимава за какво моли. „Оттогава, когато се моля за нещо, винаги накрая казвам: «И, Господи, моля те, бъди мил с мен, става ли? Става ли?»“

— Какво да правя с упражненията по медитация? — питам един ден Ричард, докато ме гледа как търкам пода на храма. (Той е късметлия — работи в кухнята и даже няма защо да се появява чак до един час преди вечеря. Но на него му харесва да ме гледа как търкам подовете. Смята, че е забавно.)

— Защо трябва да правиш нещо по въпроса, Бакалничке?

— Защото е ужасно.

— Кой го казва?

— Не мога да усмиря ума си.

— Помни какво ни учи гуру — ако седнеш с ясното намерение да медитираш, каквото и да се случва след това, не е твоя работа. В

такъв случай защо съдиш преживяванията си?

— Защото онова, което се случва в моята медитация, *не може* да е смисълът на тази йога.

— Бакалничке, мила моя, ти нямаш никаква *представа* какво се случва там вътре.

— Никога не получавам видения, нито имам свръхестествени преживявания...

— Искаш да видиш красиви цветове? Или искаш да разбереш истината за себе си? Каква е целта ти?

— Изглежда, щом се опитам да медитирам, само споря със себе си.

— Това е просто егото ти, което иска да е сигурно, че ще продължи да командва. Това му е *работата*. Стреми се да те отдели, поддържа усещането ти за двойственост, опитва да те убеди, че си сбъркана, повредена и сама, а не цялостна.

— Но как ми помага това?

— Не ти помага. Работата на егото не е да ти служи. Единствената му задача е да се задържи на власт. А точно сега егото ти е изплашено до смърт, щото може да бъде уволнено. Продължавай си духовния път, скъпа, дните на лошото момче са преброени. Съвсем скоро егото ти ще остане без работа и сърцето ти ще взема всички решения. Затова егото ти се бори за живота си, играе си с разума ти, като се опитва да отстоява властта си и да те държи настрана, затворена в кошара, далеч от останалия свят. Не го слушай.

— Ти как не го слушаш?

— Някога опитвала ли си да вземеш играчката на малко дете? Никак не обичат това, нали? Почват да ритат и да крещят. Най-добрият начин да му вземеш играчката е да го разсееш, да му дадеш да си играе с нещо друго. Да му отвлечеш вниманието. Вместо да се опитваш насила да изтръгнеш мислите от ума си, дай на ума си нещо по-добро, с което да си играе. Нещо по-здравословно.

— Какво например?

— Като например любов, Бакалничке. Чиста божествена любов.

[1] Германска обувна компания. Един от основателите ѝ, Конрад Биркенщок, пръв разработва през 1897 г. обувка, следваща контура на стъпалото, а не плоска. — Б.пр. ↑

[2] Герой от анимационните серии „Луни Тюнс“ на „Уорнър Бродърс“; появява се първо през 1946 г. — Б.пр. ↑

45.

Всекидневното ходене в пещерата за медитация би трябвало да е време за общуване с божественото, но напоследък отивам там, като си плета краката по пътя, както кучето ми се дърпаше, когато отивахме при ветеринаря (защото знаеше, че колкото и приятелски да са настроени всички, накрая всичко ще свърши с пронизващото убождане на някакъв медицински инструмент). Обаче след последния си разговор с Ричард от Тексас тази сутрин опитвам нов подход. Сядам да медитирам и казвам на ума си: „Виж, разбирам, че си малко уплашен. Но повярвай ми, не се опитвам да те унищожа. Просто искам да ти намеря място за почивка. Обичам те.“

Онзи ден един монах ми каза: „Мястото за почивка на ума е сърцето. Единственото, което умът чува по цял ден, са звънтящи камбани, шум и спорове, а иска само спокойствие. Единственото място, на което умът някога ще намери покой, е в тишината на сърцето. Ето там трябва да стигнеш.“

Освен това опитвам с друга мантра. С нея преди съм имала късмет. Проста е, само от две срички:

Хам-са.

На санскрит означава „Аз съм Онова.“^[1]

Йогите казват, че *Хам-са* е най-естествената мантра, тази, която е дадена от Бог на всички ни преди раждането. Това е звукът на собствения ни дъх. *Хам* при вдишване, *са* при издишване. (*Хам*, между другото, се произнася меко, отворено: *хам*, не като звука при ядене, а *са* хармонира с *ах-хх...*) Докато сме живи, при всяко вдишване и издишване повтаряме тази мантра. Аз съм Онова. Аз съм божествен, аз съм с Бог, аз съм проявление на Бог, не съм отделен, не съм сам, не съм ограничено илюзорно същество. Винаги съм смятала *Хам-са* за лесна и успокояваща. По-лесна за медитиране от *Ом Намах Шивая* — така да се каже — „официалната“ мантра на йога. Онзи ден поговорих с монаха и той ме посъветва да продължа с *Хам-са*, ако ми помага за медитацията. Каза: „Продължавай да медитираш каквото и да се върти в ума ти.“

Затова днес ще пробвам с нея.

Хам-са.

Аз съм Онова.

Мислите се появяват, но не им обръщам особено внимание, само им казвам почти по майчински: „О, познавам ви, палавници... излезте сега навън и си поиграйте... мама слуша Бог.“

Хам-са.

Аз съм Онова.

Заспивам за момент. (Или нещо такова. При медитиране никога не си съвсем сигурен дали това, което мислиш за сън, наистина е сън. Понякога то е просто друго ниво на съзнание.) Когато се събуждам или нещо такова, усещам меката синя, наелектризирана енергия, която пулсира из тялото ми на вълни. Малко е тревожно, но и удивително. Не знам какво да правя, затова просто разговарям вътрешно с тази енергия. Казвам ѝ: „Вярвам в теб“, и в отговор тя се усилва, уголемява. Вече е страховито мощна, сякаш похищава сетивата. Извират от основата на гърба ми. Чувствам как вратът ми иска да се изпъне и завърти, позволявам му и тогава заставам в най-странното положение — седнала с изправен гръб като прилежна йога, но лявото ми ухо е силно притиснато към лявото ми рамо. Не знам защо главата и вратът ми искат да направят това, но няма да споря с тях — те настояват. Пулсиращата синя енергия все така се издига през тялото ми, чувам нещо като потропване в ушите си и вече е толкова мощна, че не мога повече да се справям с нея. Така ме плаши, че ѝ казвам: „Още не съм готова!“, и внезапно отварям очи. Всичко изчезва. Отново се намирам в стая, в познатата среда. Поглеждам часовника си. Била съм тук — или някъде там — почти цял час.

Задъхвам се, буквално се задъхвам.

[1] Мантрата „Хам-са“ се получава като звуков ефект от повтарянето на изречението Со-ахам (Сохам), което всъщност означава „Онова съм аз“. — Б.р. ↑

46.

Осъзнаването какво беше това преживяване, какво стана там (имам предвид и в „пещерата за медитация“, и „вътре в мен“), повдига един доста езотеричен и тревожен въпрос — а именно темата за *кундалини шакти*.

Всяка религия по света винаги е имала направление от последователи, които търсят директно, свръхестествено преживяване с Бог, като се разграничават от основополагащите текстове или от догматичните учения, за да могат лично да се докоснат до божественото. Интересното при тези мистици е, че когато описват преживяванията си, накрая всички споменават точно едно и също явление. Поначало единението им с Бог става в състояние на медитация и чрез енергиен източник, който изпълва цялото тяло с еуфорична, електрическа светлина. Японците наричат тази енергия *ци*, китайските будисти — *чи*, на остров Бали ѝ казват *таксу*, християните я познават като Светия дух, бушмените от Калахари я наричат *н/ум* (техните свещеници я описват като змиевидна сила, която се изкачва по гръбнака и отваря в главата дупка, през която влизат боговете). Ислямските суфитски поети наричат тази божествена енергия „Възлюбената“ и ѝ посвещават религиозни стихове. Австралийските аборигени разказват за змия в небето, която слиза и се вселява в шамана, за да му даде мощни сили от други светове. В еврейската традиция на Кабала се казва, че това единение с божественото се появява чрез етапи на духовно издигане чрез енергия, която тече нагоре по гръбнака по низ невидими меридиани.

Света Тереза Авилска, най-голямата католическа мистичка, описва единението си с Бог като физическо издигане на светлина през седем вътрешни „домове“ на съществуването ти, след което изригваш в божественото присъствие. Изпадала в толкова дълбок медитативен транс, че другите монахини не можели да усетят пулса ѝ. Молела своите сестри да не казват на никого какво са видели, тъй като е „крайно необичайно и сигурно ще предизвика обстояйни разговори“. (Да не говорим за възможен разпит от Инквизицията.) Най-трудното

предизвикателство, пише светицата в спомените си, било да не раздвижва интелекта по време на медитация, защото каквито и да било мисли на разума — дори най-пламенните молитви — ще загасят пламъка на Бог. Щом непослушният ум „почне да съчинява речи и да измисля доводи, особено ако са остроумни, скоро ще си въобрази, че върши важна работа“. Но ако успееш да отидеш отвъд тези мисли, обяснява Тереза, и да се въздигнеш към Бог, „настава възхитително смайване, божествена лудост, в която се придобива истинската мъдрост“. Без да подозира, че повтаря стиховете на персийския суфи мистик Хафиз^[1], който се питал защо, ако Бог е толкова безумно любящ, всички ние не сме крещящи пияници, Тереза възкликва в своята автобиография, че ако тези божествени преживявания са чиста лудост, тогава „Те умолявам, Отче, нека всички да полудеем!“.

В следващите изречения сякаш дъхът ѝ секва. Като чета света Тереза днес, почти я виждам как идва на себе си след преживяното, после се вира в политическия климат на средновековна Испания (където е живяла под един от най-тираничните религиозни режими в историята) и сериозно и покорно се извинява за своята разпаленост. Тереза пише: „Простете ми, ако съм била прекалено самонадеяна“, и многократно повтаря, че не трябва да обръщат внимание на идиотските ѝ брътвежи, защото, разбира се, тя е само жена, червей, презряна твар и така нататък. Направо си я представям как пригладжа монашеските си поли и напъхва последните изплъзнали се кичури под забрадката, а божествената ѝ тайна гори в нея като ярко, спотаено пожарище.

В индийската йога традиция тази божествена тайна се нарича *кундалини шакти* и се изобразява като змия, която лежи увита в основата на гръбнака, докато не я освободи докосване на учител или някакво чудо. Тогава тя се изкачва нагоре през седем чакри или колела (които може да наречете и седемте дома на душата) и накрая през главата изригва в единение с Бог. Тези чакри не съществуват в материалното тяло, казват йогите, затова не ги търсете там; те съществуват само във финото тяло, в онова, което имат предвид будистките учители, когато насърчават учениците си да изтеглят нова същност от физическото тяло, също както се изтегля меч от ножницата. Моят приятел Боб, който се занимава с невронаука, ми каза, че винаги го е вълнувала идеята за чакрите и е искал действително да ги види

при дисекция на човешко тяло, за да повярва, че съществуват. Но след особено силно медитативно преживяване започнал да ги разбира по нов начин. Каза ми: „Точно както в литературното произведение съществува буквална истина и художествена истина, човешкото създание притежава буквална анатомия и художествена анатомия. Едната можеш да я видиш, другата — не. Едната е направена от кости, зъби и плът, а другата — от енергия, памет и вяра. Но и двете еднакво са истина.“

Харесва ми, когато науката и вярата намират общи пресечни точки. Наскоро в „Ню Йорк Таймс“ открих статия за екип невролози, които увъртели в кабели главата на тибетски монах доброволец за експериментално сканиране на мозъка. Научно казано, искали да видят какво става в трансцендентния ум в моменти на просветление. В ума на нормален мислещ човек постоянно се вихри електрическа буря от мисли и импулси, които се регистрират на мозъчния скенер като жълти и червени мълнии. Колкото по-ядосан или превъзбуден става обектът, толкова по-ярко и наситено горят мълниите. Но мистиците от различни епохи и култури описват стихване на мозъчната дейност по време на медитация и казват, че върховното единение с Бог е синя светлина, която усещат да се излъчва от средата на черепа. В традицията на йогите тя се нарича „синята перла“ и всеки от търсещите се стреми да я открие. Разбира се, този тибетски монах, наблюдаван по време на медитация, бил в състояние да усмири разума си до такава степен, че не се виждали нито червени, нито жълти мълнии. Всъщност цялата неврологична енергия на този господин се събрала и оформила в центъра на мозъка му — виждали го на монитора — малка, студена, синя перла от светлина. Точно каквато йогите винаги са описвали.

Това е направлението на *кундалини шакти*.

В мистична Индия, както в много шамански култури, *кундалини шакти* се смята за опасна сила, с която не можеш да си играеш безконтролно. Неопитният йога може буквално да си пръсне мозъка с нея. Трябва ти учител-гуру, — за да те води по този път, а в идеалния случай ти е нужно и безопасно място, ашрам, където да се упражняваш. Казват, че докосването на гуру (или буквално и лично, или чрез свръхестествена среща, например насън) освобождава намотаната енергия *кундалини* от нейната намотка в основата на гръбнака и ѝ позволява да започне пътуването си нагоре към Бог.

Моментът на освобождаване се нарича *шактипат*, божествена инициация, и това е най-големият подарък от просветения учител. След това докосване ученикът може още години усилено да се стреми към просветление, но пътуването поне е започнало. Енергията е била освободена.

Получих инициация *шактипат* преди две години, когато срещнах моята гуру за първи път в Ню Йорк. Случи се по време на уединение през уикенда в нейния ашрам в Катскилс. Честно казано, след това не усетих нищо особено. Надявах се на смайваща среща с Бог, може би на синкава светлина или на пророческо видение, но след като мислено претърсих тялото си за специални признаци, се почувствах само леко гладна — както обикновено. Помня как си помислих, че може би нямам достатъчно вяра, за да преживея някога нещо наистина необуздало като отприщана *кундалини шакти*. Мислех си, че съм прекалено интелигентна и недостатъчно интуитивна и че духовният ми път вероятно ще е по-скоро интелектуален, отколкото езотеричен. Щях да се моля, щях да чета книги, да мисля интересни неща, но може би никога нямаше да се възнеса до онова върховно съзерцателно блаженство, което описва света Тереза. Но нищо. Все пак духовната практика ми харесваше. Просто *кундалини шакти* не беше за мен.

На следващия ден обаче наистина се случи нещо интересно. Всички се бяхме събрали отново при гуру. Тя ни въведе в медитация и някъде по средата аз заспах (или каквото и да бе това състояние) и ме споходи сън. В този сън бях на брега на океана. Вълните бяха огромни, страховити и бързо прииждаха. Изведнъж зад мен се появи мъж. Това беше самият учител на моята гуру, велик харизматичен йога, който тук ще наричам „Свамиджи“ (което на санскрит е „любим монах“^[2]). Свамиджи беше починал през 1982 година. Познавах го само от снимките из ашрама. Да си призная, дори само от снимките този човек винаги ми е изглеждал малко страшничък, твърде силен и твърде разпаден за вкуса ми. Дълго време гледах да не мисля за него и, общо взето, отбягвах погледа му, втренчен в мен от стените. Той изглеждаше смазващо. Не беше моят тип гуру. Предпочитах своята прекрасна, състрадателна, женствена жива учителка пред неговия мъртъв (но въпреки това страховит) образ.

Но сега Свамиджи беше в съня ми и стоеше до мен на плажа в цялото си могъщество. Бях ужасена. Той посочи към прииждащите вълни и неумоливо каза: „Искам да измислиш начин и да попречиш *това* да се случи.“ Паникьосана, бързо измъкнах някаква тетрадка и опитах да скицирам изобретения, които да спрат океанските вълни преди брега. Нарисувах масивни стени в морето, канали и бентове. Но всичките ми проекти бяха много глупави и безсмислени. Знаех, че това изобщо не ми е в категорията (не съм инженер!), но усещах как Свамиджи ме наблюдава нетърпеливо и осъдително. Накрая се предадох. Нито едно от изобретенията ми не беше достатъчно находчиво или устойчиво, за да възпре вълните да се разбиват в брега.

Тогава чух Свамиджи да се смее. Погледнах към дребничкия индиец с оранжева роба — той наистина щеше да се пукне от смях, превит на две от удоволствие и бършейки весели сълзи от очите си.

— Кажи ми, скъпа моя — попита той и посочи към колосалния, могъщ, безкраен, разлюлян океан, — кажи ми, ако обичаш, как точно *ти* смяташе да спреш *това*?

[1] Хафиз Ширази (1320–1390). — Б.пр. ↑

[2] Точният превод е „почитаем учител“. — Б.р. ↑

47.

Вече две поредни нощи сънувам как змия влиза в стаята ми. Чела съм, че това е благоприятен знак в духовен план (и не само в източните религии, свети Игнатий^[1] е имал видения на змия през цялата си мистична практика), но това не прави змиите по-малко живи или страшни. Събуждам се плувнала в пот. Още по-лошо — щом се събудя, разумът отново ми изневерява, хвърля ме в такава паника, каквато не съм изпитвала от най-лошите моменти през годините на развода си. Мислите ми летят обратно към проваления ми брак и към срама и гнева, съпътстващи това събитие. Още по-лошо, пак мисля постоянно за Дейвид. Карам се с него наум, самотна съм, ядосана и си спомням всяко лошо нещо, което ми е казал или причинил. Отгоре на това не мога да спра да мисля колко щастливи бяхме заедно, да си спомням невероятното блаженство в добрите времена. Само това мога да направя, за да не скоча от леглото, да му се обадя от Индия посред нощ и просто — не знам какво, — просто да му затворя може би. Или да го моля пак да ме обикне. Или да му прочета свиреп обвинителен акт за всички недостатъци на характера му.

Защо цялата история пак излиза на повърхността?

Знам какво ще кажат те, всичките стари кучета в ашрама. Ще кажат, че това е напълно *нормално*, че всеки минава *през* това, че усилената медитация изважда всичко *отгоре*, че просто изчистваш останалите вътре в теб *демони*... Аз обаче съм в такова емоционално състояние, че не издържам и не искам да слушам ничии хипарски *теории*. Виждам, че всичко излиза отгоре, благодаря ви много. Като *повръщане* излиза.

За щастие пак успявам да заспя и ми се присънва друг сън. Този път няма змии, а едро, зло куче, което ме гони и казва: „Ще те убия. Ще те убия и ще те изям!“

Събуждам се разплакана и разтреперана. Не искам да безпокоя съквартирантките си, затова отивам да се скрия в банята. Банята, все в банята! Господ да ми е на помощ, но ето ме пак в някаква баня, пак

посред нощ, плача неутешимо и самотно на плочките. О, студен свят — толкова се уморих от теб и от ужасните ти бани!

Не мога да спра да плача, затова отивам, взимам тетрадка и писалка (последно убежище за негодника) и пак сядам до тоалетната. Отварям на празна страница и надрасквам вече познатата отчаяна петиция:

ИМАМ НУЖДА ОТ ПОМОЩТА ТИ.

После бавно си отдъхвам с облекчение, защото със собствения ми почерк собственият ми постоянен приятел (кой е?) се заема предано да ме спасява:

„Аз съм тук. Всичко е наред. Обичам те. Никога няма да те изоставя...“

[1] Дон Иниго Оняс де Лойола (1491–1556), канонизиран като свети Игнатий (от) Лойола, основател на Йезуитския орден. — Б.пр. ↑

48.

Медитацията на следващата сутрин е ужасна. Отчаяно моля ума си да отстъпи назад и да ме остави да намеря Бог, но умът ми се е втренчил в мен с желязна власт и казва: „*Никога* няма да допусна да ме подминеш.“

Целият този ден всъщност съм толкова отвратителна и ядосана, че се страхувам за живота на всеки, който ми пресече пътя. Сопвам се на горката германка, защото не говори добре английски и не разбира обясненията ми къде е книжарницата. Толкова се срамувам от яростта си, че отивам да се скрия (уви, в поредната!) баня и се разплаквам, а после страшно се ядосвам на себе си за плача, щом си спомням съвета на своята гуру да престана все да се разпадам, иначе се превръща в навик... но какво знае *тя* за това? Тя има *просветление*. Не може да ми помогне. Тя не *ме* разбира.

Не искам никой да разговаря с мен. В момента не мога да понасям ничия физиономия. За малко дори успявам да се изплъзна и на Ричард от Тексас, но накрая той ме открива на вечерята и сяда — смел човек — в черния пушек на омразата ми към самата мен.

— Какво си се напушила така? — провлачва той, както обикновено с клечка за зъби в устата.

— Не питай — отвърщам, но после почвам да говоря и му разказвам абсолютно всичко, като завършвам с думите: — И най-лошото е, че съм обсебена от мисълта за Дейвид. Смятах, че съм го преодоляла, но всичко започва наново.

— Някъде след около шест месеца ще се почувстваш по-добре — уверява ме Ричард.

— Вече минаха дванайсет месеца, Ричард.

— Тогава си дай още шест. Просто слагай по шест месеца, докато не изчезне. За такива работи трябва време.

Изсумтявам гневно като бик.

— Бакалничке — обажда се Ричард, — чуй ме. Един ден ще погледнеш назад към този етап от живота си като време на сладка печал. Ще видиш, че си плакала и сърцето ти е било разбито, но

животът ти се е променял и си била на възможно най-доброто място в света за тази цел — на красиво място за набожност, изпълнено със състрадание. Изживей всяка минута от това време. Остави нещата сами да се оправят тук, в Индия.

— Но аз наистина го обичах.

— Голяма работа. Била си влюбена в някого. Не виждаш ли какво е станало? Този тип е докоснал в сърцето ти нещо по-дълбоко от това, което си била способна да достигнеш, тоест *разбил те е*, детко. Но любовта, която си изпитала, е само началото. Само си вкусила от нея. Това е просто ограничена, дребнава, тленна любов. Почакай да видиш колко по-дълбоко можеш да обичаш. По дяволите, Бакалничке, ти си способна един ден да обикнеш целия свят. Това е съдбата ти. Не се смей.

— Не се смая. — Всъщност плачех. — И моля те, ти не ми се присмивай сега, но според мен причината толкова трудно да забравя Дейвид е, че сериозно го смятах за своя сродна душа.

— Сигурно е бил такъв. Проблемът е, че ти не разбираш какво означава тази дума. Хората мислят, че сродна душа е онзи, който идеално ти пасва, и всички искат това. Но истинската сродна душа е огледало — такъв човек ти показва всичко, което те задържа, насочва към теб собственото ти внимание, за да можеш да промениш живота си. Истински сродната душа е може би най-важният човек, който някога ще срещнеш, защото събаря стените ти и те шамаросва, за да се събудиш. Но да живееш със сродна душа завинаги? Нее. Твърде болезнено е. Сродните души идват в живота само за да ти разкрият нов пласт от теб самата, а после си тръгват. И слава Богу, че е така. Проблемът ти е, че просто не искаш да пуснеш тази душа да си отиде. Всичко е свършило, Бакалничке. Предназначението на Дейвид е било да те разтърси, да те извади от брака, който е трябвало да напуснеш, да поразкъса малко твоето его, да ти покаже препятствията и лошите наклонности, да разбие сърцето ти и да го отвори, за да може вътре да влезе нова светлина, дотолкова да те отчае и извади от равновесие, че да *трябва* да промениш живота си, после да те запознае с духовния ти учител и да *офейка*. Това е била работата му и той се е справил страхотно, но вече край. Ти обаче не можеш да приемеш, че връзката ви е имала наистина кратък срок на годност. Ти си като куче на буницето, мила — само ближеш празната консерва и опитваш да

извадиш още храна от нея. И ако не внимаваш, тази консерва ще се залепи за муцунката ти завинаги и ще направи живота ти ужасен. Затова я пусни.

— Но аз го обичам.

— Ами, обичай го.

— Но той ми липсва.

— Ами, нека да ти липсва. Пращай му малко любов и светлина всеки път, когато помислиш за него, а после го пусни. Просто те е страх да освободиш последните остатъци от Дейвид, защото тогава наистина ще останеш сама, а Лиз Гилбърт е уплашена до смърт какво ще се случи, ако наистина е сама. Ето виж какво трябва да разбереш, Бакалничке. Ако разчистиш в ума си пространството, което сега използваш за обсебване на това момче, там ще се получи вакуум, празно място — *входна врата*. И познай какво ще направи вселената с тази врата? Ще се втурне вътре — Бог ще се втурне вътре — и ще те изпълни с повече любов, отколкото някога си се надявала. Затова престани да използваш Дейвид, за да запушваш тази врата. Пусни го.

— Но аз искам двамата с Дейвид да можем...

Той ме прекъсва:

— Виждаш ли, това ти е проблемът. Искаш прекалено много, скъпа. Все едно искаш гръдният ти кош да е на гърба.

Тази реплика ме размива за първи път през деня.

После питам Ричард:

— Е, и колко време ще мине, докато свърши това мъчение?

— Искаш точна дата?

— Да.

— Която да заградиш в календара си?

— Да.

— Да ти кажа, Бакалничке, ти имаш сериозни проблеми с това, че прекалено много искаш да контролираш всичко.

В този момент яростта ме изпепелява като пожар. *Искам да контролирам? АЗ?* Всъщност се чудя дали да не зашлевя Ричард за тази обида. А после от дъното на огромното ми възмущение изплува истината. Внезапната, очевидна, комична истина.

Той е напълно прав.

Огънят в мен стихва така бързо, както е пламнал.

— Ти си напълно прав — казвам.

— *Знам, че съм прав, мила. Слушай, ти си силна жена и си свикнала да получаваш от живота каквото поискаш, но в последните няколко връзки не си получила желаното и си загазила. Мъжът ти не се е държал, както ти си искала, Дейвид също. Този път не е станало на твоето. А нищо не дразни една командаджийка повече от това да не стане на нейното.*

— *Моля те, не ме наричай командаджийка.*

— *Ти наистина имаш проблеми с контрола, Бакалничке. Хайде, стига. Никой ли не ти го е казвал преди?*

(Ами... даа. Но работата е там, че като се развеждаш с даден човек, не след дълго сякаш вече не чуваш всички гадости, които казва за теб.)

Затова се съвземам и признавам:

— *Добре, вероятно си прав. Може би наистина имам проблем с контрола. Но е странно, че го забеляза. Защото не мисля, че толкова личи отвън. Имам предвид... Обзалагам се, че повечето хора не могат да видят проблемите ми с контрола от пръв поглед.*

Ричард от Тексас се размива толкова силно, че едва не изпуска клечката си за зъби.

— *Не могат ли? Миличка, и Рей Чарлс ще види, че обичаш да командваш!*

— *Добре, мисля, че разговорът от моя страна приключи, благодаря.*

— *Трябва да се научиш да се отказваш, Бакалничке. Иначе ще се поболеееш. Никога вече няма да спиш спокойно. Ще се въртиш и мяташ вечно, и ще се бичуваш, че животът ти е толкова фиаско. Какво ми има? Как така провалям всичките си връзки? Защо все не успявам? Нека позная, сигурно снощи пак си будувала и си си причинявала това?*

— *Добре, Ричард, достатъчно — казвам аз. — Не искам да се разхождаш повече из главата ми.*

— *Тогава затвори вратата — отвръща моят голям тексаски йога.*

49.

Когато бях на девет години, малко преди да навърша десет, изживях истинска метафизична криза. Може би изглежда рано за такова нещо, но винаги съм била преждевременно развито дете. Всичко се случи през лятото на четвърти за пети клас. През юли щях да навърша десет години и в преминаването от девет към десет имаше нещо особено — от една цифра към двуцифрено число. Това ме хвърли в истинска екзистенциална паника, която обикновено е запазена за хора, навършващи петдесет. Помня как си мислех, че животът ми отминава *толкова бързо*. Сякаш вчера бях в детската градина, а вече бях почти на десет години. Скоро щях да бъда тийнейджърка, после жена на средна възраст, после стара и после мъртва. И всички останали също остаряваха с бясна скорост. Скоро всички щяха да умрат. Родителите ми щяха да умрат. Приятелите ми. Котката. По-голямата ми сестра вече беше почти в *гимназията*; спомнях си я как тръгва в първи клас сякаш само преди малко с три четвъртите си чорапи, а сега беше в *гимназията*! Очевидно не след дълго щеше да умре. Какъв беше смисълът на всичко това?

Най-странното на тази криза бе, че нищо специално не я беше предизвикало. Не беше починал някой приятел или роднина, за да усетя за пръв път тленното, нито пък бях чела или гледала нещо, свързано със смъртта; даже още не бях чела „*Мрежата на Шарлот*“^[1]. Паниката, която усещах на десет години, беше просто внезапното и пълно осъзнаване на неизбежния ход на тленното, но аз нямах духовен речник, който да ми помогне да го преодоля. Бяхме протестанти, при това дори не набожни. Казвахме молитва само на Бъдни вечер или само в Деня на благодарността и рядко ходехме на църква. Баща ми предпочиташе да си остава вкъщи в неделя сутрин, защото бе решил да се посвети на фермерството. Аз пеех в хора, защото ми харесваше да пея, а хубавата ми сестра играеше ангела на коледното театрално представление. Майка ми използваше църквата като щаб, от който да организира добрите дела на доброволците, подпомагащи общността. Но дори в тази църква не помня да се е

говорило много за Бог. В края на краищата бяхме в Нова Англия^[2], а думата *Бог* обикновено нервира янките.

Чувството ми за безпомощност беше непреодолимо. Искях да дръпна някаква огромна аварийна спирачка на вселената — като спирачките, които бях виждала в метрото по време на училищната екскурзия до Ню Йорк. Искях да помоля за прекъсване, да накарам всички просто да СПРАТ, докато успея да разбера. Предполагам, че този импулс да накарам цялата вселена да спре по пътя си, докато се овладее, сигурно е сложил началото на онова, което скъпият ми приятел Ричард от Тексас нарича „проблеми с контрола“. Разбира се, напрежението и тревогите ми бяха напразни. Колкото по-внимателно наблюдавах времето, толкова по-бързо се въртеше стрелката му и онова лято премина толкова светкавично, че свят ми се зави. В края на всеки ден си мислех: „И този отмина“, а после избухвах в плач.

Имам един приятел от гимназията, който сега работи с умствено изостанали и казва, че пациентите му с аутизъм имат особено съкрушително усещане за хода на времето, сякаш са лишени от психологическия филтър, който ни позволява понякога да забравяме за преходността и просто да живеем. Един от пациентите на Роб в началото на деня винаги го пита коя дата е, а в края на деня пита: „Роб, кога ще дойде пак четвърти февруари?“ Още преди Роб да успее да отговори, човекът поклаща тъжно глава и казва: „Знам, знам, остави... Чак следващата година, нали?“

Това чувство ми е твърде познато. Познавам тъжния копнеж да отложиш края на поредния четвърти февруари. Тази тъга е едно от най-големите изпитания в човешкия експеримент. Доколкото знаем, ние сме единственият вид на планетата, който е надарен — или може би прокълнат — със съзнанието за собствената си преходност. Всичко тук рано или късно умира; просто ние сме късметлиите, които се замисляме за това всеки ден. Как да се справиш с тази информация? Когато бях на девет години, не можех да направя нищо друго, освен да плача. По-късно, с течение на времето, свръххизостреното ми усещане за бързината на времето ме накара да изучавам живота с максимално темпо. След като визитата ми на земята щеше да е толкова кратка, трябваше да направя всичко възможно да я изживея сега. Оттук последваха всички пътешествия, всички любовни истории, всичката амбиция, всичката паста. Една приятелка на сестра ми си мислеше, че

Катрин има две или три по-малки сестри, защото винаги слушаше истории за сестрата в Африка, за сестрата от ранчото в Уайоминг, за сестрата барманка в Ню Йорк, за сестрата, която пише книга, за сестрата, която се омъжва — определено това не може да е един и същи човек. Наистина, ако можех да се разделя на няколко Лиз Гилбърт, с готовност щях да го направя, за да не изпусна нито миг от живота. Но какво говоря? Аз *наистина* се разделих на множество Лиз Гилбърт, които една нощ, някъде на трийсетгодишна възраст, едновременно рухнаха от изтощение на плочките в банята на крайградската къща.

Тук трябва да кажа — наясно съм, че не всеки преминава през подобна метафизична криза. Някои от нас постоянно са здраво обвързани с мъчителния страх от смъртта, докато други, изглежда, се чувстват по-спокойни в това отношение. Разбира се, на този свят срещаме доста апатични хора, които, изглежда, са способни да приемат леко сроковете, в които работи вселената, и наистина не изглеждат притеснени от нейните парадокси и неправди. Бабата на една моя приятелка й казвала: „На този свят няма толкова сериозна беда, че да не може да бъде излекувана с гореща вана, чаша уиски и един молитвеник.“ За някои хора е точно така. За други са нужни по-драстични мерки.

А сега ще спомена своя приятел, който отглежда крави в Ирландия — на пръв поглед най-необичайната личност, която можеш да срещнеш в индийски ашрам. Шон обаче е от онези хора, които като мен са родени с огромното желание, с налудничавия и непреклонен стремеж да разберат как функционира битието. Неговата малка енория в Корк, изглежда, не знаела нито един от отговорите, затова напуснал фермата през 80-те години и тръгнал да пътува из Индия в търсене на вътрешен мир чрез йога. Няколко години по-късно се върнал у дома, в ирландската кравеферма. Седял в кухнята на старата каменна къща с баща си — открай време фермер и пестелив на думи — и му разказвал всичко за духовните си открития в екзотичния Изток. Бащата на Шон слушал с умерен интерес, гледал огъня в камината и пушел лулата си. Изобщо не се обаждал, докато Шон не казал: „Тате, тази работа с медитацията е много важна, за да се научиш на спокойствие. Наистина може да ти спаси живота. Учи те как да успокоиш ума си.“

Баща му се обърнал към него и меко казал: „Аз вече имам спокоен ум, сине“, после продължил да се визира в огъня.

Но аз *нямам*. Нито пък Шон. Много от нас нямат. Много от нас поглеждат в огъня и виждат само ад. Трябва активно да уча как се прави това, което бащата на Шон явно е умеел по рождение, както пише Уолт Уитман, да стои „встрани от влаченето и плячкосването... развеселена, безучастна, съчувстваща, бездейна, единствена... едновременно в играта и извън нея, наблюдава я и се учудва“^[3]. Вместо да съм развеселена обаче, аз все съм разтревожена. Вместо да гледам, все проучвам и се бъркам. Онзи ден в молитвата си казах на Бог: „Виж, разбирам, че неизпитаният живот не си струва да се живее“^[4], но мислиш ли, че някой ден ще имам неизпитан обяд!“

Будисткото учение има легенда за времето след въздигането на Буда към просветление. Говори се, че след трийсет и девет дни медитация, когато булото на заблудите най-сетне паднало и истинските механизми на вселената се разкрили на великия учител, той отворил очи и веднага казал: „Това не може да бъде обяснено“. Но после променил мнението си, решил, че в края на краищата ще излезе в света и ще опита да преподава практиките на медитация на шепа ученици. Знаел, че ще има само оскъден брой хора, на които неговите уроци ще служат (или ще им бъдат интересни). По-голямата част от човечеството, казва той, има очи, които са дотолкова слепени от праха на заблудите, че никога няма да видят истината, независимо кой се опитва да им помогне. Някои други (като таткото на Шон може би) са с толкова естествено бистър поглед и вече спокойни, че нямат нужда от никаква инструкция или помощ. Но има и такива, чиито очи са съвсем леко слепени от прах и които могат с помощта на подходящия учител да се научат някой ден да виждат по-ясно. Буда решава да бъде учител в полза на това малцинство — „за онези с малкото прах“.

Силно се надявам да съм от средно напрашените хора, но не знам. Знам само, че бях подтикната да намеря вътрешен мир с методи, които може да изглеждат малко драстични за широк кръг от хора. (Например, когато казах на един приятел от Ню Йорк, че отивам в Индия да живея в ашрам и да търся божественото, той въздъхна и каза: „О, в мене има част, която *толкова* копнее да направя това... но наистина нямам никакво желание.“) Не знам дали имам голям избор обаче. Обезумяла, търсих удовлетворение толкова много години и по

толкова много начини, а всичките тези постижения и завоевания накрая те изтощават. Животът, ако продължаваш да го преследваш толкова упорито, ще те изтласка до смъртта. Времето — когато го гониш като бандит — ще се държи като такъв; винаги ще е на един град или една стая преднина от теб, ще сменя името и цвета на косата си, за да те заблуди, ще се измъква през задната врата на мотела точно когато се втурваш във фоайето с новата си заповед за обиск и ще остави само димяща цигара в пепелника, за да ти се надсмее. На някакъв етап трябва да спреш, защото *то няма* да го направи. Трябва да признаеш, че не можеш да го хванеш. Че не си длъжен да го хванеш. На някакъв етап, както Ричард настоява, трябва да се откажеш, да седнеш спокойно и да позволиш удовлетворението да дойде при *теб*.

Разбира се, да се откажеш от нещо е страшно начинание за такива като нас, които вярват, че светът се върти само защото на върха му има дръжка, която ние лично насочваме, и че ако трябва да пуснем тази дръжка дори за момент, ами... това ще е краят на вселената. *Но ти се опитай да я пуснеш, Бакалничке*. Това е посланието, което получавам. Седни засега спокойно и прекрати натрапливото си участие. Виж какво ще се случи. В края на краищата птиците не падат от небето по средата на полета и не се разбиват долу. Дърветата не изсъхват и не умират, реките не текат, червени от кръв. Животът продължава да си върви. Дори италианските пощи все така ще кретат и ще правят своето без теб — защо си толкова сигурна, че твоят микромениджмънт на всеки миг в целия свят е толкова съществен? Защо не оставиш нещата такива, каквито са?

Чувам този аргумент и той ми харесва. Вярвам в него — интелектуално. Наистина. Но после се чудя — с целия си неуморен копнеж, с прекомерната си разпаленост и с тази глупаво гладна моя природа — какво ще правя тогава с тази своя енергия?

Отговор на този въпрос:

Потърси Бог, подсказва моята гуру. Потърси Бог, както човек с пламнала глава търси вода.

[1] Популярен детски роман от Елуин Брукс Уайт (1899–1985), който разказва как паякът Шарлот спасява живота на приятеля си, прасенцето Уилбър, но след това Шарлот умира, защото животът ѝ е по-кратък. — Б.пр. ↑

[2] Става дума за общото название на щатите Мейн, Ню Хампшир, Върмонт, Масачузетс, Роуд Айланд и Кънектикът. — Б.пр. ↑

[3] Из „Песен за мен“ от сборника „Стръкчета трева“ (1855), прев. Петя Глеридис. — Б.пр. ↑

[4] Цитат от „Апология на Сократ“ на Платон. — Б.пр. ↑

50.

На следващата сутрин, докато медитирах, всичките ми стари, разяждащи, омразни мисли отново се появиха. Започвам да гледам на тях като на досаден телепазар — появяват се в най-неподходящия момент. По време на медитацията разтревожена откривам, че умът ми всъщност не е чак толкова интересно място в края на краищата. В реалността наистина мисля само за няколко неща и мисля за тях постоянно. Предполагам, подходящата дума е „мътя“. Мътя мисли за развода си и за цялата болка от брака си, за всички грешки, които съм направила, за всички грешки, които мъжът ми направи, и тогава (и няма измъкване от тази мрачна тема) започвам да мътя мисли за Дейвид...

Което става притеснително, ако съм съвсем честна. Така е, стоя тук, в това страшно училище наред Индия, и единственото, за което мога да мисля, е *бившият ми приятел*, а? Какво, да не съм осмокласничка?

А после си спомням една история, която приятелката ми Дебора, психоложката, веднъж ми разказа. През 80-те години общината на Филадельфия я помолила да дава на доброволна основа психологически консултации на група камбоджански бежанци, избягали с лодки, които наскоро били пристигнали в града. Дебора е изключителен психолог, но страшно се уплашила от тази задача. Тези камбоджанци били преживели най-лошото, което хора могат да си причинят един на друг — геноцид, изнасилвания, изтезания, глад, убийството на роднини пред очите им, после дълги години в бежански лагери и опасни преходи с лодки към Запада, по време на които хората умирали и с телата им хранели акулите — каква помощ можела *Дебора* да предложи на тези хора? Как изобщо можела да се съпостави със страданията им?

Но знаеш ли за какво искаха да говорят тези хора, щом веднъж попаднеш при психолог? — разказваше ми Дебора.

Единствено следното: *Срещнах този човек, когато живеех в бежанския лагер, и се влюбихме един в друг. Мислех, че наистина ме*

обича, но после ни разделиха на различни лодки и той се сприятели с братовчедка ми. Сега е женен за нея, но казва, че всъщност обича мен, и продължава да ме търси и аз знам, че трябва да му кажа да си върви, но още го обичам и не мога да спра да мисля за него. Не знам какво да правя...

Ето такива сме ние. Общо, като вид, това е емоционалният ни пейзаж. Веднъж една почти стогодишна старица ми каза: „Има само два въпроса, върху които са се блъскали човешките същества през цялата си история. Колко ме обичаш?, и: Кой командва?“. Всичко друго е някак си управляемо. Но тези два въпроса за любовта и контрола погубват всички ни, препъват ни и предизвикват войни, мъка и страдания. За нещастие (или може би очевидно) и двата въпроса ме занимават в този ашрам. Щом седна в мълчание и се обърна към разума си, се появяват да ме безпокоят само проблемите за копнежа и контрола и точно това безпокойство ми пречи да се развивам нататък.

Когато тази сутрин, след около час нещастни мисли, се опитах да потъна отново в медитация, си избрах нова идея: състрадание. Помолих сърцето си, ако е възможно, да вдъхне на душата ми по-великодушно отношение към работата на ума ми. Вместо да мисля, че съм се провалила, не може ли да приема, че съм човешко същество — при това нормално? Мислите изникнаха както обикновено — добре, така да бъде, — а после се надигнаха и съпътстващите ги емоции. Разочаровах се и почнах да се самообвинявам, бях самотна и ядосана. Но после някъде от дълбините на сърцето ми изригна свиреп отговор и си казах: „Няма да те съдя за тези мисли.“

Разумът ми се опита да протестира и рече: „Даа, обаче ти си такъв провал, такава неудачница, никога няма да струваш нищо.“

Внезапно сякаш от гърдите ми изрева лъв и заглуши всички дрънканици. Подобен глас за първи път гърмеше с такава сила в мен. Беше толкова мощен, че всъщност затиснах с ръка устата си, защото се страхувах, че ако я отворя, ще пусна звука и той ще разтърси основите на сградите чак до Детройт.

Ето какво изрева той:

ПРЕДСТАВА СИ НЯМАШ КОЛКО СИЛНА Е ЛЮБОВТА МИ!!!!!!!

Кресливите отрицателни мисли в ума ми се разпръснаха от бурята на това изявление като птици, зайци и антилопи и офейкаха

ужасени. Настъпи тишина. Напрегната, трепетна, благоговейна тишина. Лъвът в гигантската савана на моето сърце огледа новото си тихо царство със задоволство. Облиза веднъж огромните си челюсти, затвори жълтите си очи и пак заспа.

А после, в тази царствена тишина, най-накрая започнах да медитирам върху (и заедно с) Бог.

51.

Ричард от Тексас има някои приятни навици. Щом мине покрай мен в ашрама и види по разсеяното ми изражение, че в мислите си съм на хиляди мили оттук, казва:

— Как я кара Дейвид?

— Гледай си работата — отвърщам му всеки път. — Не знаеш за какво си мисля, господинчо.

Разбира се, той винаги е прав.

Другият му навик е да ме изчаква, когато излизам от залата за медитация, защото му харесва колко побъркана и схваната изглеждам, когато изпълзявам оттат. Сякаш съм се била с алигатори и таласъми. Казва, че никога не е виждал жена да се бори толкова жестоко със себе си. Не знам дали е *така*, но е истина, че случващото се в тъмната стая за медитация при мен може да стигне до крайност. Най-ожесточените преживявания идват, когато оставям последните бариери на страха да паднат и позволявам нагоре по гръбнака ми да се отприщи същинска турбина от енергия. Сега ми е смешно, че винаги съм отхвърляла идеята за *кундалини шакти* като чист мит. Когато тази енергия минава през мен, боботи като дизелов двигател на ниски обороти и иска от мен само едно просто нещо: *Ще бъдеш ли така добра да се обърнеш наопаки, така че дробовете, сърцето и карантиите ти да са от външната страна, а цялата вселена да е отвътре? А ще направиш ли същото и емоционално?* В това унищожително пространство времето се изкривява и се озовавам — вцепенена, онемяла и слисана — във всякакви светове, а сетивата ми усещат какво ли не: огън, студ, омраза, похот, страх... Когато всичко свърши, разтреперана стъпвам на крака и, олюлявайки се, излизам на дневната светлина в следното състояние — гладна като вълк, отчайващо жадна, по-похотлива от моряк, прекарал три дни в открито море. Ричард обикновено ме чака, готов да се разсмее. Щом види смутеното ми и изтощено лице, винаги ме дразни с една и съща реплика: „Мислиш ли, че някога ще значиш нещо, Бакалничке?“

Но тази сутрин на медитация, след като чух лъва да рече: ПРЕДСТАВА СИ НЯМАШ КОЛКО СИЛНА Е ЛЮБОВТА МИ, излязох от пещерата като кралица воин. Ричард дори не успя да попита дали мисля, че някога ще знача нещо в този живот, защото го погледнах право в очите и казах:

— Вече знача, господинчо.

— Отмятаме *те* — отвърна Ричард. — Това е повод да празнуваме. Ела, детко, ще те заведа в града и ще ти купя „Тъмбс-ап“^[1].

„Тъмбс-ап“ е индийска газирана напитка, нещо като кока-кола, но с около девет пъти повече царевичен сироп и три пъти повече кофеин. Мисля, че може да има и метамфетамини. От нея виждам двойно. Няколко пъти седмично двамата с Ричард скитаме из града и си поделяме една малка бутилка „Тъмбс-ап“ — крайно преживяване след чистотата на вегетарианската храна в ашрама, — като винаги внимаваме да не докосваме бутилката с устни. Правилото на Ричард как се пътува из Индия си го бива: „Не докосвай нищо, освен себе си.“ (И да, това също беше евентуално заглавие на тази книга.)

В града имаме любими места за посещение, като винаги спираме да се поклоним в храма и се отбиваме да поздравим господин Паникар, шивача, който се ръкува с нас и всеки път казва: „Честито, че се срещаме!“ Гледаме кравите, които се въртят наоколо и се радват на сакралния си статут (мисля, че всъщност злоупотребяват с привилегиите си, като лягат точно по средата на пътя само за да вътълпят факта, че са свещени). Гледаме и как се чешат кучетата, сякаш се чудят как, по дяволите, са попаднали в тоя затънтен край. Гледаме как жените строят път — разбиват скали под знойните лъчи, размахват тежки ковашки чукове, боси, така странно красиви в своите пъстри, обсипани с украшения сарита, с гердани и гривни на ръцете. Удостояват ни с бляскави усмивки и това не мога да си го обясня — как може да са щастливи, след като вършат толкова тежка работа при такива ужасни условия. Защо всички не припадат и не умират след петнайсет минути на палещата жега с тези тежки чукове в ръце? Питам шивача господин Паникар и той обяснява, че така е със селяните, че на хората в тази част на света подобен тежък труд се пада по рождение, че са свикнали само да работят.

— Освен това — добавя небрежно той — по тези места не живеем много дълго.

Селото, разбира се, е бедно, но не безнадеждно бедно за индийско село. Присъствието (и милосърдието) на ашрама и движението на малко западна валута наоколо значително променят нещата. Не че има кой знае какво да се купува тук, макар че ние с Ричард обичаме да оглеждаме всички магазини, където се продават мъниста и малки статуи. Има и няколко кашмирци — много хитри търговци наистина, които винаги се опитват да ни пробутат стоката си. И днес един от тях тръгна след мен и ме попита дали мадам не иска да си купи хубав кашмирски килим за вкъщи?

Това разсмя Ричард. Наред с другите развлечения, на него му е забавно да ми се подиграва, че съм бездомна.

— Не се хаби, братко — казва той на продавача на килими. — Това старо момиче няма подове, на които да сложи килим.

Непоколебим, кашмирският търговец предложи:

— Тогава мадам може би ще иска да закачи килима на стената си?

— Виж сега — отвърна Ричард. — На нея напоследък и стените малко ѝ се губят.

— Но пък имам смело сърце! — изчуруликах в своя защита.

— И други безценни качества — добави Ричард и веднъж в живота си ми подхвърли кокал.

[1] Буквално (англ.) „палците нагоре“. — Б.пр. ↑

52.

Всъщност медитацията не е най-голямото препятствие през престоя ми в ашрама. Тя е трудна, разбира се, но не е убийствена. За мен тук има още по-трудно нещо. Най-непоносимо е онова, което правим всяка сутрин след медитация преди закуска (Боже мой, толкова са дълги тези сутрини) — пеене, наречено Гуругита^[1]. Ричард я нарича „Гитата“. Имам толкова неприятности с Гитата. Изобщо не я харесвам, никога не съм я харесвала, още от първия път, в който чух да я пеят в северната част на щата Ню Йорк. Обичам всички останали песни и химни на йога, но Гуругита ми се струва дълга, еднообразна, високопарна и непоносима. Това е лично мое мнение, разбира се. Други хора твърдят, че я обичат, макар да не проумявам защо.

Гуругита има 182 стиха — направо да си изплачеш очите (и понякога го правя), и всеки стих е на неразбираемия санскрит. Заедно с встъпителната част и заключителния хор изпълнението на целия ритуал отнема около час и половина. Напомням ви, че това е преди закуска и след един час медитация и двацетминутно пеене на утринния химн. Гуругита е основната причина тук да ставаме в три часа сутринта.

Не ми харесва мелодията, не харесвам и текста. Щом кажа на някой в ашрама за това, той отвръща: „О, но тя е свещена!“ Да, и Книга на Йов е такава, но не я пея на глас всяка сутрин преди закуска.

Гуругита наистина има впечатляващ религиозен произход. Тя е откъс от свещен древен йогистки текст, наречен Сканда Пурана, по-голямата част от който е изгубен и много малко от него е преведен от санскрит. Като повечето свещени текстове на йога той е написан под формата на разговор, почти като Сократов диалог. Разговорът е между богинята Парвати и всемогъщия, всеобхватен бог Шива. Парвати и Шива са небесното олицетворение на творческите способности (женското начало) и съзнанието (мъжкото начало). Тя е размножителната енергия на вселената; той е безформената мъдрост. Каквото си представи Шива, Парвати му вдъхва живот. Той го

пожелава, тя го материализира. Техният танц, единството им (тяхната *йога*) е едновременно причината за вселената и нейното проявление.

В Гуругита богинята пита бога за тайните на земната удовлетвореност и той ѝ ги разкрива. Досаден ми е този химн. Надявах се с времето, прекарано в ашрама, чувствата ми към Гуругита да се променят. Смятах, че животът в индийска среда ще ме накара да я заобичам. Но стана точно обратното. През няколкото седмици, в които съм тук, чувствата ми към Гуругита прераснаха от обикновена неприязън в пълен ужас. Започнах да я пропускам и сутрин да правя други неща, които според мен са много по-подходящи за духовното ми израстване — например пиша в дневника си, взимам си душ или се обаждам на сестра си в Пенсилвания да питам как са децата ѝ.

Ричард от Тексас винаги ме хваща, когато бягам.

— Забелязах, че те нямаше на Гитата тази сутрин — казва той.

А аз отвърщам:

— Общувам с Бог по други начини.

И той пита:

— Като се успиваш?

Но когато отида на пеенето, то само ме възбужда. Искам да кажа, психически. Все едно не пея, а ме влачат след песента. Потя се. Много е странно, защото аз по-скоро спадам към хронично студените хора, а в тази част на Индия е хладно през януари преди изгрев. Всички останали пеят, увити във вълнени одеяла и с шапки, за да им е топло, а аз свалям катове дрехи от себе си, докато се влачи химнът и се пеня като отруден селски кон. Излизам от храма след края на Гуругита, а потта се издига от кожата ми на студения утринен въздух като мъгла — като ужасна, зелена, воняща мъгла. Физическата реакция е умерена в сравнение с горещите емоционални вълни, които ме връхлитат, докато се опитвам да пея това нещо. И даже не мога да го пея. Само грача. Сърдито.

Споменах ли, че има 182 стиха?

Затова след няколко дни особено противно монотонно пеене реших да потърся съвет от любимия си учител тук — монах с невероятно дълго санскритско име, означаващо „Онзи, който живее в сърцето на Господ, който живее вътре в собственото му сърце“. Този монах е американец, около шейсетгодишен, умен и образован. Преди е бил преподавател по антична драма в Нюйоркския университет и все

още се държи с внушаващо респект достойнство. Дал е монашески обет преди почти трийсет години. Харесвам го, защото не е абсурден и смешен. Веднъж, в един мрачен момент на объркване относно Дейвид, доверих болката си на този монах. Той ме изслуша почитателно, даде ми най-състрадателния съвет, за който можа да се сети, а после каза: „А сега целувам полите си.“ Повдигна края на шафранената си роба и шумно я млясна. Помислих, че това вероятно е някакъв супертайнствен религиозен обичай и го попитах какво прави. Той отвърна: „Същото, каквото правя винаги, щом някой дойде при мен за съвет в любовните отношения. Просто благодаря на Бог, че съм монах и вече не ми се налага да се разправям с това.“

Затова му имах доверие, че ще ме остави да говоря откровено за проблемите си с Гуругита. Веднъж след вечеря отидохме заедно на разходка из градините, аз му казах колко неприятен ми е ритуалът и го помолих да ме извини, че повече няма да пея на него. Той веднага се разсмя.

— Не трябва да пееш, ако не искаш — каза. — Никой тук няма да те накара да правиш нещо, което не искаш.

— Но хората казват, че е жизненоважна духовна практика.

— Така е. Но няма да ти кажа, че ще идеш в ада, ако не я изпълняваш. Ще ти кажа само, че твоята гуру много ясно се изрази по въпроса — Гуругита е крайно необходим текст за тази йога и може би най-важното упражнение след медитацията. Ако дойдеш в ашрама, тя очаква да ставаш за пеенето всяка сутрин.

— Проблемът не е, че не искам да ставам рано...

— Какъв е тогава?

Обясних на монаха защо съм ужасена от Гуругита и колко мъчителна ми се струва.

— О, виж ти! — възкликна той. — Измъчваш се дори само като говориш за нея.

Така беше. Усещах как под мишниците ми се събира студена, лепкава пот. Попитах го:

— Не мога ли да използвам това време за други упражнения? Понякога мисля, че ако ходя в пещерата за медитация, докато трае Гуругита, ще получа добри вибрации за медитиране.

— Ах, Сваמידжи щеше да ти се разкрещи за това. Щеше да те нарече крадец на песни, защото извличаш енергия от тежкия труд на

всички останали. Виж, Гуругита не е песен за забавление. Има друга функция. Това е текст с невъобразима сила. Тя е мощна пречистваща практика. Изгаря всичките ти отпадъци, всичките ти отрицателни емоции. И мисля, че вероятно има положителен ефект върху теб, щом изпитваш толкова силни емоции и физически реакции, докато я пееш. Може и да е болезнено, но е ужасно благотворно.

— Как запазваш мотивацията си да издържиш?

— Каква е алтернативата? Да спреш, още щом нещо те затрудни? Да се влачиш цял живот нещастна и недоволна?

— Наистина ли каза „да се влача“?

— Да, да, казах.

— А какво да правя?

— Трябва да решиш за себе си. Но моят съвет е — понеже попита — да се хванеш здраво за Гуругита, докато си тук, *особено* щом имаш такава крайна реакция към нея. Ако нещо те дразни толкова силно, бъди сигурна, че ти действа. Ето това прави Гуругита. Изгаря егото, превръща те в чиста пепел. Би трябвало да е мъчителна, Лиз. Тя има сила отвъд рационално разбираемото. Остава ти още една седмица в ашрама, нали? После си свободна да продължиш пътуването си и да се забавляваш. Затова просто изпей песента още седем пъти, а после никога няма да си длъжна да го правиш. Помни какво казва нашата гуру — бъди изследовател на собствения си духовен опит. Не си тук като турист или журналист, тук си като последовател. Затова го изследвай.

— Нали не искаш просто да лапна въдицата?

— Можеш сама да се откачиш от въдицата, когато поискаш, Лиз. Това е божественият договор с едно малко нещо, което наричаме *свободна воля*.

[1] Буквално „Песен за гуру“. — Б.пр. ↑

53.

И така, следващата сутрин отидох на пеенето, изпълнена с решителност, и Гуругита ме ритна надолу по седемметрова циментова стълба — или поне така се чувствах. На следващия ден беше дори още по-лошо. Събудих се побесняла и още преди да стигна до храма, вече се потях, врях и кипях. Все си повтарях: „Това е само час и половина — за час и половина можеш да направиш всичко. За Бога, имаш приятелки, които са изтърпели *родилни болки* по четиринайсет часа...“ Все пак нямаше да се чувствам толкова неудобно, дори да бях прикована на стола. Постоянно усещах да ме обливат горещи вълни като в критическа възраст и помислих, че ще припадна или ще ухапя някого от ярост.

Гневът ми беше огромен. Беше насочен към всички на този свят, но особено силно към Свамиджи — учителя на моята гуру, който лично беше поставил началото на ритуалното пеене на Гуругита. Това не беше първият ми труден сблъсък с великия и вече покоен йога. Беше се появил в съня ми с въпроса как смятам да спра прилива и винаги имах чувството, че ме тормози.

Свамиджи през целия си живот е бил непреклонен духовен наставник. Също както свети Франциск Асизки и Свамиджи се родил в богато семейство и от него очаквали да поеме семейния занаят. Но като момче срещнал един свят човек в селце наблизо и дълбоко се развълнувал от преживяното. Още юноша, Свамиджи напуснал дома си само с една набедрена препаска и прекарал години в поклонение по всички свети места в Индия, търсейки истински духовен учител. Казват, че срещнал над шейсет светци и гуру, без да намери учителя, когото търсел. Гладувал, скитал се бос, спял на открито в хималайските снежни бури, боледувал от малария, от дизентерия — и наричал това най-щастливите години от живота си, през които просто търсел някой да му покаже Бог. През тези години Свамиджи станал хатха йоги и познавач на аюрведическата^[1] медицина и готвене, архитект, градинар, музикант и фехтовач (това ми харесва). На средна възраст още не бил намерил гуру, докато един ден не срещнал гол

обезумял мъдрец и той му казал да се върне обратно у дома, в селото, в което като дете бил срещнал светия човек, и да учи при този велик светец.

Свамиджи се подчинил, върнал се у дома и станал най-предания ученик на светеца, като най-после получил просветление под ръководството на учителя си. Накрая и Свамиджи станал гуру. С течение на времето неговият ашрам в Индия се разраснал от три стаи в запустяло стопанство до тучната градина, която е днес. После получил просветление да тръгне да пътува и да пробуди световна революция в медитацията. Отишъл в Америка през 1970 г. и взривил умовете на хората. На ден давал божествена инициация — *шактипат* — на хиляди. Имал енергия, която била непосредствена и преобразяваща. Преподобният Юджийн Календър (уважаван борец за граждански права, съратник на Мартин Лутър Кинг и пастор в баптистка църква в Харлем) си спомня, че при срещата си със Свамиджи през 70-те паднал изумен на колене пред индиеца и си помислил: „Вече няма време за глупости и баламосване, това е *то*... Този човек знае всичко, което има да се знае за теб.“

Свамиджи изисквал ентузиазъм, отговорност, самоконтрол. Винаги хокал хората, че са *джад* — думата на хинди за „инертен“. Въвел древните представи за дисциплина в живота на своите често непокорни западни последователи, като им заповядвал да спрат да губят своето (и на всички други) време и енергия с безгрижните си хипарски глупости. В един миг хвърлял тоягата си по теб, а в следващия те прегръщал. Бил сложна личност, често противоречива, но истински променял света. Причината сега на Запад да имаме достъп до множество древни йогистки ръкописи е, че Свамиджи ръководел превода и съживяването на философски текстове, които отдавна били забравени дори на много места в Индия.

Моята гуру е била най-преданият ученик на Свамиджи. Тя буквално била родена да е негов последовател; родителите ѝ — индийци — били сред първите му привърженици. Като дете често пеела по осемнайсет часа на ден, неуморна в своята отдаденост. Свамиджи доловил скритите ѝ способности и я взимал със себе си още като девойка за свой преводач. Пропътувала с него целия свят и до такава степен била насочила вниманието си към своя гуру, казваше тя по-късно, че дори можела да усети как ѝ говори с коленете си. Станала

приемник на делото му през 1982 година, още преди да навърши трийсет години.

Всички истински гуру си приличат по това, че съществуват в непроменливо състояние на самоосъществяване, но външните им особености се различават. Видимите разлики между моята гуру и учителя ѝ са огромни — тя е жена, полиглот, с университетско образование, опитна професионалистка; той е бил понякога своенравен, друг път царствен южноиндийски стар лъв. Като послушно момиче от Нова Англия на мен ми е лесно да следвам живота си учителка, защото тя вдъхва спокойствие със своето благоприличие — точно такъв гуру можете да заведете вкъщи да се запознае с родителите ви. Но Свамиджи... е бил толкова непредсказуем. От първия момент, в който тръгнах по пътя на йога, видях негови снимки и чух да се разказва за него, си помислих: „Просто ще стоя настрана от този човек. Твърде голяма клечка е. Напряга ме.“

Но сега, в Индия, в ашрама, който е бил негов дом, разбирам, че искам само Свамиджи. Усещам само Свамиджи. Единственият човек, с който разговарям в молитвите си и по време на медитация, е Свамиджи. Денонощно съм на вълна Свамиджи. Тук съм в пещта на Свамиджи и усещам как ми въздейства. Дори и покойник, у него има нещо много земно и сегашно. Той е учителят, от когото имам нужда, когато наистина се боря, защото мога да го ругая, да му показвам всичките си провали и пропуски, а той само се смее. Смее се и ме обича. Смехът му ме ядосва още повече, а ядът ме подтиква да действам. А най-близо до себе си го усещам по време на борбата с Гуругита, с нейните непроницаеми санскритски стихове. Споря със Свамиджи наум през цялото време и правя всякакви самонадеяни изявления като: „Постарай се да направиш нещо за мен, защото аз правя това за теб! Дано да видя някакви *резултати*! Дано да е пречистващо!“ Вчера толкова се ядосах, като погледнах към книгата с песни и осъзнах, че сме стигнали само до стих 25, а вече горях от неудобство, вече се потях (не просто както се поти човек, а както ферментира сиренето), че извиках силно: „Ти сигурно ме *будалкаш!*“, а няколко жени се обърнаха да ме погледнат разтревожени, несъмнено с очакването главата ми да почне да се върти демонично на шията.

От време на време си спомням, че неотдавна живеех в Рим и прекарвах мързеливи сутрини, като ядях пасти, пиех капучино и четях вестника.

Това определено беше хубаво.

Макар че сега изглежда много далеч.

[1] *Аюрведа* е науката за здравето и лечението, смята се за допълнение към *Атхарваеда* и е част от ведическата култура. — Б.пр.

↑

54.

Тази сутрин се успах. Тоест, каквато съм мързелива, спах до безбожния час 4,15. Събудих се само минути преди началото на Гуругита, неохотно се насилих да стана от леглото, плиснах малко вода на лицето си, облякох се и — много сприхава, раздразнителна и сърдита — тръгнах да излизам от стаята в предутринния мрак... И изведнъж разбрах, че съквартирантката ми е излязла преди мен и ме е заключила.

Доста ѝ е било трудно да го направи. Стаята не е чак толкова голяма и едва ли не е забелязала, че съквартирантката ѝ още спи на съседното легло. А тя е наистина отговорна, прагматична жена — майка на пет деца, австралийка. Това не е в неин стил. Но го направи. Буквално ме залости в стаята.

Първата ми мисъл беше: „Ако изобщо има някакво основателно извинение да не отида на Гуругита, това ще е.“ Обаче втората ми мисъл? Ами дори не беше мисъл. А действие.

Скочих през прозореца.

По-точно изпълзях навън, сграбчих парапета с потните си ръце и за момент увиснах от него в тъмното от втория етаж. Чак тогава си зададох основателния въпрос: „Защо скачаш от тази сграда?“ Отговорът ми дойде със свирепа, безпристрастна присъда: *Трябва да отида на Гуругита*. После се пуснах в мрака и паднах по гръб може би от четири-пет метра върху бетонния тротоар долу, като по пътя се ударих в нещо и то обели дълга ивица кожа от десния ми крак, но на мен не ми пукаше. Изправих се и бягах боса — а пулсът ми биеше в ушите — по целия път до храма, намерих къде да седна, отворих молитвеника си точно когато песента започваше и с неспирно кървящ крак започнах да пея Гуругита.

Само след няколко стиха дъхът ми секна и бях в състояние да произведа своята нормална, инстинктивна сутрешна мисъл: *Не искам да съм тук*. След което чух как Сваמידжи избухва в смях в главата ми и казва: *Това е смешно — ти определено се държиш като човек, който иска да бъде тук*.

И аз му отвърнах: *Добре тогава. Ти печелиш.*

Седях там, пеех, кървах и си мислех, че може би е време да променя отношението си точно към това духовно упражнение. Гуругита се смята за химн на чистата любов, но нещо ме възпираше да давам тази любов искрено. И докато изпявах всеки стих, осъзнах, че трябва да намеря нещо или някого, на когото да посветя този химн, за да намери чистата любов вътре в мен. На стих 20 го намерих: *Ник.*

Ник, моят племенник, е осемгодишно момче, слабичък за възрастта си, плашещо умен, стряскащо проникателен, чувствителен и сложен. Дори в първите минути след раждането си, сред всички ревящи новородени в отделението, той единствен не плачеше, а гледаше наоколо с тревожните очи на възрастен и опитен човек. Гледаше така, сякаш е правил това толкова много пъти, че не е сигурен вълнуващо ли е да го направи пак. За това дете животът никога не е прост; то чува, вижда и усеща всичко дълбоко и понякога толкова бързо го завладяват емоциите, че всички ни разстройва. Обичам това момче силно и покровителствено. Изчислявайки разликата във времето между Индия и Пенсилвания, осъзнах, че скоро трябва да си ляга. Затова пях Гуругита на моя племенник, за да му помогна да заспи. Понякога има проблеми със съня, защото не може да усмири ума си. Затова посветих на Ник всяка блага дума от този химн. Изпълних песента с всичко, на което ми се искаше да го науча за живота. Опитах с всеки стих да го успокоя, че положението понякога може да е безмилостно и несправедливо, но всичко е наред, защото го обичаме. Той е заобиколен от души, които биха направили и невъзможното, за да му помогнат. И не само това — той има собствена мъдрост и търпение, заровени дълбоко в неговото същество, които ще се разкриват постепенно с времето и винаги ще го пренасят през всякакви изпитания. Той е Божи дар за всички нас. Съобщих му този факт чрез древния санскритски ръкопис и скоро забелязах, че плача с хладни сълзи. Но преди да успея да избърша сълзите, Гуругита свърши. Този час и половина беше приключил. Сякаш бяха изминали само десет минути. Разбрах какво се е случило — Ники *ме* беше превел през изпитанието. Мъничката душа, на която исках да помогна, всъщност помагаше на мен.

Отидох до предната част на храма и се поклоних ниско до земята в признателност към своя Бог, към революционната сила на любовта,

към себе си, към своята гуру и към племенника си — накратко разбрах на молекулярно ниво (не на интелектуално), че няма никаква разлика между тези думи, тези понятия или хора. После се шмугнах в пещерата за медитация, пропуснах закуската и седях там почти два часа, като жужах от спокойствие.

Няма смисъл да казвам, че повече не пропуснах Гуругита и тя се превърна в най-святото от всичките ми упражнения в ашрама. Разбира се, нищо не можеше да спре Ричард от Тексас да ме подкача, че съм скочила от общата спалня, и всеки път след вечеря ми казваше: „Ще се видим на Гитата утре сутринта, Бакалничке. И гледай този път да слезеш по стълбите, става ли?“ И, разбира се, на следващия ден звъннах на сестра си, а тя ми каза, че по някаква неразбираема за никого причина Ник вече нямал проблеми със заспиването. А аз няколко дни по-късно случайно четях в библиотеката една книга за индийския светец Шри Рамакришна^[1] и попаднах на история за една поклонничка, която веднъж отишла да види великия учител и му признала, че не е съвсем отдадена и се страхува, че не обича Бог достатъчно. А светецът ѝ казал: „Нищо ли не обичаш?“ Жената признала, че обича племенника си повече от всичко на света. Светецът отвърнал: „Ето, видя ли? Той е твоят Кришна, твоят любим. Със своята служба към племенника си служиш на Бог.“

Но всичко това е незначително. Истински удивителното нещо се случи същия ден, в който скочих от прозореца. Същия следобед случайно срещнах Дилия, моята съквартирантка. Казах ѝ, че ме е заключила в стаята ни. Тя остана поразена. Отвърна ми:

— Защо ще правя такова нещо! Особено след като цялата сутрин си ми в главата. Снощи сънувах много ярък сън с теб. Цял ден не ми излиза от ума.

— Разкажи ми го — помолих аз.

— Сънувах, че си се подпалила — отвърна Дилия. — И че леглото ти също се е подпалило. Скочих, за да ти помогна, но докато стигна до леглото ти, от теб беше останала само бяла пепел.

[1] Велик индийски учител и философ, живял през XX век. Той се опитал да сближи хиндуизма с исляма и християнството, като създал пантеистична религиозна система. — Б.пр. ↑

55.

Точно тогава реших, че трябва да остана тук, в ашрама. Първоначалният ми план изобщо не беше такъв. Възнамерявах да остана тук шест седмици, да натрупам малко трансцендентален опит, после да продължа пътуването си из цяла Индия... хм... в търсене на Бог. Имах карти, пътеводители, туристически обувки и всичко! Бях решила да посетя определени храмове, джамии и светци. Все пак това е Индия! Тук има толкова много неща, които човек да види и да преживее. Много километри трябва да измина, да разглеждам храмове, да яздя слонове и камили. Ще е ужасно, ако не видя Ганга, великата пустиня на Раджастан, шантавите мумбайски кина, Хималаите, старите чаени плантации, рикшите в Калкута, които се състезават една с друга като сцената с колесниците в „Бен Хур“^[1]. Дори смятах през март да се срещна с Далай Лама на север в Дхармшала. Надявах се *той* да ме научи за Бог.

Но да остана на едно място, да се обездвижи в малък ашрам край селце насред пустошта — не, това не влизаше в моя план.

От друга страна, дзен-учителите винаги казват, че не можеш да видиш отражението си в течаща вода, само в спокойна. Нещо ми подсказваше, че ще проявя духовна небрежност, ако избягам сега от това малко, уединено място, където се случват толкова много неща и всяка минута от деня е организирана да улеснява самоопознаването и религиозните упражнения. Наистина ли имам нужда точно сега да сменям куп влакове, да хвана чревни паразити и да се навъртам около туристи с раници? Не мога ли да го направя по-късно? Не мога ли да се срещна с Далай Лама някой друг път? Той няма ли винаги да е там? (И ако умре, да ме прости Господ, няма ли просто да сложат друг на мястото му?) Паспортът ми не изглежда ли вече като татуирана акробатка от цирка? Дали още пътешествия наистина ще ме приближат до разбулване на божественото?

Не знаех какво да правя. Прекарах цял ден в колебания относно решението си. Както винаги, Ричард от Тексас имаше последната дума.

— Отложи всичко, Бакалничке — каза той. — Забрави за забележителностите — целият живот е пред теб, можеш пак да ги видиш. Сега си на духовно пътуване, мила. Не се отказвай, ще реализираш възможностите си само до средата. Тук имаш лична покана от Бог, наистина ли ще я отхвърлиш?

— Ами всичките красоти на Индия? — попитах аз. — Не е ли жалко да пропътувам половината свят само за да стоя през цялото време в малкия ашрам?

— Бакалничке, скъпа, послушай приятеля си Ричард. Ще си седиш на белоснежното дупе в пещерата за медитация всеки ден през следващите три месеца и аз ти обещавам, че ще почнеш да виждаш разни работи, които са толкова красиви, че ще ти идва да хвърляш камъни по Тадж Махал.

[1] „Бен Хур“ (1959) епичен филм на режисьора Уилям Уайлър по романа „Приказка за Христос“ на Лю Уолъс. Получил единайсет награди „Оскар“. — Б.пр. ↑

56.

Ето за какво се оказа, че мисля по време на медитация тази сутрин.

Чудех се къде ще живея, когато годината на пътешествия свърши. Не искам да се връщам в Ню Йорк просто рефлекторно. Може да ида в нов град. В Остин сигурно е хубаво. И в Чикаго с красивата му архитектура. Макар че зимите са ужасни. Може пък да живея в чужбина. Чувала съм хубави неща за Сидни... Ако живея на по-евтино място от Ню Йорк, може би ще си позволя допълнителна стая и тогава ще мога да я отделя специално за медитация! Хубаво ще е. Мога да я боядисам в златно. Или в наситено синьо. Не, златна. Не, синя...

Най-после забелязах върволицата от мисли и се втрещих. Казах си: *Ти си в Индия, в ашрам на едно от най-свещените поклоннически места на земята. И вместо да общуваш с божественото, кроиш планове къде ще медитираш след една година в дом, който не съществува, и в град, който още не е определен. Какво ще кажеш, смахната глупачке, да медитираш тук, сега, точно където всъщност се намираш?*

Насочих вниманието си отново към безгласното повторение на мантрата.

Няколко секунди по-късно спрях, за да си взема обратно злобната забележка, че се нарекох смахната глупачка. Реших, че това може би не е много любящо.

Все пак, помислих си в следващия момент, златна стая за медитация ще е добре.

Отворих очи и въздъхнах. Наистина ли това е най-доброто, което мога да направя?

Затова онази вечер опитах нещо ново. Наскоро в ашрама се запознах с жена, която изучава медитацията випасана^[1]. Това е ултраортодоксална, опростена и много интензивна будистка техника на медитиране. Основно е просто *седене*. Уводният курс по випасана продължава десет дни, през които седиш по десет часа на ден и мълчиш за периоди от по два-три часа всеки. Това е екстремният спорт

на трансценденталността. Учителят ти по випасана даже мантра няма да ти даде, защото се смята за нещо като измама. Медитацията випасана е практика на чистото наблюдение — ставаш свидетел на разума си и напълно се съобразяваш с мисловните си схеми, но не позволяваш нищо да те помръдне от мястото ти.

Освен това изтощава физически. Седнеш ли веднъж, не помръдваш тялото си, независимо колко ти е неудобно. Само седиш и си казваш: „Няма причина, която да ме накара да помръдна през следващите два часа.“ Ако усещаш дискомфорт, тогава си длъжен да медитираш върху него и да наблюдаваш ефекта, който има върху теб физическата болка. В реалния живот ние постоянно подскачаме насам-натам, за да се наместим и да се чувстваме добре — физически, емоционално и психически, за да избегнем състоянието на тъга и неудобство. Медитацията випасана учи, че тъгата и неудобството са неизбежни в живота, но ако успееш да се задържиш неподвижно достатъчно дълго, с времето ще осъзнаеш истината, че всичко (и неудобно, и чудесно) в крайна сметка отминава.

„Светът е изпълнен със смърт и разруха, затова, като знаят колко е нетраен, мъдрите не го оплакват“, се казва в древно будистко учение. С други думи: свиквай с него.

Не мисля, че випасана непременно е моят път. Той е много по-суров от представите ми за религиозна практика, които като цяло се въртят около състрадание и любов, пеперуди и блаженство, и дружелюбен Бог (което приятелят ми Дарси нарича „Теология на пижаменото парти“). При випасана дори не се говори за „Бог“, тъй като идеята за него според някои будисти е последният обект на зависимост, най-горният пухкав предпазен слой, последното нещо, което захвърляш по пътя си към пълното отделяне. Аз пък си имам проблеми със самата дума *откъсване*, тъй като съм срещала търсачи на духовното, които, изглежда, вече живеят в състояние на пълно емоционално отделяне от другите човешки същества и щом заговорят за свещения стремеж към отделяне, на мен ми се иска да ги разтърся и да изкрещя: „Човече, това е *последното* нещо, което трябва да практикуваш!“

Все пак осъзнавам, че ако научиш да се откъсваш интелигентно и с мярка в живота си, може да придобиеш ценен инструмент за разбирателство. И след като един следобед прочетох за медитацията

випасана в библиотеката, се замислих през каква част от живота си прекарвам да се мятам наоколо като огромна задъхваща се риба, която или се гърчи и бяга от някое нещастие, или жадно пляска с перки към още по-голямо удоволствие. И се зачудих дали ще ми е полезно (на мен и на онези, натоварени със задачата да ме обичат), ако се науча да седя неподвижно и да потърпя малко повече, а не през цялото време да се влача по изровения път на обстоятелствата.

Всички тези въпроси се върнаха при мен вечерта, когато намерих уединена пейка в една от градините на ашрама и реших да седя в медитация един час — ала випасана. Без движение, без вълнение, дори без мантра — само чисто наблюдение. Да видим какво ще излезе. За нещастие бях забравила какво „излиза“ по здрач в Индия: комарите. В момента, в който седнах на пейката в прекрасната привечер, чух как комарите ме приближават, докосват лицето ми и кацат — в масова атака — по главата, глезените и ръцете ми. А после и свирепите им ухапвания. Не ми хареса. Помислих си: „Това време не е подходящо да се практикува випасана.“

От друга страна, кога е подходящото време от деня или в живота, за да седнеш откъснат и неподвижен? Кога *няма* нищо, което да ти бръмчи, да те разсейва и да те предизвиква? Затова взех решение (отново вдъхновена от наставленията на своята гуру, че трябва да станем изследователи на собствения си духовен опит). Подложих се на експеримент — *ами ако издържа да седя поне веднъж в тези условия?* Вместо да се пляскам и да хващам комарите, какво ще стане, ако успея да издържа на мъчението само един час от дългия си живот?

Така и направих. Неподвижна, гледах как ме изяждат комарите. Честно казано, част от мен се чудеше какво цели да докаже този малък мъжествен експеримент, но друга част от мен добре знаеше — това беше опитът на начинаещия в самопознанието. Ако можех да издържа на това несмъртоносно физическо неудобство, на какви ли други мъчения ще мога да устоя някой ден? Какво да кажем за емоционалните смущения, с които се справям още по-трудно? Ами за ревността, гнева, страха, разочарованието, самотата, срама, скуката?

Отначало сърбежът ме подлудяваше, но накрая просто премина в общо изгарящо усещане и аз превърнах тази топлина в лека еуфория. Оставих болката да изгуби конкретните си асоциации и да стане чисто усещане — нито хубаво, нито лошо, просто интензивно, тази

интензивност ме извади извън кожата ми и потънах в медитация. Седях там два часа. Някоя птичка спокойно може да е кацнала на главата ми; не бих забелязала.

Нека се изясним за едно нещо. Приемам, че този експеримент не беше най-стоическият акт на душевна сила в историята на човечеството и не моля за почетен медал от Конгреса. Но у мен предизвикваше леко вълнение фактът, че след трийсет и четири години на земята *изобщо* не плеснах и един комар, който ме ухапа. Бях кукла на конци за този и за още милиони други малки и големи сигнали за болка или удоволствие през живота ми. Когато нещо се случи, винаги реагирам. Сега обаче пренебрегвах рефлекс. Правех нещо, което не бях правила никога преди. Нещо малко, така е, но колко често ми се случва да го кажа? А какво ли ще мога да направя утре от нещата, които не мога да правя днес?

Когато всичко свърши, станах, отидох си в стаята и оцених щетите. Преброих около двайсет ухапвания. След около половин час всички зачервявания избледняха. Всичко отминава. В края на краищата всичко отминава.

[1] Твърди се, че с тази техника Буда е постигнал просветление. Медитацията е в две части — фаза на седене и фаза на бавно ходене. — Б.пр. ↑

Търсенето на Бог е преобръщане на нормалния и обикновен светски порядък. В търсенето на Бог обръщаш гръб на онова, което те привлича, и плуваш към трудностите. Изоставяш своите уютни, обичайни привички с надеждата (с чистата надежда!), че ще ти бъде предложено нещо по-велико в замяна на онова, което си дал. Всяка религия в света експлоатира едни и същи общи разбирания за това какво означава добър последовател — ставай рано и се моли на своя Бог, развивай своите добродетели, бъди добър съсед, уважавай себе си и другите, подчини страстите си. Всички сме съгласни, че ще е по-лесно да се успиваме, и много от нас го правят, но от хилядолетия има други, които предпочитат да станат преди изгрев, измиват очите си и отиват да се молят. А после ожесточено се опитват да се придържат към своите религиозни убеждения в лудостта на поредния ден.

Вярващите на този свят изпълняват своите ритуали без гаранция, че някога от това ще излезе нещо добро. Разбира се, има много свещени текстове и много проповедници, които дават всякакви обещания за резултата от добрите ти дела (или пък заплашват какви наказания те чакат, ако прегрешаеш), но дори да приемаш всичко това, пак е проява на вяра, защото на никой от нас не е показана заключителната игра. Предаността е усърдие без застраховка. Вярата е начин да кажеш: „Да, предварително приемам условията на вселената и се присъединявам към онова, което сега не съм в състояние да разбера.“ Има причина да се позоваваме на „скоковете във вярата“ — защото решението да се съгласим с която и да е представа за божественото е мощен скок от рационалното към непознаваемото, без значение колко усърдно учени от всякакви религии ще ви затрупват с купища книги и ще се опитват да ви накарат да седнете, за да ви доказват чрез текстове, че вярата им наистина е рационална. Не е. Ако вярата беше рационална, по дефиниция нямаше да бъде вяра. Вярата е убеждение в онова, което не можеш да видиш, да докажеш или да докоснеш. Вяра е да вървиш с лице напред и с пълна скорост към тъмнината. Ако наистина знаехме всички отговори предварително —

например за смисъла на живота, за природата на Бог, за съдбата на душите ни, — нашето убеждение нямаше да е скок на вярата и нямаше да е смел човешки акт; щеше да е само... благоразумна застрахователна полица.

Не ме интересува застрахователната промишленост. Уморих се да бъда скептик, дразни ме душевното благоразумие, отегчавам се и прегарям от емпирични спорове. Не искам да ги чувам вече. Пет пари не давам за факти, доказателства и уверения. Искам само Бог. Искам Бог вътре в себе си. Искам Бог да играе в кръвообращението ми, както слънчевата светлина се весели в потока.

58.

Молитвите ми стават по-обмислени и конкретни. Хрумна ми, че няма голяма полза да изпращам към вселената молитви, които са лениви. Всяка сутрин преди медитация коленича в храма и разговарям по няколко минути с Бог. В началото на престоя си в ашрама открих, че често бавно схващам по време на тези небесни разговори. Бях уморена, объркана и отегчена, затова молитвите ми звучаха все по един и същи начин. Помня, че една сутрин коленичих, опрях чело в пода и измърморих на моя създател: „О, не знам от какво имам нужда... но ти сигурно имаш някакви идеи... затова, моля те, просто направи нещо по въпроса.“

Както често съм казвала на фризьорката си.

Съжалявам, но е малко неубедително. Нали си представяте как Бог разглежда тази молба с извити вежди и връща следното съобщение: „Обади ми се пак, когато решиш да погледнеш сериозно на това.“

Разбира се, Бог вече знае какво искам. Въпросът е — аз дали знам.

Да се хвърлиш в краката му в безпомощно отчаяние е нормално и хубаво — Господ ми е свидетел, правила съм го много пъти, но в края на краищата по-вероятно е да извлечеш повече от преживяното, ако предприемеш някакво действие от своя страна. Има чудесен стар италиански виц за един бедняк, който всеки ден ходи на църква, коленичи пред статуята на велик светец и се моли: „Свети отче, моля те, моля те, моля те... благоволи да спечеля от лотарията.“ Беднякът се оплаква месеци наред. Накрая вбесената статуя оживява, поглежда надолу към молящия се човек и проговаря с отегчено възмущение: „Синко мой, моля те, моля те, моля те... купи си билет.“

Молитвата е взаимоотношение, така че половината работа е моя. Ако искам да се преобразя, но не мога да се потрудя дори да формулирам ясно към какво точно се стремя, как изобщо ще се осъществи? Половината полза от молитвата е в самото молене, в изразяването на ясно поставено и добре обмислено намерение. Ако го

нямаш, всичките ти жалби и желания са мекушави, вяли, инертни, носят се в краката ти като студена мъгла, но никога не се издигат. Затова сега всяка сутрин използвам времето да търся точно за какво се моля. Коленича в храма, с чело, опряно в студения мрамор, и стоя така колкото време ми е нужно, за да формулирам неподправена молитва. Ако не се чувствам искрена, тогава оставам на пода, докато се почувствам. Онова, което е свършило работа вчера, не ти върши непременно работа и днес. Молитвите могат да станат банални и скучни, и обикновени, ако престанеш да внимаваш. В усилието да остана бдителна поемам отговорност за грижите за собствената си душа.

Съдбата според мен също е взаимоотношение — игра между божествената милост и личното доброволно усилие. Върху половината нямаш контрол, половината е абсолютно в твои ръце и действията ти ще имат значителни последствия. Човекът нито е изцяло марионетка в ръцете на боговете, нито пък властва изцяло над съдбата си; по малко е и от двете. Галопираме през живота си като циркови артисти, които балансират върху два препускащи един до друг коня — единият крак е върху коня, наречен „съдба“, а другият — върху коня „свободна воля“. Въпросът, който трябва да си задаваш всеки ден, е: различавам ли двата коня? За кой кон трябва да спра да се притеснявам, защото не е под моя контрол, и кой да насочвам с голямо внимание?

В съдбата ми има толкова много неща, които не мога да контролирам, но затова пък други попадат под моята власт. Има определени лотарийни билети, които мога да купя и така да увелича шансовете си да намеря удовлетворение. Мога да реша как да прекарвам времето си, с кого да общувам, с кого да споделям тялото и живота си, парите и енергията. Мога да избирам какво да ям, чета и уча. Мога да избира как да гледам на нещастните събития в живота си — дали да ги смятам за проклетия, или за възможности (и в случаите, когато не мога да се издигна до най-оптимистичната гледна точка, защото прекалено много се самосъжалявам, мога да предпочета опитите да променям външния си вид). Мога да подбирам думите си и тона, с който говоря на другите. И най-вече, мога да избирам мислите си.

Тази концепция е радикално нова идея за мен. Ричард от Тексас наскоро я представи на вниманието ми, когато се оплаквах, че ми е

невъзможно да отпратя тежките мисли. Каза ми: „Бакалничке, трябва да се научиш как да подбираш мислите си точно по начина, по който всеки ден избираш какво да облечеш. Това е способност, която можеш да развиеш. Щом толкова много искаш да контролираш нещата в живота си, работи върху ума си. Той е единственото, което трябва да контролираш. Зарежи всичко друго, освен него. Защото ако не можеш да се научиш да владееш мисленето си, винаги ще загазваш.“

На пръв поглед това изглежда почти невъзможна задача. Да контролираш *мислите* си? Вместо те да контролират теб? Но представете си, че е възможно. Не става дума за потискане и отричане. Потискането и отричането организират сложни игри, за да изглежда, че отрицателните мисли и чувства не се появяват. Ричард има предвид, че вместо само да отчиташ съществуването на отрицателните мисли, трябва да разбереш откъде идват и защо са дошли, и тогава — с голямо снизхождение и душевна сила — да ги отпратиш. Това е практика, която съвсем точно съвпада с всяко психологическо упражнение, което правиш по време на психотерапия. Може да използваш кабинета на психотерапевта, за да разбереш преди всичко защо те спохождат разрушителни мисли; може да правиш духовни упражнения, за да ги преодолееш. Да ги оставиш да си тръгнат, разбира се, е жертва. Изгубваш стари навици, уютната стара злоба и познатите образи. Естествено, ще са нужни практика и усилия. Това не е учение, за което чуваш веднъж и после веднага го овладяваш. Трябва постоянно да бдиш и аз искам да бдя. Трябва да го направя заради силата си. *Devo farmi le ossa*, казват италианците. „Трябва да изградя костите си.“

Затова станах бдителна — следях мислите си по цял ден и ги контролирах. Повтарям този обет по около 700 пъти на ден: „Повече няма да съм пристан на болни мисли.“ Всеки път, щом се появи и най-бледа мисъл, повтарям: *Повече няма да съм пристан на болни мисли*. Първия път, когато ме чу да казвам това, ухото ми настръхна при думата „пристан“. Пристанът, разбира се, е място за спасение, вход, през който влизаш. Представих си пристана — може би малко разнебитен, брулен от вятъра, но с добро разположение и подходяща дълбочина. Пристанът на моя ум е широк залив и само от него е достъпен островът на моята Същност (който наистина е млад вулканичен остров, да, но пък е много плодороден и обещаващ). На този остров е имало няколко войни, вярно е, но сега, с новия си

господар (мен), залага на мира и на новата политика за защита на мястото. И сега — нека се разчуе през седем морета — вече има много, много по-строги закони за това кой може да идва на пристана.

Не може повече да идвате с тежките си и обидни мисли. Нито с корабите си, пълни със заразни мисли, нито с корабите си, пълни с робски мисли, нито с корабите си, пълни с войнствени мисли — всички те ще бъдат връщани. Същото се отнася и за всякакви мисли, натоварени с гневни и гладни изгнаници, с бунтари и памфлетисти, с метежници и наемни убийци, с отчаяни проститутки, със сводници и изменници срещу държавата — вие също не може да идвате повече тук. Канибалските мисли, по очевидни причини, повече няма да бъдат приемани. Дори мисионерите ще бъдат претърсвани внимателно за искреност. Това е мирен пристан, вход към красив и горд остров, който едва започва да изгражда спокойствие. Ако понасяте новите закони, мили мои мисли, тогава заповядайте в ума ми — иначе ще ви върна всички обратно в морето, откъдето сте дошли.

Това е моята мисия и тя никога няма да приключи.

59.

Станах добра приятелка със седемнайсетгодишна индийка на име Тулси. Търкаме подовете заедно всеки ден. Всяка вечер се разхождаме из градините на ашрама и говорим за Бог и хип-хоп музика, две теми, към които Тулси се чувства еднакво привързана. Тулси е най-сладкият книжен плъх, който сте виждали, и стана още по-сладка, когато едното стъкло на „очелките“ ѝ (така нарича очилата си) миналата седмица се напука и заприлича на паяжина в анимационно филмче, но Тулси не престана да ги носи. Забелязвам у Тулси много интересни и чуждоземни неща едновременно — тя е тийнейджърка, мъжкарана, индийка, бунтарка в семейството си и душа, която е толкова побъркана по Бог, сякаш е ученическата ѝ любов. Освен това говори възхитителен, ритмичен английски — такъв може да чуете само в Индия, който включва колониални думи като „splendid!“^[1] и „nonsense!“^[2], а понякога съставя красноречиви изречения като: „Благотворно е да се ходи по тревата сутрин, когато вече има роса, тъй като тя понижава естествено и приятно телесната температура.“ Когато един път ѝ казах, че отивам в Мумбай за един ден, Тулси каза: „Моля те, бъди внимателна, тъй като ще откриеш, че там навсякъде фучат автобуси.“

Тя е точно два пъти по-малка от мен и на практика два пъти по-ниска.

Двете с Тулси напоследък много разговаряме за брака по време на разходките си. Тя скоро ще навърши осемнайсет години и на тази възраст закономерно ще я смятат за законна кандидатка за брак. Ще стане така — след осемнайсетия ѝ рожден ден ще е длъжна да посещава роднински сватби, облечена със сари, като характерен белег за нейната зрялост. Някоя симпатична *amma* (леля) ще се приближи и ще седне до нея, ще почне да ѝ задава въпроси и да я опознава: „На колко си години? Какъв е семейният ти произход? Какво работи баща ти? В кои университети кандидатстваш? Какви са интересите ти? Кога е рожденият ти ден?“ След това бащата на Тулси ще получи по пощата голям плик със снимката на внука на тази жена, който учи компютърни

технологии в Делхи, както и астрологичните карти на момчето и оценките му от университета, заедно с неизбежния въпрос: „Дъщеря ти би ли искала да се омъжи за него?“

Тулси казва: „Гадна работа.“

Но за семейството е много важно да види децата си успешно задомени. Тулси има една леля, която наскоро си е обръснала главата като жест на благодарност към Бог, защото най-голямата ѝ дъщеря — на преклонните двайсет и осем години — най-после се омъжила. А това момиче било трудно да омъжиш; много неща били против нея. Попитал Тулси какво прави едно индийско момиче трудно за омъжване и тя отвърна, че има безброй много причини.

— Ако има лош хороскоп. Ако е прекалено стара. Ако кожата ѝ е много тъмна. Ако е твърде образована и не можеш да намериш по-високопоставен мъж от нея, а това е широко разпространен проблем напоследък, защото жената не може да бъде по-образована от мъжа си. Или пък ако е имала любовна история с някого и цялата общност знае за това, ще е доста трудно да ѝ намериш съпруг...

Набързо прегледах списъка, за да проверя доколко съм подходяща за брак в индийското общество. Не знам дали хороскопът ми е добър или лош, но определено съм много стара и значително по-образована, а и целият свят знае, че честта ми е опетнена... не съм много примамлива кандидатка. Поне кожата ми е светла. Само това е в моя полза.

Миналата седмица Тулси трябваше да ходи на сватбата на друга своя братовчедка и повтаряше (не по индийски маниер) колко много мрази сватбите. С всичките им танци и клюки. Със специалното облекло. Предпочитала да стои в ашрама, да търка подове и да медитира. Никой в семейството ѝ не може да го разбере, нейната отдаденост на Бог е доста по-силна от онова, което считат за нормално.

— В семейството ми вече са ме белязали като прекалено различна — каза ми Тулси. — Изградила съм си репутация на човек, на когото, ако му кажеш да направи нещо, по-скоро ще направи обратното. Освен това съм сприхава. И не съм много прилежна ученичка — но вече ще бъда, защото отивам в колеж и ще мога сама да избирам какво ме интересува. Искам да уча психология, точно като нашата гуру, когато отишла в колеж. Смятат ме за момиче с труден характер. Мислят ме за човек, на когото трябва да изложат основателна

60.

И Ричард от Тексас някога е бил женен. Има двама синове, които вече са големи мъже и са много близки с баща си. Понякога Ричард споменава бившата си жена в някаква шега или по друг повод и винаги говори за нея с обич. Малко му завиждам, когато го чуя, и си казвам какъв късметлия е Ричард, че още е приятел с бившата си съпруга дори след раздялата. Това е особен страничен ефект от ужасния ми развод — щом чуя за двойки, които са се разделили като приятели, почвам да ревнувам. И по-лошо, всъщност вече мисля, че е много романтично бракът да приключи цивилизовано. Нещо като: „Ау... колко приятно... сигурно наистина са се обичали...“

Затова един ден попитах Ричард по този въпрос. Казах му:

— Изглежда, чувстваш привързаност към бившата си жена. Още ли сте близки?

— Нее — отвърна небрежно той. — Тя мисли, че вече се казвам Негодник.

Фактът, че Ричард не му отдаваше значение, ме впечатли. Собственият ми бивш съпруг също мисли, че съм си сменила името, и това ме съсипва. Един от най-тежките удари в този развод беше фактът, че бившият ми мъж така и не ми прости бягството. Нямаше значение колко торби с извинения и обяснения сложих в краката му, колко вина си приписах или колко предмети и жестове на разкаяние понечих да му предложа заради това, че си тръгнах — той със сигурност никога нямаше да ме поздрави и да каже: „Хей, дълбоко ме впечатли твоята щедрост и честност. За мен беше истинско удоволствие да се развеждам с теб.“ Не. Нямаше как да се откупя. И черната дупка на този неизплатим дълг още зееше в мен. Дори в мигове на щастие и вълнение (особено в мигове на щастие и вълнение) не можех да я забравя задълго. *Той все още ме мрази.* И сякаш това никога нямаше да се промени, да ми бъде опростено.

Един ден разговарях за всичко това със своите приятели в ашрама. Най-новият сред тях е водопроводчик от Нова Зеландия — запознах се с него, защото чул, че съм писателка, и дойде да ми каже,

че също пише. Той е поет, наскоро публикувал страхотни мемоари в Нова Зеландия със заглавие „Развитието на един водопроводчик“^[1] за своето собствено духовно търсене. Поетът водопроводчик от Нова Зеландия, Ричард от Тексас, ирландският фермер, Тулси — малката индийска мъжкарана, и Вивиан — по-възрастна жена с ефирна бяла коса и вълшебен шеговит поглед (която преди е била монахиня в Южна Африка) — това беше моят кръг от близки приятели тук. Бликаци от енергия личности, които изобщо не бях очаквала да срещна в индийски ашрам.

По време на един обяд всички разговаряхме за брака и водопроводчикът поет от Нова Зеландия каза:

— Според мен бракът е операция, в която пришиват двама души един към друг, а разводът е нещо като ампутация и може да мине много време, докато мястото заздравее. Колкото по-дълго си бил женен или колкото по-груба е ампутацията, толкова по-трудно се възстановяваш.

Което ще обясни усещането след развода, след ампутацията, което изпитвам вече няколко години — че още размахвам въображаемия липсващ крайник наоколо и постоянно събарям разни неща от рафтовете.

Ричард от Тексас се зачуди дали не смятам да позволя на бившия си съпруг да ми диктува как се чувствам през остатъка от живота си. Отвърнах му, че не съм много сигурна в това. Всъщност засега, изглежда, мъжът ми имаше доста решаващ глас и, честно казано, до известна степен още го чаках да ми прости, да ме освободи и да ме остави да си тръгна спокойно.

Ирландецът с кравефермата отбеляза:

— Не е много рационално да използваш времето в очакване този ден да дойде.

— Какво да ви кажа? Нося много вина. Горедолу както други жени носят много бежово.

Бившата католическа монахиня (която в края на краищата би трябвало много добре да знае какво е вина) не щеше и да чуе:

— Вината е само начинът, по който твоето его те залъгва, че постигаш морален напредък. Не му се връзвай, мила моя.

— Това, което най-много мразя във финала на брака си — казах аз, — е, че остана неразрешен. Той си е отворена рана, която никога не

заздравява.

— Щом настояваш — отвърна Ричард. — Щом така си решила да мислиш за него, няма да ти развалям празника.

— Все някой ден трябва да свърши — рекох аз. — Само да знаех как.

Когато обядът приключи, поетът водопроводчик пъкна в ръката ми бележка. Предлагаше да се срещнем след вечеря. Искаше да ми покаже нещо. И така, след вечеря отидох при него до пещерите за медитация и той ми каза да го последвам, защото имал подарък за мен. Преведе ме през ашрама, после отидохме до сграда, в която никога не бях влизала, отключи една врата и ме поведе по някакви задни стълби. Предположих, че познава мястото, защото се занимава с поддръжката на всички климатици, а някои от тях се намират тук, горе. В горния край на стълбището имаше врата, която се наложи да отключи с комбинация, и го направи набързо, по памет. И ето че се оказахме на великолепен покрив, покрит с керамични парченца, които блещукаха във вечерния здрач като отражения по дъното на басейн. Преведе ме през покрива до малка кула, истинско минаре, и ми показа други тесни стълби, които стигаха до заостреничкия връх на кулата. Посочи към нея и каза:

— Сега ще те оставя. Ще се качиш горе. Остани там, докато свърши.

— Какво докато свърши? — попитах аз.

Водопроводчикът само се усмихна, подаде ми фенер, „за да слеза безопасно долу, когато свърши“, и освен това ми връчи лист хартия. После си тръгна.

Изкатерих се до върха на кулата. Вече стоях на най-високото място в ашрама, а оттам се виждаше цялата речна долина. Докъдето ми стигаше погледът, се простираха планини и обработваема земя. Имах чувството, че на учениците обикновено не се разрешава да се навъртат на това място, но тук, горе, беше прекрасно. Може би отгук моята гуру гледа как залязва слънцето, когато отсяда в ашрама. А слънцето точно сега залязваше. Духаше топъл ветрец. Разгънах листа, който водопроводчикът поет ми беше дал.

Там беше напечатал:

НАСТАВЛЕНИЯ ЗА СВОБОДА

1. Метафорите на живота са Божествените наставления.
2. Току-що се изкачи отгоре на покрива. Няма нищо между теб и Безпределното. Сега се освободи.
3. Денят е към края си. Време е нещо, което е било красиво, да се превърне в друго, което е красиво. Сега се освободи.
4. Желанието ти за разрешение беше молитва. Твоето съществуване тук е отговорът на Бог. Освободи се и гледай как звездите изгряват — отвън и отвътре.
5. С цялото си сърце поискай благодат и се освободи.
6. С цялото си сърце му прости, ПРОСТИ НА СЕБЕ СИ и го освободи.
7. Нека стремежът ти бъде свобода от безполезното страдание. Освободи се.
8. Гледай как топлината на деня се превръща във вечерен хлад. Освободи се.
9. Когато кармата на връзката приключи, остава само любовта. Тя е безопасна. Освободи се.
10. Когато миналото най-последно си е отишло от теб, пусни го. Тогава слез и започни останалата част от живота си. С огромна радост.

В първите няколко минути не можех да спра да се смея. Виждах над цялата долина, над купола от мангови дървета, а вятърът вееше косите ми като знаме. Гледах как слънцето залязва, а после легнах по гръб и гледах как изгряват звездите. Изпях кратка молива на санскрит и я повтарях всеки път, щом видех, че на смрачаващото се небе изплува нова звезда, сякаш аз пусках звездите, но после почнаха да никнат много бързо и не смогвах. Скоро цялото небе се превърна в бляскаво звездно шоу. Единственото нещо между мен и Бог беше... нищото.

После затворих очи и казах:

— Мили Боже, моля те, покажи ми всичко, което трябва да разбера за прошката и за умението да се отказваш.

Толкова отдавна желях действителен разговор с бившия си съпруг, но това явно никога нямаше да стане. Копнеех за разрешение, за мирна конференция, от която щяхме да излезем с единно разбиране какво се е случило в брака ни и с взаимно опрощение за грозния ни развод. Но месеците консултации и посредничество само ни разделиха още повече и затвърдиха позициите ни, като превърнаха и двамата в хора, абсолютно неспособни да дадат свобода един на друг. Макар че и двамата със сигурност имахме нужда от това. И за друго бях сигурна — че правилата на възвишеното повеляват да не напреднеш нито сантиметър по пътя към божественото, докато не пуснеш и последната съблазнителна нишка обвинение. Както пушенето влияе на белите дробове, така обидата влияе на душата. Дори едно дръпване ти вреди. Искам да кажа, що за молитва е това: „Дай ни и днес дозата яд“? Спокойно можеш да я прекъснеш и да кажеш сбогом на Господ, ако наистина ще обвиняваш някой друг за оскъдицата в собствения ти живот. Затова онази вечер на покрива в ашрама попитах Бог — като се има предвид, че вероятно никога няма да мога да говоря пак с бившия си съпруг, има ли някакво ниво, на което *можем* да общуваме. Някакво ниво, на което можехме да си простим?

Лежах там горе, високо над света, и бях съвсем сама. Потънах в медитация и зачаках да ми се каже какво да правя. Не знам колко минути или часове са минали, преди да разбера. Осъзнах, че съм мислила за това прекалено буквално. Искала съм да говоря с бившия си съпруг? Ами, *говори* с него. Говори с него още сега. Искала съм да ми даде прошка? Ами, *поискай* я лично тогава. Още сега. Замислих се колко много хора отиват в гроба неопростени и непростили. Замислих се колко много хора имат сестри, братя или приятели, или деца, или любовници, които изчезват от живота им, без да са разменили с тях скъпоценните думи на снизхождение и оправдание. Как оцелелите след прекратени отношения изобщо понасят болката от недовършената работа? В това състояние на медитация намерих отговора — можеш да довършиш работата сам, вътре в себе си. Не само че е възможно, но е и крайно необходимо.

И после, за моя изненада, все още в медитация, направих нещо странно. Поканих бившия си съпруг да дойде при мен там, на покрива

в Индия. Попитах го дали иска да се срещне с мен за това сбогуване. После зачаках, докато усетя, че пристига. И той наистина дойде. Присъствието му изведнъж стана несъмнено и осезаемо. На практика можех да го помириша.

— Здравей, миличък — казах.

Почти се разплаках, но бързо разбрах, че не е нужно. Сълзите са част от телесния живот, а мястото, на което душите ни се срещнаха онази нощ в Индия, нямаше нищо общо с тялото. Хората, които искаха да разговарят един с друг горе на покрива, дори вече не бяха хора. Даже нямаше нужда да говорят. Дори не бяха бивши съпрузи, нито твърдоглавец от Средния запад и раздражителна янки, нито четиридесетгодишен мъж и трийсетгодишна жена, нито ограничени хора, които с години се бяха карали за секс, пари и мебелировка — нищо от това нямаше значение. За целите на тази среща, на нивото на това събиране, те бяха просто две хладни сини души, които вече разбираха всичко. Освободени от телата си, освободени от заплетената история на миналите отношения, те се обединиха над покрива (дори над мен) в безкрайна мъдрост. Все още в състояние на медитация, гледах как тези две студени сини души обикалят една около друга, сливат се, отново се разделят и зачитат съвършенството и подобие то си. Знаеха всичко. Знаели са всичко много отдавна и винаги ще знаят всичко. Нямаше нужда да си прощават една на друга — те са *родени* с взаимната прошка.

Урокът, на който ме учеха в своя красив танц, беше: „Стой настрана от това, Лиз. Твоята роля в тези отношения приключи. Остави на *нас* да оправяме нещата оттук нататък. Ти продължи живота си.“

Много по-късно отворих очи и осъзнах, че е *свършило*. Не само бракът и разводът ми, а заедно с това и цялата грозна, отблъскваща, безсмислена печал... всичко беше свършило. Усещах, че съм свободна. Нека се изразя ясно — не че никога вече нямаше да помисля за бившия си съпруг или никога нямаше да изпитам чувства, свързани със спомена за него. Просто този ритуал на покрива най-после ми даде място, на което да подслонявам тези мисли и чувства, ако се надигнат в бъдеще — а те ще се надигнат. Но когато наистина се появят, мога просто да ги върна *тук*, върху този покрив на спомена и да ги оставя

на грижите на тези две хладни сини души, които вече и винаги разбират всичко.

Ето затова са ритуалите. Като човешки същества изпълняваме духовни практики, за да създадем безопасно място за отдих от най-обърканите си чувства на радост и мъка, за да не се налага да влачим тези чувства със себе си през цялото време и те да ни дотягат. Всички имаме нужда от подобни места за ритуално съхранение. И наистина вярвам, че ако в своята култура или традиция нямаш конкретния ритуал, за който копнееш, имаш пълното разрешение сам да измислиш своя церемония, да поправиш своите разбити емоционални системи с цялата „направи си сам“ находчивост на щедър водопроводчик поет. Ако подходиш с нужната добросъвестност към своя домашен ритуал, Бог ще ти даде милост. И затова се нуждаем от Бог.

Затова станах и направих стойка на ръце върху покрива на моята гуру, за да отпразнувам идеята за освобождаване. Отдолу усетих прашните плочки. Усетих собствената си сила и равновесие. Усетих лекия нощен бриз върху стъпалата на босите си крака. Да застанеш спонтанно на ръце не е нещо, което излязлата от тялото хладна синя душа може да направи, но човешкото същество може. Имаме ръце — можем да стоим на тях, ако искаме. Това е наша привилегия. Това е радостта от тленното тяло. И затова Бог има нужда от нас. Защото обича да усеща нещата чрез ръцете ни.

[1] Става дума за книгата „A Plumber’s Progress: Pilgrimage to the Heart of Tibet“ на Д. У. О’Конъл. — Б.пр. ↑

61.

Днес Ричард от Тексас си тръгна. Отлетя обратно за Остин. Качих се с него в таксито за летището, и двамата бяхме тъжни. Дълго стояхме на тротоара, преди да влезем вътре.

— Какво ще правя, без Лиз Гилбърт да се навърта наоколо? — въздъхна той. После каза: — Натрупа добър опит в ашрама, нали? Изглеждаш съвсем различна от преди няколко месеца — може би си пропъдила част от тъгата, която влачеше със себе си.

— Напоследък се чувствам истински щастлива, Ричард.

— Е, само помни — цялата ти мъка ще те чака отвън пред вратата, в случай че решиш да си я вземеш, когато си тръгваш.

— Няма да си я взема.

— Добро момиче.

— Ти много ми помогна — казах му. — За мен ти си ангел с космати ръце и гадни нокти на краката.

— Даа, ноктите на краката ми така и не оздравяха след Виетнам, горкичките.

— Можеше да е и по-лошо.

— Наистина беше по-лошо за много момчета. Поне успях да запазя краката си. Не, всъщност сегашното ми прераждане е доста приятно, детко. Твоето също, никога не го забравяй. В следващия живот може да се върнеш като някоя от онези бедни индийки, които разбиват скали край пътя, и да разбереш, че животът не е толкова забавен. Така че радвай се на това, което имаш сега. Продължавай да трупаш благодарност. Ще живееш по-дълго. Бакалничке, ще ми направиш ли една услуга? Продължи да живееш, става ли?

— Вече *продължавам*.

— Искам да кажа — намери някой нов човек, когото да обичаш. За да се излекуваш, трябва да мине време, но не забравяй накрая да споделиш сърцето си с някой. Не прави от живота си паметник на Дейвид или на бившия си мъж.

— Няма — отвърнах аз. И изведнъж разбрах, че казвам истината — *нямаше* да го направя. Усещах как старата болка от изгубената

любов и миналите грешки се размива пред очите ми и най-последно угасва под славните оздравителни сили на времето, търпението и Божията милост.

Тогава Ричард отново заговори и бързо запрати мислите ми обратно към по-грубата реалност в света:

— В края на краищата, скъпа, помни какво казват хората — понякога най-добрият начин да се качиш на главата на някого е да се пъкнеш под някой друг.

Засмях се.

— Добре, Ричард, това ще свърши работа. Сега можеш да се връщаш в Тексас.

— Ти също върви — каза той и хвърли поглед към безлюдния паркинг на летището. — Щото няма да стана по-хубав, ако продължавам да вися тука.

62.

На връщане към ашрама, след като изпратих Ричард на летището, решавам, че съм говорила твърде много. Честно казано, говоря много през целия си живот, но откакто съм в ашрама, прекалих. Остават ми още два месеца тук и не искам да пропиляя най-голямата възможност за духовно израстване в живота си в бърбрене и социални контакти през цялото време. Беше поразително, че дори тук, дори в свещената среда на духовно уединение в другия край на света, успях да създам около себе си жужене като на светско парти. Разговарях постоянно не само с Ричард — макар че с него най-много бърборехме, винаги се закачах с някой. Дори се оказа — в *ашрам*, имайте предвид!, — че си уговарям срещи с познати и трябва да кажа: „Съжалявам, днес не мога да дойда на обяд при теб, защото обещах на Сакши да се храня с нея... Искаш ли да се уговорим за другия вторник?“

Това е историята на живота ми. Такава съм аз.

Но напоследък мисля, че това може би е пречка за духовното. Мълчанието и усамотението са универсално признати духовни практики и за това си има основателни причини. Да научиш на дисциплина речта си е начин да предпазиш енергиите си от разпиляване през пробива на устата. Така те няма да те изтощят и да напълнят света с думи, думи, думи вместо със спокойствие, мир и блаженство. Свамиджи, учителят на моята гуру, педантично е проповядвал мълчание в ашрама и строго е налагал спазването му като религиозна практика. Наричал тишината единствената истинска религия. Нелепо е колко много говорих в ашрама — единственото място в света, на което мълчанието трябва и може да царува.

Затова вече няма да бъда светското момиче на ашрама, така реших. Без повече суетене, сладки приказки и шеги. Без насочени прожектори и доминиране в разговорите. Без словесни еквилибристики на дребно, за да ме харесат. Време е за промяна. След като Ричард си тръгна, ще превърна остатъка от престоя си в напълно мълчаливо преживяване. Това ще е трудно, но не невъзможно, защото мълчанието е уважавано от всички в ашрама. Цялата общност ще го

подкрепи, защото ще признае решението ми за възпитателен акт на отдаване. В книжарницата дори продават малки значки с надпис: „Пазя мълчание.“

Ще си купя четири такива.

На път обратно към ашрама наистина започнах да си фантазирам колко мълчалива ще стана вече. Ще бъде толкова тиха, че да се прочуя с това. Представям си как ще ме знаят като Мълчаливото момиче. Просто ще се придържам към разписанието в ашрама, ще се храня усамотено, ще медитирам безкрайно дълго всеки ден и ще търкам подовете, без да кажа и гък. Единственото ми общуване с другите ще е да им се усмихвам блажено от самостойния си свят на спокойствие и благочестие. Хората ще говорят за мен. Ще питат: „Кое е Мълчаливото момиче в дъното на храма, което винаги търка подовете, паднало на колене? Тя никога не говори. Толкова е загадъчна. Представа си нямам как звучи гласът ѝ. Изобщо не я чуваш как се приближава зад теб по алеята в градината, когато се разхожда... движи се тихо като ветреца. Сигурно е в постоянно съзерцателно общуване с Бог. *Тя е най-мълчаливото момиче, което съм виждал.*“

63.

На следващата сутрин бях коленичила в храма, пак търках мраморния под и излъчвах (така си представях) свещено мълчание, когато един индийски тийнейджър дойде да ме търси, за да ми предаде съобщение — че трябва да се явя в „кабинета на сева“ веднага. *Сева* е санскритски термин — духовна практика за безкористна служба (например търкането на пода в храма). Кабинетът на сева ръководи всички възложени задачи в ашрама. Затова отидох там много любопитна защо ме викат и милата жена зад бюрото ме попита: „Ти ли си Елизабет Гилбърт?“

Усмигнах ѝ се с най-сърдечно благочестие и кимнах. Мълчаливо.

Тогава тя ми каза, че променят възложената ми работа. Поради специална молба от управлението вече нямаше да бъда част от групата за почистване на подовете. Искаха да ми дадат нова длъжност в ашрама.

И името на новата ми работа беше — бъдете така добри да схванете — „Домакия на ключовете“.

64.

Това очевидно беше поредната шега на Свамиджи.

Искаше да си Мълчаливото момиче в дъното на храма? Е, сега да те видим...

Но в ашрама винаги става така. Взимаш голямо, грандиозно решение какво трябва да направиш или какъв трябва да бъдеш и възникват обстоятелства, които веднага ти разкриват колко малко знаеш за себе си. Нямам представа колко пъти го е казал Свамиджи през живота си и още колко пъти го е повторила моята гуру след смъртта му, но, изглежда, още не съм попила напълно истинския смисъл на най-настойчивото им твърдение:

„Бог живее в теб като теб.“

КАТО теб.

Ако има една-единствена свещена истина в йога, тя се съдържа в това изречение. Бог живее в теб като *теб самия*, точно като теб. На Бог не му е нужно да те гледа как разиграваш ролята на някаква своя същност, за да се придържаш към някаква ексцентрична представа за това как изглежда или се държи духовният човек. Изглежда, всички имаме подобно схващане — че за да се придържаме към свещеното, трябва да направим огромни, драматични промени в характера си и да се отречем от своята индивидуалност. Това е класически пример за „погрешно мислене“, както го наричат на Изток. Свамиджи казвал, че отречките се от себе си всеки ден намират нещо ново, от което да се отречат, но обикновено постигат депресия, а не мир. Постоянно учел, че самоналожените лишения и отричането — просто заради самото отричане — не са това, от което имаш нужда. За да познаеш Бог, трябва да отречеш само едно нещо — своето усещане, че си отделен от Бог. Иначе остани такъв, какъвто си създаден, с истинския си характер.

Е, и какъв е моят истински характер? Харесва ми да се уча в този ашрам, но мечтата ми е да намеря божественото, като мълчаливо се нося из това място с нежна, неземна усмивка. Кой е този човек? Сигурно е някой, когото съм видяла по телевизията. В действителност малко ми е тъжно да призная, че никога няма да бъда този човек.

Винаги са ме очаровали призрачните, деликатни души. Винаги съм искала да бъда мълчаливо момиче. Вероятно точно защото *не* съм такава. Предполагам, че точно по същата причина гъстите, тъмни коси ми се струват толкова красиви — защото нямам такива, защото не мога да имам. Но на някакъв етап трябва да се примириш с това, което ти е дадено, и ако Бог е искал да съм срамежливо момиче с гъста черна коса, щеше да ме създаде такава, но не го е направил. В такъв случай би било полезно да се приема, каквато съм създадена, и да се въплътят там.

Или както е казал древният питагореец Секст: „Мъдрият човек винаги прилича на себе си.“

Това не означава, че не мога да съм благочестива. Не означава, че не мога да съм изцяло покорна и смирена пред Божията любов. Не означава, че не мога да служа на човечеството. Или че не мога да усъвършенствам себе си като човешко същество, като развивам добродетелите си и работя всекидневно, за да намаля пороците си. Например никога няма да бъда дама без кавалер, но това не означава, че не мога сериозно да преразгледам навика си да говоря много и да подобря някои аспекти — работейки в *рамките* на личността си. Да, обичам да говоря, но може би не трябва да ругая толкова много и вероятно не бива да се смее на всичко, както и не бива да говоря за себе си почти през цялото време. Или пък да приема нещо радикално — вероятно ще успея да не прекъсвам другите, когато говорят. Защото колкото и изобретателно да погледна навика си да прекъсвам, не мога да го възприема по друг начин, освен: „Вярвам, че казаното от мен е по-важно от онова, което казваш ти.“ Или пък по друг начин, освен: „Вярвам, че съм по-важна от теб.“ И на това трябва да се сложи край.

Ще е полезно да направя тези промени. Но дори и така да стане, дори разумно да променя навиците си за говорене, вероятно никога няма да ме знаят като Мълчаливото момиче. Независимо колко приятен е този образ и колко усилено се старая. Защото нека си кажем съвсем честно с кого си имаме работа. Когато жената от кабинета на сева в ашрама ми даде новото назначение като домакиня на ключовете, каза:

— Имаме специален прякор за тази работа, да знаете. Наричаме човека „Малката Сузи Криймчийз“^[1], защото който е на тази работа, трябва да е общителен, енергичен и усмихнат през цялото време.

Какво можех да кажа?

Просто подадох ръка да се здрависаме, казах беззвучно сбогом на всичките си стари, въображаеми заблуди и обявих:

— Госпожо, аз съм човекът, който ви трябва.

[1] Създадена от Франк Запа героиня и въображаема вокалистка в редица негови албуми. — Б.пр. ↑

65.

За уточнение, това, на което ще бъда домакиня, са няколко уединения в ашрама, които ще се проведат тази пролет. По време на всяко усамотение тук идват около сто поклонници от целия свят за период от една седмица до десет дни, за да задълбочат медитативната си практика. Ролята ми е да се грижа за тези хора по време на престоя им тук. През по-голямата част от оттеглянето участниците ще мълчат. Някои от тях за първи път ще изпитат мълчанието като религиозна практика, а това е голямо напрежение. Обаче аз ще съм единственият човек в ашрама, с когото им е позволено да говорят, ако нещо се обърка.

Точно така — работата ми *официално* изисква да съм магнит за разговори.

Ще изслушвам проблемите на оттеглилите се участници, а после ще се опитвам да намеря решение. Може би ще имат нужда да сменят съквартирантите си заради силно хъркане, а може да имат нужда от лекар заради свързан с Индия стомашен проблем — ще опитам да го разреша. Трябва да знам имената на всички и откъде идват. Ще ходя из ашрама с бележник, ще си записвам и ще следя отблизо. Аз съм Джули Маккой^[1], вашата съветничка за пътешествие из йога.

Освен това постът върви с пейджър.

Щом уединението започва, бързо става ясно, че съм родена за тази работа. Седя там, на приемната маса, с табелка „Здравейте, казвам се...“, хората пристигат от трийсет различни страни, някои от тях са били тук много пъти, но повечето никога не са идвали в Индия. Към десет часа сутринта температурата вече е около 40 градуса, а мнозина са пътували цяла нощ с автобус. Някои от тях влизат в ашрама и гледат така, сякаш току-що са се събудили в багажник на кола — сякаш изобщо нямат представа какво правят тук. Каквото и желание за възвишеност да ги е подтикнало към това духовно усамотение, вече отдавна са го забравили, вероятно още щом багажът им се е изгубил в Куала Лумпур. Жадни са, но още не знаят дали може да пият тази вода. Гладни са, но не знаят по кое време е обядът, нито къде се намира

столовата. Облечени са напълно неподходящо, с изкуствени материи и топли обувки в тропическата жега. Не знаят дали тук има някой, който говори руски.

Аз говоря мъничко руски...

Мога да им помогна. Подготвена съм много добре за това. Всички антени, които са ми поникнали през живота и са ме научили как да разгадавам чувствата на хората; интуицията, която съм развила, докато растях като свръхчувствително дете; способността да изслушвам, придобит, докато бях отзивчива барманка и любопитна журналистка; грижовността, която усъвършенствах, след като години бях нечия съпруга или приятелка — цялото това натрупване е станало, за да мога да помогна на тези добри хора в трудната задача, която са си поставили. Виждам ги как идват от Мексико, от Филипините, от Африка, от Дания, от Детройт и това ми напомня онази сцена в „Близки срещи от третия вид“, където Ричард Драйфус и всички други търсещи са притеглени към средата на Уайоминг по причини, които те изобщо не разбират, предизвикани от пристигането на космическия кораб. Изумена съм от чудото на тяхната смелост. Тези хора са напуснали семействата и живота си за няколко седмици, за да се оттеглят в безмълвно уединение в Индия, сред тълпа абсолютно непознати. Не всеки постъпва така през живота си.

Влюбвам се в тези хора автоматично и безусловно. Харесвам даже и досадниците. Прозирам през безпокойството им и осъзнавам, че просто ужасно ги е страх от това, срещу което ще се изправят, щом потънат в мълчание и медитация за седем дни. Обичам индиеца, който идва при мен разярен и ми съобщава, че в стаята му има десетсантиметрова статуетка на бог Ганеша^[2] с едно липсващо стъпало. Той е обезумял, мисли, че това е ужасна поличба, и иска статуята да бъде махната — най-добре от брахман с „подходяща според традицията“ пречистваща церемония. Успокоявам го, изслушвам гневните му думи, после пращам младата оправна Тулси в стаята на човека да се отърве от статуята, докато той е на обяд. На другия ден подавам на човека бележка, в която пише, че се надявам той вече да се чувства по-добре, след като счупената статуя я няма, и му напомням, че съм насреща, ако има нужда от каквото и да е. Той ме възнаграждава с широка усмивка на облекчение. Просто го е страх. Французойката, която едва не изпадна в паника заради алергията си от

пшеница — и тя се страхува. Аржентинецът, който иска специална среща с целия отдел по хатха йога, за да го посъветват как да седи правилно, докато медитира, защото го боли глезенът — просто се бои. Всички се страхуват. Потъват в мълчание, дълбоко в собствения си ум и душа. Дори за опитен медитатор най-непозната е собствената му територия. Там всичко може да се случи. По време на това уединение ще ги напътства прекрасна жена, монахиня на около петдесет години, чиито жестове са въплъщение на състраданието, но въпреки това хората се страхуват, защото колкото и да е грижовна тази монахиня, тя не може да бъде с тях там, където отиват. Никой не може.

Така се случи, че в началото на това уединение получих по пощата писмо от свой приятел в Америка, който снима филми за дивата природа към „Нешънъл Джиографик“. Разказваше ми, че току-що е бил на официална вечеря в нюйоркския хотел „Уолдорф-Астория“ в чест на членовете на Изследователския клуб. Каза, че е било изумително да седи сред тези невероятно смели хора, рискували живота си толкова много пъти, за да открият най-отдалечените и опасни планински вериги, каньони, реки, океански дълбини, ледени полета и вулкани в света. На много от тях липсвали части от тялото — пръсти на краката, на ръцете, носове, изгубени от срещи с акули, измръзване и други опасности през годините.

Пишеше: „Никога не си виждала толкова много смели хора, събрани на едно място в едно и също време.“

Помислих си: „Ти нищо не си видял, Майк.“

[1] Дейната героиня от телевизионния сериал „Любовната лодка“. — Б.пр. ↑

[2] Много популярен и обичан индийски бог, изобразяван с голям корем, четири ръце и глава на слон, язdec или придружен от мишка. Подпомага начинанията и отстранява пречките по пътя. — Б.пр. ↑

66.

Предметът на уединението и неговата цел е състоянието *турия* — неуловимото четвърто ниво на човешкото съзнание. В рамките на обикновенния човешки опит, казват йогите, повечето от нас винаги се движат между три различни нива на съзнание — будно състояние, сънуване и дълбок сън без сънуване. Но има и четвърто ниво. То е свидетелят на всички други състояния, цялостното осъзнаване, което свързва другите три състояния заедно. То е чистото съзнание, цялостното осъзнаване, което може например да ти докладва за сънищата на сутринта, когато се събудиш. Теб те е нямало, ти си спял, но някой е бдял над сънищата ти през това време — кой е бил този свидетел? И кой е този, който винаги стои извън дейността на ума и наблюдава мислите му? Това е просто Бог, казват йогите. И ако успееш да се придвижиш до състоянието „свидетел на съзнанието“, тогава ще си с Бог през цялото време. Постоянното съзнание и усещане за присъствието на Бог в теб може да стане само на четвъртото ниво от човешкото съзнание, наречено *турия*.

Ето как можеш да разбереш дали си достигнал *турия* — ако си в състояние на постоянно блаженство. Човек, който живее в *турия*, не може да бъде засегнат от променливите настроения на ума, не се страхува от времето и не страда за нещо изгубено. „Чист, ясен, свободен, спокоен, неподвижен, себеотрицателен, безкраен, неразрушим, непоколебим, вечен, нероден, независим, той пребивава в собственото си величие“, пише в Упанишадите, древните йогистки свещени текстове, за всеки, който е достигнал състоянието *турия*. Що се отнася до останалите, повечето от нас също са го постигали, макар и само за кратко. Повечето от нас, дори за две минути от живота си, са изживявали в даден момент необяснимо, случайно чувство на пълно блаженство, без връзка с онова, което се случва във външния свят. В един момент си най-обикновен човек и влачиш земния си живот, но внезапно — какво е това? — нищо не се е променило, а ти си трогнат и изпълнен с милост, погълнат си от чудо, преливаш от блаженство. Всичко — без всякаква видима причина — е свършено.

Разбира се, за много от нас това състояние преминава толкова бързо, колкото е дошло. Сякаш са ти показали вътрешното ти съвършенство, за да те подразнят, а после много бързо тупваш долу в „реалността“ и се строполяваш обратно върху старите си тревоги и желаня. През вековете хората са се опитвали да задържат състоянието на блажено съвършенство чрез всякакви видове външни средства — наркотици, секс, власт, адреналин, трупане на красиви неща — но не успяват. Търсим щастие навсякъде, но сме като прословутия просяк на Толстой, който прекарал живота си върху гърне със злато и се молел за дребни пари на всеки минувач, без да подозира, че богатството му е точно под него през цялото време. Твоето съкровище — твоето съвършенство — вече е вътре в теб. Но за да си го поискаш, трябва да напуснеш забързаната суматоха на ума и да изоставиш желанята на егото, за да навлезеш в тишината на сърцето. *Кундалини шакти* — висшата енергия на божественото — ще те заведе там.

Ето затова са дошли всички тук.

Когато първоначално написах това изречение, имах предвид: „Ето защо тези стотина отшелници са дошли от целия свят в този ашрам в Индия.“ Но всъщност йогите светци и философи биха се съгласили с по-широкото тълкуване на моето изявление: „Ето затова са дошли всички тук.“ Според мистицизма търсенето на божествено блаженство е цялото предназначение на човешкия живот. Затова всички избираме да се родим и затова всички страдания и мъки на земята си струват — само заради възможността да изпитаме безкрайната любов. И щом веднъж си намерил тази божественост вътре в себе си, можеш ли да я задържиш? Защото ако можеш... *блаженствай*.

Прекарвам цялото време на уединение в дъното на храма, като наглеждам участниците, докато медитират в сумрак и пълна тишина. Моя работа е да се грижа за удобството им и много да внимавам дали някой не се нуждае от нещо или има проблем. Всички са дали обет за мълчание, докато трае уединението, и с всеки изминал ден чувствам как се спускат все по-надълбоко в това мълчание, докато целият ашрам не се пропие от тишината им. От уважение към отшелниците през деня вече всички ходим на пръсти, дори се храним мълчаливо. Всички следи от бърборене отшумяха. Дори аз съм притихнала. Сега навсякъде цари среднощна тишина. Стихналото безвремие, което

обикновено се усеща към три часа сутринта, когато си съвсем сам, продължава и в ярката светлина на деня и се пази от целия ашрам.

Докато тези сто души медитират, нямам представа какво мислят или усещат, но знам какво искат да преживеят, затова се намирам в състояние на постоянна молитва към Бог от тяхно име и правя странни пазарлъци за тях, като: *Моля те, дай на тези чудесни хора всяка благословия, която поначало си заделил за мен.* Нямам за цел да медитирам по същото време, по което медитират отшелниците; длъжна съм да ги наглеждам, а не да се безпокоя за собственото си духовно пътуване. Но всеки ден се оказвам издигната върху вълните на техния общ духовен стремеж, както някои птици се носят с топлите въздушни потоци над земята и се издигат много по-високо във въздуха, отколкото изобщо някога ще отлетят със силата на собствените си криле. Затова може би не е чудно, че това се случва. Един четвъртък следобед в дъното на храма, отдадена на задълженията си като Домакиня на ключовете, както си нося табелката с името и така нататък — изведнъж се пренасям през портала на вселената и се озовавам в дланта на Бог.

67.

Като читател и търсач винаги се разочаровам в този момент от духовните спомени на друг — в момента, в който душата се отделя от времето и мястото и се слива с безкрайното. От Буда до света Тереза, от поетите суфи до моята собствена гуру — толкова много велики души през хилядолетията са се опитвали да изразят с най-различни думи какво е усещането да се съединиш с божественото, но никога не съм истински удовлетворена от тези описания. Често ще срещнете влудяващото прилагателно *неописуем*, което се използва за описание на събитието. Но дори и най-сладкодумните разказвачи на религиозни преживявания — като Руми, който пише как е изоставил всякакво напрежение и се е пришил за ръкава на Бог, или пък Хафиз, който казва, че Бог и той станали като двама дебели мъже в една малка лодка — „все се блъскаме един в друг и се смеем“, дори тези поети не ме спечелват. Не искам да чета за това. Искам да го усетя като тях. Шри Рамана Махарши^[1], обичан индийски гуру, говорел дълго пред своите ученици върху трансценденталното преживяване, а накрая винаги завършвал със следната препоръка: „А сега идете и го разберете.“

Е, сега и аз го разбрах. И не искам да казвам, че преживяното онзи четвъртък следобед в Индия беше невероятно, макар да беше. Но все пак ще опитам да обясня. Просто казано, прекараха ме през игленото ухо на Абсолюта и в този пробив внезапно разбрах изцяло как работи вселената. Изоставих тялото си, стаята, планетата, пристъпих през времето и влязох в празнотата. Намирах се в празното, но също така едновременно бях празното и гледах празното. Празнотата беше място на безпределно спокойствие и мъдрост. Празнотата беше съзнателна и интелигентна. Тя беше Бог, което значи, че аз бях в Бог. Но не в грубия физически смисъл — не някаква Лиз Гилбърт, напъхана в парче от бедрения мускул на Бог. Просто бях част от Бог. Допълнение към съществуващия Бог. Бях едновременно и миниатюрна пращинка от вселената, и точно същият размер като вселената. („Всички знаят, че капката се слива с океана, но малцина

знаят, че океанът се слива с капката“, пише мъдрецът Кабир^[2] — и сега лично мога да потвърдя, че е истина.)

Усещането не беше халюциногенно. Беше най-простото от всички събития. Да, беше върховно. Беше най-дълбоката любов, която някога съм изпитвала, отвъд всичко, което преди си бях представяла, но тук нямаше еуфория. Нямаше вълнение. У мен не беше останало достатъчно его или страст, които да създадат еуфория и вълнение. Беше просто очевидно. Сякаш гледате оптическа илюзия дълго време и напрягате очи да разгадате трика, после изведнъж познатото се отменя и ето — вече ясно може да ги видите! — двете вази са всъщност две лица. И щом веднъж сте прозрели през оптичката илюзия, няма как да не ги видите пак.

„Значи това е Бог — помислих си. — Честито, че се срещаме.“

Мястото, на което стоях, не може да бъде описано като земна площ. Не беше нито тъмно, нито светло, нито малко, нито голямо. Не беше и място, на практика аз не стоях там, вече не бях и точно аз. Това бяха моите мисли, но скромни, спокойни и съзерцателни.

Не само че изпитвах категорично състрадание и единство с всичко и всички, но ми беше смътно и забавно странно как може някой да изпитва нещо друго, освен това. Освен това бях леко очарована от всичките си стари представи за това коя съм и каква съм. *Аз съм жена, от Америка, бърлива съм и съм писателка* — всичко това ми се струваше толкова мило и старомодно. Представете си, че се пхвате в кутийката на своята самоличност и в нея изведнъж усещате своята безкрайност.

Чудех се: „Защо съм преследвала щастието през целия си живот, след като блаженството е било тук през цялото време?“

Не знам колко дълго съм кръжала из този величествен ефир на единението, но в миг изникна тревожна мисъл: „Искам да остана с това чувство завинаги!“ И тогава се затъркалях надолу. Само тези две думички — *аз искам!* — и се подхлъзнах надолу към земята. Тогава умът ми наистина запротестира — *Не! Не искам да си тръгвам оттук!* — и продължих да се плъзгам надолу.

Искам!

Не искам!

Искам!

Не искам!

С всяко повторение на тези отчаяни мисли усещах как пропадам през пластове от илюзии като актьор в екшън комедия, който се блъска поне в дузина сенници по пътя си, докато пада от някоя сграда. Връщането на безполезния копнеж ме отвеждаше обратно към собствените ми тесни граници, към собствените ми човешки предели, в малкия комичен свят. Гледах как егото ми се възвръща, както виждаме да се появява полароидна снимка с всеки изминал момент все по-отчетливо — ето го лицето, ето ги линиите на устата, веждите — да, вече е завършена и на снимката е старата моя обичайна личност. Усетих пристъп на паника, почти съкрушена, че изгубвам върховното преживяване. Но точно когато се появи паниката, усетих и един свидетел, по-мъдра и по-стара част от мен, която просто поклати глава и се усмихна, защото знаеше: ако вярвах, че това блажено състояние е нещо, което може да ми бъде отнето, значи очевидно още не го разбирах. И следователно още не бях готова да го обитавам напълно. Трябваше да се упражнявам повече. В този момент на осъзнаване, когато Бог ме пусна, нека плъзна между пръстите Му това последно, състрадателно, негласно послание:

Можеш да се върнеш тук, когато напълно проумееш, че винаги си тук.

[1] Шри Рамана Махарши (1879–1950) — смятан за един от десетте най-велики духовни учители в хилядолетната история на Индия. — Б.пр. ↑

[2] Кабир (1440–1518) е индийски поет мистик, чиито произведения са силно повлияни от бхакти и суфи движенията в Индия. — Б.пр. ↑

68.

Уединението свърши два дни след това и всички излязоха от мълчанието. Толкова много хора ме прегърнаха и ми благодариха, че съм им помогнала.

— О, не! Аз ви благодаря — продължавах да повтарям, разстроена колко нелепо звучат тези думи и колко е невъзможно да изразя както трябва признателността си, че са ме отвели до такива необятни висоти.

Седмица по-късно пристигнаха още стотина търсеци, за да се усамотят, и всичко — учението, безстрашните душевни усилия, всепоглъщащото мълчание — се повтори отново с други души, които приложиха тази практика. Бдях и над тях, опитвах се да им помагам по всички възможни начини и пак се понесох няколко пъти в *турия* заедно с тях. По-късно само можех да се смея, защото след дните в медитация много хора ми казаха, че съм се появила пред тях по време на уединението като „безмълвно, плъзгащо се, ефирно присъствие“. Е, това ли беше последната шега на ашрама към мен? След като се научих да приемам своята шумна, бърлива, общителна натура и изцяло възприех Домакинята на ключовете вътре в себе си, чак тогава ли успях да стана Мълчаливото момиче в дъното на храма?

През последните ми седмици тук ашрамът беше пропит с някакво меланхолично чувство като в последните дни от летен лагер. Всяка сутрин на автобуса се качвах още няколко души с още малко багаж и заминавах. Нямаше новодошли. Идваше месец май, началото на най-горещия сезон в Индия, и за известно време мястото щеше да опустее. Нямаше да има други отшелници, затова ме преместиха на нова работа, този път в отдела за регистрация, където имах горчиво-сладката задача официално да „отпращам“ всичките си приятели от компютъра, щом напуснат ашрама.

Делях длъжността с чудата бивша фризьорка от „Медисън Авеню“. Изпълнявахме сутрешните си молитви заедно, съвсем сами и само двете пеехме химните към Бога.

— Какво ще кажеш, дали днес да не вдигнем темпото на химна? — попита една сутрин фризьорката. — И може би да качим една октава? За да не звуча като спиричуъл версия на Каунт Бейси^[1].

Сега прекарвам много време сама. Оставам по четири-пет часа на ден в пещерите за медитация. Мога да седя в собствената си компания часове наред, спокойна от присъствието си, необезпокоявана от съществуването си на планетата. Понякога медитациите ми са сюрреалистични и физически преживявания на *шакти* — пълно безумие, при което гръбнакът се усуква, а кръвта кипва. Опитвам да му се отдам с колкото е възможно по-малко съпротива. Друг път изживявам сладостно, безмълвно задоволство и то също е хубаво. В ума ми още се формират изречения и мислите ми още изпълняват наперения си танц, но вече познавам мисловните си схеми толкова добре, че изобщо не ме притесняват. Мислите ми са станали като стари съседни, малко досадни, но в края на краищата доста мили — господин и госпожа Бъбривци и трите им деца Дрън, Дрън и Дрън. Но вече не ме безпокоят. В този квартал има място за всички нас.

Що се отнася до други промени, които може да са станали в мен по време на последните няколко месеца, вероятно още дори не мога да ги усетя. Моите приятели, които са изучавали йога дълго време, твърдят, че в действителност не долавят въздействието на ашрама върху себе си, докато не го напуснат и не се върнат към нормалния си живот. „Едва тогава — казва бившата монахиня от Южна Африка — почваш да забелязваш, че вътрешните ти чекмеджета са пренаредени.“ Разбира се, в момента не съм съвсем наясно какъв е нормалният ми живот. Вероятно ще се преместя при един възрастен шаман в Индонезия — това нормалният ми живот ли е? Може и да е, кой знае. Във всеки случай обаче приятелите ми казват, че промените си проличават по-късно. Може да откриеш, че натрапчивите идеи, които си носил цял живот, са изчезнали или че злобните, неразрушими мисловни схеми са се сменили. Дребнавата раздразнителност, която някога те е подлудявала, вече не е проблем, а, от друга страна, безкрайното страдание, което някога си търпял по навик, повече няма да понасяш дори за пет минути. Отровните взаимоотношения се изпаряват или се разпадат и в твоя свят започват да идват по-светли, по-благотворни хора.

Миналата нощ не можах да спя. Не от безпокойство, а от трепетно очакване. Облякох се и излязох да се разходя из градините. Луната беше пълна, узряла като сочен плод и увиснала точно над мен, пръскаше оловна светлина навсякъде. Въздухът бе изпълнен с мирис на жасмин и с опияняващия аромат от буйния храст тук, който цъфти само през нощта. Предният ден беше влажен и горещ, а сега влагата и горещината бяха съвсем леко понамалели. Топлият въздух ме обгръщаше и тогава осъзнах: „Аз съм в Индия!“

Обута съм в сандали и съм в Индия!

Хукнах, излязох от пътеката и затичах към ливадата, просто се носех в тази осветена от луната тревна баня. Тялото ми се чувстваше толкова живо и здраво от месеците йога, вегетарианска храна и ранно ставане. Сандалите ми правеха шляп-шляп-шляп по меката, росна трева и това бе единственият звук в цялата долина. Така ликувах, че побягнах право към горичката евкалиптови дървета в средата на парка (където казват, че преди имало древен храм в чест на бог Ганеша, премахващия пречки), обгърнах с ръце едно от тези дървета, което още беше топло от дневната жегата, и го целунах с огромна страст. Искам да кажа, целунах дървото с цялото си сърце и в момента изобщо не помислих, че това е най-лошият кошмар на всеки американски родител, чието дете е избягало в Индия, за да намери себе си — дъщеря му да си спретне оргия с дървета на лунна светлина.

Но любовта, която усещах, беше чиста. Беше божествена. Огледах се из притъмнялата долина и не видях нищо, което не е Бог. Чувствах се толкова дълбоко, ужасно щастлива. Помислих си: „Каквото и да е това чувство, точно за него се молих. И още — точно на него се молих.“

[1] Уилям „Каунт“ Бейси (1904–1984), американски джазов пианист, органист, диригент и композитор. — Б.пр. ↑

69.

Между другото, открих своята дума.

Открих я в библиотеката, разбира се, какъвто съм книжен плъх. Чудех се коя е думата ми още от онзи следобед в Рим, когато моят приятел Джулио ми беше казал, че думата на Рим е СЕКС и ме попита коя е моята. Тогава не знаех отговора, но някак предполагах, че думата накрая ще се покаже и аз ще я позная, щом я видя.

И я видях през последната си седмица в ашрама. Изучавах старинен текст за йога, когато намерих описание за древни търсачи на духовното. В него се появи една санскритска дума: АНТЕВАСИН. Означава „някой, който живее на границата“. В древни времена това е било буквално описание. То показвало човек, който е напуснал шумната среда на светския живот, за да иде да живее на края на гората, където обитавали духовните учители. *Антевасин* вече не бил жител на селото, не бил стопанин с общоприет начин на живот. Обаче още не бил и духовник — един от онези мъдреци, които живеят в дебрите на непроходимите гори, постигнали себе си. *Антевасин* бил между двете. Живее на границата. В обсега му били и двата свята, но гледал към непознатото. И бил ученик.

Когато прочетох описанието за *антевасин*, толкова се развълнувах, че изръмжах доволно. Това е моята дума! В съвременната епоха, разбира се, образът на непроходимата гора трябва да е символичен, както и образът на границата. Но все пак можеш да живееш там. Още можеш да живееш върху потрепващата линия между старото си мислене и новото си разбиране, винаги в процес на обучение. В символичния смисъл това е граница, която винаги се измества — когато напредваш в своите упражнения и постигаш успех, тази загадъчна гора на непознатото винаги е на няколко крачки пред теб, затова трябва да се придвижваш с малко товар, за да я следваш. Трябва да бъдеш подвижен, разтоварен, гъвкав. Дори да можеш да се изплъзваш. Което е смешно, защото точно предния ден, когато моят приятел, поетът водопроводчик от Нова Зеландия, си тръгваше, на

излизане ми даде за сбогом малко дружелюбно стихотворение за моето пътешествие. Запомних този куплет:

*Елизабет — лети от цвят на цвят,
италиански думи и балийски сън,
Елизабет — лети от цвят на цвят,
но друг път като риба се изплъзва...*

През последните години прекарах толкова много време в чудене каква трябва да бъда. Съпруга? Майка? Любовница? Безбрачна? Италианка? Чревоугодник? Пътешественик? Творец? Йога? Но не съм никое от тези неща, поне не изцяло. Обаче не съм и лудата леля Лиз. Просто съм изплъзващ се *антевасин* — нито риба, нито рак, — ученик на вечно отместващата се граница близо до чудната, страховита гора на новото.

70.

Вярвам, че всички световни религии в сърцевината си споделят желание да намерят метафора за пренасянето. Когато искаш да постигнеш единство с Бог, всъщност се опитваш да се отдръпнеш от светското и да потънеш в безкрайното (от селището в гората, бих казала, ако се придържам към мотива за *антевасин*). Нужна ти е някаква величава идея, за да те отведе до там. Тази метафора трябва да е внушителна — наистина внушителна, завладяваща и могъща, защото се налага да те пренесе на огромно разстояние. Това трябва да е възможно най-голямата лодка.

Религиозните ритуали често се развиват от мистични експерименти. Някой смел разузнавач тръгва да търси нов път към божественото, получава върховно преживяване и се връща вкъщи като пророк. Носи в общността приказки за небето и карти как се стига до там. После други повтарят думите, делата, молитвите или действията на този пророк, с цел да преминат и те. Понякога с успех — понякога повтарянето на познатата комбинация от срички и религиозни практики поколение след поколение може да отведе много хора до другата страна. Друг път обаче не се получава. Дори най-оригиналните нови идеи накрая неизбежно ще се затвърдят като догма или няма да вършат работа на всеки.

Местните индийци разказват поучителна притча за един велик светец, който винаги бил заобиколен в ашрама си от верни последователи. Часове наред всеки ден светецът и привържениците му медитирали върху Бог. Единственият проблем бил, че светецът имал малко коте, досадно същество, което постоянно ходело из храма, мяукало, мъркало и смущавало всички по време на медитация. Затова светецът с цялата си практичност заповядал да връзват котката навън за един кол по няколко часа на ден, само по време на медитация, за да не притеснява никого. Това се превърнало в обичай — завързвали котката за кола, а после медитирали върху Бог, но с течение на годините обичаят се затвърдил като религиозен ритуал. Никой не можел да медитира, ако котката не била вързана за кола. А после един

ден тя умряла. Последователите на светеца изпаднали в паника. Настанала голяма религиозна криза — как да медитират сега, като няма котка, завързана за кола? Как ще достигнат Бог? В техните умове котката се била превърнала в средството.

Много внимавай, предупреждава тази притча, да не станеш прекалено подвластен на повтарянето на религиозни ритуали заради самите тях. Особено в този раздвоен свят, в който талибаните и християнската коалиция продължават да водят своята международна война за правата върху думата *Бог* и върху истинските ритуали за достигане на този Бог. Може би е полезно да се помни, че не връзването на котката за кола ще отведе някой до трансцендентното, а единствено постоянният стремеж на отделния търсещ да преживее безкрайното състрадание на божественото. Гъвкавостта е също толкова важна за небесното, колкото и дисциплината.

В този смисъл твоята работа, ако си избрал да я приемеш, е да търсиш метафорите, ритуалите и учителите, които да ти помогнат да доближаваш божественото все повече. Йога текстовете казват, че Бог отвръща на свещените молитви и опити на човешките същества, *по какъвто и начин* хората да изберат да го почитат — стига тези молитви да са искрени. Според Упанишадите: „Хората следват различни пътища, прави или извити, според своя нрав, зависи кой от тях смятат за най-добрия или за най-подходящия — и всички стигат до Теб, както реките се вливат в океана.“

Разбира се, другата цел на религията е да опита да даде смислено тълкуване на хаотичния ни живот и да обясни необяснимите неща, които виждаме да се разиграват по земята всеки ден: невинните страдат, грешниците се наказват — как да разбираме всичко това? Западната традиция твърди: „Всичко ще си дойде на мястото след смъртта, в рая и в ада.“ (Цялата справедливост да се раздаде като милостиня, разбира се, от онзи, който Джеймс Джойс нарича „богът палач“ — авторитетна фигура, която стриктно съди, наказва злото и възнагражда доброто.) Тук на изток обаче Упанишадите пренебрегват всеки опит за осмисляне на световния хаос. Те дори не са сигурни дали светът е хаотичен, но предполагат, че на нас вероятно само така ни се струва заради ограничения ни поглед върху нещата. Тези текстове не обещават справедливост или възмездие за никого, макар да твърдят, че всяко действие си има последствия — затова си

избери подходящо поведение. Обаче може и да не видиш тези последствия съвсем скоро. Йога винаги гледа на нещата в перспектива. По-нататък Упанишадите споменават, че така нареченият хаос може да има действителна божествена функция, дори още да не я разпознавате лично: „Боговете обичат загадъчното и не харесват очевидното.“ В такъв случай най-доброто, което можем да направим в отговор на своя непонятен и опасен свят, е да се опитваме да пазим *вътрешно* равновесие — независимо какви безумия се случват навън.

Шон, йогата ирландец от кравефермата, ми го обясни по следния начин: „Представи си, че вселената е огромен въртящ се мотор — каза той. — Искаш да стоиш до ядрото му — точно в главината на колелото, не навън, по краищата, където е бясното въртене и където можеш да се остържеш и подлудиш. Главината на спокойствието — това е сърцето ти. Там Бог живее в теб. Затова спри да търсиш отговорите по света. Само се връщай към тази сърцевина и винаги ще намираш покой.“

От гледна точка на духовното по-смислена представа не бях чувала. На мен ми върши работа. И ако някога открия нещо по-добро, уверявам ви, ще го използвам.

Много мои приятели в Ню Йорк не са религиозни хора. Повечето, бих казала. Или са изоставили духовните напътствия още като млади, или изобщо не са раснали с идеята за Бог. Естествено, някои от тях са малко притеснени от новите ми усилия да постигна святост. Шегуват се с мен, разбира се. Както приятелят ми Боби веднъж саркастично отбеляза, докато се опитваше да поправи компютъра ми: „Не искам да обидя твоята *аура*, но още идея си нямаш как се сваля софтуер.“ Понасям шегите. И аз мисля, че е смешно. Разбира се, че е.

Но онова, което забелязвам у някои свои приятели с напредването на годините им, е копнежът им да имат *нещо*, в което да вярват. Ала този копнеж се сблъсква с всякакви пречки, включително с интелекта им и със здравия разум. Въпреки целия си интелект обаче тези хора още живеят в свят, който се поклаща насам-натам от бурни, опустошителни и напълно безсмислени залитания. В живота на тези хора се появяват големи или ужасни страдания и радости, точно както при всички нас, и тези мега преживявания ни карат да копнеем за духовна връзка, в която да изразим и тъгата си, и благодарността си,

или пък да потърсим разбиране. Проблемът е — кого да почитаме, на кого да се молим?

Имам скъп приятел, чието първо дете се роди точно след като обичната му майка почина. След това сливане на чудото и на загубата приятелят ми поиска да отиде на някое свещено място или да изпълни някакъв ритуал, за да отдели чувствата. Беше възпитан като католик, но стомахът му се свиваше при мисълта да се върне в църквата на тези години. („Вече не мога да се хвана — каза той, — като знам какво е.“) Разбира се, смущаваше го идеята да стане хиндуист, будист или нещо пак толкова смахнато. И какво трябваше да направи? Както ми каза: „Не можеш да береш религиите като черешки.“

Дълбоко уважавам това мнение, но изобщо не съм съгласна. Мисля, че имаш пълното право да береш черешки, когато искаш да раздвижиш духа си и да намериш спокойствие при Бог. Според мен си свободен да търсиш всякакви метафори, които да те преведат през разделението на света, щом имаш нужда да се пренесеш и успокоиш. Няма защо да се смущаваш. Самата история на човечеството е търсене на святост. Ако човечеството изобщо не се бе развило в търсене на божественото, много от нас още щяха да се кланят пред златни египетски статуетки на котки. Тази еволюция в религиозното мислене действително включва малко бране на черешки. Взимаш всякакви произведения откъдето ти падне и продължаваш да вървиш към светлината.

Индианците хопи смятали, че всяка от световните религии държи по една духовна нишка и че тези нишки вечно се търсят една друга, за да се съберат. Когато всички нишки най-после се усучат заедно, ще оформят въже, което ще ни изтегли от този мрачен цикъл на историята и ще ни отведе в ново царство. В по-съвременен вариант Далай Лама е повторил същата идея, уверявайки своите западни последователи, че няма нужда да стават тибетски будисти, за да са негови ученици. Той ги приканва да вземат каквито идеи им харесват от тибетския будизъм и да ги включат в своите собствени религиозни практики. Дори на най-необичайните и консервативни места понякога откриваш да блещука идеята, че Бог може и да е по-голям от това, на което са ни учили нашите ограничени религиозни доктрини. През 1954 година папа Пий XI, представете си, изпратил делегати на Ватикана в Либия със следните писмени наставления: „НЕДЕЙТЕ да мислите, че

сте неверници. За мюсюлманите също има избавление. Безкрайна е Божията милост.“

Ами това не звучи ли смислено? Че безкрайното трябва наистина да е... безкрайно? Че дори най-големият светец сред нас ще успее да види само пръснати парченца от вечната картина по всяко едно време? Или че ако можехме да съберем тези парченца и да ги подредим, ще започне да се появява история за Бог, която напомня и включва всички? И не е ли нашият собствен копнеж към възвишено просто част от повсеобхватното човешко търсене на божественото? Няма ли всеки от нас правото да не престава да се стреми, докато не стигне колкото може по-близо до извора на чудото? Дори това да означава да дойдеш в Индия и да целуваш за малко дърветата на лунна светлина?

С други думи, това съм аз в ъгъла. Това съм аз в светлината на прожектора. Избирам своята религия^[1].

[1] В оригиналния текст на групата R.E.M. е „Losing my religion“ — губя своята религия. — Б.пр. ↑

71.

Полетът ми от Индия е в четири часа сутринта, което е типично за живота в тази страна. Решавам изобщо да не спя тази нощ, а да прекарам цялото време в една от пещерите за медитация и да се моля. По природа не съм нощна птица, но нещо в мен иска да будува през тези последни часове в ашрама. Заради много неща през живота си съм оставала будна цяла нощ — за да правя любов, да се карам с някой, да шофирам на дълги разстояния, да танцувам, да плача, да се тревожа (а всъщност понякога и заради всички тези неща в една нощ), — но никога не съм жертвала съня си специално, за да се моля. Защо да не го направя сега?

Приготвям чантата си и я оставям до входа на храма, за да съм готова да я грабна и да тръгна на зазоряване, щом дойде таксито. После се качвам на хълма, влизам в пещерата и сядам. Съвсем сама съм вътре, но сядам там, откъдето виждам голямата снимка на Свамиджи, учителя на моята гуру, основателя на този ашрам, отдавна починалия лъв, който някак още е тук. Затварям очи и оставям мантрата да дойде. Слизам по стълбата до собствената си главина от спокойствие. Когато стигам там, усещам как светът застива, както исках да застине, когато бях на девет години и се ужасявах от неумолимото време. В сърцето ми часовникът спира и страниците на календара престават да излитат от стената. Седя в безмълвно удивление от всичко, което разбирам. На практика не се моля. *Превърнала съм се в молитва.*

Мога да седя тук цяла нощ.

Всъщност го правя.

Не знам какво ми подсказва, че е време да ида и да посрещна таксито, но след няколко часа в мълчание нещо ме подканя и когато поглеждам часовника си, е точно време да вървя. Трябва да отлетя за Индонезия. Колко странно и смешно. Затова ставам и се покланям пред снимката на Свамиджи — деспотичния, прекрасния, огнения. И после плъзвам листче хартия под килима точно пред снимката. На листа са двете стихотворения, които написах по време на четирите

месеца в Индия. Това са първите истински стихотворения, които някога съм писала. Един водопроводчик от Нова Зеландия ме окуражи да опитам поне веднъж — затова ги написах. Първото написах, след като бях стояла тук само месец. Второто написах току-що тази сутрин.

В пространството между двете стихотворения открих обширни полета благодат.

72.

Две стихотворения от ашрам в Индия

ПЪРВО

*Всички брътвежи за нектар и блаженство почват
да ми писват.*

*За теб не знам, приятелю,
но моят път към Бог
не е сладникав полъх на тамян,
а котка във кафез със гълъби.*

*Котката съм аз — аз съм и онези, които писват
ужасено, щом тя ги прободде.*

*Моят път към Бог е бунт на масите,
мир няма да настъпи, дорде не се обединят.
Протестът им е толкова ужасен —
дори войниците не смеят да ги доближат.*

*Моят път пред очите ми изпадна в несвяст,
повален от тъмен, дребен мъж, когото няма как да
видя,*

*преследвал Бог из Индия до коленете във калта,
бос, из гладнял, с малария в кръвта,
спирал пред врати, под мостове — скиталец същи.
(Но устремен към дома.)*

*А сега преследва мен и пита: „Разбра ли, Лиз?
Какво е У ДОМА? И също какво е УСТРЕМЕН?“*

ВТОРО

Обаче.

*Ако ми дадат да нося панталони, направени от
прясно окосената трева на това място,
ще го направя.*

*Ако ми дадат да се разбирам
с всяко евкалиптово дърво в гората на Ганеша,
кълна се, ще го направя.*

*Тези дни потта ми стана капчици роса,
не остана нищо мръсно,
потърках брадичка във дървото —
сякаш бе кракът на моя учител.*

Не мога да навляза достатъчно навътре.

*Ако ми дадат да ям от пръстта на това място,
посипана в легло от птичи гнезда,
ще си хапна само половината,
а през нощта ще спя върху останалото.*

**ИНДОНЕЗИЯ
ИЛИ „ЧУВСТВАМ СЕ РАЗЛИЧНО ДОРИ В
ГАЩИТЕ СИ“ ИЛИ ТРИЙСЕТ И ШЕСТ
ИСТОРИИ ЗА ТЪРСЕНЕТО НА
РАВНОВЕСИЕ**

73.

Никога не съм имала по-несериозен план, отколкото при пристигането си на остров Бали. В цялата ми история на лекомислени пътувания на това място кацам възможно най-лекомислено. Не знам къде ще живея, не знам какво ще правя, не знам какъв е обменният курс, не знам как да взема такси на летището, нито дори къде да поискам да ме заведе това такси. Никой не очаква да пристигна. Нямам приятели в Индонезия, нямам дори приятели на приятели. Това е проблемът да пътуваш с остарял пътеводител, без да си го чел: не бях разбрала, че всъщност не ми е разрешено да остана в Индонезия четири месеца, дори да исках. Става ясно чак когато влизам в страната. Оказва се, че ми е позволена само едномесечна туристическа виза. Не ми е хрумвало, че индонезийското правителство може да изпитва друго, освен удоволствие да ме приюти в страната си толкова дълго, колкото благоволя да остана.

Докато симпатичният служител в имигрантския отдел ми слага печат в паспорта с разрешение да остана на Бали само и точно трийсет дни, аз го питам по най-дружелюбен начин дали не мога да се задържа тук по-дълго.

— Не — отвръща той по своя най-дружелюбен начин. Хората от Бали са прочути със своята дружелюбност.

— Вижте, трябва да остана тук три или четири месеца — обяснявам му.

Не споменавам, че това е *предсказание* — че оставането ми тук за три-четири месеца е било предсказано преди две години от възрастен и най-вероятно побъркан балийски шаман по време на десетминутно гледане на ръка. Не знам точно как да обясня това.

Всъщност какво ми каза онзи шаман, че сега мисля за него? Наистина ли заяви, че ще се върна на Бали и ще живея три-четири месеца с него? Наистина ли спомена „да живея с“ него? Или просто искаше да се отбия някой път отново, ако минавам наблизко, и да му дам още една десетачка, за да ми гледа пак на ръка? Какво каза — че

ще се върна или че трябва да се върна? Наистина ли ме изпрати със „*See you later, alligator*“? Или беше „*In a while, crocodile*“?

Не съм установявала никаква връзка с шамана след онази вечер. И бездруго не знаех как да се свържа с него. Какъв беше адресът му? „Шаман, На верандата му, Бали, Индонезия“? Не знам дали е жив, или е починал. Помня, че преди две години, когато се срещнахме, изглеждаше извънредно стар, всичко може да му се е случило оттогава. Единственото сигурно нещо, което имам, е името му — Кетут Лиер — и си спомням, че живее в село съвсем близо до град Убуд. Но не помня как се казва селото.

Може би трябваше да обмисля това по-добре.

74.

На Бали обаче е наистина лесно да се ориентираш. Не е като да съм кацнала насред Судан без никаква представа какво ще правя след това. Бали е остров приблизително с размерите на Делауер и е популярна туристическа дестинация. Мястото се е самоорганизирано изцяло да ти помогне, на теб, западняка с кредитните карти, лесно да го обикаляш. Тук за щастие навсякъде говорят английски. (Поради което чувствам облекчение, примесено с вина. Синапсите на мозъка ми са толкова претоварени от усилията да науча през миналите няколко месеца съвременен италиански и древния санскрит, че просто не мога да се заема със задачата да науча индонезийски или още по-трудния балийски — език, по-сложен и от марсианския.) Наистина не е проблем да дойдеш тук. Можеш да смениш парите си на летището, да намериш такси с любезен шофьор, който ще ти предложи чудесен хотел — тези неща лесно могат да се организират. И откакто преди две години туристическата промишленост тук рухна след бомбените атентати (което се случи няколко седмици след като си тръгнах от Бали първия път), сега е още по-лесно да се придвижваш наоколо; всички отчаяно ти помагат, отчаяно имат нужда от работа.

И така, взимам такси до град Убуд, който ми изглежда подходящо място за начало на пътуването. Отсядам в малък, приятен хотел на улица със славното име „Маймунска гора“. Хотелът има басейн с чиста вода и градина, отрупана с тропически храсти с цветове, по-големи от волейболни топки, обгрижвани прекрасно от организиран екип птички колибри и пеперуди. Персоналът е от балийци, което означава, че автоматично започват да те обожават и да ти правят комплименти за красотата ти още щом влезеш вътре. Стаята има изглед към короните на тропическите дървета и всяка сутрин поднасят включена закуска с купища пресни тропически плодове. Накратко, това е едно от най-хубавите места, на които някога съм отсядала, и ми струва по-малко от десет долара на ден. Радвам се, че се върнах.

Убуд е в средата на Бали, разположен е в планините, заобиколен е от терасирани оризища и безброй хиндуистки храмове, от реки,

които рязко пресичат дълбоки каньони в джунглата, и от вулкани, мержелеещи се на хоризонта. Убуд отдавна е смятан за културния център на острова, за мястото, където процъфтява традиционната балийска живопис, танците, дърворезбата и религиозните церемонии. Убуд не се намира близо до плажовете, затова туристите, които идват тук, сами се отсяват и са от по-висока класа; предпочитат да видят древна храмова церемония, отколкото да пият пина колада на брега. Каквото и да се случи с предсказанието на моя шаман, ще е чудесно да поживея малко на това място. Градът е нещо като миниатюрна тихоокеанска версия на Санта Фе, само че навсякъде се разхождат само маймуни и балийски семейства в традиционни дрехи. Има добри ресторанти и хубави малки книжарници. Напълно възможно е да прекарам времето си в Убуд, като върша онова, с което се занимават симпатичните разведени американки, откакто е създадена Християнската асоциация на младите жени^[1] — да се записвам от един курс на друг: батик, барабани, изработване на бижута, грънчарство, традиционни индонезийски танци и готвене... Точно срещу хотела, от другата страна на улицата, дори има нещо, наречено „Магазин за медитация“ — на витрината е окачена табела с надпис, че е отворено за упражнения по медитация всяка вечер от шест до седем часа. Нека мирът възтържествува на земята, пише отдолу. С две ръце гласувам за това.

След като разопаковам багажа си, все още е рано следобед, затова решавам да се разходя и да се ориентирам наново в града, в който не съм била от две години. И после да реша откъде да започна с търсенето на своя шаман. Предполагам, че ще е трудна задача — може да отнеме дни, дори седмици. Не знам откъде да започна с търсенето, затова на излизане спирам на рецепцията и питам Марио дали не може да ми помогне.

Марио е едно от момчетата, които работят в хотела. Вече се сприятелих с него, докато се регистрирах, предимно заради името му. Немного отдавна посетих страна, в която много хора се казваха Марио, но никой от тях не беше дребен, мускулест, енергичен балиец с копринен саронг и цвете зад ухото. Затова попитах:

— Наистина ли се казваш Марио? Не звучи много индонезийско.

— Не е истинското ми име — отвърна той. — Истинското е Ньоман.

А, трябваше да се досетя. Трябваше да знам, че имам 25 процента шанс да позная истинското име на Марио. На Бали, ако позволите да се отплесна, има само четири имена, които мнозинството от населението дава на децата си, независимо дали бебето е момче или момиче. Имената са Уаян, Мадей, Нъоман и Кетут. В превод тези имена означават просто Първи, Втори, Трети и Четвърти и обозначават последователността на раждане. Ако имаш пето дете, започваш цикъла с имената наново, така че петото дете наистина се казва нещо като „Уаян на втората власт“. И така нататък. Ако имаш близнаци, кръщаваш ги по реда, в който са се появили. Защото на Бали има четири основни имена (високата каста на елита има собствен подбор от имена) и е много вероятно (всъщност често срещано) двама Уаян да се оженят един за друг. И първородното им дете ще се казва, разбира се, Уаян.

Това загатва колко е важно семейството на остров Бали и от какво значение е позицията ти в семейството. Човек би помислил, че тази система предизвиква усложнения, но балийците някак се справят. Съвсем разбираемо и по необходимост прякорите са много популярни. Например една от най-преуспелите бизнес дами в Убуд се казва Уаян, има ресторант за бързо хранене „Кафе Уаян“ и затова ѝ викат Уаян Кафе — тоест онази Уаян, която държи „Кафе Уаян“. Други са познати като Дебелия Мадей или Нъоман Колите под наем, или Глупавия Кетут, който изгори къщата на чичо си. Моят нов балийски приятел се е справил с проблема, като просто се нарекъл Марио.

— Защо Марио?

— Защото обичам всичко италианско — отвърна той.

Когато му казах, че наскоро съм прекарала четири месеца в Италия, той реши, че този факт е толкова поразителен, че излезе иззад рецепцията и каза:

— Ела, седни, поговорим.

Отидох, седнах, поговорихме. И така станахме приятели.

И така, този следобед решавам да започна да издирвам своя шаман, като попитам новия си приятел Марио дали случайно не познава човек на име Кетут Лиер.

Марио сбръчква чело замислен.

Очаквам да каже нещо като: „А, да! Кетут Лиер! Старият шаман, който почина миналата седмица — толкова е тъжно, когато си отиде

почитан стар шаман.“

Марио ме моли да повтора името и аз го записвам, защото може би го произнасям грешно. И действително, на Марио му просветва.

— Кетут Лиер!

Сега очаквам да каже нещо като: „А, да! Кетут Лиер! Лудият! Миналата седмица го прибраха поради невменяемост...“

Но вместо това казва:

— Кетут Лиер е известен шаман.

— Да! Това е той!

— Познавам го. Ходя в неговата къща. Миналата седмица водя моя братовчедка, тя иска лек за нейно бебе, че плаче цяла нощ. Кетут го поправя. Един път водил американско момиче като теб в къщата на Кетут. Момиче искаше магия да стане по-красива за мъжете. Кетут Лиер рисува магическа картина да помогне нея стане по-красива. След това я дразня и всеки ден казвам: „Картина работи! Виж колко си красива! Картина работи!“

Спомням си рисунката, която Кетут Лиер рисува за мен преди няколко години, и осведомявам Марио, че и аз имам магическа картина от шамана.

Марио се смее.

— Картина работи и за теб също!

— Моята беше, за да ми помогне да намеря Бог — обяснявам аз.

— Ти не искаш да си по-красива за мъжете? — пита той разбираемо объркан.

— Хей, Марио, дали не може да ме заведеш при Кетут Лиер някой ден? Ако не си много зает — питам го.

— Не сега — отвръща той. Точно когато започвам да усещам разочарование, той добавя: — Но може би след пет минути?

[1] Нестопанска международна организация, основана във Великобритания през 1855 г., в момента с централа в Женева, Швейцария. Това движение се бори да създаде възможности за професионално израстване на жените, да елиминира расизма и т.н. — Б.пр. ↑

75.

Ето така се наложи да прекарам първия следобед след пристигането си на Бали — изведнъж се озовавам качена отзад на мотоциклет, здраво стиснала новия си приятел Марио, италиано-индонезиеца, който ме откарва през оризовите тераси към дома на Кетут Лиер. Въпреки всичко, което съм си мислила през последните две години за повторната среща с шамана, всъщност нямам представа какво ще му кажа, щом отида. И разбира се, нямаме уговорка. Появяваме се без предизвестие. Разпознавам надписа отпред на вратата му, същия като последния път: „Кетут Лиер-художник“. Къщата е типичният за Бали традиционен семеен дом. Висока каменна стена опасва целия имот, по средата има двор, а отзад — храм. Зад тази стена няколко поколения живеят заедно в различните, свързани помежду си малки домове. Влизаме, без да почукаме (и бездруго няма врата), посрещнати от бурното смайване на няколко балийски кучета пазачи (мършави и разгневени), и ето го в двора, Кетут Лиер, шамана, облечен със своя саронг и блузка с яка, съвсем същият на вид, какъвто беше преди две години при първата ни среща. Марио казва нещо на Кетут, а аз не съм съвсем наясно с балийския, но ми звучи като общо представяне, подобно на: „Това е едно момиче от Америка — виж я.“

Кетут извива почти беззъбата си усмивка към мен със силата на състрадателен противопожарен маркуч и пак се уверявам: правилно съм запомнила — той е необикновен. Лицето му е подробна енциклопедия на добротата. Разтърсва ръката ми с развълнувано, енергично стискане.

— Много съм щастлив да се запознаем — казва той.

Няма представа коя съм.

— Влизай, влизай — добавя и ме води към верандата на малката си къща, където за мебели му служат плетени бамбукови рогозки. Изглеждат точно по същия начин като преди две години. И двамата сядаме. Без колебание той взима дланта ми в ръката си — явно предполага, че като повечето западни посетители и аз съм дошла, за да ми гледа на ръка. Казва ми набързо какво вижда и аз се успокоявам, че

е съкратена версия точно на същото, което ми каза предния път. (Може и да не помни лицето ми, но съдбата ми според неговото опитно око не се е променила.) Английският му е по-добър, отколкото си спомнях, по-добър и от този на Марио. Кетут говори като мъдрите стари китайци от класическите филми за кунгфу. Това е форма на английски, която бих нарекла „скакалешка“, защото можеш да вмъкнеш гальовното „скакалец“ по средата на всяко изречение и то звучи много мъдро, „Ах, ти имаш много щастлива съдба, скакалец.“

Изчаквам някаква пауза в предсказанията на Кетут и го прекъсвам, за да му напомня, че съм се срещала с него и друг път, преди две години.

Той изглежда объркан.

— Не за първи път на Бали?

— Не, господине.

Напряга се да си спомни.

— Ти момичето от Калифорния?

— Не — отвърщам аз и все повече губя присъствие на духа. — Аз съм момичето от Ню Йорк.

Кетут ми казва (а аз не разбирам какво общо има това):

— Вече не съм толкова красив, изгубих мои зъби. Може да ида на зъболекар някой ден. Но много страх от зъболекар.

Той отваря обезлесената си уста и ми показва пораженията. Наистина изгубил е зъбите си от лявата страна, а от дясната всички са счупени, явно болезнени жълти пънчета. Паднал, така ми казва. И тогава зъбите му изхвъркнали.

Изказвам съжалението си, после пак опитвам и този път говоря по-бавно:

— Мисля, че не ме помниш, Кетут. Бях тук преди две години с една американка, учителка по йога, живяла на Бали дълги години.

Той се усмихна обнадежден.

— Познавам Ан Барос!

— Точно така! Ан Барос се казва учителката по йога. Но аз съм Лиз. Веднъж дойдох тук да те моля за помощ, защото исках да се доближа повече до Бог. Ти ми нарисува магическа картина.

Той свива рамене дружелюбно — изобщо не го е грижа.

— Не помня — отвърща.

Новините са толкова лоши, че са едва ли не смешни. Какво ще правя на Бали сега? Не знам как точно съм си представяла срещата с Кетут, но наистина се надявах, че заради някаква супер карма пак ще се съберем, разплакани от умиление. Наистина се страхувах да не е умрял, но никога не ми е хрумвало — ако все пак е жив, че изобщо няма да ме помни. Макар сега да ми се струва върховна глупост как може изобщо да съм си въобразявала, че нашата първа среща ще бъде толкова паметна за него, колкото и за мен. Явно наистина е трябвало да съставя по-сериозен план.

Затова му описах картината, която ми беше нарисувал, фигурата с четири крака („така здраво стъпила на земята“) и липсващата глава („която не гледа на света през интелекта“), и лицето в сърцето („което гледа към света през сърцето“), а той любезно ме изслушва с умерен интерес, сякаш обсъждаме живота на съвсем друг човек.

Много ми е неприятно да го кажа, защото не искам да наблягам на този факт, но трябва, затова се издавам. Обяснявам му:

— Ти ми каза, че трябва да се върна на Бали. И да остана тук три или четири месеца. Каза, че мога да ти помогна да научиш английски, а ти ще ме научиш на нещата, които ти знаеш.

Не харесвам тона на гласа си — в него има мъничко отчаяние. Не споменавам поканата да живея със семейството му, която той някога ми отправи, защото при тези обстоятелства ще прозвучи доста нелепо.

Той любезно ме изслушва, усмихва се и клати глава, сякаш казва: „Смешно, нали, какви неща могат да говорят хората понякога?“

Вече почти съм се отказала. Обаче идвам толкова отдалеч, трябва да направя поне още едно усилие.

— Аз съм писателката, Кетут — казвам. — Онази, която пише книги, от Ню Йорк.

И по някаква причина това действа. Внезапно лицето му се озарява от радост, става ясно, ведро и прозрачно. Той ме разпознава, сякаш сигнална ракета е блеснала в ума му.

— ТИ! — възкликва той. — ТИ! Помня ТЕ! — Навежда се напред, хваща ме за раменете и изпълнен с щастие, ме разтърсва, както дете разтърсва неотворения си коледен подарък, за да познае какво има вътре. — Ти се върна! Ти се ВЪРНА!

— Върнах се! Върнах се! — повтарям.

— Ти, ти, ти!

— Аз, аз, аз!

Вече съм готова да се разплача, но се опитвам да не личи. Трудно е да обясня с какво облекчение си отдъхнах. Дори и аз съм изненадана. Сякаш... сякаш съм катастрофирала, колата ми е паднала от моста и е потънала на дъното на реката и аз някак съм успяла да се измъкна от потъналата кола, изплувала съм през отворен прозорец, а после съм ритала като жаба и неуморно съм плувала нагоре към светлината през студената зеленикава вода, въздухът ми почти е свършил и артериите са щели да се пръснат на шията ми, бузите ми са били издути с последния ми дъх, а после — АХ! — изскачам на повърхността и поемам огромни глътки въздух. И оцелявам. Вдишване, изскачане отгоре — това чувствам, когато чувам шамана да казва: „Ти се върна!“ Чувствам точно толкова голямо облекчение.

Не мога да повярвам, че подейства.

— Да, върнах се — казвам. — Разбира се, че ще се върна.

— Аз така щастлив! — отвръща той. Държим се за ръце и сега той е невероятно развълнуван. — Отначало не те помня! Толкова отдавна срещнахме! Сега изглеждаш друга! Толкова различна преди две години! Последен път ти — много тъжна жена. Сега — толкова щастлива! Като друг човек!

Тази мисъл, че човек може да изглежда съвсем различно само след две години — изглежда, го кара да се тресе от смях.

Аз се предавам и вече не крия сълзите си, а ги оставям да си текат.

— Да, Кетут. Преди бях много тъжна. Но сега животът е по-добър.

— Последен път ти в лош развод. Не добре.

— Не добре — потвърждавам аз.

— Последен път ти твърде много грижи, твърде много мъка. Последен път като тъжна стара жена. Сега ти изглежда като младо момиче. Последен път грозна! Сега хубава!

Марио избухва в бурни аплодисменти и победоносно произнася:

— Виждаш? Картина *работи*!

— Още ли искаш да ти помагам с английския, Кетут? — питам аз шамана.

Казва ми, че мога да почна още сега и чевръсто подскача като гном. Хлътва в къщичката си и се връща с купчина писма, които е

получил от чужбина през последните няколко години (значи наистина има адрес!). Моли ме да му прочета писмата на глас; добре разбира английски, но не може много да чете. Вече съм негова секретарка. Секретарка съм на шаман. Това е невероятно. Писмата са от колекционери на произведения на изкуството отвъд океана, от хора, които някак са успели да се сдобият със славните му магически рисунки и вълшебните му картини. Едното писмо е на колекционер от Австралия, който хвали Кетут за уменията му на художник и казва: „Как може да си толкова даровит, да рисуваш с такъв детайл?“ Кетут ми отговаря, сякаш диктува: „Защото се упражнявам много, много години.“

Когато писмата свършват, той ме осведомява за живота си през последните няколко години. Станали са някои промени. Сега има съпруга например. Посочва на двора към набитата жена, която стои в сенките, на прага на своята кухня, и ме гледа свирепо, сякаш се чуди дали да не ме застреля, или първо да ме отрови и после да ме застреля. Последния път, когато бях тук, Кетут натъжен ми беше показал снимки на наскоро починалата си жена — красива, възрастна балийка, която дори в старостта изглеждаше сияеща и по детски непринудена. Махвам към двора на новата съпруга, която влиза обратно в кухнята си.

— Добра жена — обявява Кетут по посока на кухненските сенки.
— Много добра жена.

Продължава да разказва, че е много зает с балийските си пациенти, че винаги има работа, че трябва да дава много магия за малките бебета, да извършва обреди за умрелите, да лекува болни, да провежда сватбени ритуали. За следващата балийска сватба казва: „Може да идем заедно! Взимам те!“ Единственото неприятно е, че вече няма много западняци, които да го посещават. Никой не идва на Бали след терористичните нападения. Това го кара да се „чувства много объркан в моя глава“. И също: „много празен в моя банка“. После добавя:

— Ти идваш в моя къща всеки ден да упражнява английски с мене сега? — Кимвам весело и той пита: — Ще те уча на балийска медитация, окей?

— Окей — отвръщам.

— Ожени ли се в Бали?

— Още не.

— Мисля може би скоро. Утре ще дойдеш?

Обещавам му. Не споменава нищо за преместването ми при неговото семейство, затова не повдигам въпроса и крадешком хвърлям последен поглед към страховитата жена в кухнята. Може пък да си остана в хубавичкия хотел през цялото време. И бездруго там е по-удобно. Има канализация и всичко останало. Обаче ще ми трябва колело, за да идвам при Кетут всеки ден...

А сега е време да тръгваме.

— Аз съм много щастлив да се запознаем — казва той и стиска ръката ми.

Давам му първия си урок по английски. Обяснявам му разликата между „радвам се да се запознаем“ и „радвам се да те видя“. Казвам, че използваме „радвам се да се запознаем“ само първия път, когато се запознаваме с някой. След това вече всеки път употребяваме „радвам се да те видя“. Защото само веднъж срещаш човек за първи път. Но сега вече ще се виждаме постоянно, ден след ден.

Това му харесва. Решава да направи преговор:

— Радвам се да се запознаем! Радвам се да те видя! Мога да те видя! Не съм глух!

Всички се смеят, дори Марио. Стискаме си ръцете и се разбираме да дойда пак утре следобед.

— *See you later, alligator* — казва шаманът.

— *In a while, crocodile* — отвърщам.

— *Let your conscience be your guide*^[1]. Ако имаш някакви западни приятели да идват в Бали, прати ги при мен да им гледам на ръка — сега от бомбата съм много празен в моята банка. Сам се образовам. Много се радвам да те видя, Лисс!

— И аз много се радвам, Кетут.

[1] „Нека съвестта ти те води“, стих от песен на Стинг. — Б.пр. ↑

76.

Бали е малък хиндуистки остров, разположен по средата на дългия три хиляди и двеста километра Индонезийски архипелаг, който представлява най-многобройната мюсюлманска нация на земята. Затова Бали е странно и чудно нещо; дори не трябва да съществува, но все пак го има. Хиндуизмът на острова е внесен от Индия през Ява. Индийските търговци пренесли религията на изток през четвърти век. Яванските крале основали мощна хиндуистка династия, от която днес не е останало почти нищо, освен внушителните руини на храма при Боробудур. През шестнайсети век районът бил връхлетян от жестоко ислямско въстание, затова почитащите Шива кралски особи хиндуисти избягали от Ява и отплавали вкупом за Бали в период, станал известен като изселването Маджапахит. Високопоставените яванци от висша каста довели на Бали само своите семейства, занаятчийци и свещениците си — затова хората не преувеличават много, като казват, че всеки на Бали е потомък или на крал, или на свещеник, или на художник и по тази причина балийците се отличават с гордост и блясък.

Яванските колонизатори донесли на Бали своята хиндуистка кастова система, макар кастовото разделение тук никога да не е било така безмилостно налагано, както някога в Индия. Въпреки това балийците спазват сложна обществена йерархия (само брахманите имат пет подразделения) и аз с по-голям успех бих разчела човешкия геном, отколкото да се опитвам да разбера заплетената, взаимосвързана кланова система, която още процъфтява тук. (В многобройните си прекрасни есета върху балийската култура писателят Фред Б. Айземан се впуска много по-надълбоко в подробности за острова, обяснявайки тези нюанси, и аз черпя голяма част от общата си информация от неговите изследвания — не само тук, но и в цялата книга.) За нашата цел достатъчно е да кажа, че всеки на Бали е от някакъв клан, всеки знае към кой клан принадлежи той и към кой клан принадлежат останалите. Ако те изритат от твоя клан за някакво сериозно неподчинение, може спокойно да скочиш в някой вулкан, защото, честно казано, все едно си мъртъв.

Балийската култура е една от най-подредените системи на социална и религиозна организация в света, величествен кошер от задачи, роли и ритуали. Балийците са *оплетени*, изцяло овързани в сложна мрежа от обичаи. Тази мрежа е създадена от комбинация на няколко фактора, но, общо взето, може да кажем, че Бали е резултат от онова, което се случва, когато традиционният хиндуизъм се наложи върху голямо, отглеждащо ориз земеделско общество, което по необходимост действа в сложно колективно сътрудничество. Оризовите тераси изискват невероятно количество общ труд, поддръжка и организация, за да се развиват добре, затова всяко балийско село си има *банджар* — обединена организация от жители, които чрез консенсус ръководят политическите, икономическите, религиозните и земеделските решения на селото. На остров Бали колективното е далеч по-важно от индивидуалното, иначе никой няма да има какво да яде.

Религиозните ритуали са от първостепенна важност тук, на Бали (не забравяйте, че това е остров със седем непредсказуеми вулкана на него — и вие щяхте да се молите). Изчислено е, че типичната балийска жена прекарва една трета от времето си в будно състояние, за да се приготвя за ритуал, да участва в ритуал или да чисти след ритуал. Животът тук е постоянен цикъл от дарове и ритуали. Трябва да ги изпълняваш всичките в правилната последователност и с правилното значение, иначе цялата вселена ще се срути, изгубила равновесие. Маргарет Мийд^[1] пише за „невероятната заетост“ на балийците и е вярно — в едно местно домакинство рядко се случва да има момент на бездействие. Тук има церемонии, които трябва да се изпълняват по пет пъти на ден, и други, които се изпълняват веднъж дневно, веднъж седмично, веднъж в месеца, веднъж в годината, веднъж на всеки десет години, веднъж на всеки сто години, веднъж на хиляда години. Всички тези дати и ритуали систематично се поддържат от свещениците и жреците, които се консултират с византийска система от три различни календара.

За всяко човешко същество на Бали има три обреда по преминаване в ново състояние и всеки се отбелязва със строго последователна церемония. Сложните церемонии за духовно помирение се провеждат през целия живот, с цел да предпазят душата от сто и осемте недостатъка (108 — ето пак същото число!), които

включват такива пороци като жестокост, кражба, мързел и лъжа. Всяко балийско дете преминава през много важна церемония на пубертета, в която кучешките зъби или „резците“ се изпиляват по естетически съображения, докато станат плоски. Възможно най-лошите качества на Бали са да си груб и да напомняш животно, а кучешките зъби се смятат за символ на нашата по-свирепа природа и затова трябва да се изравнят. Да си жесток е опасно в такава здраво споена култура. Цялата мрежа за сътрудничество на селото може да бъде разкъсана от убийствените намерения на един човек. Следователно най-доброто, което можеш да бъдеш на Бали, е *алус*, което означава „изтънчен“ или дори „разкрасен“. Красотата е нещо добро на Бали — и за мъжете, и за жените. Красотата се почита. Тя е безопасност. Учат децата да приемат всички изпитания и тревоги със „сияещо лице“, с широка усмивка.

Цялата идея за Бали е матрица, огромна и невидима мрежа от духове, указания, насоки и обичаи. Всеки балиец знае точно към какво принадлежи, има ориентир на тази обширна, неосезаема карта. Само погледнете четирите имена на почти всеки балийски жител — Първи, Втори, Трети, Четвърти, — напомнящи на всеки кога е роден в семейството и къде му е мястото. Едва ли ще имате по-ясна система за обществена ориентация, ако наречете децата си Изток, Запад, Север и Юг. Марио, моят нов италиано-индонезийски приятел, ми обяснява, че е най-щастлив, когато може да се придържа — умствено и духовно — към пресечната точка между вертикалната и хоризонталната линия, в състояние на съвършено равновесие. За тази цел той трябва да знае точно къде се намира във всеки един момент — и спрямо отношенията си с божественото, и спрямо семейството си тук, на земята. Ако изгуби този баланс, губи силата си.

Затова няма да е абсурдна хипотеза, ако кажа, че балийците са майстори на баланса, хора, за които поддържането на идеално равновесие е изкуство, наука и религия. Лично аз, тъй като търся равновесието, се надявам да науча много от балийците за това как да застана стабилно в този хаотичен свят. Но колкото повече чета за тази култура и виждам от нея, толкова повече осъзнавам до каква степен съм се отдалечила от равновесната мрежа, поне от гледна точка на балийците. Навикът ми да се скитам по света, без да обръщам внимание на физическата си ориентация, плюс решението да изляза от ограденото пространство на брака и семейството, ме превръщат —

според разбиранията на Бали — в нещо като призрак. На мен ми харесва да живея така, но по мнението на всеки уважаващ себе си балиец това е кошмарно съществуване. Ако не знаеш къде се намиращ или към кой клан принадлежиш, тогава как е възможно изобщо да намериш баланс?

Като се има предвид всичко това, нямам представа каква част от мирогледа на балийците ще мога да вградя в собствения си мироглед, защото, изглежда, в момента приемам по-модерното и западно тълкуване на думата *равновесие*. (В момента тълкувам значението като „равно висящ“, т.е. еднаквата вероятност да паднеш, в която и да е посока, по което и да е време, в зависимост от... нали се сещате... как вървят нещата.) Балийците не чакат да видят „как вървят нещата“. Това би било ужасно. Те *организират* как да вървят нещата, за да предпазят света от разпадане.

Ако вървиш по някой път на остров Бали и срещнеш непознат, първият въпрос, който ще ти зададе, е: „Къде отиваш?“ Вторият въпрос е: „Откъде идваш?“ За един човек от Запада това може да прозвучи като доста агресивен разпит от абсолютен непознат, но хората просто се опитват да се ориентират спрямо теб, да те поместят в мрежата заради сигурността и удобството. Ако отвърнеш, че не знаеш къде отиваш или че просто се луташ без цел, може да предизвикаш известно безпокойство у своя нов балийски приятел. Много по-добре е да избереш конкретна посока — *каквато и да е* — просто за да може околните да се чувстват по-добре.

Третият въпрос, който един балиец почти със сигурност ще ти зададе, е: „Женен ли си?“ Това също е въпрос за положение и ориентация. Те трябва да знаят, за да са сигурни, че всичко в живота ти е наред. Наистина искат да кажеш, че си женен. Такова облекчение е да го чуят. Ако живееш сам, по-добре да не го съобщаваш директно. И горещо препоръчвам изобщо да не споменавате развода си, ако сте в подобно положение. Защото силно ще разтревожите балийците. Единственото, което вашата самота им доказва, е опасното ви отклонение от мрежата. Ако си жена, пътуваш сама из острова и някой те попита: „Омъжена ли си?“, най-добрият възможен отговор е: „Още не“. Любезен начин да кажеш: „Не“, но да изразиш с оптимизъм намерението си да се погрижиш възможно най-скоро за това.

Дори да си осемдесетгодишна или лесбийка, или ревностна феминистка, или монахиня, или осемдесетгодишна ревностна феминистка лесбийка монахиня, която никога не е била омъжена и няма никакво намерение да се омъжи, най-любезният възможен отговор все пак е: „Още не“.

[1] Маргарет Мийд (1901–1978) — изтъкната изследователка в областта на културната антропология. — Б.пр. ↑

На сутринта Марио ми помага да си купя колело. Като истински почти италианец казва: „Познавам един човек“, и ме води в магазина на братовчед си. Оттам си купувам хубав маунтин байк, каска, катинар и кошница за малко по-малко от петдесет американски долара. Сега съм мобилна в новия си град Убуд или поне дотолкова мобилна, че да се чувствам сигурна по тези пътища — тесни, криволичещи и лошо поддържани, гъмжащи от мотоциклети, камиони и туристически автобуси.

Следобед тръгвам с колелото си надолу към селото на Кетут, за да прекарам с моя шаман първия ден от... каквото там ще правим заедно. Честно казано, не съм наясно. Ще имаме урок по английски? Урок по медитация? Или старомодно ще седим на верандата? Не знам какво ми е намислил Кетут — просто съм щастлива, че ме прие в живота си.

Когато пристигам, у тях има гости. Скромно семейство балийски селяни, които са довели при Кетут едногодишната си дъщеричка за помощ. На горкичкото бебе му никнат зъби и плаче вече няколко ноци. Таткото е красив млад мъж със саронг, има мускулести прасци като паметник на съветски герой от войната. Мама е хубава и срамежлива, гледа ме изпод боязливо притворените си клепачи. Донесли са малък подарък на Кетут за услугата — две хиляди рупии, което е около двацет и пет цента, поставени в ръчно изплетена кошничка от палмови листа, малко по-голяма от пепелник в бара на хотел. В нея заедно с парите има едно цвете и няколко зърна ориз. (Бедността им е в ярък контраст с по-богатото семейство от столицата Денпасар, което ще посети Кетут по-късно следобед — майката крепи върху главата си триетажна кошница, пълна с плодове, цветя и печена патица, такова великолепно и внушително украшение за глава, че Кармен Миранда би се поклонила смирено пред него.)

Кетут е спокоен и благосклонен към своята компания. Изслушва родителите, които се оплакват за проблемите на бебето. После почва да рови в малък сандък на верандата и изважда старинна книга, изписана

ситно на балийски санскрит. Проверява в книгата като учен, търсец някаква комбинация от думи, която да му свърши работа, и през цялото време говори на родителите и се смее. После взима празна страница от тетрадка с картинка на Жабока Кермит отгоре и ми обяснява, че пише „рецепта“ за малкото момиченце. Според неговата диагноза детето е измъчвано от незначителен демон, не само от трудното излизане на зъбите. За зъбите препоръчва на родителите просто да мажат венците на бебето със сок от червен лук. За да усмирят демона, трябва да принесат в жертва малко пиле и малко прасе, заедно с парче питка, замесена със специални билки, които тяхната баба несъмнено има в собствената си лековита градина. (Тази храна няма да се похаби; след церемонията по поднасяне на даровете на балийските семейства винаги се разрешава да изядат собствените си дарове към боговете, тъй като даровете са по-скоро нематериални, отколкото веществени. Според балийците Бог взима онова, което принадлежи на Бог — жеста, а човекът взима, каквото принадлежи на човека — самата храна.)

След като написва рецептата си, Кетут ни обръща гръб, напълва една купа с вода и изрича поразителна и безшумно приковаваща мантра над нея. После Кетут благославя бебето с водата, на която токущо е вдъхнал свещена сила. Дори само на една годинка, момиченцето вече знае как да приема благословия според балийските традиции. Майка му го държи, а то изважда малките си пухкави ръчички да приеме водата, отпива веднъж, отпива пак и излива останалото върху главата си — съвършено изпълнен ритуал. Изобщо не е уплашена от този беззъб старец, който ѝ пее монотонно. После Кетут взима останалата светена вода и я излива в малка найлонова торбичка, завързва торбичката отгоре и я дава на семейството, за да я използват по-късно.

На тръгване майката взима торбичката вода със себе си, сякаш токущо е спечелила златна рибка на големия панаир, само че е забравила да сложи рибката в торбичката.

Кетут Лиер насочи за около четиридесет минути цялото си внимание към това семейство срещу възнаграждение от двайсет и пет цента. Дори никакви пари да нямаха, пак щеше да направи същото; това е негов дълг като шаман. Не може да връща никого, иначе боговете ще му отнемат дарбата да лекува. Кетут приема около десет такива посетители на ден — балийци, които се нуждаят от помощта

или съвета му по религиозни или медицински въпроси. В най-благоприятните дни, когато всички искат специална благословия, при него може да дойдат и над сто души.

— Не се ли уморяваш?

— Но това е моята професия — казва ми той. — Това е моето хоби — шаман съм.

Още няколко пациенти идват този следобед, но двамата с Кетут прекарваме и известно време сами на верандата. Така ми е уютно с този шаман, спокойно ми е, сякаш съм с дядо си. Дава ми първия урок по балийска медитация. Казва, че има много начини да намеря Бог, но повечето са прекалено сложни за западняците, затова ще ме научи на лесна медитация. Която, общо взето, е нещо такова: седиш мълчаливо и се усмихваш. Харесва ми. Кетут се смее дори когато ме учи. Седни и се усмихни. Идеално.

— Ти учи йога в Индия, Лисс? — пита той.

— Да, Кетут.

— Можеш прави йога — продължава той. — Но йога много трудна. — Кетут се изкълчва в неудобната поза лотос, изкривява комично лицето си с опулени очи, сякаш има запек. После се освобождава и през смях ме пита: — Защо винаги изглеждат толкова сериозни в йога? Ако правиш такава сериозна физиономия, плашиш добрата енергия. За медитация трябва само да се усмихваш. Усмивка с лице, усмивка с ума и добрата енергия ще дойде при теб и ще изчисти мръсна енергия. Дори усмивка с твой черен дроб. Упражни довечера в хотела. Без да бърза, без да се мъчи. Ако прекалено сериозна, ще се разболееш. Можеш викаш добра енергия с усмивка. Всичко казал за днес. *See you later, alligator.* Ела пак утре. Много щастлив да те видя, Лисс. *Let your conscience be your guide.* Ако имаш западни приятели да идват на Бали, доведи ги за гледане на ръка. Много съм празен в моята банка откакто бомбата.

78.

Това е историята на Кетут Лиер така, както той я разказва:

„Вече девет поколения в моето семейство има шаман. Баща ми, дядо ми, працядо ми, всичките са шаман. Всички искат да съм шаман, защото виждат, че имам светлина. Те виждат, че аз имам красиво и имам интелигентно. Но аз не искам да съм шаман. Твърде много учене! Много информация! Пък и не вярвам в шаман. Аз искам да съм художник! Искам да съм творец! Имам добър талант за това.“

„Когато бях още млад мъж, срещам американец, много богат, може би дори човек от Ню Йорк като теб. Той харесва мои картини. Искан да купи голяма картина от мен, може би един метър голяма, много пари. Достатъчно пари да си богат. И аз започвам да рисувам тази картина за него. Всеки ден аз рисуване, рисуване, рисуване. Дори през нощта рисуване. Тогава, много отдавна, няма електрическа крушка като днес, затова имам лампа. Газена лампа, разбираш? С помпа, трябва да помпаш, за да дойде газ. И аз винаги правя рисуване с газена лампа всяка нощ.“

„Една нощ газена лампа е тъмна и аз помпам, помпам и тя експлодира! Пали моето рамо! Отивам в болница за един месец с изгоряло рамо, то прави инфекция. Инфекция отива чак до сърцето ми. Доктор казва аз трябва да ида в Сингапур да ми отрежат ръката, за ампутация. Това не ми е по вкуса. Но доктор казва трябва да отида в Сингапур, на операция да ми отрежат ръката. Казвам на доктора — първо отивам вкъщи, в моето село.“

„Тази нощ в селото получавам сън. Татко, дядо, працядо — всички идват в съня ми заедно у нас и ми казват как да излекувам мое изгоряло рамо. Казват да направя сок от шафран и сандалово дърво. Да сложа този сок на изгорено. После да направя пудра от шафран и сандалово дърво. Да натъркам пудрата на изгорено. Казват ми трябва да направя това, тогава няма да изгубя ръката си. Толкова истински този сън, сякаш те вкъщи с мен, всичките заедно.“

„Събуждам се. Не знам какво да правя, защото понякога сънищата просто се шегуват, разбираш ли? Но отивам вкъщи и слагам

този сок от шафран и сандалово дърво на рамото си. Моя ръка много инфектирана, много боли, станала голяма, подута. Но след сок и пудра станала много хладна. Стана много студена. Почна да чувства по-добре. За десет дни моята ръка е добре. Всичко оздравя.“

„Затова започвам да вярвам. Сега пак имам сън с моя баща, дядо и працядо. Сега ми казват трябва да бъда шаман. Моята душа трябва да я дам на Бог. Да направя това, трябва да постя шест дни, разбираш? Няма храна, няма вода. Няма пие. Няма закуска. Не лесно. Аз толкова жаден от пости, отивам при оризови полета на сутринта преди слънце. Седя в оризово поле с отворена уста и взимам вода от въздух. Как го казвате, водата във въздуха в оризово поле сутрин? Роса? Да. Роса. Само тази роса ям за шест дни. Никаква друга храна, само тази роса. На ден номер пет губя съзнание. Навсякъде виждам само жълт цвят. Не, не жълт цвят — ЗЛАТЕН. Виждам златен цвят навсякъде, дори вътре в мен. Много щастлив. Сега разбирам. Този златен цвят е Бог, също вътре в мен. Същото нещо, което е Бог, е същото нещо вътре в мен.“

„Затова сега аз трябва да съм шаман. Сега трябва да уча медицински книги от працядо. Тези книги не написани на хартия, написани на палмови листа. Казват се *лонтар*. Това е балийската медицинска енциклопедия. Трябва да науча всички различни растения на Бали. Не лесно. Едно по едно научавам всичко. Научавам да се грижа за хора с много проблеми. Едно е, когато някой е болен физически. Помагам на тази физическа болест с билки. Друго е, когато семейството е болно, когато семейството винаги се кара. Помагам на това с хармония, със специална магическа рисунка, също с говорене за помощ. Слагат магическа рисунка в къщата, вече не се карат. Понякога хора болни от любов, не намират който им подхожда. За балийци и западни също, винаги много проблеми с любов, трудно да намерят който им подхожда. Поправям любовен проблем с мантра и с магическа рисунка, водя любовта при теб. Също научавам черна магия, да помагам на хората, ако имат лоша черна магия. Моя магическа картина сложиш в къщата си, носи ти добра енергия.“

„Още харесвам да съм художник, обичам рисуване, когато имам време, продавам на галерия. Моя картина винаги същата картина — когато Бали беше рай, може би преди хиляда години. Картина на джунглата, животни, жени с... каква е думата? Гърди. Жени с гърди.

Трудно е за мен да намеря време да правя рисуване, защото шаман, но аз трябва да съм шаман. Това е моята професия. Това е моето хоби. Трябва да помагам на хората или Бог ще ми се сърди. Трябва да израждам бебе понякога, правя церемония за умрели хора или церемония за изпилване на зъби или сватби. Понякога се събуждам три сутринта, правя рисуване на електрическа крушка — единствено време, когато мога да правя рисуване за мен. Харесвам да съм сам това време на деня, добро за правене на картина.“

„Аз правя истинска магия, не шега. Винаги казвам истина, дори ако лоши новини. Трябва да съм добър характер винаги в живота ми, иначе ще съм в ада. Говоря балийски, индонезийски, малко японски, малко английски, малко холандски. По време на война^[1] много японци тук. Не толкова зле за мен — гледам на ръка на японци, ставаме дружелюбни. Преди война много холандски тук. Сега много западни тук, всички говорят английски. Мой холандски... как казвате? Коя дума ме учи вчера? Овехтял? Да, овехтял. Мой холандски овехтял. Ха!“

„Аз съм в четвърта каста на Бали, в много низша каста, като селянин. Но виждам много хора в първа каста не толкова интелигентни като мен. Казвам се Кетут Лиер. Лиер е име, което мой дядо ми даде, когато бях малко момче. Значи «ярка светлина». Това съм аз.“

[1] Втората световна война. — Б.пр. ↑

79.

Имам толкова свободно време тук, на Бали, направо смешно. Единственото, което трябва да правя всеки ден, е да ходя при Кетут Лиер за няколко часа следобед, а това не е кой знае каква работа. Останалата част от деня прекарвам по най-безгрижен начин. Медитирам по един час сутрин, като използвам техниките, научени от моята гуру, а всяка вечер медитирам по един час според съвета на Кетут („седни неподвижно и се усмихвай“). През останалото време се разхождам, карам колелото, понякога разговарям с хората и обядвам. В града открих малка тиха библиотека, извадих си карта за нея и сега прекарвам в четене из градината огромни, сочни порции от дните си. След интензивния живот в ашрама и дори след декадентската история с шляенето из цяла Италия и с яденето, на каквото ми попадне този епизод от живота ми е съвсем нов и крайно спокоен. Имам толкова много свободно време, че се измерва в тонове.

Когато излизам от хотела, Марио и останалият персонал винаги ме питат къде отивам и всеки път, щом се върна, ме питат къде съм била. Представям си, че едва ли не държат в чекмеджето на бюрото си миниатюрни карти на всичките си любими хора и отбелязват къде е всеки от тях в дадения момент, само за да са сигурни, че наблюдават целия кошер през цялото време.

Вечер ходя с колелото си високо на хълмовете, през акрите оризови тераси северно от Убуд, откъдето се откриват чудни зелени гледки. Виждам как розовите облаци се отразяват в неподвижната вода на оризовите полета, сякаш има две небета — едно горе, в рая, за боговете и едно тук долу, в калната земя, само за смъртните. Онзи ден отидох до резервата на чаплите с неговия пестеливо приветлив надпис („ОК, тук може да видите чапли“), обаче през онзи ден нямаше чапли, затова погледах патиците, после продължих до съседното село. По пътя минах край мъже, жени, деца, пилета, кучета и всички бяха заети с някаква работа, но никой до такава степен, че да не може да я прекъсне и да ме поздрави.

Преди няколко вечери на върха на едно обрасло с горичка възвишение видях надпис: „Творчески дом под наем, с кухня“. Понеже вселената е толкова щедра, три дни по-късно вече живея тук. Марио ми помогна да се пренеса и всичките му приятели в хотела се сбогуваха с мен разплакани.

Новата ми къща е на спокоен път, заобиколена от всички посоки с оризови полета. Прилича на малка вила с обрасли с бръшлян стени. Собственост е на една англичанка, но тя си е в Лондон за лятото, затова се мушвам в дома ѝ и я замествам на това чудно място. Тук има яркочервена кухня, езерце, пълно със златни рибки, мраморна тераса, външен душ, облицован с лъскава мозайка — докато се сапунисвам, мога да гледам как чаплите си правят гнезда в клоните на палмите. Тайни пътечки водят към истински пленителна градина. Мястото върви с градинар, така че ми остава единствено да съзерцавам цветята. Не знам как се казва нито едно от тези удивителни екваториални цветя, затова им измислям имена. И защо не? Това е моята райска градина, нали така? Не след дълго вече съм дала на всички цветя нови прякори — нарцисово дърво, зелева палма, бурен „бална рокля“, спираловиден фукльо, пръстчета, меланхолична лоза и пищна розова орхидея, която кръстих „Първото ръкостискане на бебето“. Безполезната и разточителна красота наоколо направо не е за вярване. Мога да бера папая и банани направо от дърветата пред прозореца на спалнята ми. Тук живее един котарак, който е изключително привързан към мен за половин час всеки ден преди да го нахраня, а през останалото време стене като побъркан, сякаш има кошмарни спомени от Виетнамската война. Странно, това не ми пречи. Напоследък нищо не ми пречи. Не мога да си представя, нито да си спомня какво е недоволство.

Вселената от звуци тук също е поразителна. Вечер свири оркестър от щурци, а жабите поемат басовата партия. Посред нощ кучетата вият и се оплакват колко са неразбрани. Преди зазоряване петлите отдалеч провъзгласяват колко страхотно е да си петел. („Ние сме ПЕТЛИ! — крещат те. — Единствено ние имаме право да сме ПЕТЛИ!“) Всяка сутрин по изгрев се чува певческият конкурс на тропическите птици и в него винаги има оспорвана борба за първите десет места. Щом слънцето се покаже, всичко утихва и излизат пеперудите. Цялата къща е покрита с увивни растения; имам чувството, че някой ден напълно ще изчезне в листака, ще изчезна с

нея и аз и ще се превърна в цвете от джунглата. Наемът е по-малък, отколкото плащане на месец за такси в Ню Йорк.

Думата *рай*^[1] между другото, която идва до нас от персийски език, означава буквално „градина със стени“.

[1] На английски paradise. — Б.пр. ↑

80.

Сега обаче трябва да бъда честна и да съобщя, че само след три следобедна търсене в местната библиотека осъзнавам, че всичките ми първоначални представи за рая на Бали са били малко погрешни. Откакто за първи път дойдох на Бали преди две години, все казвах на хората, че този остров е единствената истинска утопия на света, място, което е познавало само мир, хармония и равновесие от край време. Съвършена райска градина без следи от насилие и кръвопролития в историята си. Не знам откъде дойде у мен тази внушителна представа, но я приех с пълно доверие.

„Дори полицаите носят цветето зад ухото си“, обяснявах, сякаш това беше доказателство.

В действителност обаче се оказва, че Бали има точно толкова кървава, жестока и тягостна история като всяко друго място на земята, където са живели някога човешки същества. Когато яванските крале за пръв път имигрирали тук през шестнайсети век, в основни линии установили феодална колония със строга кастова система, която — като всички уважаващи себе си кастови системи — не си правела труда да се съобразява с тези на най-долното стъпало. Икономиката на ранен Бали се крепяла върху доходна търговия с роби (която не само че предшества с няколко века европейското участие в международния трафик на роби, но и надживява доста търговията с човешки живот в Европа). Във вътрешен план островът постоянно бил във война, тъй като враждуващите царе постоянно нападали своите съседи (с масови изнасилвания и убийства в допълнение). До края на деветнайсети век балийците били известни сред търговците и моряците като яростни бойци. (Думата *амок*, като „изпадам в амок“, е балийска дума, която описва бойна техника на внезапно развилняване срещу врага в самоубийствен и кървав ръкопашен бой; европейците били искрено ужасени от подобни атаки.) С добре обучена армия от 30 000 войници балийците разбили холандските нашественици през 1848 година, после през 1849 година и на всичкото отгоре още веднъж през 1850 година. Паднали под холандско господство едва когато враждуващите

крале на Бали напуснали строя, предавали се един друг в борбата за власт и минавали на страната на врага с обещанието за добри търговски сделки по-късно. Затова да обвиняваме днес историята на този остров в райска мъгла е малко обидно за действителността. Тези хора не са прекарвали последното хилядолетие само в седене, усмивки и щастливи песни.

Но през 20-те и 30-те години на двайсети век, когато западни пътешественици от висшето общество откриват Бали, никой не обръща внимание на кръвопролитията, защото новодошлите сметнали, че това наистина е „Островът на боговете“, където „всеки е творец“ и където човечеството живее в ненарушимо състояние на блаженство. Тази идея, тази мечта отдавна се крепи — повечето посетители на Бали (включително и аз при първото си идване) още я поддържат. „Бях ядосан на Бог, че не съм се родил на Бали“, казва немският фотограф Георг Краузер, след като посещава Бали през трийсетте години. Подмамани от разказите за неземна красота и спокойствие, някои наистина първокласни туристи почват да посещават острова — художници като Уолтър Спайс^[1], писатели като Ноел Кауърд^[2], танцьори като Клеър Холт^[3], актьори като Чарли Чаплин, изследователи като Маргарет Мийд (която, независимо от всички голи гърди мъдро определя балийската цивилизация каквато е в действителност, общество строго колкото викторианска Англия: „Нито грам свободно либидо в цялата култура“).

Купонът свършил през 40-те години, когато светът започнал война. Японците нахлули в Индонезия и блажените изгнаници в своите балийски градини и със своите прислужници били принудени да бягат. В борбата за индонезийската независимост, която последвала войната, остров Бали бил също толкова разединен и раздиран от насилие, колкото и останалите части от архипелага и до 50-те години (сочи едно изследване, наречено „Бали: измисленият рай“), ако някой от западния свят изобщо дръзнал да посети Бали, трябвало да прояви мъдрост и да спи с оръжие под възглавницата. През 60-те борбата за власт превърнала цяла Индонезия в бойно поле между националистите и комунистите. След опит за преврат в Джакарта през 1965 година войниците на националистите били изпратени на Бали с имената на всички заподозрени комунисти на острова. В продължение на една седмица, подкрепяни от местната полиция и властите на всяка крачка,

националистките сили неотклонно разчиствали с убийства пътя си през всеки район. След като отминала вълната от убийства, красивите реки на Бали били задръстени от около 100 000 трупа.

Мечтата за славната райска градина се възражда в края на 60-те, когато индонезийското правителство решава да върне Бали на международния туристически пазар като „Острова на боговете“ и пуска в ход маркетингова кампания с огромен успех. Туристите, привлечени обратно на Бали, били доста благородна компания (все пак това не било Форт Лодърдейл) и вниманието им се насочило към красотата на творчеството и религията, присъщи на балийската култура. По-мрачните елементи от историята били пренебрегнати. И оттогава се пренебрегват.

Чета всичко това през следобедите в градската библиотека и се чувствам някак объркана. Момент — защо дойдох отново на Бали? За да търся баланса между светските удоволствия и духовното отдаване, нали така? Наистина ли това е подходящата среда за подобно търсене? Наистина ли балийците владеят този баланс повече от всички други на света? Искам да кажа, те *изглеждат* уравнивесени — какви да са с всички тези танци, молитви, празници, красота и усмивки, — но аз не знам какво всъщност се случва под повърхността. Полицаяте наистина носят цветя, втъкнати зад ухото, но навсякъде в Бали се шири корупция, както и в цяла Индонезия (сама го разбрах онзи ден, след като пъхнах на един униформен служител няколкостотин долара под масата, за да ми удължи незаконно визата и да остана на Бали четири месеца въпреки всичко). Балийците доста буквално изживяват своя имидж на най-спокойните, набожни и художествено изразяващи се хора на света, но кое е истинско и кое е икономически изчислено? И колко може външен човек като мен изобщо да научи за скритото напрежение, което може да се таи зад тези „сияещи лица“? И тук е същото като навсякъде другаде — поглеждаш картината по-отблизо и всички плътни линии почват да се размиват в неопределена маса от неясни мазки и слети пиксели.

Засега единственото, което мога да кажа със сигурност, е — обичам къщата, която наех, хората на Бали са били благосклонни към мен без изключение. Смятам, че тяхното изкуство и ритуалите им са красиви и укрепващи; изглежда, и те мислят така. Това е моят практически опит на място, което вероятно е много по-сложно,

отколкото някога ще разбере. Но от каквото и да се нуждаят балийците, за да поддържат своя баланс (и да живеят от това), си е само тяхна работа. Аз съм дошла, за да работя върху собственото си равновесие, и на мен засега поне климатът още ми изглежда благодатен, за да го направя.

[1] Уолтър Спайс (1895–1942) — германски художник примитивист от руски произход, прекарал голяма част от живота си на Ява и Бали. — Б.пр. ↑

[2] Ноел Кауърд (1899–1973) — английски актьор, драматург и композитор на популярна музика. — Б.пр. ↑

[3] Латвийка по произход, работи с различни изследователи и антрополози за документиране на танцовото изкуство на Ява и Бали. — Б.пр. ↑

81.

Не знам колко е стар моят шаман. Питам го, но той не е сигурен. Струва ми се, че когато бях тук преди две години, преводачът каза осемдесет години. Но онзи ден Марио пита Кетут на колко години е и Кетут отвърна: „Може би шейсет и пет, не съм сигурен.“ Когато го питам в коя година е роден, каза, че не помни да се е раждал. Знаем, че е бил възрастен, когато японците окупираха Бали през Втората световна война. Значи сега може да е на около осемдесет. Но когато ми разказа, че е изгорил ръката си като млад и аз го питам през коя година се е случило, каза: „Не знам. Може 1920?“ Значи, ако е бил на около двадесет през 1920 година, сега трябва да е на колко? На сто и пет? Следователно можем приблизително да сметнем, че е някъде между шейсет и сто и пет годишен.

Освен това забелязах, че преценката му за това колко е възрастен се променя в различните дни и зависи от това как се чувства. Когато е много уморен, ще въздъхне и ще каже: „Може би осемдесет и пет години днес“, но когато е по-весел, казва: „Мисля, че днес съм на шейсет.“ Вероятно това е не по-лош от всеки друг начин да преценяваш възрастта — колко стар се *чувстваш*. Какво друго има значение? Все пак през цялото време се опитвам да определя годините му. Един следобед зададох съвсем прост въпрос:

— Кетут, кога е рожденият ти ден?

— Четвъртък — отвърна той.

— Този четвъртък?

— Не, не този четвъртък. Един четвъртък.

Това е добро начало... но няма ли повече информация? Четвъртък от кой месец? В коя година? Не се знае. И бездруго на Бали е по-важно в кой ден от седмицата си роден, отколкото годината. И макар Кетут да не знае колко е възрастен, ми каза, че богът покровител на децата, родени в четвъртък, е Шива Разрушителя и че денят има два водещи животински духа — лъвът и тигърът. Официалното дърво на децата, родени в четвъртък, е индийската смокиня. Официалната птица е паунът. Човекът, роден в четвъртък, винаги заговаря първи, прекъсва

другите, може да е малко агресивен, грижи се да е красив („плейбой или плейгърл“ по думите на Кетут), но като цяло има чудесен характер, отлична памет и желание да помага на другите хора.

Когато балийските пациенти идват при Кетут със сериозни здравни, икономически или лични проблеми, той винаги пита в кой ден са родени, за да забърка подходящите молитви и лекове за тях. Защото понякога Кетут казва, че „хората са болни в рождения ден“ и имат нужда от малка астрологична корекция, за да се върнат отново в равновесие. Онзи ден едно местно семейство доведе при Кетут най-малкия си син. Детето беше може би около четиригодишно. Попитах какъв е проблемът и Кетут ми преведе, че семейството се тревожело за „неприятности с това много агресивно момче. Това момче не приема дисциплина. Лошо държи. Не обръща внимание. Всички в къщата уморени от момчето. Също понякога това момче много замаяно.“

Кетут помоли родителите да подържи детето за малко. Те сложиха сина си в скута на Кетут, момчето се облегна върху гърдите на шамана и се отпусна без страх. Кетут нежно го прегърна, сложи дланта си върху челото на момчето и затвори очи. После сложи длан върху корема му и пак затвори очи. През цялото време се усмихваше и говореше нежно на детето. Прегледът бързо приключи. Кетут върна детето на родителите му и скоро след това те си тръгнаха с рецепта и малко светена вода. Кетут ми каза, че е питал родителите за обстоятелствата, при които е било родено детето, и е открил, че е родено под лоша звезда и в събота — ден, който съдържа елементи на потенциално лоши духове като този на гарвана, на совата и на петела (затова детето се съпротивлява) и духа на куклата (затова понякога е замаяно). Но не всичко бе зле. Тъй като момчето е родено в събота, тялото му съдържа духа на дъгата и този на пеперудата и те могат да бъдат усилены. Трябва да се поднесат дарове и тогава детето пак ще си възвърне баланса.

— Защо сложи ръката си върху челото и корема на момчето? — попитах го аз. — Да не проверяваше за треска?

— Проверях негов мозък — отвърна Кетут. — Да видя има ли зли духове в ума.

— Какви зли духове?

— Лисс — каза той, — аз съм балиец. Аз вярвам от черна магия. Вярвам зли духове излизат от реки и нанасят хората.

— Детето имаше ли зли духове?

— Не. Той само е болен в рождения ден. Семейството му ще направи жертва. Това ще е окей. А ти, Лисс? Ти практикуваш балийска медитация всяка вечер? Държиш ум и сърце чисти?

— Всяка вечер — уверих го аз.

— Ти научи да се усмихваш дори в твой черен дроб?

— Дори в мой черен дроб, Кетут. Голяма усмивка в мой черен дроб.

— Добре. Тази усмивка ще те направи красива жена. Това ще ти даде сила да бъдеш много хубава. Можеш да използваш тази сила — хубава сила! — да вземеш каквото искаш в живота.

— Хубава сила! — повтарям фразата с обич. Като медитираща Барби. — Искам хубава сила!

— Още практикуваш и индийска медитация?

— Всяка сутрин.

— Добре. Не забравяй своя йога. От полза за теб. Добре за теб да упражняваш двата начина за медитация — индийски и балийски. Двата различни, но добри по равно. Едни и същи. Мисля за религия, повечето е една и съща.

— Не всеки мисли така, Кетут. На някои хора им харесва да спорят за Бог.

— Не е необходимо — отвърна той. — Имам добра идея, ако срещнеш човек от друга религия и той иска да спори за Бог. Моя идея е, ти слушаш всичко, което този човек казва за Бог. Никога не спориш с него за Бог. Най-добре да кажеш: „Съгласен с теб.“ Тогава отиваш вкъщи, молиш каквото искаш. Това е моя идея хора да имат мир за религията.

Забелязала съм, че Кетут държи брадичката си вирната през цялото време, главата му е леко отметната назад, някак чудато и в същото време изискано. Като стар любопитен крал той гледа на целия свят над носа си. Кожата му е сияйна, златистокафява. Почти напълно е оплешивял, но това се компенсира от изключително дългите и рунтави вежди, които сякаш горят от желание да отлетят. Освен липсващите зъби и белега върху изгорената дясна ръка изглежда съвсем здрав. Каза ми, че като млад е бил танцьор в храмовите ритуали и че тогава е бил красив. Вярвам му. Яде само по едно нещо на ден — типично скромно балийско ястие от ориз, смесен или с патешко, или с

риба. Обича да пие по една чаша кафе със захар всеки ден, най-вече само за да отпразнува факта, че може да си позволи кафе и захар. И вие също лесно бихте доживели до сто и пет години с неговата диета. Казва, че поддържа тялото си силно, като медитира всяка вечер, преди да заспи, и извлича здравословната енергия от вселената към сърцето си. Казва, че човешкото тяло е направено всичко на всичко от петте елемента на цялото сътворение — вода (*ана*), огън (*теджо*), вятър (*баю*), небе (*акаса*) и земя (*притиви*) — и ти само трябва да се концентрираш върху тази истина по време на медитация, за да получиш енергия от всички тези източници и да бъдеш силен. Демонстрирайки понякога много точния си усет към английския език, той ми каза: „Микрокосмосът става макрокосмос. Ти, микрокосмос, ще станеш същата като вселената — макрокосмос.“

Днес беше толкова зает, затрупан от балийски пациенти, които изпълваха целия му двор като товарни сандъци, всичките с бебета или дарове в скута. Имаше селяни и търговци, бащи и баби. Имаше родители с бебета, които не задържаха храна, и старци, преследвани от проклятията на черна магия. Имаше млади мъже, разтърсвани от агресия и похот, и млади жени, търсещи идеалната си половинка, а болни деца се оплакваша от обриви. Всички бяха извън равновесие; всички имаха нужда да възстановят баланса си.

Въпреки това в двора на Кетут винаги цари абсолютно търпение. Понякога се налага хората да чакат по три часа, преди Кетут да успее да се погрижи за тях, но те никога не потропват с крак, не въртят гневно очи. Децата също чакат по удивителен начин — облягат се на красивите си майки и си играят с пръстчетата на ръцете си, за да мине по-бързо времето. След това винаги се изумявам за какво същите тези тихи деца са доведени при Кетут — защото майката и бащата са решили, че детето е „много непослушно“ и има нужда от лек. *Това момиченце?* Това малко тригодишно момиченце, което седя тихо под палещото слънце цели четири часа, без да хленчи, без закуска или играчка? Тя ли е *непослушна*? Искаше ми се да кажа: „Хора — ако искате да видите непослушание, ще ви заведе в Америка, да ви покажа някои деца, които ще ви накарат да повярвате в ползата от риталин^[1].“ Но тук просто критерият за добро поведение на децата е различен.

Кетут се отнесе с всички пациенти любезно, прие ги един след друг, наглед равнодушен към отминаващото време, като на всички

обръщаше точно вниманието, от което имаха нужда, независимо кой чакаше да бъде прегледан след това. Толкова беше зает, че дори не изяде храната си за обяд, а остана залепен за верандата си, задължен от почитта си към Бог и своите предци да седи тук с часове, докато не даде лек на всички. Вечерта очите му изглеждаха уморени като на полеви хирург от Гражданската война. Последният му пациент за деня беше силно разтревожен балиец на средна възраст, който се оплакваше, че не е спал добре от седмици. Каза, че го преследвал кошмар — потъвал „в две реки едновременно“.

До тази вечер още не бях наясно каква е ролята ми в живота на Кетут Лиер. Всеки ден го питах наистина ли е сигурен, че иска да стоя тук, но той все настоява да идвам и да прекарвам известно време с него. Чувствам се виновна, че му отнемам толкова от деня, но той винаги изглежда разочарован, когато си тръгвам надвечер. Изобщо не го уча на никакъв английски. Каквото е научил вече от английския преди много десетилетия, сега е циментирано в ума му и няма много място за корекции или за нова лексика. Единствено мога да го накарам да каже „Радвам се да те видя“, когато пристигам, вместо „Радвам се да се запознаем“.

Тази вечер, след като си тръгна и последният му пациент, Кетут беше изтощен, изглеждаше състарен от умора. Попитах го дали да не си ида и да го оставя малко насаме със себе си, а той отвърна: „Аз винаги имам време за теб.“ После ме помоли да му разкажа истории за Индия, Америка, Италия, за семейството ми. Тогава осъзнах, че не съм учителката по английски на Кетут Лиер, нито пък съм точно неговата ученичка по теология. За този стар шаман аз съм най-обикновеното и най-простото удоволствие — неговата компания. Някой, с когото може да говори, защото обича да слуша разкази за света, а не е имал много възможности да го види.

През часовете, прекарани заедно на верандата, Кетут ми е задавал въпроси за всичко — от цените на колите в Мексико до причината за СПИН. (Дадох най-доброто от себе си и по двете теми, макар да вярвам, че има експерти, които биха му отговорили много по-смислено.) Кетут никога през живота си не е напускал остров Бали. Всъщност е прекарал много малко време извън верандата си. Веднъж отишъл на поклонение в планината Агунг, най-големия и най-важен за религията вулкан на Бали, но енергията там била толкова мощна, че

едва успявал да медитира от страх да не го погълне свещеният огън. Ходи в храмовете за големите важни церемонии и съседите го канят в домовете си, за да изпълнява ритуали за сватба или пълнолетие, но през повечето време може да бъде намерен тук, кръстосал крака върху своята бамбукова рогозка, заобиколен от палмовите медицински енциклопедии на працядо си, да се грижи за хората, да укротява демони и от време на време да си угажда с чаша кафе със захар.

— Имах сън от теб снощи — каза ми днес той. — Имах сън ти караш твоє колело нанякъде.

Понеже замълча, предложих му поправка в граматиката.

— Да не искаш да кажеш, че си ме сънувал да карам колелото си *навсякъде*?

— Да! Сънувам снощи ти караш твоє колело нанякъде *и* навсякъде. Ти си толкова щастлива в моя сън! По целия свят караш твоє колело. И аз следвам теб!

Може би иска да ме следва...

— Може някой ден да ми дойдеш на гости в Америка, Кетут — казах аз.

— Не мога, Лисс. — Поклати глава той, щастлив и примирен със съдбата си. — Нямам достатъчно зъби да пътувам на самолет.

[1] Популярно и спорно лекарство от групата на амфетамините, изписвано на деца, страдащи от хиперактивност. — Б.пр. ↑

82.

Що се отнася до жената на Кетут, отнема ми известно време да бъда приета в нейния лагер. Ньомо, както я нарича той, е едра и пълничка, накуцва заради схващане на бедрото и зъбите ѝ са на петна, защото дъвче тютюн от плодове на арекова палма. Пръстите на краката ѝ са болезнено разкривени от артрит. Има проницателен поглед. Отначало се страхувах от нея. Има излъчване на свирепа стара дама, каквито понякога усещаме у италианските вдовици и добродетелните тъмнокожи майчета, които ходят на църква. Изглежда така, сякаш ще ти одере кожата за най-дребното провинение. В началото се отнасяше крайно подозрително към мен — *Кое е това фламинго, което се влачи в къщата ми всеки ден?* Гледаше ме иззад тъмните сенки на кухнята си, без да е убедена в правото ми на съществуване. Аз ѝ се усмихвах, а тя само продължаваше да ме гледа и се чудеше дали да ме подгони с дръжката на метлата или не.

Но после нещо се промени. Стана след историята с ксерокопията.

Както споменах, Кетут Лиер има купища стари, подвързани тетрадки и тефтери, изписани с хубав, дребен почерк, на древни балийско-санскритски лечебни тайни. Той преписал бележките в тези тетрадки през 40-те и 50-те години, някъде след смъртта на дядо си, за да запази цялата медицинска информация. Колекцията му е повече от безценна. Има томове с данни за редки дървета, листа и растения, заедно с всичките им лечебни свойства. Има около шейсет страници с диаграми за гледане на ръка и доста тетрадки, пълни с астрологически данни, мантри, заклинания и проклетия. Само че тези тетрадки десетилетия наред са били повреждани от плесени и мишки и почти са се разпаднали.

Пожълтели, ронливи и мухлясали, изглеждат като разлагащи се купчинки есенни листа. Всеки път, щом обърне някоя страница, я разкъсва.

— Кетут — казах му миналата седмица и вдигнах една от смачканите му тетрадки, — не съм доктор като теб, но мисля, че тази

книга умира.

Той се засмя.

— Мислиш, че умира?

— Многоуважаеми — мрачно продължих, — ето моето професионално мнение — ако тази книга скоро не получи помощ, до шест месеца ще умре.

После попитах дали не мога да взема тетрадката със себе си в града и да я снимам, преди да умре. Трябваше да обясня какво означава ксерокопие и да обещавам, че ще я задържа само за двацет и четири часа и няма да я повредя. Накрая той се съгласи да я изнеса от верандата след най-пламенните ми уверения, че ще пазя внимателно мъдростта на дядо му. Върнах се в града до магазина с интернет компютрите и копирните машини и предпазливо снимах всяка страница. После подвързах новите, чисти страници в хубава полиетиленова папка. На следващия ден преди обяд върнах старата и новата версия на книгата обратно. Кетут беше изненадан и възхитен, много щастлив, защото каза, че имал тази тетрадка от петдесет години. Което може да значи буквално „петдесет години“, а може и да е просто „много дълго време“.

Попитах дали може да снимам и останалите тетрадки, за да запазим и тази информация. Кетут извади друг провиснал, разкъсан, парцалив, загиващ документ, писан на балийски санскрит и изпъстрен със сложни рисунки.

— Още един пациент! — каза той.

— Дай да го излекувам! — отвърнах.

Това беше поредният голям успех. До края на седмицата бях копирала няколко от старите ръкописи. Всеки ден Кетут викаше жена си и ѝ показваше новите копия, полудял от радост. Изражението на лицето ѝ изобщо не се промени, но щателно прегледа уликите.

На следващия понеделник, когато пристигнах, Ньомо ми донесе горещо кафе, сервирано в бурканче от сладко. Гледах я как носи напитката през двора върху порцеланова чинийка, като бавно накуцваше по дългия път от кухнята до верандата на Кетут. Предположих, че кафето е за Кетут, но не — той вече бе изпил своето. Това беше за мен. Беше го сварила за мен. Опитах да ѝ благодаря, но това явно я подразни и ме отпъди с ръка, както гони петела, който винаги се качва на външната ѝ кухненска маса, докато тя приготвя

обяда. На следващия ден обаче ми донесе стъклена чаша с кафе и купичка захар до него. А на третия ден беше стъклена чаша с кафе, купичка захар и студен варен картоф. Всеки ден от тази седмица добавяше по нещо ново в почерпката. Започваше да ми прилича на детската игра със запомняне, която играехме, докато пътувахме в колата: „Отивам в къщата на баба и нося ябълка... Отивам в къщата на баба и нося ябълка и балон... Отивам в къщата на баба и нося ябълка, балон, чашка кафе, купичка със захар и студен картоф...“

А вчера, докато стоях на двора и се сбогувах с Кетут, Ньомо дойде, тътрейки след себе си метлата. Метеше и се преструваше, че изобщо не обръща внимание на нищо, което става в нейната империя. Докато стоях там със склучени зад гърба ръце, тя застана зад мен и взе едната ми ръка в своята. Опипа ръката ми, сякаш искаше да открие комбинацията за отключване, и намери показалеца ми. После обви целия си голям, здрав юмрук около този пръст и дълго време силно го стискаше. Усещах как обичта ѝ пулсира през мощната хватка право нагоре към рамото ми и после надолу към корема. После пусна ръката ми и закуцука, скована от артрит, без да каже нито дума. Продължи да мете, сякаш нищо не се беше случило. А аз стоях там и безмълвно потъвах в две реки от щастие едновременно.

83.

Имам нов приятел. Името му е Юдхи. Той е индонезиец, роден на остров Ява. Запознахме се, защото от него наех къщата. Работи за собственичката англичанка и се грижи за имота ѝ, докато тя си е в Лондон за лятото. Юдхи е двацет и седем годишен, с яко телосложение и говори малко като сърфист от Южна Калифорния. През цялото време ме нарича „човече“ и „пич“. Усмивката му би предотвратила престъпление, а за толкова млад човек е имал дълъг, заплетен живот.

Роден е в Джакарта; майка му била домакиня, а баща му — индонезийски фен на Елвис и собственик на дребен бизнес за климатици и хладилна техника. Били християнско семейство — рядкост в тази част на света, и Юдхи разказва забавни истории как съседските деца мюсюлманчета го подигравали за такива недостатъци като „Ти ядеш свинско!“ и „Ти обичаш Исус!“. Юдхи не се притеснявал от закачките, той по природа не е особено стеснителен. Майка му обаче не обичала той да се мотае с мюсюлманчетата предимно заради факта, че през повечето време ходели боси. Юдхи също искал да ходи бос, но тя смятала, че това не е хигиенично, и накарала своя син да избира — да носи обувки и да играе навън или да ходи бос и да стои въщи. Юдхи не обичал да носи обувки, затова прекарал сума ти време от детството и юношеството си в своята стая и точно там се научил да свири на китара. Бос.

Това момче има музикален слух, какъвто не съм забелязвала у никого преди. Красив е с китара. Никога не е взимал уроци, но разбира мелодията и хармонията, сякаш са негови родни сестри. Съчетава източна със западна музика, като комбинира традиционни индонезийски приспивни песни с реге и фънк в стил ранния Стиви Уондър — трудно е за обяснение, но Юдхи би трябвало да е прочут музикант.

Ето какво е искал най-много през живота си — да живее в Америка и да работи в шоубизнеса. Мечтата на целия свят. Затова, когато Юдхи бил още тийнейджър и живеел на Ява, някак се уредил на

работа (още изобщо не говорел английски) на кораб за морски круизи. Така се измъкнал от своята ограничена среда в Джакарта и попаднал в големия лазурен свят. Работата, която Юдхи си намерил на кораба за круизи, била от онези налудничави работи за трудолюбиви имигранти — живеел под палубата, работел като чистач по дванайсет часа на ден, с един ден почивка на месец. Колегите му били филипинци и индонезийци. Индонезийците и филипинците спели и се хранили в отделни помещения на кораба и никога не се смесвали (мюсюлмани срещу християни, нали знаете), но Юдхи, какъвто си е, се сприятелил с всички и станал нещо като емисар между двете групи азиатски работници. Виждал повече прилики, отколкото разлики между камериерките, пазачите, миячите на чинии — всички те работели безкрайни часове, само за да пращат по около сто долара месечно на семействата си у дома.

Първия път, когато корабът влязъл в нюйоркското пристанище, Юдхи стоял буден цяла нощ, кацнал на най-високата палуба, и гледал как силуетът на града се появява на хоризонта, а сърцето му развълнувано туптяло. Няколко часа по-късно слязъл от кораба в Ню Йорк и махнал на едно жълто такси точно като по филмите. Когато наскоро имигрираният от Африка шофьор на таксито го попитал къде иска да отиде, Юдхи казал: „Където и да е, човече — просто ме разходи наоколо. Искам да видя всичко.“ Няколко месеца по-късно корабът пак дошъл в Ню Йорк и този път Юдхи слязъл от него завинаги. Договорът му с туристическата агенция бил изтекъл и сега Юдхи искал да живее в Америка.

Накрая от всички възможни места се озовал в покрайнините на Ню Джърси и известно време живял с един индонезиец, с когото се запознал на кораба. Намерил си работа в закусвалня до търговския център — отново за дванайсет часа на ден — в стил имигрантски труд, но този път работел с мексиканци, не с филипинци. През тези първи няколко месеца научил по-добре испански, отколкото английски. В редките случаи, когато имал свободно време, Юдхи се качвал на автобуса за Манхатън и просто обикалял улиците, все още изумен и замаян от града — който днес описва като „най-изпълненото с любов място в целия свят“. Някак си (пак тази усмивка) в Ню Йорк се запознал с група млади музиканти от цял свят и започнал да свири на китара с тях, като импровизирали по цели нощи с талантливи хлапета

от Ямайка, Африка, Франция, Япония... При едно от тези изпълнения срещнал Ан — русокоса хубавица от Кънектикът, която свирела на бас. Влюбили се. Оженили се. Намерили апартамент в Бруклин и там били заобиколени от прекрасни приятели, с които ходели на пътешествия до архипелага Флорида Кийс. Животът бил невероятно щастлив. Английският му бързо станал безукорен. Мислел да учи в колеж.

На 11 септември Юдхи гледал от покрива си в Бруклин как кулите рухват. Като всички други и той бил парализиран от скръб заради случилото се — как може някой да причини такова ужасно зверство на мястото, което е най-изпълнено с любов в целия свят? Не знам колко внимателно е следил Юдхи как Американският конгрес постепенно прокараваше Патриотичния акт в отговор на терористичната заплаха — закони, включващи нови драконовски мерки срещу имиграцията, много от които бяха насочени срещу ислямските нации като Индонезия. Една от клаузите изискваше всички индонезийски граждани, които живеят в Америка, да се регистрират в Департамента по обществена безопасност. Телефоните започнали да звънят, докато Юдхи и неговите млади индонезийски приятели имигранти опитвали да решат какво да правят — много от тях били пресрочили визите си и се страхували, че след регистрацията ще ги депортират. От друга страна, страхували се, че ако не се регистрират, все едно се държат като престъпници. Вероятно ислямските фундаменталисти, които са се скитали из Америка, са пренебрегнали този закон за регистрация, но Юдхи решил да се регистрира. Бил женен за американка и искал да поднови статута си на имигрант, да стане законен гражданин. Не искал да се крие.

Двамата с Ан се консултирали с всякакви адвокати, но никой не знаел какво да ги посъветва. Преди 11 септември нямало да има проблеми — Юдхи, вече женен, можел да иде при имигрантските власти, да поднови визата си и да започне процедура по придобиване на гражданство. Но сега? Кой би могъл да знае? „Законите още не са изпробвани — казвали адвокатите по имиграционните въпроси. — Ще бъдат изпробвани върху вас.“ Затова Юдхи и жена му се срещнали със симпатичен имиграционен служител и разказали историята си. Обяснили и на двамата, че Юдхи трябва да се върне по-късно същия следобед за „повторно интервю“. Трябвало е да внимават. Строго инструктирали Юдхи да се върне без жена си, без адвокат и да не носи

нищо в джобовите си. С надеждата всичко да е наред той наистина се върнал за второто интервю сам, с празни ръце — и тогава го арестували.

Пратили го във военен затвор в Елизабет, Ню Джърси, където останал седмици наред заедно с огромен брой имигранти, всичките арестувани наскоро според Закона за държавната сигурност. Много от тях живеели и работели в Америка от години и почти никой не говорел английски. Някои не били в състояние да се свържат при ареста със семействата си. Били невидими в затвора; никой не знаел дали още съществуват. На почти изпадналата в истерия Ан ѝ отнело дни, докато разбере къде е отведен съпругът ѝ. Онова, което Юдхи си спомня най-ясно от затвора, са десетките черни като въглен, слаби и ужасени нигерийци, които били открити на товарен кораб, вътре в метален контейнер за превоз. Те се крили в този контейнер на дъното на кораба почти един месец, преди да ги намерят — опитвали се да стигнат до Америка или до където и да е. Сега нямали никаква представа къде се намират. Очите им били така разширени, разказва Юдхи, сякаш току-що са били заслепени от прожектори.

След известен период на задържане американското правителство изпратило моя приятел християнин Юдхи — вече очевидно заподозрян ислямски терорист — обратно в Индонезия. Това станало миналата година. Не знам дали изобщо някога ще му позволят пак да припари до Америка. Двамата с жена му още се опитват да решат какво да правят с живота си, защото никога не са мечтали да се заселят в Индонезия.

Неспособен да привикне към беднотията в Джакарта, след като е живял в първия свят, Юдхи дошъл на Бали, за да разбере може ли да заживее тук. Макар че има пречки да го приемат в това общество, защото не е балиец — той е от Ява. А балийците никак не обичат явайците, защото ги смятат за крадци и просяци. Така че тук, в собствената си родина, Юдхи се сблъсква с още по-големи предразсъдъци, отколкото в Ню Йорк. Не знае какво ще прави по-нататък. Може би жена му Ан ще дойде тук при него. А може би не. Какво да прави тя тук? Неотдавнашният им брак, сега поддържан единствено по имейл, е в криза. Юдхи тук изобщо не е на мястото си, напълно е дезориентиран. Много повече е американец, отколкото нещо друго. Аз и той използваме един и същ жаргон, говорим за любимите си ресторанти в Ню Йорк и харесваме едни и същи филми. Вечер идва

в къщата ми, аз го черпя с бира, а той ми свири най-невероятни парчета на китарата си. Искане ми се да беше станал известен. Ако имаше някаква справедливост, вече щеше да е много прочут.

Пита ме:

— Пич, защо животът е чак толкова смахнат?

84.

— Кетут, защо животът е чак толкова смахнат? — попитах своя шаман на следващия ден.

Той отвърна:

— *Бхута иа, дева иа.*

— Какво значи това?

— Човек е демон, човек е бог. И двете истина.

Тази представа ми беше позната. Тя е типично индийска, на йогите. Идеята е, че човешките същества се раждат, както много пъти беше обяснявала моята гуру, с еднакъв потенциал и за свиване, и за разширяване. Съставките на тъмнината и светлината присъстват по равно у всички нас и затова от отделния човек (от семейството или от обществото) зависи да реши кое ще извади на преден план — добродетелите или злобата. Лудостта на тази планета е в голяма степен резултат от невъзможността на човешкото същество да постигне равновесие със себе си. Следва лудост (и колективна, и лична).

— Е, и какво можем да направим срещу лудостта в света?

— Нищо — засмя се Кетут, но с известна доброжелателност. — Такава е природата на света. Това е съдба. Притеснявай се само за своята лудост — ще ти донесе мир.

— Но как да намерим мира вътре в себе си? — попитах го аз.

— Медитация — отвърна той. — Цел на медитация е само щастие и мир — много лесно. Днес ще те науча нова медитация, направи тебе даже още по-добър човек. Наречена медитация Четиримата братя.

Кетут ми обясни, че според балийските вярвания всеки от нас се придружава още от рождение от четирима невидими братя, които идват на света с нас и ни пазят през целия живот. Още когато детето е в утробата, четиримата му братя са при него — символизируют плацентата, околоплодните води, пъпната връв и жълтото мазно вещество, което предпазва кожата на нероденото бебе. Когато бебето се роди, родителите събират колкото се може повече от тези отпадъчни родилни материали, слагат ги в кокосова черупка и ги заравят до

входната врата на семейната къща. Според балийците този заровен кокосов орех е гробът на четиримата неродени братя и от този момент мястото се почита като светилище.

Детето още от най-ранна възраст е научено, че с него са четиримата му братя и където и да отиде по света, те винаги ще го търсят. Братята владеят четирите добродетели, от които човек има нужда, за да е здрав и щастлив през живота си: интелигентност, приятелство, сила и (това ми харесва) *поезия*. Братята могат да бъдат повикани във всяка критична ситуация за спасение и съдействие. Когато умираш, четиримата ти духовни братя взимат душата ти и я отнасят на небето.

Днес Кетут ми каза, че не е учил още никой западняк на медитация Четиримата братя, но мисли, че аз съм готова за нея. Първо ми съобщи имената на четиримата ми невидими спътници — Анго Патих, Марагио Патих, Банус Патих и Банус Патих Рагио. Каза ми да науча имената им наизуст и да моля братята си за помощ, когато имам нужда, през целия си живот. Обясни ми, че няма нужда да се държа официално, когато говоря с тях. Не както се обръщам в молитвите си към Бог. Позволено ми е да говоря с братята си непринудено и с обич, защото „Това е просто твоето семейство!“. Съветва ме да казвам имената им сутрин, когато се мия, и те ще дойдат при мен. Да казвам имената им всеки път преди ядене и така ще включа братята си в удоволствието от храната. Да ги викам преди сън с думите: „Сега заспивам, затова вие трябва да стоите будни и да ме пазите“, и братята ми ще ме закрилят през нощта, ще спират демоните и кошмарите.

— Това е хубаво — казах му аз. — Защото понякога имам проблем с кошмарите.

— Какви кошмари?

Обяснявам на шамана, че сънувам един и същ ужасен кошмар от дете — че до леглото ми стои мъж с нож. Кошмарът е толкова ярък, човекът е толкова истински, че понякога ме кара да крещя от страх. Всеки път след това сърцето ми ще се пръсне (никога не е било забавно и за онези, които са споделяли леглото ми). Този кошмар ме навестява веднъж на няколко седмици, откакто се помня.

Казах това на Кетут и той ми обясни, че с години съм тълкувала погрешно видението. Мъжът с ножа в спалнята ми не е враг; той е просто един от четиримата ми братя. Той е духовният брат, който

символизира силата. Не е там, за да ме нападне, а за да ме пази, докато спя. Вероятно се събуждам, защото усещам вълнението на духовния си брат, когато се бори с някой демон, който се опитва да ме нарани. Брат ми не държи нож, а крис — малък, могъщ кинжал. Няма да се страхувам. Можела съм да заспя отново, като знам, че съм защитена.

— Ти имаш късмет — каза Кетут. — Късмет, че може да го видиш. Понякога виждам братята си при медитация, но много рядко за обикновен човек като теб да види. Мисля, че ти имаш голяма духовна сила. Надявам се някой ден да станеш шаманка.

— Окей — отвърнах аз и се разсмях, — но само ако имам собствено телевизионно предаване.

Той се разсмя с мен, без да схване шегата, разбира се, а защото му харесваше, че хората се шегуват. Тогава Кетут ми обясни, че ако някога говоря със своите четирима братя, трябва да им кажа коя съм, за да ме разпознаят. Трябва да използвам тайния прякор, който имат за мен. Трябва да кажа: „Аз съм Лагох Прано.“

Лагох прано означава „Щастливо тяло“.

Яхнах колелото си към дома под късните следобедни лъчи, тласкайки щастливото си тяло нагоре по хълмовете към своята къща. По пътя през гората от едно дърво точно пред мен тупна голяма мъжка маймуна и ми се озъби. Дори не потрепнах. Казах й: „Разкарай се, Джак — имам четирима братя, които ми пазят гърба“, и просто продължих нататък покрай нея.

85.

Обаче на следващия ден (въпреки братята пазители) ме блъсна автобус. Беше някакъв мъничък автобус, но независимо от това ме събори от колелото, докато карах надолу по пътя без банкет. Изхвъркнах в циментова отводнителна канавка. Около трийсет балийци на мотоциклети спряха, за да ми помогнат, след като станаха свидетели на злополуката (автобусът отдавна беше заминал), поканиха ме в дома си на чай и предложиха да ме закарат до болницата. Всички се чувстваха много зле след прежеждието. Като се има предвид какво можеше да стане, пораженията не бяха толкова сериозни. Колелото ми беше наред, макар че кошът беше прегънат, а каската ми — пукната. (В такива случаи е по-добре каската, отколкото главата.) Най-голямата щета беше дълбоко порязаното ми коляно със заседнали камъчета и кал, което продължи през следващите няколко дни да се инфектира от влажния тропически въздух.

Не исках да създавам притеснения, но след няколко дни най-после навих крачола си на верандата на Кетут Лиер, обелих пожълтелите бинт и показах раната си на стария шаман. Той се вгледа в нея загрижен.

— Инфекция — беше диагнозата му. — Болезнена.

— Да — отвърнах аз.

— Ти трябва да идеш на доктор.

Това малко ме изненада. *Той* не беше ли доктор? Но по някаква причина не пожела да ми помогне, а аз не настоях. Може би не лекува западняци. А може би Кетут просто имаше таен, скрит генерален план, защото заради удареното си коляно най-после срещнах Уаян. И след онази среща всичко, което беше предопределено да се случи... се случи.

Подобно на Кетут Лиер, Уаян Нуриясих е балийски шаман. Макар че между тях има известна разлика. Той е възрастен и е мъж, тя е жена и е малко под четирийсетте. Той е по-скоро жрец, малко помистичен е, а Уаян е по-скоро действащ лечител, смесва билки и лекарства в магазина си и помага на пациентите си още там.

Уаян има магазинче в центъра на Убуд с витрина към улицата, който се казва „Традиционен балийски лечебен център“. Бях минавала с колелото си многократно на път за Кетут и бях забелязала магазина заради многото цветя в саксии отвън и заради черната дъска с любопитната, написана на ръка реклама: „Мултивитаминен обеден специалитет“. Но никога не бях влизала, преди коляното ми да пострада. След като Кетут ме прати на лекар обаче, си спомних магазина и отидох там с колелото си, като се надявах, че някой там може да ми помогне да се справя с инфекцията.

Мястото, което Уаян държи, е много малка лечебница, дом и ресторант едновременно. Долу има миниатюрна кухня и скромно ресторантче с три маси и няколко стола. Горе има уединено пространство, където Уаян прави масажи и процедури. Отзад има и една тъмна спалня.

Влязох, накуцвайки с възпаленото си коляно, в магазина и се представих на лечителката Уаян — удивително привлекателна балийка с широка усмивка и с лъскава черна коса, дълга до кръста. Зад нея в кухнята се криеха две срамежливи момичета, които се усмихнаха, щом им помахях, после пак се шмугнаха вътре. Показах на Уаян инфектираната рана и попитах дали може да ми помогне. Малко след това Уаян вареше билки във вода на котлона и ме караше да пия *джаму* — традиционна индонезийска, домашно приготвена лечебна смес. Тя постави горещи зелени листа на коляното ми и моментално се почувствах по-добре.

Заприказвахме се. Говореше отличен английски. Тъй като е балийка, веднага ми зададе трите стандартни встъпителни въпроса: *Къде ще ходиш днес? Откъде идваш? Омъжена ли си?*

Когато ѝ казах, че не съм омъжена („Още не!“), тя, изглежда, много се изненада.

— Никога ли не си била омъжена? — попита.

— Не — излъгах аз. Не обичам да лъжа, но, общо взето, бях открила, че е по-лесно да не споменавам за развод пред балийците, защото това много ги смущава.

— Наистина ли никога не си била омъжена? — отново ме попита тя и вече ме гледаше с огромно любопитство.

— Честно — излъгах аз. — Никога не съм била омъжена.

— Сигурна ли си? — Това вече беше странно.

— Напълно съм сигурна!

— Нито веднъж?

Добре, значи вижда през мен.

— Ами — признах аз. — Веднъж бях...

И лицето ѝ се проясни, сякаш си каза: „Да, така си и мислех.“

После попита:

— Разведена ли си?

— Да — отвърнах аз, вече засрамена. — Разведена съм.

— Познах, че си разведена.

— Тук не е нещо обичайно, нали?

— Но аз също съм разведена — каза Уаян за моя огромна изненада. — Аз също.

— *Tu?*

— Направих всичко по силите си — продължи тя. — Опитах всичко, преди да се разведа, молах се всеки ден. Но трябваше да го напусна.

Очите ѝ се напълниха със сълзи и в миг след това аз държах ръката ѝ, понеже току-що бях срещнала първата си разведена позната на Бали, и казвах:

— Сигурна съм, че си направила всичко възможно, мила. Сигурна съм, че си опитала всичко.

— Разводът е нещо много тежко — призна тя.

Бях съгласна с нея.

Останах в магазина на Уаян през следващите пет часа и разговарях с новата си най-добра приятелка за нейните неприятности. Докато слушах нейната история, Уаян изчисти инфекцията от коляното ми. Съпругът ѝ, балиец, бил човек, който по нейните думи: „Пие през

цялото време, винаги играе комар, губи всичките ни пари, после ме бие, когато не му давам още пари за комар и пиене.“ После добави:

— Много пъти от бой стигах до болница. — Раздели косата си и ми показа белезите по главата си, после продължи: — Този е, когато ме удари с каската от мотора. Винаги ме удряше с каската, когато беше пиян, когато нямах пари. Толкова много ме биеше, че губех съзнание, зашеметяваше ме, не виждах. Истински късмет е, задето съм лечителка, в семейството ми има лечители, защото знам как да си помогна, след като ме пребие. Мисля, че ако не бях лечителка, щях да изгубя ушите си, разбираш ли, нямаше да мога да чувам повече. Или щях да изгубя окоето си и вече да не виждам.

Каза ми, че го напуснала, след като той я пребил толкова жестоко, „че изгубих бебето си, второто ми дете, това в корема ми“. След този инцидент тяхното първородно дете, умно малко момиченце с прякор Тути, казало: „Мисля, че трябва да се разведеш, мамо. Всеки път, когато отидеш в болницата, оставяш много работа вкъщи за Тути.“

Тути била четиригодишна, когато казала това.

Прекратяването на брак в Бали оставя човека сам и беззащитен по начини, които е почти невъзможно западният човек да си представи. Балийската семейна единица, затворена между стените на дома, е просто всичко — четири поколения братя, сестри, братовчеди, родители, баби, дядовци и деца живеят заедно в група малки колиби около семейния храм и се грижат един за друг от раждането до смъртта си. Фамилната къща е източник на сила, финансова стабилност, грижа за здравето, всекидневна грижа, образование и най-важното за балийците — духовна връзка.

Семейният дом е толкова жизненоважен, че балийците мислят за него като за отделен жив човек. Жителите на остров Бали традиционно се преброяват не според отделните индивиди, а според броя на домакинствата. Домът е самоподдържаща се вселена. Затова не го напускаш. (Освен, разбира се, ако не си жена, тогава се местиш само веднъж — от семейната общност на баща си в общността на съпруга си.) Когато тази система работи — както става в това здраво общество почти през цялото време, — тя произвежда най-нормалните, защитени, спокойни, щастливи и уравновесени човешки същества на света. Но когато не работи? Както при моята нова приятелка Уаян? Изгнаниците се прогонват в извънземна орбита. Нейният избор е бил или да остане

в безопасната мрежа на семейната общност със съпруг, който постоянно я праща в болница, или да спаси собствения си живот и да напусне мъжа си, оставайки без нищо.

Е, всъщност не съвсем *нищо*. Взела е със себе си енциклопедичните си лечителски познания, своята доброта, своята трудова етика и дъщеря си Тути — за която трябвало да води тежка борба. Бали е патриархат от край до край. В редките случаи на развод децата автоматично се падат на бащата. За да си върне Тути, Уаян трябвало да наеме адвокат, на когото платила с абсолютно всичко, което имала. Имам предвид — *всичко*. Продала не само мебелите и бижутата си, но вилиците и лъжиците си, чорапите и обувките, старите си хавлии и наполовина изгорели свещи — всичко отишло, за да плати на този адвокат. Но накрая, след двегодишна битка, наистина върнала дъщеря си. Уаян просто има късмет, че Тути е момиче; ако беше момче, тя никога повече нямаше да види детето си. Момчетата се ценят много повече.

През последните две години Уаян и Тути живеят сами — съвсем сами в кошера на Бали!, — местват се от място на място на всеки няколко месеца, докато парите идват и свършват, винаги в плен на тревогата къде ще отидат след това. Положението се усложнява от факта, че всеки път щом Уаян се премести, нейните пациенти (предимно балийци, които също преживяват тежки моменти напоследък) трудно успяват да я открият. Освен това всяко преместване означава, че Тути трябва да напусне училище. Преди Тути винаги била първа по успех в класа, но след последното преместване е слязла на дваисето място от петдесет ученици.

Докато Уаян ми разказваше своята история, в магазина се втурна самата Тути, която си идваше от училище. Сега тя е на осем години и е въздействащо съчетание от очарование и огнен нрав. Този малък фойерверк (с плитки, слабичка и напрегната) ме попита на бърз английски дали искам да обядвам и Уаян възкликна:

— Забравих! Ти трябва да обядваш!

Майката и дъщерята се втурнаха в кухнята и с помощта на двете срамежливи момичета, които се криеха там, приготвиха най-хубавата храна, която дотогава бях вкусувала на Бали.

Малката Тути носеше всяко поредно ястие с обяснение на висок глас какво има в чинията с широка усмивка и толкова весела, сякаш

размахва жезъл.

— Сок от куркума, за да поддържа бърбреците чисти! — обяви тя.

— Водорасли за калций!

— Доматена салата за витамин Б!

— Разни билки, за да не хванеш малария.

Накрая попитах:

— Тути, къде се научи толкова добре да говориш английски?

— От една книга! — заяви тя.

— Мисля, че си много умно момиче — осведомих я аз.

— Благодаря! — отвърна тя и спонтанно направи няколко щастливи танцови стъпки. — И ти си много умно момиче!

Между другото, балийските деца обикновено не са такива. По-скоро са много тихи, вежливи и се крият зад полите на майките си. Не и Тути. Тя беше цял цирк. През цялото време играеше и разказваше.

— Ще ти покажа моите книги! — изчурулика Тути и изхвърча нагоре по стълбите да ги донесе.

— Искате да стане лекар на животни — каза ми Уаян. — Каква е думата на английски?

— Ветеринар?

— Да. Ветеринар. Но има много въпроси около животните, на които не знам как да отговоря. Пита: „Мамо, ако някой ми доведе болен тигър, трябва ли първо да му завърже устата, за да не ме ухапе? Ако някоя змия се разболее и има нужда от лекарство, къде е отворът?“ Не знам откъде ѝ идват тези идеи. Надявам се да може да учи в университет.

Тути се заклати надолу по стълбите, отрупана с книги, и се стовари в скута на майка си. Уаян се засмя и целуна дъщеря си и цялата тъга около развода изведнъж изчезна от лицето ѝ. Гледах ги и си мислех, че малките момиченца, които спасяват живота на майките си, стават силни жени.

Едва преваляше обяд, а аз вече бях влюбена в това дете. И пратих спонтанна молитва към Бог: „Дано Тути Нуриясих някой ден да завърже устите на хиляда бели тигри!“

Обикнах и майката на Тути. Но бях стояла в магазина им с часове и усетих, че трябва да си ходя. През това време бяха дошли и други туристи и се надявах да получат обяд. Една безсрамна възрастна австралийка на висок глас питаше дали Уаян ще ѝ помогне

да излекува „ужасния запек“. Помислих си: „Изпей го малко по-високо, скъпа, да потанцуваме...“

— Утре пак ще дойда — обещах на Уаян. — И пак ще поръчам мултивитаминния обеден специалитет.

— Коляното ти е по-добре — каза Уаян. — Бързо се оправя. Вече няма инфекция.

Тя избърса останалото от билките лепкаво вещество от крака ми, после леко опипа около капачката на коляното ми и напипа нещо. После пипна и другото коляно, затваряйки очи. Отвори очи, ухили се и каза:

— По коленете ти познавам, че напоследък не правиш много секс.

— Защо? Защото са толкова близо едно до друго ли? — попитах.

Тя се засмя.

— Не, заради хрущяла е. Много е сух. Хормоните от секса смазват ставите. Откога не си правила секс?

— От около година и половина.

— Трябва ти добър мъж. Аз ще ти намеря. Ще се помоля в храма при теб да дойде добър мъж, защото сега си моя сестра. Освен това, ако дойдеш утре, ще изчистя и бъбреците ти.

— С добър мъж, а и с чисти бъбреци? Страхотна сделка.

— Никога преди не съм разказвала на никой тези неща за развода — каза ми тя. — Но животът ми е тежък, прекалено тъжен, прекалено труден. Не разбирам защо животът е толкова труден.

Тогава направих нещо странно. Взех ръцете на лечителката в своите и казах съвсем убедено:

— Най-трудната част от живота ти вече е зад теб, Уаян.

Излязох от магазина, после необяснимо се разтреперих, цялата обладана от някакво силно предчувствие или импулс, който още не можех да разпозная или да се отърся от него.

Сега дните ми са разделени на естествени третини. Прекарвам сутрините в магазина при Уаян, смеем се и ядем. Следобедите ходя при Кетут, шамана — говорим и пием кафе. Вечер оставам в чудната си градина — или стоя сама и чета книга, или понякога си правим компания с Юдхи и той свири на китарата си. Всяка сутрин медитирам, докато слънцето се издига над оризовите полета, а преди лягане говоря на четиримата си духовни братя и ги моля да ме наглеждат, докато спя.

Тук съм само от няколко седмици, а вече имам чувството, че мисията ми е завършена. Задачата ми в Индонезия беше да търся баланс, но нямам чувството, че още търся *нещо*, защото равновесието някак естествено се бе получило. Не че ставам балийка (както не станах италианка или индийка), а просто мога да усетя собственото си спокойствие и ми харесва как дните ми се полюшват между успокояващите религиозни практики и удоволствието от красивите пейзажи, скъпите приятели и добрата храна. Напоследък много се моля, доста често. Осъзнах, че през повечето време искам да се моля, докато карам колелото си на път за къщата на Кетут, през маймунската гора и терасираните оризища, в здрачните късни следобеди. Моля се, разбира се, да не ме блъсне друг автобус, да не ми скочи някоя маймуна или да ме ухапе куче, но това е съвсем излишно; повечето ми молитви са израз на истинска благодарност за пълнотата на моето удовлетворение. Никога не съм се чувствала по-малко обременена от себе си или от света.

Все си спомням едно напътствие на моята гуру за щастието. Според нея хората поначало са склонни да смятат, че щастието е въпрос на късмет, че ако ти е писано, ще ти се случи като хубаво време. Но щастието не действа така. Щастието е следствие от усилията на човека. Бориш се за него, стремиш се към него, изискваш го, а понякога дори тръгваш да го търсиш по света. Трябва да участваш неотклонно в проявленията на собственото си щастие. И щом веднъж си достигнал състояние на щастие, никога не трябва да ставаш

немарлив в поддържането му, трябва да правиш големи усилия, за да плуваш срещу течението на това щастие завинаги, за да останеш на повърхността му. Ако не го направиш, ще разпилееш присъщото си удовлетворение. Много е лесно да се молиш, когато си в беда, но да продължаваш да се молиш дори когато кризата е отминала, е като запечатващ процес, който помага на душата ти здраво да се закрепил за своите добри постижения.

Спомням си тези напътствия, докато безгрижно карам колелото си по залез из Бали, и продължавам да редя молитви, които всъщност са тържествени обещания, представящи хармоничното ми състояние пред Бог, и гласят: „Ето към това искам да се придържам. Моля те, помогни ми да запомня това чувство на удовлетворение и ми помогни да го задържа завинаги.“ Слагам това щастие в някоя банка, не точно пазена във Федералния резерв, а охранявана от моите четирима духовни братя, които стоят там като застраховка срещу бъдещи изпитания в живота. Това е практика, която нарекох Усърдна радост. Щом се съсредоточа върху Усърдна радост, си припомням и една проста идея, която приятелят ми Дарси веднъж сподели — че всичките мъки и страдания на този свят са причинени от нещастни хора. Не само в глобалната картина „Хитлер-Сталин“, а също и на най-ниско, лично ниво. Дори в собствения си живот мога да видя точно кога нещастните ми епизоди са причинили мъки, страдание или (най-малкото) неудобство на близките ми. Търсенето на удовлетворение следователно не е само действие за самозащита и лична изгода, но и щедър подарък за света. Да се освободиш от всичките си злочестини, значи да *престанеш да пречиш*. Преставаш да бъдеш пречка не само за себе си, но и за всеки друг. Само тогава си свободен да служиш и да се радваш на другите хора.

В момента човекът, на когото най-много се радвам, е Кетут. Старецът — наистина един от най-щастливите хора, които съм срещала — ми дава пълен достъп до себе си, свободата да му задавам всякакви заплетени въпроси за божественото, за човешката природа. Харесват ми медитациите, на които ме научи, комичната простота на „усмихвай се в черния си дроб“ и успокояващото присъствие на четиримата духовни братя. Онзи ден шаманът ми каза, че знае шестнайсет различни медитативни техники и много мантри с най-различно предназначение. Някои от тях са, за да донесат мир и щастие,

някои са за здраве, но други са чисто мистични — за да го пренесат до други сфери на съзнанието. Например каза, че знае една медитация, която го пренася „до горе“.

— До горе ли? — попитах аз. — Какво е до горе?

— До седем нива нагоре — отвърна той. — До рая.

Като чух познатата идея за „седемте нива“, го попитах дали няма предвид, че медитацията го пренася нагоре по седемте свещени чакри на тялото, за които се говори в йога.

— Не чакри — отвърна той. — Места. Тази медитация ме води на седем места във вселена. Нагоре и нагоре. Последно отивам в рая.

— Бил ли си в рая, Кетут? — попитах.

Той се усмихна. Разбира се, че е бил там, каза. Лесно е да се отиде в рая.

— Какво е там?

— Красиво. Всичко красиво е там. Всеки красив човек е там. Всичко красиво за ядене е там. Всичко е любов там. Раят е любов.

После Кетут каза, че знае друга медитация — „до долу“. Тази медитация надолу го отвежда на седем нива под света. Тя е по-опасна. Не е за начинаещи хора, само за учител.

— Значи, ако се качваш горе, в рая, при първата медитация, тогава при втората медитация трябва да слезеш долу в...?

— Ада — довърши изречението той.

Това беше интересно. Раят и адът не са концепции, за които съм чувала да се разискват много в хиндуизма. Хиндуистите виждат вселената от гледна точка на кармата, процес на постоянно циркулиране, което би трябвало да значи, че всъщност не „стигаш“ никъде в края на живота си — не в рая или в ада, ами просто се рециклираш обратно на земята под друга форма, с цел да поправиш взаимоотношенията и грешките, които последния път си оставил незавършени. Когато най-после постигнеш съвършенство, излизаш изцяло от цикъла и се стопяваш в празнотата. Разбирането за карма предполага, че раят и адът могат да бъдат намерени само тук, на земята, където имаме качествата да ги създадем, като правим или добро, или зло в зависимост от съдбите и характерите си.

Кармата е понятие, което винаги съм харесвала. Не в буквалния смисъл. Не непременно, защото вярвам, че съм била сервитьорка на Клеопатра, а по-метафорично. Философията на кармата ме привлича

на метафорично ниво, защото дори в рамките на един човешки живот е очевидно колко често трябва да повтаряме едни и същи грешки, да си бльскаме главите в едни и същи стари порочни страсти и импулси, да предизвикваме същите стари мизерни и често катастрофални последствия, докато най-накрая успеем да спрем и да ги поправим. Това е най-важният урок на кармата (а също и на западната психология между другото) — погрижи се за проблемите сега, иначе по-късно ще трябва пак да страдаш, щом и тогава оплескаш нещата. Това повторение на страданията е адът. Да излезеш от безкрайното повторение до ново ниво на разбиране — ето там ще намериш рая.

Но тук Кетут говореше за рая и ада в друг смисъл, сякаш са реални места във вселената, които наистина е посетил. Поне това мисля, че имаше предвид.

В опит да изясня това попитах:

— Бил ли си в ада, Кетут?

Той се усмихна. Разбира се, че е бил там.

— Как изглежда адът?

— Същият като рая — каза той. Забеляза объркването ми и се опита да обясни: — Вселената е кръг, Лисс.

Още не бях сигурна, че разбирам.

— До горе, до долу — всичко еднакво накрая — каза той.

Спомних си една стара мистична християнска представа: *И това, което е горе, е същото такова като това, което е долу, за да се изпълнят чудесата на едно-единствено нещо.*^[1] Попитах:

— Тогава как разбираш каква е разликата между ада и рая? — попитах.

— По това как отиваш. Рай — отиваш горе, през седем щастливи места. Ад — отиваш долу, през седем тъжни места. Ето защо за теб по-добре да отидеш горе, Лисс — засмя се той.

— Тоест намекваш, че е по-добре да прекараш живота си, отивайки нагоре, през щастливите места, тъй като раят и адът — посоките — така или иначе са едно и също нещо? — продължих да питам.

— Едно и също — каза той. — Едно и също накрая, затова по-добре щастлива по пътя.

Продължих:

— Значи, ако раят е любов, тогава адът е...

— Също любов — отвърна той.

Осмислях това известно време, опитвайки се сметката да излезе.

Кетут отново се разсмя и ме плесна с обич по коляното.

— Винаги толкова трудно за млад човек да разбере това!

[1] От „Изумрудената скрижала“ на Хермес Трисмегист, пр. от лат. Ц. Бояджиев. — Б.пр. ↑

И така, тази сутрин пак висях в магазина на Уаян, а тя се чудеше как да накара косата ми да расте по-бързо и по-гъста. Тъй като самата тя имаше великолепна, гъста, лъскава коса, която стига чак до дупето ѝ, малко ме съжаляваше за моята тънка сламена бърсалка. Разбира се, като лечителка разполага със средство, с което да сгъсти косата ми, но няма да е лесно. Първо, трябва да намеря бананово дърво и лично да го отрежа. Трябва да „хвърля горната част на дървото“, после да издълбая от дънера и корените (които си стоят в земята), голяма, дълбока купа „като басейн“.

След това трябва да сложа една дъска върху вдлъбнатината, така че дъждът и росата да не могат да влязат вътре. Като се върна след няколко дни, ще открия, че купата е пълна с богатата на хранителни вещества течност от банановите корени. Тогава трябва да я събера в бутилки и да я занеса на Уаян. Тя ще благослови в храма моя сок от бананови корени, а после ще го втрива в кожата на главата ми всеки ден. След няколко месеца и аз като Уаян ще имам гъста, лъскава коса, дълга чак до дупето.

— Дори и да си плешива — каза тя, — от това ще ти порасне коса.

Докато говорим, малката Тути — която току-що се е прибрала от училище — седи на пода и рисува къща. Напоследък Тути рисува предимно къщи. Умира си да има своя. На фона отзад винаги рисува дъга и усмихнато семейство — с баща и така нататък.

Това правим по цял ден в магазина на Уаян. Седим, говорим си, Тути рисува картинки, а аз и Уаян клюкарстваме и се подкачаме една друга. Уаян има циничен хумор, винаги говори за секс, побърква ме, че съм сама, и размишлява колко е надарен всеки мъж, който мине край магазина. Продължава да ми повтаря, че ходи в храма всяка вечер и се моли в живота ми да се появи добър мъж и да ми стане любовник.

Тази сутрин пак ѝ казах:

— Не, Уаян, няма нужда. Сърцето ми е разбивано толкова пъти.

— Знам лек за разбито сърце — отговори. Властно и по докторски Уаян преброи на пръстите си шестте елемента на своето средство за лекуване на безнадеждно разбито сърце: — Витамин Е, трябва повече да спиш, трябва да пиеш много вода, да заминеш далеч от човека, който си обичала, да медитираш и да научиш сърцето си, че това е съдба.

— Направила съм всичко без витамин Е.

— Значи вече си излекувана. И сега имаш нужда от нов мъж. Ще ти доведе такъв мъж от молитвите.

— Ами, аз не се моля за нов мъж, Уаян. Единственото, за което се моля напоследък, е да съм в мир със себе си.

Уаян завъртя очи, сякаш мислеше: „Даа, точно така, каквото искаш приказвай, побъркана жено“, и каза:

— Така е, защото имаш проблем с лошите спомени. Вече не помниш колко е приятен сексът. И аз имах проблем с лошите спомени, когато бях омъжена. Всеки път, когато видех по улицата да минава красив мъж, забравях, че вкъщи имам съпруг. — Тя едва не припадна от смях. После се взе в ръце и заключи: — Всички имат нужда от секс, Лиз.

В този момент в магазина влезе невероятна жена с усмивка като маяк. Тути скочи и се хвърли в прегръдките ѝ, като викаше: „Армения! Армения! Армения!“, което както се оказа, беше името на жената, а не някакъв странен, националистки боен вик. Представих се на Армения и тя ми каза, че е от Бразилия. Тази жена — тя беше толкова енергична, истинска бразилка. Беше великолепа, елегантно облечена, с невероятен чар и привлекателност и на неопределена възраст, просто *ужасно* секси.

Армения също е приятелка на Уаян и често идва в магазина за обяд и за различни традиционни лечебни и разкрасяващи процедури. Тя седна и говори с нас около един час, като се включи в нашата бърлива момичешка компания. Ще остане на Бали само още една седмица, преди да отлети за Африка, а може би за Тайланд, за да се погрижи за бизнеса си. Оказва се, че тази жена Армения е водила наистина бляскав живот. Преди е работила във Върховния комисариат на ООН за бежанците. По-рано, през 80-те години, е била изпратена в джунглите на Салвадор и Никарагуа в разгара на войната, за да води мирни преговори и да използва цялата си красота, чар и

съобразителност, за да накара всички генерали и бунтовници да се успокоят и да се вслушат в разума. (Здравей, хубава сила!) Сега ръководи многонационален маркетингов бизнес, наречен „Новика“, който подпомага местни художници по цял свят, като продава произведенията им по Интернет. Говори седем или осем езика. Има най-фантастичните обувки, които съм виждала от Рим насам.

Уаян изгледа и двете ни и попита:

— Лиз, ти защо никога не се опитваш да изглеждаш секси като Армения? Толкова симпатично момиче си, богатството ти е в хубавото лице, в красивото тяло, в красивата усмивка. Но все носиш една и съща вехта фланелка, все едни и същи вехти дънки. Не искаш ли да си секси като нея?

— Уаян — отвърнах аз, — Армения е *бразилка*. Нейното положение е съвсем различно.

— Как така различно?

— Армения — обърнах се аз към новата си приятелка, — обясни, моля те, на Уаян какво означава да си бразилка.

Армения се засмя, но после, изглежда, прие сериозно въпроса и отвърна:

— Ами, винаги съм се опитвала да изглеждам добре и да бъда женствена, дори във военните зони и в бежанските лагери на Централна Америка. Дори в най-страшните трагедии и кризи няма причина да подчертаваш нещастieto на всички, като самият ти изглеждаш окаян. Това е моята философия. Затова винаги съм носила грим и бижута в джунглата — не нещо прекалено екстравагантно, но все пак златно синджирче и някакви обици, малко червило и хубав парфюм. Колкото да покажа, че все още имам уважение към себе си.

По някакъв начин Армения ми напомня на онези велики британски пътешественички от викторианската епоха, които казвали, че няма извинение в Африка да носиш дрехи, които няма да са подходящи за една английска гостна. Тя е пеперуда, тази Армения. И не можа да остане много дълго в магазина на Уаян, защото имаше да върши работа, но това не ѝ попречи да ме покани на парти вечерта. Каза ми, че познава още един бразилски изгнаник в Убуд и тази вечер той е домакин на специално събитие в един хубав ресторант. Щял да готви *фейхоада* — традиционно бразилско ястие, което се състои от купища свинско и черен фасул. Освен това щяло да има и бразилски

коктейли. И много интересни изгнаници от целия свят, които живеят на Бали. Дали съм искала да отида? По-късно можело да отидат и на танци. Не знаела дали обичам партита, но...

Коктейли? Танци? Купища свинско?

Естествено, че ще дойда.

89.

Не помня кога за последен път съм се обличала официално, но тази вечер изрових от дъното на туристическата раница единствената си рокля с тънки презрамки, която е по-люксовна, и се пъгнах в нея. Дори си сложих червило. Не помня кога за последен път съм била с червило, но знам, че не беше в Индия. На път за купона се отбих в къщата на Армения и тя ми закачи едно от красивите си бижута, даде ми назаем хубавия си парфюм, предложи да оставя колелото си в задния ѝ двор, за да мога да отида на партито с луксовната ѝ кола, както се полага на истинска жена.

Вечерята с изгнаниците беше много забавна и имах чувството, че пак се срецвам с всички отдавна заспали страни на своята личност. Дори малко се понапих, което беше забележително след всичката тази чистота през последните месеци на молитви в ашрама и пиене на чай в балийската ми градина. И флиртувах! Не бях го правила от векове! Напоследък бях прекарвала времето си само в компанията на монаси и на шамана, но изведнъж се оказа, че отупвам праха от предишната си сексуалност. Макар че не знам с кого точно флиртувах. Сякаш се разпилявах навсякъде. Привличаше ли ме остроумният бивш журналист от Австралия, който седеше до мен? („Всички тук сме пияници — подметна той. — Пишем препоръки за другите пияници.“) Или мълчаливият интелектуалец от Германия по-нататък на същата маса? (Обеща да ми заеме романи от личната си библиотека.) Или най-вече красивият възрастен бразилец, който беше приготвил това пищно угощение за всички нас? (Харесах добродушните му кафяви очи и акцента. И ястията му, разбира се. Казах му нещо много предизвикателно, което не знам откъде ми хрумна. Той се пошегува за своя сметка: „За бразилец съм пълен провал — не мога да танцувам, не мога да играя футбол и не свиря на никакъв музикален инструмент.“ По някаква причина отвърнах: „Може и така да е. Но имам чувството, че можеш да играеш много добре ролята на Казанова.“ Тогава се погледнахме право в очите и времето застина неподвижно в много, много дълъг миг, сякаш казвахме: *Интересна идея, изказана на тази*

маса. Безсрамното ми изказване се изви във въздуха около нас като аромат. Той не го отрече. Аз първа отместих поглед и почувствах, че се изчервявам.)

Както и да е, неговата *фейхоада* беше изумителна. Упадъчно, пикантно и мазно — такава ястие изобщо не може да се намери в балийската кухня. Изядох сума ти порции със свинско и реших официално да призная: никога няма да мога да стана вегетарианка, не и когато на света има такава храна. А после отидохме да танцуваме в един местен нощен клуб, ако може да се нарече клуб. Беше по-скоро готина колиба на плажа, само че без плаж. Група балийски момчета свиреха на живо приятна реге музика, а на мястото се бяха смесили веселящи от всякакви възрасти и националности — хора, дошли да работят тук, туристи и местни, великолепни балийски момчета и момичета. Всички танцуваха свободно, без да го съзнават. Армения не дойде с нас, защото трябвало да е на работа на следващия ден, но красивият възрастен бразилец беше мой домакин. Не беше толкова лош танцьор, колкото твърдеше. Харесваше ми, че е край мен, отваряше ми вратите, правеше ми комплименти и ме наричаше „любима“. А после забелязах, че към всички се обръща с „любима“ или „любими“ — дори към косматия барман. И все пак вниманието му към мен ми беше приятно...

Толкова отдавна не бях влизала в бар. Дори в Италия не отидох, а и през годините с Дейвид също не излизах много. Струва ми се, че последния път, когато ходих да танцувам, бях омъжена... когато бях *щастливо* омъжена, като се замисля. Мили Боже, това е било преди векове. На дансинга налетях на приятелката си Стефания, енергична млада италианка, с която наскоро се бях запознала на уроци по медитация в Убуд, и заедно танцувахме, развявахме коси насам-натам, руса и тъмнокоса, весело се въртахме в кръг. Някъде след полунощ групата спря да свири и хората се смесиха.

Тогава срещнах онзи тип Иън. О, той наистина ми хареса. Веднага си паднах по него. Изглеждаше много добре, нещо средно между Стинг и по-малкия брат на Ралф Файнс. Беше от Уелс, затова имаше такъв чудесен глас. Беше изразителен, находчив, задаваше въпроси, говори с приятелката ми Стефания на същия бебешки италиански, на който говоря и аз. Оказа се, че той е барабанистът в тази реге банда, свирел на бонго. Затова се пошегувах, че е

„бонголиер“ като момчетата във Венеция, но с перкусии вместо с лодки, и някак той много бързо схвана, засмя се и ни заговори.

Тогава дойде Фелипе — така се казваше бразилецът, Фелипе. Покани ни всичките да отидем в някакъв непретенциозен местен ресторант, собственост на европейци — място, на което всичко е позволено и никога не затваря, обеща той, и където сервират бира и всякакви боклуци по всяко време. Улових се, че гледам към Иън (*той искаше ли да дойде?*), и когато каза „да“, аз също казах „да“. Всички отидохме в ресторанта и аз седнах до Иън, говорихме и се смяхме цялата нощ и, о, наистина харесвах това момче. Той беше първият мъж от много време насам, когото наистина харесвах *по онзи начин*, както казват. Беше с няколко години по-голям от мен и крайно интересният му живот съдържаше всички важни подточки (харесваше „Семейство Симпсън“, беше пътувал по целия свят, веднъж бе живял в ашрам, спомена Толстой, изглежда, имаше работа и т.н.). Тръгнал от Британската армия в Северна Ирландия като експерт по обезвреждане на бомби, после разчиствал минни полета по света. След като строил бежански лагери в Босна, сега си беше взел почивка на Бали да се занимава с музика... все примамливи неща.

Не можех да повярвам, че в 3:30 сутринта още съм будна и освен това не медитирам! Бях будна посред нощ, облечена в рокля и говорех с привлекателен мъж. Ужасно крайно. В края на вечерта двамата с Иън си признахме един на друг колко ни е било приятно да се запознаем. Попита ме дали имам телефонен номер и аз му казах, че нямам, но че имам имейл и той отвърна: „Да, но имейлът е толкова... ъх...“ Така че в края на вечерта не си разменихме нищо друго, освен прегръдка. И той каза: „Ще се видим пак, когато те... — и посочи към боговете в небето — ... решат.“

Малко преди зазоряване Фелипе — красивият възрастен бразилец — ми предложи да ме закара вкъщи. Докато пътувахме по криволичещите черни пътища, той каза:

— Любима, цяла нощ си говори с най-големия скапаняк в Убуд.

Сърцето ми се сви.

— Иън наистина ли е скапаняк? — попитах. — Каж ми истината сега и ми спести проблемите по-късно.

— Иън? — повтори Фелипе. После се засмя: — Не, любима! Иън е сериозно момче. Той е добър човек. Имах предвид *себе си*. Аз съм

най-големият смотаняк в Убуд.

Известно време пътувахме мълчаливо.

— И освен това само се закачам — добави той. Отново последва мълчание и Фелипе попита: — Харесваш Иън, нали?

— Не знам — отвърнах аз. Умът ми не беше бистър. Бях изпила твърде много бразилски коктейли. — Той е привлекателен и интелигентен. Отдавна не съм се замисляла дали харесвам някого.

— Ще прекараш няколко чудесни месеца тук, на Бали. Ще видиш.

— Но аз не знам още колко пъти мога да се показвам в обществото, Фелипе. Имам само една рокля. Хората ще почнат да забелязват, че нося една и съща дреха през цялото време.

— Ти си млада и красива, любима. Нямах нужда от повече рокли.

90.

Наистина ли съм млада и красива?

Мислех, че съм стара и разведена.

Тази нощ едва успявам да заспя, до такава степен съм отвикнала да си лягам в късни часове, че ритмичната музика още барабани в ушите ми, косата ми мирише на цигари, стомахът ми отхвърля алкохола. Подремвам малко, после се събуждам при изгрева на слънцето, точно както съм свикнала. Само че тази сутрин не съм отпочинала, не съм спокойна и изобщо не съм в състояние да медитирам. Защо съм толкова развълнувана? Прекарах приятна нощ, нали така? Запознах се с интересни хора, облякох хубави дрехи и танцувах, флиртувах с няколко мъже...

МЪЖЕ.

При мисълта за тази дума вълнението ми се усилва и се превръща в леко, трескаво съмнение. *Вече не знам как се прави това.* Като тийнейджърка и докато навърша трийсет години, бях най-голямата, най-самонадеяната и безсрамна флиртаджийка. Явно помня, че някога беше забавно да срещна момче, да го привлека към себе си, да се занасям с мъгляви покани и да го подстрекавам, да пренебрегвам всякаква предпазливост и да се оставям на последствията такива, каквито са.

Но сега чувствам само паника и несигурност. Започвам да раздувам цялата вечер и я превръщам в нещо много по-голямо, отколкото беше. Представям си как се забърквам с този уелсец, който дори не ми даде имейла си. Вече виждам цялото ни бъдеще заедно, включително и караниците заради навика му да пуши. Питам се дали ако се отдам пак на някой мъж, това няма да съсипе моя пътешественическо-писателски живот. От друга страна, би било хубаво да се порадвам на малко романтика. Преживях дълга суша. (Помня, че веднъж по повод любовния ми живот Ричард от Тексас ме посъветва: „Трябва ти някой да *разкара сушата*, скъпа. Трябва ти някой, който да ти *докара дъжд*“) После си представям как Иън приближава, яхнал своя мотор с красивото си тяло на военен, идва да

прави с мен любов в градината ми... и колко хубаво ще бъде. Тази не съвсем неприятна мисъл някак обаче скърца и ме заковава със свирещи спирачки пред нежеланието ми някой отново да ми разбие сърцето. После усещам липсата на Дейвид повече от всякога и си мисля: *Може би трябва да му се обадя, за да видя не иска ли да опитаме пак...* (Тогава установявам много ясна връзка със своя стар приятел Ричард, който казва: *О, това е гениално, Бакалничке, да не ти правиха лоботомия снощи, освен дето леко си пийна?*) Винаги бързо скачам от мислите за Дейвид към обсебеност от обстоятелствата около развода си и ето как скоро започвам да мътя мрачни мисли (както в доброто старо време) за своя бивш съпруг, за развода...

Мислех, че сме приключили тази тема, Бакалничке.

А после по някаква причина започвам да мисля за Фелипе, онзи красив стар бразилец. Той е мил. *Фелипе*. Казва, че съм млада и красива и ще прекарам чудесно тук, на Бали. Прав е, нали? Трябваше да си почина и да се позабавлявам малко. Но тази сутрин не ми е забавно.

Вече не знам как се прави това.

91.

— Какъв е този живот? Ти разбираш ли? Аз не.

Говореше Уаян.

Бях се върнала в ресторанта ѝ и ядях нейния възхитителен, хранителен мултивитаминен обеден специалитет, като се надявах, че това ще ми помогне да облекча махмурлука и тревогата си, Армения, бразилката, също беше там и както винаги изглеждаше така, сякаш току-що се е отбила в козметичния салон на път за къщи след уикенд в спа център. Малката Тути седеше на пода и рисуваше къщи както обикновено.

Уаян току-що беше разбрала, че цената на магазина ѝ ще бъде преразгледана в края на август — само след три месеца — и че наемът ще се вдигне. Вероятно щеше да ѝ се наложи да се мести пак, защото нямаше да може да си позволи да остане тук. Като изключим факта, че имаше само около петдесет долара в банката и никаква представа къде да отиде. Заради преместването Тути пак щеше да напусне училище. Имаха нужда от дом — от истински дом. Един балиец не може да живее по този начин.

— Защо страданията никога не свършват? — попита Уаян. Не плачеше, а просто задаваше обикновен, досаден въпрос, който няма отговор. — Защо всичко трябва да се повтаря отново и отново, без край, без почивка? Работиш здраво цял ден, а на другия ден пак трябва само да работиш. Ядеш, но на следващия ден пак си гладен. Намираш любовта, след това любовта си отива. Роден си без нищо — без часовник, без риза. Работиш здраво и после умираш без нищо — без часовник, без риза. Млад си, после стар. Колкото и здраво да работиш, не можеш да избягаш от старостта.

— Не и Армения — пошегувах се аз. — Тя явно не остарява.

— Това е защото Армения е бразилка — отбеляза Уаян. Вече схващаше как е устроен светът. Всички се засмяхме, но си беше черен хумор, защото точно сега в ситуацията на Уаян няма нищо смешно. Ето фактите: самотна майка, преждевременно развито дете, изкарва пари от ден за ден, заплашва ги мизерия, буквално са бездомни. Къде

да отиде? Очевидно не можеше да живее със семейството на бившия си мъж. Родителите на Уаян отглеждаха ориз навътре в провинцията и са бедни. Ако отиде да живее при тях, това ще е краят на работата ѝ като шаман в града, защото пациентите ѝ няма да могат да стигат до нея. Нямах да успея да осигури достатъчно добро образование за Тути, за да постъпи някой ден в колеж за „животински доктори“.

И други фактори са изникнали. Оказа се, че двете срамежливи момичета, които забелязах да се крият отзад в кухнята първия ден, са две сирачета, които Уаян е прибрала. И двете се казват Кетут (за да объркат още повече нещата в тази книга), а ние ги наричаме Малката Кетут и Голямата Кетут. Уаян ги намерила преди няколко месеца да просят изгладнели на пазара. Изоставила ги жена, подобна на Дикенсова героиня, вероятно тяхна роднина, която е нещо като сводница на просещи деца — оставя безпризорни деца на различни пазари из Бали да просят пари, после всяка вечер прибира децата с микробус, взима им заработеното и ги откарва в някоя барака, където да спят. Когато Уаян открила Малката и Голямата Кетут, те не били хапвали нищо от дни, имали въшки и паразити, работничките. Смята, че по-малката е може би десетгодишна, а по-голямата е около тринайсетгодишна, но те не знаят нито на каква възраст са, нито пък фамилието си име. (Малката Кетут знае само, че е родена в една година с „голямото прасе“ в тяхното село, което не ни помогна да установим някаква хронология.) Уаян ги прибрала при себе си и се грижеше за тях със същата обич, с която се грижеше и за своята Тути. Тя и трите деца заедно спяха на матрак в спалнята зад магазина.

Как една самотна майка, застрашена от изгонване, е намерила място в сърцето си за още две бездомни деца — ето това надхвърля всичките ми представи за смисъла на състраданието.

Искам да им помогна.

Ето това беше. Затова бе необяснимият трепет, който усетих толкова силно след първата среща с Уаян. Исках да помогна на тази самотна майка с нейната дъщеря и с двете ѝ сирачета. Исках да им осигуря място в по-добър живот. Просто още не знаех как ще го направя. Но онзи ден, докато аз, Уаян и Армения обядвахме и водехме обичайния си съпричастен и подскачащ от тема на тема разговор, погледнах малката Тути и забелязах, че прави нещо доста странно. Обикаляше из магазина с хубава кобалтовосиня керамична плочка,

полегнала в обърнатите ѝ нагоре длани, и напяваше монотонно. Наблюдавах я известно време, само за да разбера какво прави. Тути дълго игра с малката плочка, подхвърляше я във въздуха, шепнеше ѝ, пееше ѝ, а после я плъзваше по пода, сякаш е количка. Накрая седна със затворени очи върху нея в един отдалечен ъгъл и започна да си пее нещо, потънала в някакво свое мистично, невидимо пространство.

Попитах Уаян какво значи всичко това. Тя каза, че Тути е намерила плочката близо до строежа на луксозен хотел край пътя и я прибрала в джоба си. Откакто Тути намерила плочката, все повтаряла на майка си: „Може би ако имаме къща някой ден, тя ще има хубав син под като нея.“ Сега според Уаян Тути често обича да седи на това мъничко синьо квадратче с часове, като затваря очи и си представя, че е в собствената си къща.

Какво да кажа? Когато чух тази история и погледнах към детето, изпаднало в дълбока медитация върху малката синя плочка, си казах: *Добре, стига толкова.*

И се измъкнах от магазина, за да отида да се погрижа за това непоносимо положение веднъж завинаги.

Уаян веднъж ми каза, че понякога, като лекува пациентите си, се превръща в отворен канал за Божията любов и дори престава да мисли какво трябва да прави след това. Интелектът се губи, интуицията се усилва и Уаян само трябва да пропусне тази божественост да тече през нея. Казва: „Сякаш ме връхлита вятър и отнася ръцете ми.“

Може би същият този вятър ме отвя от магазина на Уаян онзи ден, издуха безпокойството на предишните тревоги дали да не почна пак да си правя *срещи* и ме завлече до интернет кафето на Убуд, където седнах и написах — само една чернова без никакво усилие — имейл за събиране на средства до всичките си приятели и роднини по целия свят.

Писах на всички, че рожденият ми ден е през юли и скоро ще навърша трийсет и пет години. Казах им, че на този свят нямам нужда от нищо и не искам нищо и че никога не съм била по-щастлива през живота си. Че ако бях у дома, в Ню Йорк, щях да планирам голямо безсмислено парти за рождения си ден и щях всички да ги поканя да дойдат, а те трябваше да ми купуват подаръци и бутилки вино и цялото празнуване щеше да се окаже абсурдно скъпо. Затова, обясних аз, ще е по-евтин и по-добър начин да ми помогнат да отпразнувам рождения си ден, ако моите приятели и роднини направят дарение на една жена на име Уаян Нуриясих, за да си купи къща в Индонезия за себе си и своите деца.

После разказах цялата история за Уаян, Тути, сирачетата и тяхното положение. Обещах, че каквито и пари да се съберат, ще допълня също толкова и от моите спестявания. Разбира се, наясно съм, обясних аз, че този свят е пълен с неизказано страдание и войни и че всеки сега е в нужда, но какво трябва да направим? Тези няколко човека на Бали станаха моето семейство, а ние трябва да се грижим за семействата си там, където ги намерим. Когато привършвах общия имейл, си спомних нещо, което ми беше казала моята приятелка Сюзан, преди да замина на своето околосветско пътешествие девет месеца по-рано. Страхуваше се, че никога вече няма да се върна

вкъщи. Каза ми: „Знам каква си, Лиз. Ще се запознаеш с някой, ще се влюбиш в него и накрая ще купиш къща на Бали.“

Тази Сюзан е истински Нострадамус.

На следващата сутрин, когато проверих пощата си, вече бяха дарени седемстотин долара. На другия ден даренията надминаха сумата, която можех да си позволя да дам по равно от моите пари.

Няма да описвам цялата драма онази седмица или да се опитвам да обясня какво е чувството всеки ден да отваряш имейли от целия свят и всичките да казват: „Пиши и мен!“ Всички дадоха. Хора, които аз лично смятах за разорени и потънали в дългове, дариха пари, без да се колебаят. Един от първите отговори, които получих, беше от приятелка на приятелката на моя фризьор, която беше пренасочила имейла и искаше да дари петнайсет долара. Най-остроумният ми приятел Джон, разбира се, се бе почувствал длъжен да направи обичайния си саркастичен коментар за това колко дълго, съзливо и прочувствено е писмото ми („Виж какво, следващия път, когато усетиш нужда да поплачеш за разлятото мляко, гледай да е кондензирано, става ли?“), но после така или иначе даде пари. Новото гадже на приятелката ми Ани (банкер от Уолстрийт, с когото никога не съм се срещала) предложи да удвои финалната сума, независимо каква е тя. После този имейл започна да хвърчи по света и накрая се оказа, че получавам дарения от абсолютно непознати хора. Това беше глобално обсипване с щедрост. Нека завърша епизода така — само седем дни след като първоначалната молба беше тръгнала по мрежата, моите приятели, роднини и цял куп непознати от целия свят ми помогнаха да събера почти 18 000 долара, за да купя на Уаян Нуриясих неин собствен дом.

Знаех, че Тути е човекът, който извика това чудо чрез силата на молитвите си, като пожела тази нейна малка синя плочка да омекне, да се разпростре около нея и да се разрасне — като в приказката за Джак и бобеното зърно — в истински дом, който щеше да приюти нея, майка ѝ и две сирачета завинаги.

И последно. Срамувам се да призная, но не аз, а приятелят ми Боб забеляза очевидния факт — думата „*tutti*“ на италиански означава „всички“. Как не бях го осъзнала по-рано? След всичките месеци, прекарани в Рим! Просто не видях връзката. Така че Боб от Юта ми я показа. Направи го в един имейл миналата седмица, в който заедно с

желанието си да направи дарение за новата къща каза: „Е, изглежда, това е финалният урок, нали? Когато тръгваш по света, за да помогнеш на себе си, накрая неизбежно се оказва, че помагаш на... *Туту*.“

93.

Не искам да казвам това на Уаян, не и преди всички пари да са събрани. Трудно ми е да пазя толкова голяма тайна, особено когато Уаян е в постоянна несигурност за бъдещето си, но не искам да залъгвам надеждите ѝ, докато не подготвя всичко официално. Така че през цялата седмица си държа устата затворена за своите планове и почти всеки ден съм заета да излизам на вечеря с Фелипе бразилец, който, изглежда, няма нищо против, че имам само една хубава рокля.

Мисля, че съм влюбена в него. След няколко вечери вече съм напълно сигурна, че се влюбвам в него. Той е нещо повече от онова, което показва, този самообявил се за „смотаняк“, който познава всички в Убуд и винаги е център на купона. Попитах Армения за него. Били са приятели известно време. Казах ѝ: „У Фелипе има повече дълбочина, отколкото у другите, нали? В него има нещо повече, нали?“ Тя отвърна: „О, да, той е добър, мил човек. Но е преживял тежък развод. Мисля, че е дошъл на Бали, за да се съвземе.“

Ах, ето един въпрос, по който *нищо* не знам.

Но той е на петдесет и две години. Интересно. Наистина ли съм достигнала възрастта, в която един петдесет и две годишен мъж влиза в групата на хората, с които мога да излизам? Въпреки това го харесвам. Косата му е прошарена и оплешивява по привлекателен, пикасовски начин. Очите му са топли и кафяви. Има нежно лице и мирише прекрасно. И наистина е зрял човек. Зрял мъжки екземпляр от нашия вид — това е нещо ново в моя опит.

Той живее на Бали от около пет години и работи с местни майстори на сребърни украшения, като прави бижута с бразилски скъпоценни камъни за износ в Америка. Харесва ми фактът, че е бил верен на жена си почти двацет години, преди бракът му да се провали по свои си прекалено сложни причини. Харесва ми фактът, че вече е отгледал деца, че ги е отгледал добре и те го обичат. Харесва ми, че той е бил родителят, останал вкъщи, и се е грижел за малките си деца, докато жена му, австралийка, е гонела своята кариера. (Като добър съпруг на феминистка казва: „Исках да съм на правилната страна на

обществената история.“) Харесва ми естествената за бразилците прекомерна демонстрация на чувства. (Когато синът му в Австралия станал на четиринайсет години, най-накрая му казал: „Тате, вече съм на четиринайсет, може би вече не трябва да ме целуваш по устата, когато ме оставяш пред училище.“) Харесва ми фактът, че Фелипе говори четири или повече езика много добре. (Твърди, че не знае индонезийски, но слушам как го говори по цял ден.) Харесва ми, че е посетил над петдесет страни през живота си и че възприема света като малко и лесно управляемо място. Харесва ми начинът, по който ме слуша, навеждайки се към мен, и ме прекъсва само когато аз самата се прекъсвам, за да го питам дали не го отегчавам, на което той винаги отговаря: „Имам всичкото време на света за теб, моя прекрасна малка любима.“ Харесва ми да ме наричат „моя прекрасна малка любима“. (Дори и сервитьорката да получава същото.)

Онази вечер ме попита:

— Защо не си намериш любовник, докато си на Бали, Лиз?

Чест му прави, че нямаше предвид само себе си, макар да вярвам, че може би иска да се заеме с тази работа. Увери ме, че Иън — хубавото момче от Уелс — ще е подходящ за мен, но има и други кандидати. Имало един главен готвач от Ню Йорк, „страхотен, едър, мускулест, сигурен човек“, когото според него можело да харесам. Тук наистина има всякакви мъже, каза той, всичките бродят из Убуд, изгнаници от къде ли не, криеци се в тази променлива общност на световните „бездомници и хора без вещи“ и много от тях с радост ще се погрижат „да прекараш чудесно лято тук, моя прекрасна любима“.

— Не мисля, че съм готова за това — казах му аз. — Не ми се минава през цялото усилие на романтичните отношения отново, разбираш ли? Не искам да си бръсна краката всеки ден или да трябва да показвам тялото си на нов любовник. И не искам да разправам цялата история на живота си отново, нито пък да се притеснявам да не забременея. Така или иначе, вече не помня как се прави. Имам чувството, че съм била по-уверена в секса и любовта на шестнайсет години, отколкото сега.

— Разбира се, че е така — отвърна Фелипе. — Тогава си била млада и глупава. Само младите и глупавите са уверени в секса и любовта. Мислиш, че някой от нас знае какво прави? Смяташ ли, че има начин хората да се обичат един друг без усложнения? Трябва да

видиш как става това на Бали, любима. Всичките тези мъже от западния свят идват тук, след като здраво са объркали живота си у дома, решават, че им стигат разправиите с жени от Запада, и се женят за някоя сладка, дребничка балийска тийнейджърка. Знам какво си мислят. Мислят, че това хубаво малко момиче ще ги направи щастливи, ще направи живота им безгрижен. Но винаги когато видя да се случва това, искам да им кажа едно и също нещо. *Късмет*. Защото пред тебе пак стои жена, приятелю. А ти си оставаш мъж. Вие пак сте две човешки същества, които се опитват да се разберат, така че нещата ще се усложнят. Да имаш разбито сърце е добър знак. Означава, че поне сме опитали.

— Последния път сърцето ми беше разбито толкова лошо, че *още* ме боли — казах. — Това не е ли налудничаво? Две години след края на любовната история още да те боли сърцето.

— Любима, аз съм от Южна Бразилия. Сърцето може да ме боли цели десет години за жена, която даже никога не съм целувал.

Говорим си как сме били женени, как сме се развели. Не се изразяваме злобно, а само със съжаление. Сравняваме наблюденията си върху бездънните пропасти на депресията след развод. Прием вино, приятно ни е да се храним заедно и да си разказваме най-хубавите истории, които можем да си спомним за бившите си съпрузи, само и само да извадим жилото от този разговор за изгубеното.

Казва ми:

— Искаш ли да прекараш с мен този уикенд?

И аз се чувам как отговарям: „Да, ще е хубаво.“ Защото *ще* бъде хубаво.

Вече два пъти, като ме оставя пред къщи и ми казва лека нощ, Фелипе се протяга към мен в колата, за да ме целуне за лека нощ, и вече два пъти аз правя едно и също — позволявам да ме придърпа към себе си, но в последния момент заравям глава и опирам брадичка в гърдите му. После за малко го оставям да ме прегръща. По-дълго, отколкото е необходимо, ако сме просто приятели. Усещам как притиска лице в косата ми, докато моето е заровено на гърдите му. Усещам мириса на меката му ленена риза. Наистина ми харесва как мирише той. Има силни рамене, хубави широки гърди. Някога е бил шампион по гимнастика в Бразилия. Разбира се, това е било през 1969

година, годината, в която съм се родила, но все пак. Усещам в тялото му сила.

Това, че заравям глава, когато той ме прегърне, е нещо като криене — избягвам обикновена целувка за лека нощ. Но, от друга страна, е нещо като разкриване. Като го оставям да ме прегръща през тези дълги, мълчаливи мигове в края на вечерта, се оставям да бъда *прегърната*.

Което не се е случвало от дълго време.

94.

Попитах Кетут, моя стар шаман:

— Какво знаеш за романтиката?

Той отвърна:

— Какво е романтика?

— Няма значение.

— Не, какво е това? Какво значи тази дума?

— Романтика е — дефинирах аз, — когато жените и мъжете се влюбват. А понякога мъже се влюбват в мъже или жени се влюбват в жени. Целувки, секс, сватба — всички тези работи.

— Аз не правил секс с много хора в моя живот, Лисс. Само с моя жена.

— Прав си, това не са много хора. Но кого имаш предвид — първата или втората си жена?

— Имам само една жена, Лисс. Тя вече мъртва.

— Ами Ньомо?

— Ньомо не точно моя жена, Лисс. Тя жената на моя брат. — При вида на обърканото ми изражение той добави: — Това типично за Бали.

И обясни, че по-големият му брат, който отглежда ориз, живее в съседната къща до Кетут и е женен за Ньомо. Имали заедно три деца. Кетут и *неговата* жена, от друга страна, не можели да имат деца, затова осиновили един от синовете на брат му, за да се сдобият с наследник. Когато жената на Кетут умряла, Ньомо заживяла и в двете семейни общности, като разделяла времето си между двете домакинства, грижела се и за мъжа си, и за брат му и наглеждала двете семейства на децата си. Тя е жена на Кетут във всяко едно отношение според обичаите на Бали (готви, чисти, грижи се за религиозните церемонии и ритуали в домакинството), с изключение на това, че двамата не правят секс.

— Защо не? — попитах аз.

— Прекалено СТАР! — отвърна той. После извика Ньомо, за да й предаде въпроса, да я уведоми, че американката иска да знае защо те

дватамата не правят секс. Ньомо само дето не умря от смях при мисълта за това. Приблужи се и здраво ме удари по рамото.

— Имах само една жена — продължи Кетут. — И сега тя мъртва.

— Липсва ли ти?

Тъжна усмивка.

— Беше й време да умре. Сега разкажа как намерих моя жена. Когато съм на двайсет и седем години, срещам едно момиче и я обиквам.

— Коя година беше това? — попитах аз, както винаги горяща от желание да разбере колко е възрастен.

— Не знам — каза той. — Може би 1920 година?

(Коего значеше, че в момента е около сто и дванайсет годишен. Мисля, че се доближаваме до решение...)

— Обичам това момиче, Лисс. Много красива. Но не добър характер, това момиче. Ииска само пари. Хуква след други момчета. Никога не казва истина. Мисля, че имаше таен ум вътре в нейния ум, никой не може да види там вътре. Тя спира да ме обича, бяга с друго момче. Аз съм много тъжен. Разбит в моето сърце. Моля се, моля се на моите четири духовни братя, питам защо тя вече не ме обича. Тогава един от моите духовни братя ми казва истината: „Това не е жената за теб. Бъди търпелив.“ Тогава аз съм търпелив и после намирам моята жена. Красива жена, добра жена. Винаги мила с мен. Нито веднъж не се караме, винаги имаме хармония въкъщи, винаги тя се усмихва и казва колко е щастлива да ме види. Когато тя умира, аз много тъжен в моя ум.

— Плака ли?

— Само малко, в моите очи. Но аз медитирам, за да изчистя тялото от болка. Медитирам за нейната душа. Много тъжен, но също щастлив. Посещавам я при медитация всеки ден, дори я целувам. Тя единствена жена, с която аз някога правя секс. Така че не познавам... каква е новата дума от днес?

— Романтика?

— Да, романтика. Не познавам романтика, Лисс.

— Значи не си експерт в тази област, а?

— Какво е *експерт*? Какво означава тази дума?

95.

Най-накрая седнах с Уаян и ѝ казах за парите, които бях събрала за нейната къща. Обясних ѝ за желанието си за рождения ден, показах ѝ списъка с имената на всичките ми приятели и ѝ казах окончателната сума, която се събра: осемнайсет хиляди американски долара. Отначало тя се шокира до такава степен, че лицето ѝ изглеждаше като скръбна маска. Странно наистина как понякога силната емоция може да ни накара да реагираме на разтърсващи новини по точно обратния на нормалната логика начин. Това е абсолютната стойност на човешката емоция — радостните събития понякога могат да се регистрират по скалата на Рихтер като чиста травма, а ужасната мъка понякога ни кара да избухнем в смях. Новината, която току-що бях съобщила на Уаян, ѝ дойде прекалено много, почти я възприе като причиняваща скръб, затова седях до нея няколко часа, повтарях ѝ историята, показвах ѝ цифрите отново и отново, докато реалността не започна да попива в съзнанието ѝ.

Първият ѝ истински членоразделен отговор (има предвид още преди да избухне в сълзи, защото разбра, че може да има градина) беше настойчивото:

— Моля те, Лиз, трябва да обясниш на всички, които са помогнали да се съберат пари, че това не е къщата на Уаян. Това е къщата на всички, които помогнаха на Уаян. Ако някой от тези хора дойде на Бали, никога не трябва да отсяда в хотел, чу ли? Казваш им да идват и да отсядат в моята къща, чу ли? Обещаваш ли да им кажеш? Ще я наречем Общата къща... Къщата на всички... После разбра за градината и се разплака. Макар и бавно, хрумнаха ѝ и по-радостни мисли. Сякаш беше дамска чанта, която изтръскваха и емоциите се разпиляваха навсякъде. Ако има дом, ще може да си направи малка библиотека за медицинските книги! И аптека за традиционните си лекарства! И нормален ресторант с истински столове и маси (защото трябвало да продаде всичките си стари, хубави маси и столове, за да плати на адвоката по развода). Ако има дом, най-после ще я включат в пътеводителя „Лоунли Планет“ — все искат да споменат услугите ѝ,

но не могат, защото все няма постоянен адрес, който да напечатат. Ако има дом, някой ден Тути ще може да празнува рождения си ден!

После пак стана въздържана и сериозна.

— Как да ти благодаря, Лиз? Бих ти дала всичко. Ако имах съпруг, който обичам, и ти имаше нужда от мъж, щях да ти дам съпруга си.

— Задръж си съпруга, Уаян. Само гледай Тути да отиде в университет.

— Какво щях да правя, ако ти никога не беше дошла тук?

Но аз *винаги* идвах тук. Помислих си за едно от любимите си суфитски стихотворения, в което се казва, че Бог много отдавна е очертал кръг в пясъка точно около мястото, на което стоиш сега. Никога не е било да не съм идвала тук. Това никога нямаше да не се случи.

— Къде ще построиш новата си къща, Уаян? — попитах я.

Оказа се, че също като малко момче, което още преди години е хвърлило око на конкретна бейзболна ръкавица във витрината на магазина, или като романтично момиче, което рисува сватбената си рокля, откакто е станало на тринайсет години, Уаян вече знае точно кое парче земя би искала да купи. Беше в центъра на едно близко село, свързано с градския водопровод и електричество, наблизко имаше добро училище за Тути, намираше се на подходящо, централно място, където нейните пациенти и клиенти можеха да идват пеша. Каза, че братята можели да помогнат при строежа на къщата. Всичко беше измислила, само цвета за голямата спалня не беше избрала.

Затова двете отидохме да се срещнем с един приятен французин, който работеше като финансов съветник и брокер на недвижими имоти и който много любезно ни предложи най-добрия начин да прехвърлим парите. Предложи за мое улеснение просто да преведа парите от своята банкова сметка в тази на Уаян и да я оставя да купи каквато иска земя или къща, за да не се разправям с недвижима собственост в Индонезия. Стига да не й превеждам повече от 10 000 долара наведнъж, данъчните и ЦРУ нямало да ме заподозрат в пране на пари от дрога. После отидохме в малката банка на Уаян и говорихме с управителя как да направим телеграфен превод. В стегнато заключение управителят на банката каза: „И така, Уаян. Само няколко дни след

като този телеграфен превод пристигне, би трябвало да имаш около сто и осемдесет милиона рупии в своята банкова сметка.“

Двете с Уаян се спогледахме и избухнахме в абсурден, бурен смях. Такава огромна сума! Опитвахме се да се владеем, все пак се намирахме в някакъв луксозен банков офис, но не можехме да спрем да се смеем. На излизане се препъвахме като пияни и се държахме една за друга, за да не паднем.

— Никога не съм виждала чудо да се случи толкова бързо! — каза тя. — През цялото това време молех Бог, ако може да помогне на Уаян. А Бог е молел Лиз, ако може и тя да помогне на Уаян.

— А Лиз молеше приятелите си, ако може и те да помогнат на Уаян! — добавих аз.

Върнахме се в магазина и видяхме, че Тути току-що се е прибрала от училище. Уаян падна на колене, сграбчи детето си и каза:

— Къща! Къща! Имаме къща!

Тути изигра невероятен фалшив припадък и се свлече на земята като анимационен герой.

Докато всички се смеехме, забелязах, че двете сирачета наблюдават тази сцена от дъното на кухнята. Усетих, че ме гледат с изражение, в което се четеше... *страх*. Докато Уаян и Тути радостно галопираха около мен, се запитах какво ли си мислят сирачетата. От какво се страхуваха толкова много? Може би да не ги изоставят? Или пък сега вече бях страшилище за тях, защото бях извадила толкова много пари от нищото? (Такава *немислима* сума, че може би приличаше на черна магия?) Или може би ако си имал толкова несигурен живот като тези деца, всяка промяна ти вдъхва ужас?

Когато празненството позатихна, попитах Уаян за по-сигурно:

— Ами Голямата Кетут и Малката Кетут? И за тях ли новините са добри?

Уаян погледна към момичетата в кухнята и сигурно е видяла същото безпокойство, което бях видяла и аз, защото се понесе към тях, притисна ги в прегръдката си и прошепна някакви успокоителни думи в косите им. Те, изглежда, се отпуснаха. Тогава телефонът звънна и Уаян се опита да се откопчи от сирачетата, за да се обади, но тънките ръчички на двете Кетут се бяха вкопчили в неофициалната им майка. Двете момичета заровиха глави в корема и под мишниците ѝ и даже

след много дълго време отказваха — с ожесточеност, която никога не бях виждала у тях преди — да я пуснат.

Затова аз вдигнах телефона вместо нея.

— Балийско традиционно лечение — казах. — Затваряме от днес за голяма разпродажба поради преместване!

Излязох с бразилеца Фелипе отново, два пъти през уикенда. В събота го заведох да се запознае с Уаян и децата. Тути му нарисова къщи, а Уаян ми намигна многозначително зад гърба му и беззвучно попита: „Ново гадже?“, а аз клатех глава: „Не, не, не“. (Макар че да ви кажа, вече не мисля за онзи красавец от Уелс.) Освен това заведох Фелипе да се запознае с Кетут, моя шаман. Кетут му гледа на ръка и произнесе не по-малко от седем пъти (докато ме фиксираше с пронизващ поглед), че моят приятел е „добър човек, много добър човек, много, много добър човек. Не лош човек, Лисс, добър човек.“

После в неделя Фелипе ме попита дали не искам да прекарам един ден на плажа. Дадох си сметка, че живея на Бали вече два месеца, а още не съм виждала плажа, което вече изглеждаше като пълна идиотщина, затова се съгласих. Взе ме от къщата ми със своя джип и пътувахме около час до уединен малък плаж в Педангбаи, където рядко ходят някакви туристи. Мястото, на което ме заведе, беше толкова добра имитация на рая, каквато не съм виждала, със синя вода, бял пясък и сенки на палми. Говорихме цял ден, прекъсвахме разговора само за да поплуваме или да поспим, да прочетем нещо, а понякога си четяхме на глас. Балийските жени в една колиба зад плажа ни опекоха прясно уловена риба, а ние си купихме студена бира и охладени плодове. Докато си играехме сред вълните, си разказахме каквото беше останало от подробностите около живота на двамата — онова, което не бяхме споменали през последните няколко седмици през вечерите, прекарани заедно в най-тихите ресторанти на Убуд на бутилки и бутилки вино.

Той каза, че харесва тялото ми, след като за първи път ме видя на плажа. Бразилците имали термин точно за моя вид тяло (разбира се, че ще имат), който е *magra falsa* и се превежда като „измамно тънка“. Означава, че жената изглежда достатъчно слаба отдалече, но когато се приближиш, виждаш, че тя всъщност е доста закръглена и пълничка, а бразилците смятат това за хубаво нещо. Бог да благослови бразилците. Докато лежахме на хавлиите и си говорехме, от време на време той се

пресягаше и избърсваше пясъка от носа ми или отмяташе непослушен кичур от лицето ми. Говорихме почти цели десет часа. После се стъмни, затова си прибрахме нещата и тръгнахме на разходка по не много добре осветения черен път, който представляваше главната улица на това старо балийско рибарско село, в топла прегръдка под звездите. Тогава Фелипе от Бразилия ме попита по най-естествен и безгрижен начин (все едно се чудеше дали да не хапнем нещо):

— Да станем ли любовници, Лиз? Как мислиш?

Харесвах всичко в начина, по който това се случваше. Не чрез действие — не с опит за целувка или предизвикателен жест, а с въпрос. И при това правилният въпрос. Спомних си нещо, което ми беше казала моята психотерапевтка около година по-рано, преди да тръгна на това пътуване. Обясних ѝ, че искам да остана необвързана през цялата година на пътуването си, но се притеснявах: „Ами ако срещна някой, когото наистина харесвам? Какво да правя? Да остана ли с него или не? Да поддържам ли своята независимост? Или да се отдам на любовта?“ Психиатърката ми отвърна със снизходителна усмивка: „Знаеш ли, Лиз, всичко това може да се обсъди в момента, в който проблемът наистина възникне, с въпросния човек.“

И ето го всичко това — времето, мястото, проблемът и въпросният човек. Продължихме да обсъждаме идеята, която изникна лесно по време на нашата приятелска разходка ръка за ръка край океана.

— Може би щях да се съглася, Фелипе, при нормални обстоятелства. Каквото и да означава *нормални обстоятелства*... — отговорих.

И двамата се засмяхме. Но после му обясних защо се колебая. Ето защо: колкото и да ми харесва тялото и сърцето ми да бъдат известно време прегръщани и разгръщани в опитните ръце на експатриран любовник, нещо друго вътре в мен е депозирало сериозна молба да даря цялата тази година на пътешествия изцяло на себе си. Казах, че в живота ми става много важна трансформация и тази трансформация има нужда от време и пространство, за да може процесът да завърши без прекъсване. Че, общо взето, аз съм кексът, който току-що е излязъл от фурната, и му трябва още малко време да изстине, преди да го посипят с пудра захар. Не искам да ограбвам от

себе си това безценно време. Не искам отново да губя контрол над живота си.

Естествено, Фелипе ме увери, че разбира. Според него трябвало да направя каквото е най-добре за мен и се надявал да му простя, че изобщо е повдигнал този въпрос. („Трябваше да попитам рано или късно, любима моя.“) Той ме увери, че каквото и да реша, ще запазим своето приятелство, защото, изглежда, и на двамата ни е било много приятно да прекараме цялото това време заедно.

— Макар че — продължи той — наистина трябва да ми дадеш шанс да ти изложа аргументите си.

— Съвсем справедливо — казах аз.

— От една страна, ако те разбирам правилно, цялата тази година за теб е търсене на равновесие между отдадеността на Бог и удоволствието. Виждам, че следваш много духовни практики, но засега не ми е ясно откъде е дошло удоволствието.

Ядох много паста в Италия, Фелипе.

— Паста ли, Лиз? *Паста?*

— Добре казано.

— От друга страна, мисля, че знам от какво се притесняваш. Някакъв мъж ще влезе в живота ти и отново ще ти вземе всичко. Няма да ти сторя това, любима. И аз съм самотен много отдавна и изгубих много в любовта също като теб. Не искам да взимаме нищо един от друг. Но просто никога не съм се наслаждавал толкова на ничия компания, колкото на твоята, и искам да съм с теб. Не се тревожи, няма да тръгна след теб към Ню Йорк, след като заминеш оттук през септември. А що се отнася до всички причини, които спомена преди няколко седмици, да не искаш да имаш любовник... Ами, погледни го по този начин. Не ме интересува дали бръснеш краката си всеки ден, вече съм обикнал тялото ти, вече си ми разказала целия си живот и няма защо да се притесняваш да не забременееш — направил съм си вазектомия.

— Фелипе — казах аз, — това е най-трогателното и романтично предложение, което някой мъж ми е правил.

И така си беше. Но въпреки това отказах.

Той ме откара у дома. Паркира пред къщата, разменихме си няколко сладки, солени, пясъчни от един ден на брега на океана

целувки. Беше прекрасно. Разбира се, че беше прекрасно. Но въпреки това пак отказах.

— Всичко е наред, любима — отвърна той. — Но утре ела у дома на вечеря. Ще ти приготвя стек.

После си тръгна, а аз си легнах сама.

Открай време взимам много бързи решения относно мъжете. Винаги съм се влюбвала бързо и без да преценявам рисковете. Имам склонност не само да виждам най-доброто у всички, но и да предполагам, че всеки емоционално е в състояние да *достигне* най-високия си потенциал.

Влюбвала съм се повече пъти, отколкото мога да преброя, и то в най-големия потенциал на човека, вместо в самия човек, а после дълго време (понякога повече от дълго) съм поддържала връзката в очакване човекът да се въздигне до собственото си величие. Много пъти в любовта съм ставала жертва на собствения си оптимизъм.

Омъжих се млада и набързо, влюбена и изпълнена с надежди, но без много да се замислям каква е действителната същност на брака. Никой не ми даде съвет за брака. Родителите ми ме възпитаха да бъда независима, сама да се доказвам и сама да решавам. Когато навърших двайсет и четири години и всички предполагаха, че мога да направя избор сама, автономно. Разбира се, светът не винаги е бил такъв. Ако се бях родила в друга епоха от западния патриархат, щяха да ме смятат за собственост на баща ми, докато той не ме предадеше на моя съпруг, за да стана брачна собственост. Думата ми нямаше да има почти никаква стойност по основните въпроси в моя собствен живот. В един момент от историята, ако някой мъж се представеше за мой кандидат, баща ми можеше да затрупа този човек с дълъг списък от въпроси, за да установи дали той е подходящата ми половинка. Щеше да иска да разбере: „Как ще осигуриш прехраната на дъщеря ми? Каква е репутацията ти в тази общност? Как си със здравето? Къде ще я заведеш да живее? Какви са дълговете и придобивките ти? Какви са силните страни на характера ти?“ Баща ми никога нямаше просто така да позволи да се омъжа за някой заради факта, че съм влюбена. В съвременния живот обаче, когато взех решението да се омъжа, моят съвременен баща изобщо не участваше. Не би се намесил в това решение, както не би ми казал каква прическа да си направя.

Не изпитвам носталгия към патриархата, моля, повярвайте ми. Но осъзнах, че когато тази патриархална система е била (правилно) разрушена, не е била естествено заменена от друга форма на закрила. Имам предвид, че никога не съм и помисляла да задавам на някой кандидат същите предизвикателни въпроси, каквито моят баща щеше да му зададе в друга епоха. Много пъти съм жертвала себе си в любовта просто заради самата любов. А понякога заедно със сухото изгаря и мокрото. Ако наистина ще ставам самостоятелна жена, тогава трябва да приема ролята да бъда свой собствен настойник. Глория Щайнем^[1] дава отличен съвет на жените — че трябва да се стремят да станат като мъжете, за които винаги са искали да се омъжат. Едва наскоро разбрах, че не само трябва да стана съпруг на себе си, но трябва да стана и свой собствен баща. Ето защо онази вечер се пратих в леглото сама. Защото усетих, че е твърде рано за мен да приемам джентълмен ухажор.

След което се събудих в два часа през нощта с тежка въздишка и с толкова дълбок физически глад, че няхах никаква представа как да го утоля. Побърканият котарак, който живее в къщата ми, скръбно мяукаше по някаква причина и аз му казах: „Знам точно как се чувстваш.“ Трябваше да направя *нещо* за този копнеж, затова станах, отидох в кухнята по нощница, обелих половин килограм картофи, сварих ги, нарязях ги, изпържих ги в масло, посолих ги обилно и ги изядох до последната троха — като през цялото време молах тялото си да приеме насладата от половин килограм пържени картофи вместо удоволствието да прави любов.

Едва след като изяде всичката храна, тялото ми отговори: „Не става, скъпа.“

Затова се пъгнах обратно в леглото, въздъхнах отегчено и започнах...

Добре. Една дума за мастурбацията, ако позволите. Понякога може (извинете ме) да ви иде отръки, но друг път може да е до такава степен неудовлетворяваща, че накрая ви кара да се чувствате още по-зле. След година и половина въздържание, след като година и половина виках своето име в единичното си легло, почваше малко да ми се гади от това занимание. И все пак какво друго можех да направя онази нощ в това неспокойно състояние? Картофите не бяха свършили работа. Затова отново пробвах по стария начин със себе си. Както обикновено,

умът ми прелисти архива от еротични файлове, като търсеше подходящата фантазия или спомен, които щяха да помогнат всичко да приключи възможно най-бързо. Но тази нощ нищо не действаше истински — нито пожарникарите, нито пиратите, нито старата резерва, онази перверзна сцена с Бил Клинтън, с която обикновено минава номерът, нито дори викторианските джентълмени, които се тълпят край мен в салона, съпровождани от напъпили млади прислужници. Накрая единственото нещо, което ме задоволи, беше неохотно допуснатата в ума ми представа за моя добър приятел от Бразилия, който се качва в това легло при мен... върху мен...

После заспах. Събудих се и видях тихото синьо небе и още потихата си спалня. Още се чувствах неуравновесена и несигурна, затова удължих много сутринта си и изпях всичките сто осемдесет и два санскритски стиха на Гуругита — великия, пречистващ, изначален химн на моя ашрам в Индия. После медитирах един час неподвижно, докато цялата изтръпнах и най-после отново го усетих — онова специално, постоянно, ясно като небе, несвързано с нищо, никога неотминаващо, безименно и непроменливо съвършенство на собственото ми щастие. Това щастие наистина е по-добро от всичко, което някога съм преживяла на тази земя, и включва солени, вкусни целувки и даже още посолени и по-вкусни картофи.

Толкова се радвам, че реших да остана сама.

[1] Американска феминистка, журналистка и основателка на списание „Мис“ (р. 1934). — Б.пр. ↑

Затова бях малко изненадана на следващата вечер, когато, след като той ми приготви вечеря в къщата си, след като няколко часа се излежавахме на дивана му и обсъждахме всякакви въпроси, след като Фелипе неочаквано се наведе над мен за момент, зарови лице под мишницата ми и каза колко много обича моята прекрасна зловонна миризма, а накрая обхвана с длан бузата ми и каза: „Достатъчно, любима. Сега ела в леглото ми“, аз *отидох*.

Да, отидох с него в леглото му, в онази спалня с големите отворени прозорци, които гледаха към нощния мрак и тихите балийски оризови полета. Той разтвори тънката бяла завеса против комари, която покриваше леглото му, и ме покани вътре. После ми помогна да си съблека роклята с нежната компетентност на човек, който очевидно е прекарал много и приятни години да приготвя децата си за къпане, и ми обясни условията си — че не иска абсолютно нищо от мен, освен разрешение да ме обожава толкова дълго, колкото искам аз. Тези условия бяха ли приемливи за мен?

Понеже бях загубила гласа си някъде между дивана и леглото, само кимнах. Нямахше нищо друго за казване. Отминаваше дългият и суров сезон на самотата. Бях постъпила добре със себе си. Но Фелипе беше прав — беше достатъчно.

— Добре — отвърна той и се усмихна, докато преместваше някакви възглавници да не ни пречат, и търкулна тялото ми под своето. — Нека малко да се организираме.

Което всъщност беше много смешно, защото този момент отбеляза края на всичките ми усилия да се организирам.

По-късно Фелипе ми каза как съм му изглеждала в онази нощ. Каза, че съм изглеждала много млада и ни най-малко не съм напомняла самоуверената жена, с която бил свикнал през деня. Каза, че съм изглеждала ужасно млада, но и открита, развълнувана, изпълнена с облекчение, че съм харесвана, и толкова уморена да бъда смела. Било очевидно, че никой не ме е докосвал от много отдавна. Усетил как преливам от желание, но също и колко съм благодарна за

възможността да изразя това желание. Понеже не мога да кажа, че помня всичко *това*, приемам думите му за истина, защото той явно ми обръщаше ужасно голямо внимание.

Това, което най-вече си спомням от онази нощ, бяха вълните на бялата мрежа против комари, която ни обграждаше. Как ми приличаше на парашут. И как имах чувството, че сега отварям този парашут, за да ме изведе през страничния изход на солидния, праволинеен самолет, който ме превозваше през тези няколко години през много тежкия момент от моя живот. Но сега моята яка летяща машина беше излязла от употреба точно тук, във въздуха, затова излязох от този скучен едномоторен самолет, оставих се на развълнувания бял парашут да ме понесе надолу през странната пуста атмосфера между моето минало и моето бъдеще и да ме приземи успешно на този малък остров с формата на легло, обитаван само от този красив, претърпял корабкрушение бразилски моряк, който (също останал сам много дълго време) беше толкова щастлив и толкова изненадан, че ме вижда да идвам. Той изведнъж забрави целия си английски и повтаряше само тези пет думи всеки път, щом погледнеше лицето ми: *красива, красива, красива, красива и красива*.

98.

Разбира се, изобщо не спяхме. А после, абсурдно бе, но трябваше да *тръгвам*. Трябваше да се върна обратно в къщата си глупашки рано на следващата сутрин, защото имах среща с моя приятел Юдхи. Двамата с него много отдавна бяхме планирали, че точно тази седмица ще тръгнем заедно на голяма обиколка по пътищата на Бали. Тази идея ни хрумна една вечер в къщата ми, когато Юдхи каза, че освен жена му и Манхагън от Америка най-много му липсва шофирането — просто да потегли с кола и няколко приятели и да тръгне на пътешествие през огромните разстояния, по онези пословични междуцатски магистрали. Казах му: „Добре, тогава заедно ще тръгнем на пътешествие с кола, тук, на Бали, по американски.“

Това ни поразя и двамата, защото беше невероятно комично — на Бали няма начин да тръгнеш на пътешествие с кола по американски. Първо, на остров, голям колкото Делауер, няма големи разстояния. И „магистралите“ са ужасни, направо сюрреалистично опасни заради плътната, шантава маса от преобладаващата местна версия на американския семеен миниван — малък мотоциклет с петима души, натрупани отгоре; бащата кара с една ръка, а с другата държи новороденото си бебе (като футболна топка), докато майката седи зад него странично в своя стегнат саронг с кошница, закрепена на главата и предпазва двете си прохождащи близачета да не паднат от летящия мотоциклет, който най-вероятно се носи в насрещното движение и няма фар. Рядко слагат каски, но така и не разбрах защо толкова обичат да ги носят в ръка. Представете си множество от тези претоварени мотоциклети, всички безразсъдно полетели, всички махат и се заобикалят един друг като в някакъв налудничав, моторизиран пролетен танц и ще добиете представа какво става по пътищата тук. Не знам защо всеки един балийски жител още не е загинал в пътен инцидент.

Двамата с Юдхи решихме да го направим въпреки всичко, да заминем за една седмица, да наемем кола и да обиколим навсякъде този малък остров, като си представяме, че сме в Америка. Че и

дватамата сме свободни. Когато ни хрумна миналия месец, идеята ме очарова, но ми изглежда неуместна точно в този момент — както лежа в леглото с Фелипе и той целува върховете на пръстите ми, ръцете и раменете ми и ми дарява продължителна наслада. Но трябва да отида. И някак наистина искам да отида. Не само за да прекарам една седмица със своя приятел Юдхи, но и като почивка след голямата ми нощ с Фелипе, за да подредя мислите си около новия факт, че както пишат в романите, *съм си намерила любовник*.

Затова Фелипе ме оставя пред къщата ми с една последна страстна прегръдка и аз имам време само да си взема душ и да се свестя, когато Юдхи пристига с нашата кола под наем. Хвърля ми един поглед и пита:

— Пич, по кое време се прибра снощи?

Пич, снощи не се прибрах вкъщи.

— Пииииич! — Засмива се той, защото вероятно си спомня разговора ни от преди около две седмици, в който сериозно заявих, че всъщност може би никога вече няма да правя секс до края на живота си. И пита: — Значи се предаде, а?

— Юдхи, нека ти разкажа една история. Миналото лято, точно преди да тръгна от Щатите, отидох да видя баба си и дядо си в северната част на щата Ню Йорк. Жената на дядо ми, която му е втора жена, е много мила дама на име Гейл, сега осемдесетгодишна. Тя издърпа един стар фотоалбум и ми показва снимки от 30-те години, когато била осемнайсетгодишна и отишла за една година на пътешествие в Европа със своите две най-добри приятелки и с настойник. Прелиства тя страниците, показва ми невероятни стари фотографии от Италия и изведнъж попадаме на снимката на много хубав млад италианец във Венеция. Питам я: „Гейл, кой е този сладур?“, а тя отвърща: „Това е синът на съдържателите на хотела, в който бяхме отседнали във Венеция. Беше ми гадже.“ А аз: „Беше ти гадже!“ И сладката жена на дядо ми ме поглежда лукаво, а очите ѝ блясват секси като на Бет Дейвис и отвърща: „Бях се уморила да гледам църкви, Лиз.“

Плясваме разтворените си длани.

— Само така, пич.

Тръгнахме на своята фалшива американска обиколка из Бали, аз и този свеж индонезийски музикален гений в изгнание, а отзад колата

беше пълна с китари, бира и балийския еквивалент на американска храна за из път — пържени оризови крекери и ужасни на вкус местни бонбони. Подробностите на нашето пътешествие сега са ми малко смътни, опушени от разсейващите мисли за Фелипе и от странната мъглявост, която винаги съпътства обиколките с кола, в която и да е страна по света. Спомням си обаче, че двамата с Юдхи говорехме на американски английски през цялото време — език, на който не бях проговаряла от дълго време. Разбира се, през тази година използвах английски много, но не *американски* и определено не американския хип-хоп английски, който Юдхи харесва. Така че, докато караме по пътя, просто си угаждаме, като се превръщаме в подрастващи зрители на Ем Ти Ви, подиграваме се един на друг като тийнейджъри в Хобокън, наричаме се *пич* и *човече*, а понякога с голяма нежност — *хомо*. Голяма част от диалога ни се върти около сърцати обиди към майката на другия.

— Пич, какво направи с картата?

— Защо не питаш майка си какво направих с картата?

— Щях, човече, ама е много дебела.

И така нататък.

Дори не влизаме във вътрешността на Бали, просто караме по крайбрежието и само плажове, плажове, плажове цялата седмица. Понякога взимаме малка рибарска лодка и отиваме до някой остров, да видим какво става там. На Бали има толкова много видове плаж. Един ден се шляем по дългия южен, напомнящ на Калифорния, страхотен, пенлив бряг на Кута с бял пясък, после обръщаме към зловещата черна, скалиста красота на западния бряг, после пресичаме онази невидима линия на Бали, зад която, изглежда, обикновени туристи никога не ходят, нагоре към дивите плажове на северния бряг, където смеят да пристъпят само сърфистите (и при това само лудите). Седим на плажа и гледаме опасните вълни, гледаме как приведените смугли и бели индонезийски и западни сърфисти разтварят вълните като ципове, които се смъкват по гърбовете на синята празнична океанска дреха. Гледаме как сърфистите се забиват с чупецо костите високомерие в коралите и скалите, само за да се върнат отново и да яхнат друга вълна, а ние ахваме и казваме: „Пич, това е тотално размазващо.“

Точно както сме възнамерявали, забравяме за дълго време (изцяло в полза на Юдхи), че изобщо сме в Индонезия, докато пъплим

с наетата кола, ядем ужасна храна, пеем американски песни и си поръчваме пица навсякъде, където може да се намери. Когато доказателствата, че сме на Бали, ни дойдат в повече, опитваме се да ги пренебрегнем и се преструваме, че сме в Америка. Аз питам: „Какъв е най-добрият начин да заобиколим този вулкан?“, а Юдхи отговаря: „Мисля, че трябва да тръгнем по I-95“, и аз ще възразя: „Но така ще минем направо през Бостън, точно в най-голямото задръстване...“ Това е само игра, но тя някак си действа.

Понякога откриваме спокойни ивици син океан, плуваме цял ден и си позволяваме взаимно да започнем да пием бира в десет часа сутринта („Пич, полезно е“). Сприятеляваме се с всеки срещнат. Юдхи е такъв човек, че когато се разхожда по плажа и види човек да строи лодка, ще спре и ще каже: „Охо! Лодка ли строиш?“ Любопитството му е толкова завладяващо, че в следващия момент вече ни канят да живеем с човека, който строи лодката, и със семейството му цяла година.

Вечер се случват странни неща. Натъкваме се на тайнствени храмови ритуали на най-пусти места, оставяме се да ни хипнотизира хорът от гласове, барабани и гамелан^[1]. Попадаме в едно крайбрежно градче, където всички местни са се събрали на притъмнялата улица за церемония по случай нечий рожден ден. Двамата с Юдхи сме изтласкани от тълпата (уважавани непознати) и сме поканени да танцуваме с най-хубавото момиче в селото. (Тя е загърната в злато и украшения, тамян и грим, подобен на египетския; може би е тринайсетгодишна, но поклаща бедрата си с меката и чувствена увереност на същество, в състояние да съблазни всеки бог, когото пожелае.) На следващия ден в същото село откриваме странен семеен ресторант, в който собственикът балиец провъзгласява, че е голям майстор на тайландска кухня, какъвто той категорично не е, но така или иначе прекарваме целия ден там, пием ледена кола, ядем мазно *пад тау*^[2] и играем тихи игри с елегантно женствения син тийнейджър на собственика. (По-късно ни хрумва, че това хубаво момче като нищо може да е красивата танцьорка от миналата нощ; балийците са майстори на ритуалната травестия.)

Всеки ден се обаждам на Фелипе, от какъвто външен телефон намеря и той пита: „Колко пъти още ще спим, преди да се върнеш при мен?“

— Харесва ми да съм влюбен в теб, любима — казва ми той. — Имам чувството, че е толкова естествено, сякаш е нещо, което преживявам на всеки две седмици, но всъщност не съм се чувствал така с никого поне от трийсет години.

Не още, още не в свободното пропадане на любовта, сумтя от колебание, правя леки намеци, че си тръгвам след месец-два. Фелипе не го интересува. Казва:

— Може би това е просто някаква глупава романтична южноамериканска представа, но ти трябва да разбереш, любима, за теб дори съм готов да страдам. Каквато и болка да има помежду ни в бъдеще, вече съм я приел само заради удоволствието да съм с теб сега. Нека да се радваме на този миг. Той е чудесен.

— Знаеш ли, смешно е, но преди да те срещна, сериозно си мислех, че може да остана сама и необвързана завинаги. Мислех си, че мога да заживея в духовно съзерцание — споделям аз.

— Представи си това, любима... — И после продължава да описва със старателни подробности първото, второто, третото, четвъртото и петото нещо, което смята да направи с тялото ми, когато отново ме заведе в леглото си. Отдалечавам се от телефона, олюлявайки се, с малко омекнали колене, удивена и примамена от тази нова страст.

В последния ден от нашето пътуване двамата с Юдхи с часове се излежаваме на някакъв плаж и както често се случва с нас, пак започваме да говорим за Ню Йорк, колко е велик и колко много го обичаме. Юдхи казва, че градът му липсва почти колкото му липсва и жена му — сякаш Ню Йорк е човек, роднина, когото е изгубил, след като са го депортирали. Докато говорим, Юдхи заглажда малко бял пясък между хавлиите ни и начертава карта на Манхатън. „Да опитаме да попълним всичко, което си спомняме за града“, предлага той. С пръсти очертаваме всяко авеню, основните кръстовища, бъркотията, която Бродуей създава, докато криволичи из острова, реките, Вилидж, Централ Парк. Избираме тънка, хубава раковина, за да отбележим Емпайър Стейт Билдинг, а друга раковина е Крайслър Билдинг. От уважение взимаме две клечки и отново слагаме Двете кули в долната част на острова, там, където им е мястото.

Използваме тази пясъчна карта, за да си покажем един на друг любимите си места в Ню Йорк. Ето оттук Юдхи е купил слънчевите

очила, които носи сега; а оттук аз купих сандалите, с които съм обута. Тук за първи път вечерях с бившия си съпруг; тук Юдхи срещнал за първи път жена си. Тук правят най-хубавата виетнамска храна в града, тук са най-добрите варени гевречета; това е най-добрият магазин за нудълс („Няма начин, хомо — това е най-добрият магазин за нудълс“). Очертавам стария си квартал Хелс Кичън и Юдхи казва:

— Знам един хубав ресторант в него.

— „Тик-Ток“, „Шайен“ или „Старлайт“? — питам аз.

— „Тик-Ток“, пич.

— Опитвал ли си някога яйчните кремове в „Тик-Ток“?

— О, Боже мой, знам... — простенва той.

Чувствам копнежа му към Ню Йорк толкова силно, че за момент го обърквам със своя копнеж. Носталгията му ме заразява и за малко забравям, че всъщност съм свободна да се върна в Манхатън някой ден, макар Юдхи да не е. Той върти из ръцете си двете клечки на Кулите близнаци, забива ги по-дълбоко в пясъка, после поглежда притихналия син океан и казва:

— Знам, че тук е красиво... но мислиш ли, че някога пак ще видя Америка?

Какво мога да му отговоря?

Потъваме в мълчание. После той изплюва гадния твърд индонезийски бонбон, който смуче през последния час, и изстрелва:

— Пич, тоя бонбон смърди като задник. Откъде го намери?

— От майка ти, пич — отвръщам аз. — От майка ти.

[1] Типичен за региона на Индонезия ансамбъл от музикални инструменти, преимуществено металофони и гонгове. На островите Ява и Бали представлява цял перкусионен оркестър. — Б.пр. ↑

[2] Типично тайландско ястие с оризов нудълс, яйца, различни зеленчуци, скариди и сосове. — Б.пр. ↑

Когато се връщаме в Убуд, отивам направо в къщата на Фелипе и не напускам спалнята му приблизително още един месец. Това е съвсем слабо преувеличение. Никога преди никой не ме е обичал и обожавал така, никога с такова удоволствие и всеотдайно внимание. Никога преди не съм била толкова съблечена, разкрита, раздиплена и повалена, докато правя любов.

Това, което знам за интимността, е, че има определени естествени закони, които управляват сексуалното изживяване на двама души, и че тези закони не могат да бъдат променяни, както не можеш да се пазариш с гравитацията. Да се чувстваш физически уютно с тялото на някой друг не е решение, което можеш да вземеш. Няма почти нищо общо с начина, по който двама души мислят, действат, говорят или дори изглеждат. Мистериозният магнит или е там, заровен някъде дълбоко зад гръдния кош, или го няма. Когато го няма (както осъзнах в миналото с болезнена яснота), не можеш да го насилиш да съществува. Както хирургът не може да накара тялото на пациента да приеме бъбрек от неподходящ донор. Моята приятелка Ани казва, че всичко се свежда до един прост въпрос: „Искаш ли да притискаш корема си към корема на този човек завинаги или не?“

Двамата с Фелипе откриваме с голямо удоволствие, че идеално си пасваме — ние сме генетично проектирана, корем до корем, щастлива приказка. Няма части от тялото ни, които да са по някакъв начин алергични към другото тяло. Нищо не е опасно, нищо не е трудно, нищо не се отхвърля. Всичко в нашата чувствена вселена е — просто и изцяло — съчетано. И също така... похвалено.

— Погледни се — казва Фелипе, води ме до огледалото, след като пак сме се любили, и ми показва моето голо тяло и косата, която изглежда така, сякаш току-що съм минала през тренировъчна центрофуга на НАСА. — Виж колко си красива... всяка твоя линия е плавна извивка... приличаш на пясъчни дюни...

(Наистина не мисля, че тялото ми е изглеждало или се е чувствало така свободно през живота си. Не и откакто съм била може

би на шест месеца и майка ми е правила полароидни снимки, а аз съм изпадала във възторг, увита в хавлия върху кухненския плот след хубава баня в мивката.)

А после ме води обратно в леглото и казва на португалски: *Vem, gostosa.*

Ела тук, вкусна моя.

Фелипе е майстор и на ласкавите думи. В леглото не издържа и ме обсипва с нежности на португалски, така че съм се издигнала от „чудна малка любима“ в неговата *queridinha*. (Буквален превод: „чудна малка любима“.) Прекалено мързелива станах на Бали, за да се науча да говоря индонезийски или балийски, но изведнъж португалският лесно ми се удава. Разбира се, уча само диалозите от възглавницата, но ползата от него е голяма.

— Любима, ще почне да ти омръзва. Ще почне да ти дотяга колко много те докосвам и по колко пъти на ден ти казвам, че си красива — твърди Фелипе.

Изпробвай ме, да видим.

Дни наред се изгубвам тук, изчезвам под чаршафите му, в ръцете му. Харесва ми усещането да не знам коя дата сме днес. Моята добре организирана програма се разхвърча на вятъра. Един следобед най-после наистина отивам да видя моя шаман, след като дълго време не съм го посещавала. Кетут вижда истината на лицето ми, преди да съм казала и дума.

— Ти намери гадже на Бали — казва той.

— Да, Кетут.

— Добре. Внимавай да не забременееш.

— Ще внимавам.

— Той добър човек?

— Ти ми кажи, Кетут — отвърнах аз. — Ти му гледа на ръка. Предсказа, че е добър човек. Повтори го около седем пъти.

— Така ли? Кога?

— През юни. Доведох го тук. Той беше бразилецът, по-възрастен от мен. Каза ми, че го харесваш.

— Никога не съм го казвал — настояваше той и нямаше никакъв начин да го убедя в обратното. Понякога на Кетут му се губят някои неща, както и на вас щяха да се губят, ако бяхте някъде между шейсет и пет и сто и дванайсет годишни. Повечето време е енергичен и с

бистър ум, но друг път имам чувството, че съм го обезпокоила на някаква друга плоскост на съзнанието, в някаква друга вселена. (Преди няколко седмици ми каза без абсолютно никаква връзка: „Ти добра моя приятелка, Лисс. Вярна приятелка. Загрижена.“ После въздъхна, втренчи се в празното пространство и печално добави: „Не като Шарън.“ Коя, по дяволите, е Шарън? Какво му е сторила? Когато го попитах, той не ми отговори. Държа се така, сякаш изобщо не знаеше кого имам предвид. Сякаш аз бях човекът, който е довел крадливата нагла Шарън тук.)

— Защо никога не водиш гадже тук да се запознае с мен? — попита сега той.

— Доведох го, Кетут. Наистина. И ти ми каза, че го харесваш.

— Не помня. Той богат човек, твой приятел?

— Не, Кетут. Не е богат човек. Но има достатъчно пари.

— Средно богат? — Шаманът иска подробности, счетоводни сметки.

— Има достатъчно пари.

Отговорът ми, изглежда, го подразни.

— Ако помолиш този човек за пари, той може да ти даде или не?

— Кетут, аз не *искам* пари от него. Никога не съм взимала пари от мъж.

— Ти прекарваш всяка нощ с него?

— Да.

— Добре. Той глези тебе?

— Много.

— Добре. Още медитираш?

Да, още медитирам всеки ден от седмицата; изплъзвам се от леглото на Фелипе и отивам на дивана, където мога да седя мълчаливо и да изкажа някаква благодарност за всичко това. Отвън пред верандата му патиците крякат и се бутат през локвите в терасираните оризища, бърборят и шляпат навсякъде. (Фелипе казва, че тези ята досадни балийски патици винаги са му напомняли за бразилките, които се перчат по плажовете на Рио; говорят на висок глас, постоянно се прекъсват една друга и гордо поклащат дупетата си.) Сега съм толкова отпусната, че потъвам в медитация, сякаш е вана, приготвена от моя любовник. Гола под утринните лъчи, само с едно леко одеяло,

метнато върху раменете ми, изчезвам в благодат и се рея над празното пространство като малка раковина, закрепена върху чаена лъжичка.

Защо животът някога ми изглеждаше толкова труден?

Един ден се обаждам на приятелката си Сюзан в Ню Йорк и слушам как ми доверява на фона на типичните за града полицейски сирени последните подробности от последния път, когато някой е разбил сърцето ѝ. Гласът ми излиза със спокойната, плавна интонация на среднощен радиоводещ от предаване за джаз, докато ѝ казвам как просто трябва само да се освободи, човече, как трябва да се научи, че всичко е просто свършено, каквото е, че вселената се грижи, скъпа, че всичко там е спокойствие и хармония...

Почти я чувам как върти очи, после надвиква сирените: „Говориш като жена, която днес вече е имала четири оргазма.“

100.

Но всички игри и удоволствия ми се върнаха тъпкано след няколко седмици. След всички нощи недоспиване и всичките дни с прекалено много любов тялото ми отвърна на удара и бях нападната от гадна инфекция на пикочния мехур. Типично бедствие, ако си прекалил със секса, а най-вероятно е да те хване, ако вече си отвикнал от прекомерния секс. Връхлетя ме толкова бързо, колкото всяка трагедия. Вървах си през града една сутрин и върших някакви обикновени неща, когато внезапно се сгърчих от изгаряща болка и треска. И преди съм имала такива инфекции по време на капризната си младост, така че знаех какво е. За момент изпаднах в паника — тези неща са ужасни, но после си казах: „Слава Богу, че най-добрата ми приятелка на Бали е лечителка“, и се втурнах в магазина на Уаян.

— Болна съм! — казах й.

Тя ми хвърли един поглед и отвърна:

— Болна си от прекалено много секс, Лиз.

Простенах и зарових смутена лице в шепите си.

Тя се изкиска и каза:

— Не може да пазиш тайна от Уаян...

Ужасно ме болеше. Всеки, който е имал такава инфекция, познава отвратителното чувство; а за всеки, който не е преживявал това специфично страдание... Ами, просто си измислете своя метафора за болката, за предпочитане с фразата „нагорещен ръжен“ някъде в изречението.

Уаян досущ като пожарникар ветеран или хирург в спешно отделение никога не се движи бързо. Методично започна да кълца някакви билки, да вари някакви корени, сновейки напред-назад между мен и кухнята си, и ми носеше една след друга топли, кафяви и отровни на вкус отвари с думите: „Пий, скъпа...“

Когато се сваряваше поредната партида, тя седна срещу мен, хвърляше ми закачливи, мръснишки погледи и използваше възможността да подуши нещо интересно.

— Внимава ли да не забременееш, Лиз?

— Не е възможно, Уаян. Фелипе има вазектомия.

— Фелипе има *вазектомия*? — повтори тя с такова страхопочитание, сякаш питаше: „Фелипе има вила в *Тоскана*?“ (И аз така се чувствам по въпроса, между другото.) — Много е трудно на Бали да накараш някой мъж да направи това. Контролът над раждаемостта винаги е проблем на жените.

(Макар да е вярно, че нивото на раждаемост в Индонезия напоследък е спаднало благодарение на блестяща стимулираща програма за контрол: правителството обещава нов мотоциклет на всеки мъж, който доброволно се подложи на вазектомия... макар че не ми се мисли как момчетата са си тръгнали за вкъщи с новите мотоциклети *на същия ден*.)

— Сексът е смешно нещо — каза замислено Уаян, докато ме гледеше как, разкривена от болка, пия поредното ѝ домашно лекарство.

— Да, Уаян, благодаря. Доста весело нещо.

— Не, сексът е смешен — продължи тя. — Кара хората да правят смешни неща. В началото на връзката винаги е така. Искат прекалено голямо щастие, твърде много удоволствия, докато не се поболят. Това се случва дори на Уаян в началото на някоя любовна история. Губя равновесие.

— Смуствам се — признах.

— Недей — отвърна тя. После добави на безупречен английски (с безупречна балийска логика): — Понякога да изгубиш равновесие заради любовта е част от воденето на балансиран живот.

Реших да се обадя на Фелипе. В къщата имах някакви антибиотици — таен запас, с който винаги пътувам за всеки случай. Тъй като съм имала такива инфекции и преди, знам, че могат да дадат усложнения, даже да стигнат до бъбреците ти. Не исках да преживея такова нещо, не и в Индонезия. Затова му се обадих и му казах какво се е случило (той беше съкрушен) и го помолих да ми донесе хапчетата. Не защото няхах доверие в лечебните умения на Уаян, просто болката беше много нетърпима...

— Не ти трябват западни хапчета — твърдеше тя.

— Но може би е по-добре за по-безопасно...

— Изчакай два часа — отвърна тя. — Ако не те оправя, вземи хапчетата.

Съгласих се неохотно. Опитът ми с тези инфекции показва, че може да минат дни, докато се изчистят, дори със силни антибиотици. Но не исках да я нараня.

Тути играеше в магазина и постоянно ми носеше малки рисунки на къщи, за да ме развесели. Потупваше ръката ми с осемгодишно състрадание: „Мама Елизабет е болна?“ Поне не знаеше какво съм правила, че да се разболея.

— Купи ли си вече къщата, Уаян? — попитах аз.

— Още не, мила. Не бързам.

— Ами мястото, което харесваше? Мислех, че него ще купиш.

— Оказа се, че не се продава. Прекалено е скъпо.

— Имаш ли предвид други места?

— Сега не се притеснявай за това, Лиз. Просто ме остави да те излекувам.

Фелипе пристигна с моето лекарство, на лицето му се четеше разкаяние. Извини се и на мен, и на Уаян, че ми е причинил това страдание или поне така той го виждаше.

— Не е сериозно — каза Уаян. — Не се притеснявай. Ще я оправя скоро. Скоро ще е по-добре.

После отиде в кухнята и донесе огромна стъклена купа, пълна с листа, корени, зърна, нещо, което ми се стори куркума, някаква влакнеста маса, която изглеждаше като коса от вещица, плюс око може би от тритон... всичко плуваше в собствен кафяв сос.

— Пий, скъпа — каза Уаян. — Изпий всичко.

Изтърпях го цялото. И след по-малко от два часа... е, всички знаем как завършва историята. След по-малко от два часа бях добре, напълно оздравяла. Инфекцията, която минаваше след дни при лечение със западните антибиотици, беше изчезнала. Опитах се да ѝ платя, че ме е оправила, но тя само се засмя.

— Сестра ми няма нужда да плаща. — После се обърна към Фелипе и се престори на строга: — По-добре внимавай с нея сега. Само сън довечера, без докосване.

— Не те ли притеснява да лекуваш хората от такива проблеми, от секс? — попитах Уаян.

— Лиз, аз съм лечителка. Оправям всякакви проблеми с вагините на жените и с бананите на мъжете. Понякога дори правя фалшиви пениси за жените. За да правят секс сами.

— Дилдо? — попитах аз шокирана.

— Не всеки има гадже бразилец, Лиз — смъмри ме тя. После погледна към Фелипе и весело каза: — Ако някога имаш нужда да си втвърдиш банана, мога да ти дам лекарство.

Усърдно убеждавах Уаян, че Фелипе няма ни най-малка нужда от помощ за своя банан, но той ме прекъсна — предприемчив както винаги, — за да попита Уаян дали тази нейна втвърдяваща банани терапия може да се бутилира и продава. „Можем да забогатеем“, обясни той. Но тя обясни, че не е така. Всичките й лекарства трябва да са прясно приготвени за деня, за да действат. И трябва да се придружават от молитвите й. Така или иначе, увери ни тя, вътрешното лечение не бил единственият начин, по който Уаян можела да втвърди мъжкия банан, може да го направи и с масаж. После за наше огромно изумление описа различните масажи, които прави за мъжките импотентни банани, как хваща около основата и някак го разклаща за около един час, за да насърчи кръвообращението, докато въздейства със специални молитви.

— Но, Уаян, какво става, когато мъжът идва всеки ден и казва: „Още не съм излекуван, докторе! Трябва още един бананов масаж!“ — попитах я.

Тя се засмя на тази цинична представа и призна, че наистина трябва да внимава да не прекарва твърде много време в оправяне на мъжките банани, защото това предизвиква определено количество... силни чувства... вътре в нея, а тя не е сигурна дали това е добре за лечебните енергии. И понякога наистина мъжете губят контрол. (Както може да се случи и на теб, ако си бил импотентен с години и изведнъж тази красива махагонова жена с дълга, черна, копринена коса отново накара мотора да запали.) Тя ни разказа за един мъж, който рипнал и я подгонил из стаята по време на лечение от импотентност, крещейки: „Искам Уаян! Искам Уаян!“

Но Уаян може да прави не само това. Каза ни, че също така понякога я викат като учителка по секс на двойки, които се борят или с импотентност, или фригидност, или пък имат проблеми да си родят бебе. Уаян трябва да рисува магически картини върху чаршафите им и да им обяснява кои сексуални пози в кой ден от месеца са подходящи. Твърди, че ако един мъж иска да направи бебе, трябва да направи сношението с жена си „наистина, наистина силно“ и трябва да

изстреля „водата от банана си в нейната вагина наистина, наистина бързо“. Понякога Уаян всъщност трябва да бъде там, в стаята със съвкупяващата се двойка и да обяснява колко силно и бързо трябва да се направи това.

— И мъжът успява ли да изстреля водата от банана си наистина силно и бързо пред доктор Уаян, която стои над него и го наблюдава? — питам я.

Фелипе имитира как Уаян наблюдава двойката.

— По-бързо! По-силно! Искате ли това бебе, или не.

Уаян съзнава, че е налудничаво, но такава е работата на лечителката. Но признава, че се изискват множество пречистващи церемонии преди и след това събитие, за да запази своя свещен дух непокътнат, а също и че не обича да го прави много често, защото я кара да се чувства „смешна“. Но ако трябва да се зачене бебе, тя ще се погрижи за това.

— И всички тези двойки имат ли вече бебета? — попитах аз.

— *Имат* бебета! — потвърди гордо тя. Разбира се, че имат.

Но после Уаян ни доверява нещо изключително интересно. Каза, че ако двойката няма никакъв късмет да зачене дете, тя ще прегледа и мъжа, и жената, за да определи кой, дете се вика, е виновен. Ако е жената, няма проблем — Уаян може да я оправи с древни оздравителни методи. Но ако е мъжът — ами, тук, на Бали, това поражда трудна ситуация. Медицинските възможности на Уаян в този случай са ограничени, защото не е безопасно да уведомиш балиец, че е стерилен; няма как това да е вярно. Мъжете са мъже в края на краищата. Ако няма бременност, трябва да е грешка на жената. И ако жената скоро не роди бебе на мъжа си, може сериозно да загази — пребитата, унижена и разведена.

— Какво правиш при това положение? — попитах, впечатлена, че жена, която още нарича семенната течност „бананова вода“, може да диагностицира мъжко безплодие.

Уаян ни обясни всичко. В случай на мъжко безплодие тя информира мъжа, че жена му е безплодна и трябва да идва сама всеки следобед за „лечебни процедури“. Когато жената дойде в магазина сама, Уаян вика някой млад жребец от селото да прави секс с жената с надеждата да създаде бебе.

Фелипе беше ужасен.

— Уаян! Не!

Но тя само кимна спокойно.

— Да. Това е единственият начин. Ако жената е здрава, ще има бебе. После всички са щастливи.

Тъй като живее в този град, Фелипе веднага поиска да разбере:

— Кого? Кого наемаш за тази работа?

— Шофьорите — отвърна Уаян.

На което всички се засмяхме, защото в Убуд е пълно с тези млади момчета, така наречените шофьори, които седят на всеки ъгъл, досаждат на преминаващите туристи с вечната си търговска реклама „Транспорт? Транспорт?“ и се опитват да изкарат по някой долар, като возят хората до вулканите, плажовете или храмовете. Общо взето, тези момчета изглеждат много добре — имат мека кожа, както я рисува Гоген, стройни тела и великолепна дълга коса. В Америка можеш да спечелиш добри пари, ако държиш „клиника за зачеване“ за жени и имаш за персонал такива красиви момчета. Според Уаян най-хубавото в нейното лечение на безплодие е, че шофьорите обикновено дори не искат никакво заплащане за своите сексуални транспортни услуги, особено ако жената е наистина хубава. Ние с Фелипе се съгласяваме, че момчетата постъпват доста щедро и храбро за нравите на общността. Девет месеца по-късно се ражда красиво бебе. И всички са щастливи. А най-хубавото е, че: „Няма нужда да се отменя бракът.“ А всички знаем колко е ужасно да се отмени брак, особено на Бали.

— Боже мой, какви наивници са мъжете! — каза Фелипе.

Но Уаян не отстъпва. Това лечение е необходимо само защото не е възможно да кажеш на балиец, че е неплоден, без риск той да си отиде вкъщи и да причини нещо ужасно на жена си. Ако мъжете на Бали не бяха такива, тя би могла да лекува безплодието им по други начини. Но такава е действителността в тази култура и това е положението. Уаян няма и капка гузна съвест по този въпрос и смята, че това е просто още един начин да си изобретателен шаман. Въпреки всичко, добавя тя, понякога е хубаво съпругата да прави секс с някой от тези дръзки шофьори, защото повечето съпрузи в Бали така или иначе не знаят как се прави любов с жена.

— Повечето съпрузи са като петли, като козли.

— Може би трябва да преподаваш сексуално образование, Уаян — предложих аз. — Може да учиш мъжете как да докосват жените

нежно, тогава сигурно жените им ще харесват секса повече. Защото ако мъжът те докосва наистина нежно, гали кожата ти, говори ти мили неща, целува те навсякъде по тялото, не бърза... сексът може да е приятен.

Изведнъж тя се изчерви. Уаян Нуриясих, масажистката на банани, лечителката на полови инфекции, търговката на дилдо, сводницата на дребно, действително се изчерви.

— Караш ме да се чувствам смешна, когато говориш така — каза тя, като си вееше с ветрило. — Тези думи ме карат да се чувствам... различна. Дори в гащите си се чувствам *различна!* Отивайте си сега и двамата. Повече никакви такива приказки за секс. Отивайте си, легнете си, но само ще спите, чухте ли? Само ще СПИТЕ!

101.

На път за къщи Фелипе попита:

— Купила ли е вече къща?

— Още не. Но казва, че търси.

— Вече мина повече от месец, откакто ѝ даде парите, нали?

— Да, но мястото, което тя искаше, не се продава...

— Внимавай, любима — каза Фелипе. — Не позволявай да се проточи твърде дълго. Не се оставяй тази ситуация да се превърне в типично балийска.

— Какво означава това?

— Не се опитвам да се меся в работите ти, но съм живял в тази страна пет години и знам как стоят нещата. Понякога доста се усложняват и е трудно да стигнеш до истината какво всъщност се случва.

— Какво се опитваш да кажеш, Фелипе? — попитах аз и след като той не ми отговори веднага, му цитирах една от собствените му характерни реплики: — Ако бавно ми кажеш, мога бързо да разбера.

— Искам да кажа, Лиз, че твоите приятели са събрали ужасно голяма сума пари за тази жена и в момента всички тези пари стоят в банковата сметка на Уаян. Увери се, че тя действително купува къща с тях.

Доиде краят на юли, а с него и трийсет и петият ми рожден ден. Уаян организира в магазина си парти в моя чест, което никак не приличаше на тези, които бях празнувала преди. Беше ме облякла в традиционен балийски костюм за рожден ден — ярък пурпурен саронг, бюстие без презрамки и дълго парче златист плат, което уви около тялото ми, като оформи толкова стегната дреха, че едва можех да си поема дъх или да ям от тортата си. Докато ме мумифицираше в този изключителен костюм в нейната малка, тъмна спалня (отрупана с вещите на три други малки човешки същества, които живеят там с нея), тя попита, без съвсем да ме поглежда, а вместо това красиво подгъваше и забождаше плата около ребрата ми:

— Смяташ ли да се омъжиш за Фелипе?

— Не — отвърнах аз. — Не смятаме да се женим. Не искам повече съпрузи, Уаян. И не мисля, че Фелипе иска повече съпрузи. Но ми харесва да съм с него.

— Красив на външен вид е лесно да се намери, но красив на външен вид и красив отвътре — това не е лесно. А Фелипе е такъв.

Бях съгласна.

Тя се усмихна.

— И кой доведе този добър човек при теб, Лиз? Кой се молеше всеки ден за този човек?

Целунах я.

— Благодаря ти, Уаян. Свърши добра работа.

Започна рожденият ден. Уаян и децата бяха украсили навсякъде с балони, с палмови клонки и с ръчно написани пожелания със сложни, многословни послания като: „Честит рожден ден на милата и сладка приятелка, на теб, наша любима сестра, на нашата обична лейди Елизабет, Честит рожден ден, винаги спокойствие за теб и Честит рожден ден“. Уаян има брат, чиито малки деца са талантиливи танцьори в храмови ритуали, и племенниците и племенничките дойдоха и танцуваха за мен в ресторанта, като изнесоха паметно и великолепно представление, обикновено достъпно само за свещеници.

Всички деца бяха нагиздени в златни дрехи, с масивни украшения за глава, гримирани като свирепата кралица на драконите, със силни, пъргави крака и с грациозни женствени ръце.

Балийските празненства като цяло се организират около принципа хората да се облекат в най-хубавите си дрехи, после да седнат и да се гледат един друг. Всъщност много приличат на партитата на нюйоркските списания. („Боже мой, любима — изплака Фелипе, когато му казах, че Уаян организира парти за рождения ми ден. — Толкова ще е *скучно*...“) Но не беше скучно, а просто — тихо. И различно. Имаше я цялата част с красивите дрехи, после дойде частта с танцовото изпълнение, а после — седенето наоколо и гледане един в друг, което не беше толкова лошо. Всички наистина изглеждаха прекрасно. Цялото семейство на Уаян беше дошло и през цялото време ми се усмихваха и помахваха на четири крачки разстояние от мен, а аз също им се усмихвах и махах.

Духнах свещичките на тортата заедно с Малката Кетут, най-малкото сираче, чийто рожден ден (както бях решила преди няколко седмици) отсега нататък също трябваше да е на 18 юли заедно с моя, тъй като досега тя не беше имала рожден ден или празник по този повод. След като духнахме свещите, Фелипе подари на Малката Кетут кукла Барби, която тя зашеметена разопакова, а после я гледаше, сякаш е билет за космически кораб до Юпитер — нещо, което тя никога, абсолютно никога, дори за седем милиона светлинни години не е можела да си представи, че ще получи.

Всичко в това парти беше някак смешно. Беше ексцентрична смесица от националностите и поколенията на шепата мои приятели, семейството на Уаян и някои от западните ѝ клиенти, които преди не бях виждала. Моят приятел Юдхи ми донесе стек от шест бири като подарък, освен това дойде и един свеж, млад хипар — сценарист от Ел Ей, — на име Адам. Двамата с Фелипе се бяхме запознали с Адам в един бар предната вечер и го поканихме. Адам и Юдхи прекараха партито в разговор с едно малко момче на име Джон, чиято майка е пациентка на Уаян — немска дизайнерка на дрехи, омъжена за американец, който живее на Бали. Малкият Джон, който е седемгодишен, е нещо *като* американец, както казва самият той, заради баща си (макар хлапето никога да не е било в Америка). Джон, който говори немски с майка си и индонезийски с децата на Уаян,

беше поразен от Адам, защото беше открил, че Адам е от Калифорния и може да сърфира.

— Кое е любимото ви животно, господине? — попита Джон, а Адам отвърна:

— Пеликанът.

— Какво е пеликан? — поинтересува се момчето, а Юдхи скочи и каза:

— Пич, ти не знаеш какво е пеликан? Пич, трябва да се прибереш и да питаш баща си. Пеликаните танцуват рок, пич.

После Джон, „нещо като американчето“, се обърна да каже нещо на индонезийски на малката Тути (вероятно да я попита какво е пеликан), докато Тути седеше в скута на Фелипе и се опитваше да прочете картичките за рождения ми ден, а Фелипе говореше на изящен френски с един пенсиониран господин от Париж, който идва при Уаян за лечение на бъбреците си. През това време Уаян беше включила радиото и Кени Роджърс пееше: „Страхливецът на окръга“, а три японски момичета се лутаха из магазина да видят може ли да получат лечебен масаж. Докато се опитвах да убедя японките да хапнат малко от тортата ми, двете сирачета — Малката и Голямата Кетут — украсяваха косата ми с огромни лъскави шноли, които бяха ми купили за подарък с всичките си спестени пари. Племенниците и племенничките на Уаян, децата танцьори в храма, децата на сеячите на ориз, седяха много тихо, неуверено гледаха в пода, облечени в злато като миниатюрни божества, и изпълваха пространството със странна, чуждоземна божественост. Навън петлите почнаха да кукуригат, макар да не беше още вечер, дори не се здрачаваше. Моето традиционно балийско облекло ме задушаваше като страстна прегръдка и имах чувството, че това определено е най-странното, но може би най-щастливото парти за рожден ден, което някога съм имала през целия си живот.

103.

Все пак Уаян трябва да купи къща и аз почвам да се притеснявам, че това не става. Не разбирам защо не става, но е абсолютно задължително да се случи. Двамата с Фелипе вече се заехме. Намерихме посредник, който ни разведе наоколо и ни показа различни имоти, но Уаян не хареса нищо от това, което видя. Продължавам да ѝ повтарям:

— Уаян, важно е да купим *нещо*. Тръгвам си оттук през септември и преди да замина, трябва да кажа на приятелите си, че техните пари действително са отишли, за да си купиш дом. И ти трябва да си намериш покрив над главата, преди да те изгонят.

— Не е толкова просто да купиш земя на Бали — продължава да ми повтаря тя. — Не е като да влезеш в бар и да си купиш бира. Може да отнеме много време.

— Ние нямаме много време, Уаян.

Тя просто свива рамене, а аз отново си спомням балийската представа за „гуменото време“, която означава, че времето е много относително и еластично понятие. „Четири седмици“ за мен не са същото, каквото са за Уаян. Един ден за Уаян не се състои задължително от двайсет и четири часа; понякога е по-дълъг, понякога — по-къс, в зависимост от духовното и емоционалното му естество. Както и с моя шаман и неговата мистериозна възраст, понякога броиш дните, понякога ги теглиш.

Междувременно се оказва, че аз напълно съм подценила колко е скъпо да купиш имот на Бали. Понеже всичко тук е толкова евтино, човек би допуснал, че и земята е подценена, но това е погрешно предположение. Да купиш земя на Бали — особено в Убуд — може да е толкова скъпо, колкото да купиш земя в Уестчестър Каунти, в Токио или на Родео Драйв. В което няма никаква логика, защото щом веднъж се сдобиеш със земята, не можеш да си върнеш парите от нея по никаква традиционна логика. Може да платиш приблизително 25 000 долара за едно *аро* земя (*аро* е мярка за земна площ и грубо се превежда като „малко по-голямо място от нужното за паркиране на

голям джип“) и после върху него да построиш магазинче, в което да продаваш по един изрисуван с батик саронг дневно на един турист дневно до края на живота си, с печалба от около седемдесет и пет цента на сделка. Това е безсмислено.

Но балийците оценяват земята си със страст, която се простира отвъд икономическия смисъл. Тъй като притежанието на земя по традиция е единственото богатство, което балийците признават за законно, имотът се оценява по същия начин, по който масаите ценят добитъка или петгодишната ми племенница цени блясъка за устни: а именно, смятат, че колкото и земя да имаш, не е достатъчно, че щом веднъж си я придобил, никога не трябва да я губиш и че цялата земя на света би трябвало по право да ти принадлежи.

Нещо повече — както откривам през месец август, по време на пътешествието си като Нарния през лабиринта на индонезийските недвижими имоти, — почти невъзможно е да се разбере кога всъщност има земя за продан наоколо. Балийците, които продават земя, обикновено не искат другите хора да знаят, че земята им ще се купува. Е, вие може да мислите, че има предимства да разгласите този факт, но балийците не го виждат така. Ако сте балийски селянин и продавате земята си, това означава, че отчаяно ви трябва пари, а това е унижително. Освен това, ако семейството и съседите ви открият, че наистина сте продали земя, тогава ще предположат, че имате някакви пари, и всички ще ви искат заеми. Така че земята се обявява за продан само чрез... слухове. И всички сделки с имоти се извършват под особения воал на тайнственост и заблуда.

Когато изгнаници тук чуват, че се опитвам да купя земя за Уаян, започват да се събират около мен и за да ме предупредят, ми разказват истории от собствения си кошмарен опит. Казват ми, че човек тук никога не може да е сигурен какво става, що се отнася до недвижими имоти. Земята, която „купуваш“, всъщност може и да не „принадлежи“ на човека, който я „продава“. Момчето, което ти е показало имота, може дори да не е собственикът, а просто недоволният племенник на собственика и да се опитва да си го изкара на чичо си заради някакви стари пререкания. Не очаквай, че границите на твоята собственост някога ще се изяснят. Земята, която купуваш за къщата на мечтите си, по-късно може да бъде преценена като „прекалено близо до храм“, за да получиш разрешение за строеж (а наистина е трудно в тази малка

страна с около 20 000 храма да намериш земя, която не е прекалено близо до храм).

Освен това трябва да имаш предвид, че най-вероятно живееш по склоновете на вулкан и може би си застанал върху разсед. И то не само геологически разсед. Колкото и идиличен да изглежда остров Бали, мъдрите имат едно на ум, че това всъщност е Индонезия — най-голямата ислямска нация на земята, нестабилна в ядрото си, корумпирана от най-висшите министри на правосъдието надолу чак до служителя, който ти налива бензин в колата (и който само се преструва, че я пълни догоре). Тук във всеки един момент е възможна някаква революция и всичките ти придобивки може да бъдат конфискувани от победителите. Вероятно под заплахата от разстрел.

Нямам никаква подготовка, с която да уреждам такива трудни сделки. Да, минах през процедура по развод в щата Ню Йорк и така нататък, но всичко тук е поредният роман от Кафка. Междувременно 18 000 долара, дарени от мен, семейството ми и най-скъпите ми приятели, стоят в банковата сметка на Уаян, обърнати в индонезийски рупии — валута, за която открай време се знае, че се срива без предупреждение и после се изпарява. А Уаян трябва да напусне магазина си през септември, когато всъщност напускам страната. Което е след около три седмици.

Оказва се обаче, че е почти невъзможно за Уаян да намери място, подходящо за неин дом. Като оставим настрана практическите въпроси, тя трябва да изследва нейното *таксу* — духът — на конкретната земя. Тъй като е лечителка, чувството на Уаян за *таксу* е изключително изострено дори за Бали. Намерих едно място, което смятах за идеално, но Уаян заяви, че е обладано от разгневени демони. Следващото парче земя беше отхвърлено, защото е прекалено близо до река, а там, както всеки знае, живеят духовете. (Нощта, след като видяла това място, каза Уаян, сънувала красива жена в парцаливи дрехи, която плачела и с това въпросът приключваше — не можехме да купим земята.) После открихме прекрасен малък магазин близо до града, със заден двор и какво ли не, но той се намирал на ъгъл, а само човек, който иска да се разори и да умре млад, ще живее в къща на ъгъл. Както знае всеки.

— Изобщо не се опитвай да я разубеждаваш — посъветва ме Фелипе. — Довери ми се, любима. Не заставай между балийците и

тяхното *таксу*.

А миналата седмица Фелипе намери място, което, изглежда, отговаряше точно на критериите — малко, красиво парче земя, близо до центъра на Убуд, на неоживен път, до оризово поле, с много място за градина и цената му прекрасно се вместише в нашия бюджет. Когато питах Уаян: „Да го купим ли?“, тя отвърна: „Още не знам, Лиз. Не бива много да бързаме, когато взимаме такива решения. Първо трябва да говоря със свещеник.“

Обясни ми, че трябва да се консултира със свещеник, за да намери благоприятен ден, в който да купи земята, ако изобщо реши да я купи. Защото на Бали не можеш да направиш нищо важно, ако не си избрал благоприятен ден. Уаян обаче дори не може да помоли свещениците за благоприятна дата, в която да купи земята, докато не реши дали наистина иска да живее там.

А това е ангажимент, който тя не желае да поеме, преди да ѝ се присъни предвещаващ добро сън. Като имах предвид топящите се дни тук, попитах Уаян като добра нийоркчанка:

— Колко скоро можеш да уредиш благоприятен сън?

Уаян ми отговори като добра балийка:

— Това не може да се пришпорва.

Макар че, размишляваше тя, може да помогне, ако отиде в един от големите храмове на Бали с дарове и молитва към боговете да ѝ пратят хубав сън...

— Добре — казах аз. — Утре Фелипе може да те закара до главния храм и там може да занесеш дарове и да помолиш боговете, ако е възможно, да ти пратят хубав сън.

Уаян каза, че с удоволствие би го направила. Чудесна идея. Но имало само един проблем. Не ѝ било разрешено да влиза в никакви храмове през цялата седмица.

Защото е в... менструация.

Може би не успявам да предам колко е забавно всичко това. Наистина толкова е чудно и забавно да се опитваш да проумееш тези неща. А може би се наслаждавам на този сюрреалистичен момент от живота си толкова много, защото така се случи, че се влюбвам, а тогава светът винаги изглежда възхитителен, независимо колко е смахната действителността.

Винаги съм харесвала Фелипе. Но нещо в начина, по който той възприема сагата с къщата на Уаян, през август ни събира заедно като истинска двойка. Разбира се, какво ще се случи с тази отнесена балийска лечителка не е негова грижа. Той е бизнесмен. Успял е да живее на Бали пет години, без да се обвърже прекалено с личния живот и сложните ритуали на балийците, но изведнъж се оказва, че гази с мен през калните локви в оризищата и се опитва да намери свещеник, който ще даде на Уаян благоприятна дата...

— Бях напълно щастлив със своя скучен живот, преди ти да се появиш — все повтаря той.

На него му е *било* скучно на Бали преди. Бил апатичен, губел си времето като герой от роман на Греъм Грийн. Безделието изчезнало в момента, в който ни запознали. Сега, след като сме заедно, чувам версията на Фелипе за това как сме се срещнали — възхитителна история, която никога не се уморявам да слушам, — за това как ме видял онази нощ на купона да стоя с гръб към него и как дори нямало нужда да се обръщам и да му показвам лицето си, защото вече бил разбрал някъде дълбоко в себе си: „Това е моята жена. Ще направя всичко, за да е моя.“

— Оказа се лесно да те хване човек — казва той. — Трябваше само да те увещавам седмици наред.

— Не си ме увещавал.

— Не си ли забелязала?

Разказва как сме отишли да танцуваме онази първа нощ и колко силно ме е привличал онзи симпатичен уелсец, как сърцето на Фелипе се свивало, като гледал как се развиват събитията, и си мислел: „Правя

всичко, за да съблазня тази жена, а сега този млад красавец просто ще ми я отнеме и ще усложни толкова много живота ѝ — само ако знаеше тя колко любов мога да ѝ дам.“

Така е, *може*. Грижовен е по природа и го усещам как влиза в нещо като орбита около мен, превръща ме в основната посока на своя компас и постепенно става мой верен рицар. Фелипе е такъв човек, че отчаяно се нуждае от жена в живота си — но не за да се грижи тя за него, а защото той ще има някой, за когото да се грижи, на когото да се посвети. Тъй като е живял без подобна връзка след края на брака му, доскоро се носел по течението, но сега се организира около мен. Чудесно е да се отнасят с теб по този начин. Но освен това ме плаши. Понякога го чувам да ми приготвя вечеря на долния етаж, докато аз се излеждавам горе и чета, а той си подсвирква някаква весела бразилска самба и вика: „Любима, искаш ли още една чаша вино?“, и се чудя дали съм способна да бъда слънцето за някого, целия свят за някого. Достатъчно ли съм съсредоточена, че да бъда средоточие в живота на някой друг? Но когато една вечер най-сетне повдигнах тази тема пред него, той каза: „Молил ли съм те да бъдеш този човек, любима? Молил ли съм те да си центърът на живота ми?“

Моментално се засрамах заради суетата си, задето сметнах, че той иска да остана с него завинаги, за да задоволява капризите ми вечно.

— Извинявай — казах. — Това беше малко нагло, нали?

— Малко — призна той, после целуна ухото ми. — Но не чак толкова. Любима, разбира се, че трябва да го обсъдим, защото ето каква е истината — лудо съм влюбен в теб. — В отговор аз пребледнях и той бързо се пошегува, за да ме успокои: — Имам предвид, напълно хипотетично, разбира се. — Но после каза напълно сериозно: — Виж, аз съм на петдесет и две години. Повярвай ми, вече знам как е устроен светът. Познавам, че ти още не ме обичаш, както те обичам аз, но истината е, че това не ме притеснява. По някаква причина мисля за теб по същия начин, по който мислех за децата си, когато бяха малки — че не е тяхна работа да ме обичат, а е моя работа аз да ги обичам. Можеш да се чувстваш както искаш, но аз те обичам и винаги ще те обичам. Дори никога пак да не се видим, ти вече ме върна към живота, а това е голямо нещо. И естествено, че искам да споделя живота си с теб.

Единственият проблем е, че не знам какъв точно живот мога да ти предложа на Бали.

И аз бях притеснена за това. Наблюдавах това общество от изгнаници в Убуд и безпристрастният факт е, че този живот не е за мен. Навсякъде в този град можеш да видиш един и същи персонаж — хора от Запада, с които са се отнесли толкова зле и са толкова очукани от живота, че са отказали да се борят и са решили да отседнат за неопределено време на Бали, където могат да живеят в разкошна къща за двеста долара на месец, вероятно да си вземат младо момче или момиче от Бали за компания, където могат да пият преди обяд, без това да им става навик, където могат да спечелят някакви пари, като пренесат нечий мебели. Но, общо взето, това, което правят тук, е да внимават никой вече да не поиска нищо сериозно от тях. Имайте предвид, че това не са некадърници. Това са хора от много висока класа, от различни националности, талантиливи и интелигентни. Но ми се струва, че всеки, който срещам тук, е бил нещо (обикновено „женен“ или „с професия“) преди. Сега всички са обединени от липсата на единственото нещо, което, изглежда, са изоставили напълно и завинаги: *амбицията*. Няма нужда да казвам, че много се пие.

Разбира се, скъпоценният град Убуд не е толкова лошо място, на което да пилееш живота си и да не обръщаш внимание как текат дните. Предполагам, че в това отношение е подобен на места като Кий Уест, Флорида и Оаксака, Мексико. Повечето изгнаници в Убуд, когато ги питаш колко дълго са живели тук, не са съвсем сигурни. От една страна, не знаят точно колко време е минало, откакто са дошли на Бали. Но, от друга, сякаш не са съвсем сигурни *наистина* ли живеят тук. Не принадлежат на никое място, не пускат котва. На някои от тях им харесва да си представят, че просто се мотаят наоколо за малко, сякаш двигателят им работи на празен ход, докато чакат светофара да се смени. Но след седемнайсет години започваш да се чудиш... някой изобщо *тръгва* ли си?

Има много неща, на които да се наслаждаваш в тяхната ленива компания — дългите неделни следобеди, в които закуската се слива с обяда, шампанското и безсмислените разговори. Все пак, когато съм с тях, се чувствам като Дороти в маковите полета на Оз. *Внимавай! Не заспивай в тази упойваща ливада, иначе може да проспнеш тук остатъка от живота си!*

Така че какво ще стане с мен и Фелипе? Сега, след като, изглежда, има „мен и Фелипе“? Той неотдавна ми каза: „Понякога ми се иска да си изгубено момиченце, да те взема и да кажа: «Ела да живееш при мен. Винаги ще се грижа за теб.» Но ти не си изгубено момиченце. Ти си жена с професия и амбиции. Ти си съвършеният охлюв: носиш къщичката на гърба си. Трябва да държиш на тази свобода колкото е възможно по-дълго. Само казвам, че ако искаш този бразилец, можеш да го имаш. Вече съм твой.“

Не знам точно какво искам. Сигурна съм, че една част от мен винаги е искала да чуе как някой мъж казва: „Нека винаги да се грижа за теб“, а никога преди не са ми го казвали. През последните няколко години бях се отказала да търся този човек, научих се да казвам това окуражително изречение сама на себе си, особено в периоди на страх. Но да го чуя от някой друг сега, от някой, който говори искрено...

Мислих за всичко това миналата нощ, след като Фелипе заспа, а аз се свих до него и се питах какво ще стане с нас. Какви са възможните стъпки? Какво да кажем за географския проблем между нас — къде ще живеем? После трябва да имаме предвид разликата във възрастта. Макар че когато се обадох онзи ден на майка ми да й кажа, че съм срещнала наистина свестен човек, но — пригответи се, мамо! — „той е на петдесет и две години“, тя остана съвършено невъзмутима. Само каза: „Добре, и аз имам новина за теб, Лиз. *Tu si* на трийсет и пет.“ (Отлична забележка, мамо. Късмет ще е да си хвана *който и да е* на такава преклонна възраст.) В интерес на истината обаче и мен разликата във възрастта не ме интересува особено. Всъщност ми харесва, че Фелипе е доста по-възрастен. Мисля, че е секси. Кара ме да се чувствам като... *французойка*.

Какво ще стане с нас?

Защо се тревожа за това между другото?

Какво още не съм научила за безполезността от тревогите?

Затова след малко спрях да мисля за всичко това и просто го прегърнах, докато спеше. *Започвам да се влюбвам в този човек*. После заспах до него и ми се присъниха две незабравими неща.

И двете бяха за моята гуру. В първия сън моята гуру ме уведоми, че затваря своите ашрами и повече няма да говори, да преподава и да публикува книги. Говори за последен път пред учениците си и каза: „Получихте повече от достатъчно уроци. Дадено ви е всичко, което

имате нужда да знаете, за да сте свободни. Време е да излезете в света и да живеете щастливо.“

Вторият сън ми даваше още по-голяма подкрепа. Хранех се в страхотен ресторант в Ню Йорк с Фелипе. Бяхме поръчали чудесно ядене от агнешки котлети и артишок, хубаво вино. Говорехме си и се смеехме щастливо. Огледах се из помещението и видях Свамиджи, учителя на моята гуру, починал през 1982 година. Но тази нощ беше жив и седеше в шиказния нюйоркски ресторант. Вечеряше със свои приятели и тяхната компания също изглеждаше весела. Очите ни се срещнаха, Свамиджи ми се усмихна и вдигна чашата си с вино за поздрав.

И после съвсем отчетливо този дребничък индийски гуру, който е говорил съвсем малко английски през живота си, промълви беззвучно с устни от разстояние:

Радвай се.

Не съм виждала Кетут Лиер толкова отдавна. Между запознанството ми с Фелипе и борбата да осигуря дом на Уаян дългите следобеди на безцелни разговори за духовността, провеждани на верандата на шамана, отдавна бяха свършили. Бях се отбивала в къщата му няколко пъти просто да се обадя и да оставя като подарък някой плод за жена му, но не сме прекарвали истински времето си заедно от юни. Когато се опитам да се извиня на Кетут за отсъствието си, той се смее като човек, на когото вече са показали отговорите на всички въпроси във вселената, и отвърща: „Всичко върви идеално, Лисс.“

Все пак старецът ми липсва, затова се отбих да постоя при него тази сутрин. Той ми се усмихна радостно както обикновено и каза:

— Много съм щастлив да се запознаем!

(Така и не успях да го отуча от този навик.)

— И аз се радвам да те видя, Кетут.

— Заминаваш скоро, Лисс?

— Да, Кетут. След по-малко от две седмици. Затова исках да дойда днес. Исках да ти благодаря за всичко, което си ми дал. Ако не беше ти, никога нямаше да се върна на Бали.

— Ти винаги се връщаше на Бали — отвърна той без колебание или тъга. — Още медитираш с твоите четири братя, както аз те уча?

— Да.

— Още медитираш, както твой гуру в Индия те учи?

— Да.

— Имаш още лоши сънища?

— Не.

— Сега щастлива ли с Бог?

— Много.

— Обичаш нов приятел?

— Така мисля. Да.

— Тогавата ти трябва да го глезиш. И той трябва да глези теб.

— Добре — обещах.

— Ти си добър приятел на мен. По-добър от приятел. Ти си като моя дъщеря — каза той. (*Не като Шарън...*) — Когато умра, ти ще се върнеш на Бали, ще дойдеш на моята кремация. Балийска церемония по кремация много забавна — ще ти хареса.

— Добре — обещах отново, вече задушена от мъка.

— Нека съвестта ти да те води. Ако имаш западни приятели да идват на Бали, доведи ги при мен за гледане на ръка. Много съм празен в моята банка след бомбата. Искаш да дойдеш с мен на бебешка церемония днес?

Ето така се превърнах в участник в благословията на бебе, което бе станало на шест месеца и вече беше готово да докосне земята за първи път. Балийците не позволяват децата им да докосват земята през първите шест месеца от живота, защото новородените се смятат за богове, пратени направо от небето, а човек не би оставил Бог да пълзи по пода, осеян с изрязани нокти и угарки. Затова през тези първи шест месеца балийските бебета се носят и се почитат като по-второстепенни божества. Ако някое бебе умре, преди да е навършило шест месеца, му се прави специална церемония за кремация, защото това същество никога не е било човек: било е само и винаги бог. Но ако бебето оживее до шест месеца, тогава се провежда голяма церемония, позволено е крачетата на детето най-после да докоснат земята и тогава Младши се посреща в човешката раса.

Днешната церемония се провеждаше в къщата на един от съседите на Кетут. Въпросното бебе беше момиченце и вече имаше прякор — Путу. Родителите й бяха красива девойка и също толкова красив младеж, който е внук на братовчед на Кетут или нещо такова. За събитието Кетут носеше най-хубавите си дрехи — бял сатенен саронг (украсен с позлата) и бяло сако със златни копчета, дълги ръкави и войнишка якичка, с което изглеждаше повече като портиер във влак или като помощник-сервитьор в луксозен хотел. Около главата му имаше увит бял тюрбан. Ръцете му, както гордо ми показа, целите бяха накичени с огромни златни пръстени и магически камъни. Около седем пръстена. Всичките със свещени сили. Беше взел блестящия месингов звънец на дядо си за призоваване на духове и искаше да направя много снимки.

Двамата отидохме пеша до къщата на съседа му. Разстоянието не беше малко и известно време трябваше да вървим по оживения главен

път. Живеех на Бали почти от четири месеца, но никога не бях виждала Кетут да напуска дома си. Беше смущаващо да го гледаш как върви по шосето между всички хвърчащи коли и пощурели мотоциклети. Изглеждаше толкова мъничък и уязвим. Изглеждаше толкова *погрешно* поставен на фона на съвременния трафик и кресливите клаксони. По някаква причина ми се искаше да заплача, но този ден и без това се чувствах малко превъзбудена.

Когато пристигнахме, в къщата на съседа вече се бяха събрали около четиридесет гости и семейният олтар беше отрупан с дарове — купчини плетени палмови кошници, пълни с ориз, цветя, тамян, печени прасенца, няколко мъртви гъски и пилета, кокосови орехи и банкноти, които пърхаха на вятъра. Всички бяха издокарани с най-елегантните си коприни и дантели. Аз бях лошо облечена, изпотена от каране на колелото, и се срамувах от вехтата си фланелка сред цялата тази красота. Но бях посрещната точно по начина, по който бихте искали, ако сте бялото момиче, влязло случайно с неподходящо облекло и без покана. Всички топло ми се усмихнаха, а после забравиха за мен и започнаха онази част от празника, в която всички сядат и се възхищават на дрехите на другите.

Церемонията, която Кетут изпълняваше, отне часове. Само антрополог с екип тълкуватели може да ви каже всичко, което се случи, но аз разбирах някои от ритуалите от обяснения на Кетут и от книги, които бях чела. Бащата държеше бебето по време на първата поредица благословии, а майката държеше фигурка на бебето — кокосов орех, повит, за да изглежда като пеленаче. Този кокосов орех беше благословен и намокрен със светена вода също като истинското бебе, после го сложиха на земята точно преди краката на бебето да я докоснат за първи път. Прави се, за да залъже демоните, които ще нападнат куклата и ще оставят истинското бебе на мира.

Обаче минаха часове на песнопения, преди краката на истинското бебе да докоснат земята. Кетут биеше звънеца си и пееше мантрите си безкрайно дълго, а младите родители сияеха от удоволствие и гордост. Гостите идваха и си отиваха, въртяха се насам-натам, бърбореха, наблюдаваха церемонията за малко, поднасяха даровете си, а после тръгваха по други уговорки. Всичко изглеждаше странно всекидневно на фона на древните ритуални формалности, нещо средно между пикник в задния двор и църква. Мантрите, които

Кетут пееше на бебето, бяха много приятни, звучаха като комбинация на сакралното с чувственото. Докато майката държеше детето, Кетут размахваше пред него образци на храна, плодове, цветя, вода, звънци, крилце от печено пиле, парче свинско, счупен кокосов орех... С всеки нов пример той изпяваше по нещо на бебето. То се смееше и пляскаше с ръце, а Кетут също се смееше и продължаваше да пее.

Представих си какъв е моят превод на тези думи:

„Оооо... малко бебе, това е печено пиле за теб да ядеш! Някой ден ще ядеш печено пиле и се надяваме да имаш много от него! Оооо... малко бебе, това е топка сварен ориз, дано винаги да получаваш които си поискаш бучки варен ориз, нека винаги да се сипе ориз над теб. Оооо... малко бебе, това е кокосов орех, не е ли смешен този кокосов орех, някой ден ще ядеш много кокосови орехи! Оооо... малко бебе, това е твоето семейство, не виждаш ли колко много те обича то? Оооо... малко бебе, ти си ценно за цялата вселена! Ти си отлична ученичка! Ти си нашата разкошна кукла! Ти си нашето сладко пластилинче. Оооо, малко бебе, ти си ароматно цвете, ти си всичко за нас...“

Всеки беше благословен отново и отново с цветни листчета, потопени в светена вода. Цялото семейство се редуваше да предава бебето нататък, да му гука, докато Кетут казваше древните мантри. Дори на мен дадох да поддържа бебето за момент, макар да съм по дънки, и аз му прошепнах своята собствена благословия, докато всички пееха. „Много късмет — казах й. — Бъди смела.“ Младата майка, облечена със секси бюстие под своята прозрачна дантелена риза, се потеше. Младият баща, който, изглежда, не познаваше друго изражение на лицето, освен огромната, горда усмивка, също се потеше. Разните баби си вееха с ветрила, отегчаваха се, сядаха, ставаха, суетяха се с печените жертвени прасенца, пъдеха кучетата. Всеки беше различно заинтригуван, равнодушен, уморен, засмян, добросъвестен. Но Кетут и бебето изглеждаха погълнати от свое собствено преживяване, приковали вниманието си един в друг. Бебето през целия ден не свали очи от стария шаман. Кой друг е чувал за шестмесечно бебе, което не плаче, не се върти и не заспива цели четири часа под палещото слънце, а само наблюдава някой с любопитство?

Кетут и бебето добре си свършиха работата. Момиченцето изцяло присъстваше на своята трансформация от божествен в човешки

статус. Изпълняваше задълженията си чудесно, вече беше добро балийско момиче — пропито с ритуала, сигурно във вярванията си, подчинено на изискванията на своята култура.

В края на дългото пеене бебето беше увито в дълъг, чисто бял чаршаф, който висеше доста от мъничките ѝ крачета и я направи висока и царствена — истинска дебютантка. На дъното на една глинена купа Кетут начерта четирите посоки на света, напълни купата със светена вода и я постави на земята. Този ръчно нарисуван компас отбелязваше свещеното място на земята, което за първи път щяха да докоснат краката на бебето.

Тогава цялото семейство се събра около бебето, сякаш всички я държаха едновременно, и — Хооп! Ето така! — леко топнаха краката на момиченцето в глинената купа със светена вода, точно над магическата рисунка, която обхващаше цялата вселена, а после ходилата ѝ за първи път докоснаха земята. Когато отново я вдигнаха във въздуха, под нея на пода останаха мънички влажни следи от стъпки, които най-после ориентираха това дете в голямата балийска координатна система, най-после установяваха коя е тя чрез това къде се намира. Всички заръкопляскаха доволни. Малкото момиченце вече беше една от нас. Човешко същество — с всичките опасности и трепети, които налага това сложно прераждане.

Бебето погледна нагоре, после се огледа наоколо и се усмихна. Тя вече не беше бог. Изглежда, нямаше нищо против. Изобщо не беше уплашена. Беше напълно удовлетворена от всяко решение, което някога е взимала.

Сделката на Уаян се провали. Нищо не стана с имота, който Фелипе ѝ намери. Питам Уаян какво се обърка и получавам мъгляв отговор за неуспешна сделка. Според мен изобщо не ми е казала истината. Има значение само, че сделката е провалена. Започвам да изпадам в паника заради цялата история с къщата на Уаян. Опитвам се да ѝ обясня, че е спешно:

— Уаян, трябва да си тръгна от Бали след по-малко от две седмици и да се върна в Америка. Не мога да застана пред приятелите си, които ми дадоха всичките тези пари, и да им кажа, че ти още нямаш дом.

— Но, Лиз, ако мястото няма добро *таксу*...

В този живот всеки различно разбира какво е спешно.

Но няколко дни по-късно Уаян се обажда в къщата на Фелипе развълнувана. Намерила е друго парче земя и то наистина ѝ харесва. Изумрудени оризови полета на уединен път, близо до града. Има добро *таксу*, изписано навсякъде. Уаян ни казва, че земята е собственост на един приятел на баща ѝ, селянин, на когото много му трябват пари. Имал за продан общо седем *аро*, но (тъй като парите му трябват спешно) ще се съгласи да ѝ даде само двете *аро*, които тя може да си позволи. Тази земя много ѝ харесва. Тути също я харесва — тича из тревата в кръг, с разперени ръце, истинска Джули Андрюс.

— Купи я — казвам на Уаян.

Но минават няколко дни, а тя още се колебае.

— Искаш ли да живееш там, или не? — все я питам аз.

Тя продължава да се колебае, после отново променя историята си. Тази сутрин селянинът ѝ се обадил, за да ѝ каже, че вече не е сигурен дали ще ѝ продаде само парцела от две *аро*; може да успее да продаде всичките седем *аро*, без да ги разделя... Проблемът е в жена му... Селянинът трябвало да говори с жена си, да види съгласна ли е да се разделя земята...

— Може би ако имах повече пари... — казва Уаян.

Мили Боже, тя иска да намеря пари, за да купи цялото парче земя. Макар че се опитвам да измисля как да съберем допълнително потресаващите 22 000 долара, ѝ казвам:

— Уаян, не мога да го направя. Нямам тези пари. Не можеш ли да се споразумееш със селянина?

Тогава Уаян, чиито очи не гледат право в моите, изплита сложна история. Обяснява ми, че онзи ден посетила някакъв мистик, той изпаднал в транс и ѝ казал, че задължително трябва да купи всичките седем аро, за да построи хубав лечебен център... че това е съдба... и както и да е, мистикът освен това казал, че ако Уаян успее да вземе цялата земя, може би някой ден ще построи хубав луксозен хотел там...

Хубав луксозен хотел?

Ах.

Тогава изведнъж оглушавам, птиците престават да пеят и устата на Уаян се движи, но аз вече не я чувам, защото в мозъка ми току-що с крещящо големи букви се изписа една мисъл: ТЯ ТЕ БАЛАМОСВА, БАКАЛНИЧКЕ.

Исправям се, казвам довиждане на Уаян, отивам си бавно вкъщи и направо питам Фелипе за мнението му: „Тя баламосва ли ме?“

Фелипе никога не е коментирал историята с Уаян, нито веднъж.

— Любима — мило казва той, — *разбира се*, че те баламосва.

Сърцето ми цопва в корема с плисък.

— Но не умишлено — добавя бързо той. — Трябва да разбереш начина на мислене в Бали. За хората тук е начин на живот да се опитват да измъкнат колкото се може повече пари от гостите. Така оцеляват всички. Така че сега тя си измисля разни истории с този селянин. Любима, откога един балиец има нужда да говори с *жена* си, преди да сключи бизнес сделка? Слушай, човекът отчаяно иска да ѝ продаде малък парцел; каза, че ще го направи. Но тя вече иска всичката земя. И иска ти да ѝ я купиш.

От тези думи се сгърчвам по две причини. Първо, не ми се мисли, че това може да е вярно за Уаян. Второ, ненавиждам културния намек в подтекста, следата от колониалното потисничество на белия човек, снизходителния аргумент „ето такива са тези хора“.

Но Фелипе не е колониалист, той е бразилец. И ми обяснява:

— Слушай, израснах в бедно семейство в Южна Америка. Мислиш ли, че не разбирам културата на този вид мизерия? Ти й даде повече пари, отколкото е виждала през целия си живот, и сега тя разсъждава налудничаво. Що се отнася до Уаян, ти си нейният доставчик на чудеса и това може да е последният ѝ шанс за някаква промяна. Затова иска да вземе всичко, което може, преди да си тръгнеш. Боже мой, преди четири месеца бедната жена не е имала достатъчно пари да купи обяд на детето си, а сега иска *хотел*?

— Какво да правя?

— Не се ядосвай, каквото и да става. Ако се ядосаш, ще я изгубиш и ще е жалко, защото тя е прекрасен човек и те обича. Това е нейната тактика за оцеляване, просто я приеми. Не трябва да мислиш, че тя не е добър човек или че заедно с децата не се нуждае от помощта ти. Но не можеш да я оставиш да се възползва от теб. Любима, виждал съм го толкова много пъти. Хората от Запада, които живеят тук отдавна, обикновено попадат в един от двата лагера. Половината от тях продължават да играят ролята на туристи и казват: „О, тези прекрасни балийци, толкова мили, толкова приятни...“, и се оставят да ги ограбват като луди. Другата половина толкова се разочарова, че я ограбват през цялото време, че почват да мразят балийците. И това е срамота, защото тогава губиш всички тези прекрасни приятели.

— Но какво да правя аз?

— Трябва да си върнеш контрола над ситуацията до известна степен. Играй с нея някаква игра, подобна на нейните игри. Опитай да я заплашиш с нещо, което ще я накара да действа. Ще ѝ направиш услуга. Тя има нужда от дом.

— Не искам да играя игри, Фелипе.

Той ме целуна по главата.

— Тогава не можеш да живееш на Бали, любима.

На следващата сутрин скроявам план. Не мога да повярвам, че това съм аз — след една година усвояване на добродетели и борба да намеря достоен живот за себе си, съм готова да изръся голяма, тлъста лъжа. След малко ще излъжа любимата си приятелка на Бали, която ми е като сестра, човекът, който ми изчисти *бъбреците*. За Бога, ще излъжа майката на Тути!

Отивам до града, в магазина на Уаян. Уаян идва да ме прегърне. Аз се отдръпвам, като се преструвам на разтревожена.

— Уаян — казвам. — Трябва да говорим. Имам сериозен проблем.

— С Фелипе?

— Не, с теб.

Изглежда така, сякаш ще припадне.

— Уаян — казвам, — моите приятели в Америка са ти много сърдити.

— На мен? Защо, скъпа?

— Защото преди четири месеца ти дадох много пари, за да си купиш дом, а ти още не си купила. Всеки ден ми пращат имейли и ме питат: „Къде е къщата на Уаян? Къде са ми парите?“ Вече мислят, че им крадеш парите и ги ползваш за нещо друго.

— Не ги крада!

— Уаян — казвам. — Приятелите ми в Америка мислят, че си... лъжкия.

Тя ахва, сякаш е ударена в трахеята. Изглежда толкова наранена, че за миг се поколебавам и едва не я сграбчвам в утешителна прегръдка с думите: „Не, не, не е вярно! Измислям си!“ Но не, трябва да приключа с това. Обаче, божичко, сега тя наистина е зашеметена. *Лъжец* е дума, която в балийския език се възприема по-емоционално от всяка друга. Тя е една от най-лошите обиди, с които можеш да наречеш някой на Бали — „лъжец“. В тази култура, в която хората се лъжат един друг по десет пъти още преди закуска, където измамата е спорт, изкуство, обичай и отчаяна тактика за оцеляване, да наречеш открито някой лъжец е ужасна постъпка. За такова нещо в по-стара Европа дуелът щеше да ви е гарантиран.

— Мила — казва тя, като бърше очите си. — Аз не съм лъжкия!

— Знам това, Уаян. Ето защо съм толкова разстроена. Опитвам се да кажа на приятелите си в Америка, че Уаян не е лъжкия, но те не ми вярват.

Тя слага ръката си върху моята.

— Съжалявам, че съм те поставила в такова неудобно положение, мила.

— Уаян, положението е много неудобно. Приятелите ми са ядосани. Казват, че трябва да купиш някаква земя, преди аз да се върна в Америка. И че ако не купиш някаква земя до другата седмица, тогава трябва... да *изтегля парите обратно*.

Сега вече не изглежда сякаш ще припадне, а сякаш ще умре. Чувствам се като най-големия мерзавец на всички времена, да плета такава интрига пред бедната жена, която — освен всичко друго — очевидно не осъзнава, че аз вече нямам властта да изтегля тези пари от банковата ѝ сметка, както не мога да отменя индонезийското ѝ гражданство. Но тя откъде да знае? Направих така, че парите като по чудо се озоваха в нейната сметка, нали? Не мога ли пак толкова лесно да си ги взема?

— Мила — казва тя. — Повярвай ми, ще намеря земя сега, не се тревожи, много бързо ще намеря земя. Моля те, не се притеснявай... може би до три дни това ще приключи, обещавам.

— Трябва, Уаян — отвърщам аз със сериозност, която не е само актьорска игра. Истината е, че *трябва*. Децата ѝ имат нужда от дом. Скоро ще я изгонят от магазина. Не е моментът да се прави на лъжкиня. — Сега отивам в къщата на Фелипе. Обади ми се, след като купиш нещо.

После се отдалечавам от приятелката си и знам, че тя ме гледа, но отказвам да се обърна и да отвърна на погледа ѝ. По целия път до вкъщи отправям към Бог най-странната молитва: „Моля те, нека да е истина, че ме е баламосвала.“ Защото ако не ме е лъгала, ако действително не е в състояние да намери място за живеене въпреки помощта от 18 000 долара, тогава наистина много сме загазили и аз не знам как изобщо тази жена ще се измъкне някога от мизерията. Но ако ме е лъгала, тогава някак си това е лъч надежда. Показва, че може да хитрува и в края на краищата ще се оправи в този свят.

Прибирам се при Фелипе в ужасно настроение.

— Само да знае Уаян какви подли планове кроях зад гърба ѝ... — казвам му.

— Кроеше ги за нейното щастие и успех — довършва той изречението вместо мен.

Четири часа по-късно — четири мижави часа! — телефонът в къщата на Фелипе звъни. Обажда се Уаян. Останала е без дъх. Иска да знам, че работата е свършена. Току-що е купила двете аро от селянина (чиято „съпруга“ изведнъж вече нямала против да разделят имота). Както се оказва, нямало е нужда от никакви магически сънища, свещени намеси или тестове за радиационното ниво на таксу. Уаян даже вече има документа за собственост, държи го в ръцете си! И е

нотариално заверен! Освен това ме уверява, че вече е уредила строителния материал за къщата си и че работниците ще започнат изграждането в началото на следващата седмица — преди да замина. Така че ще видя проекта задвижен. Надява се, че не ѝ се сърдя. Исква да знам, че ме обича повече от собственото си тяло, повече от живота си, повече от всичко на този свят.

Аз също ѝ казвам, че я обичам. И че нямам търпение да ѝ отида на гости някой ден в новия дом. И че бих искала фотокопие на документа за собственост.

Когато затварям телефона, Фелипе казва:

— Добро момиче.

Не знам за нея ли говори или за мен. Но отваря бутилка вино и вдигаме тост за нашата скъпа приятелка Уаян, балийската земевладелка.

Тогава Фелипе пита:

— Може ли сега да отидем на почивка, моля?

Мястото, на което отиваме да си починем, е малък остров, наречен Джили Мено, и се намира срещу североизточния бряг на Ломбок, който е следващата спирка източно от Бали в огромния, разпръснат Индонезийски архипелаг. Била съм на Джили Мено и преди, а сега исках да го покажа на Фелипе, който никога не е ходил там.

Остров Джили Мено за мен е едно от най-важните места на света. Дойдох тук сама преди две години, когато за пръв път посетих Бали. Бях дошла по повод поръчката от списанието да напиша материал за ваканциите със занимания по йога и тъкмо бях завършила двуседмичното обучение, чиито упражнения имаха мощен възстановителен ефект. Тъй като и без това бях изминала целия път до Азия, реших да удължа престоя си в Индонезия, след като задачата ми приключи. Всъщност исках да намеря някакво много отдалечено място и да се уединя за десет дни в пълна самота и абсолютно мълчание.

Когато поглеждам към четирите години, които делят началото на срива в брака ми и деня, в който най-после бях разведена и свободна, виждам подробна хроника на постоянна мъка. И моментът, в който дойдох на този малък остров съвсем сама, беше най-лошият от цялото това мрачно пътуване. Глъбините на болката, нейната сърцевина. Нещастният ми ум беше бойно поле за враждуващи демони. Щом взех решение да прекарам десет дни сама и в мълчание наред абсолютното нищо, казах на своите воюващи объркани страни едно и също: „Сега всички сме тук заедно, момчета, съвсем сами. И ще трябва да измислим начин някак да се споразумеем как ще я караме, иначе всички заедно ще умрем — рано или късно.“

Което може да звучи твърдо и уверено, но трябва да призная, че през живота си никога не съм била по-ужасена, отколкото като отплавах на този тих остров съвсем сама. Дори не си бях взела книги за четене, нищо, което да ме разсейва. Само аз и разумът ми — щяхме да се срещнем на голо поле. Помня, че краката ми видимо трепереха от

страх. После си припомних една от любимите реплики, научени от моята гуру: „Страх — кой го е грижа?“, и слязох на сушата сама.

Наех малка колиба на плажа за няколко долара на ден, затворих уста и дадох обет да не я отварям, докато нещо вътре в мен не се промени. Остров Джили Мено щеше да бъде свидетел на решаващата истина и помирението. Бях избрала правилното място да го направя — това беше повече от ясно. Самият остров е малък и девствен, има пясък, синя вода и палми. Има формата на идеален кръг с единаединствена пътека, която го обикаля, и можеш да изминеш цялата му периферия за около час. Намира се почти точно върху екватора и затова няма промяна в дневния цикъл. Слънцето изгрива от едната страна на острова в 6:30 часа сутринта и залязва от другата страна в 6:30 вечерта, всеки ден от годината. Мястото е обитавано от шепа рибари мюсюлмани и техните семейства. На този остров няма точка, от която да не чуваш океана. Тук няма моторизирани превозни средства. Електричеството се осигурява от генератор, и то само за няколко часа вечер. Това е най-тихото място, на което някога съм била.

Всяка сутрин обикалях периферията на острова при изгрев, а после я обикалях и по залез. През останалото време просто седях и гледах. Гледах мислите си, гледах емоциите си, гледах рибарите. Йогите казват, че всичката мъка в човешкия живот се причинява от думите, както и всичката радост. Създаваме думи, за да изкажем опита си, и тези думи носят със себе си емоции, които ни дърпат насам-натам като кучета на каишка. Съблязват ни собствените ни мантри (*Аз съм пълен провал... Самотна съм... Аз съм пълен провал... Самотна съм...*) и ставаме техни паметници. Тоест да спреш да говориш за малко е опит да отнемеш от силата на думите, да престанеш да се задръстваш с думи, да се освободиш от задушавашите мантри.

Отне ми известно време да изпадна в истинско мълчание. Дори след като бях престанала да говоря, усетих, че още мънкам езика. Органите и мускулите на речта ми — мозък, гърло, гърди, задната част на тила ми — вибрираха с остатъчния ефект от говоренето дълго след като бях престанала да издавам звуци. Главата ми трептеше от ехото на думите, както плувен басейн на закрито отеква безспирно със звуците и виковете дори след като децата в него отдавна са си тръгнали. Мина изненадващо дълго време, преди всички пулсации на речта да се утаят и блуждаещите шумове се успокоят. Може би отне около три дни.

После всичко започна да излиза отгоре. Това мълчаливо състояние вече даде пространство на всичко омразно, всичко страшно да пробягва през опразнения ми ум. Чувствах се като наркоман при дезинтоксикация, разтресен от отровата, която излиза. Плаках много. Молих се много. Беше трудно и ужасяващо, но едно знаех със сигурност — никога не съм искала да стигам до там и никого не съм викала да е там с мен. Знаех, че трябва да го направя, и то сама.

Единствените други туристи на острова бяха няколко двойки, дошли на романтична ваканция. (Джали Мено е толкова красив и толкова отдалечен, че трябва да си луд, за да дойдеш тук сам.) Гледах тези двойки и изпитвах някаква завист към тяхната любов, но знаех: „Сега не е време да си търсиш компания, Лиз. Ти имаш друга задача тук.“ Държах се настрана от всички. Хората на острова ме оставиха на мира. Мисля, че излъчвах призрачна енергия. Цяла година не се бях чувствала добре. Не може да изгубите толкова много от съня си, от теглото си, да плачете толкова много и продължително и да не заприличате на психопат. Така че никой не ми говореше.

Всъщност не е вярно. Един човек ми говореше всеки ден. Беше малко дете от една група момчета, които тичаха нагоре-надолу по плажовете и се опитваха да продават пресни плодове на туристите. Момчето беше може би деветгодишно и изглеждаше техен главатар. Малкият беше упорит, агресивен и аз бих го нарекла дете на улицата, ако островът му наистина имаше някакви улици. Значи е бил дете на плажа. Някак се беше научил да говори страхотен английски, вероятно докато е досаждал на печаци се на плажа западници. Лепна се за мен. Никой друг не ме попита коя съм, никой друг не ме обезпокои, но това непреклонно дете идваше и седаше до мен на плажа в някакъв момент всеки ден и искаше да знае: „Защо изобщо не говориш? Защо си толкова странна? Не се прави, че не ме чуваш — знам, че ме чуваш. Защо винаги си сама? Защо никога не влизаш да плуваш? Къде е гаджето ти? Защо нямаш мъж? Какво ти има?“

Искаше ми се да кажа: „Махай се, хлапе! Какво си ти, запис на най-зловещите ми мисли?“

Всеки ден се опитвах да му се усмихвам мило и да го отпратя с учтив жест, но той не преставаше, докато не ме принудеше да избухна. Помня, че веднъж му се разкрещях: „Не говоря, защото съм на

проклето духовно пътешествие, малък гаден тъпанар такъв, затова се МАХАЙ!“

Той избяга през смях. Всеки ден, след като ме изваждаше от кожата ми, за да му отговоря, винаги избягваше със смях. Аз също започвах да се смея още щом той изчезнеше от погледа ми. Страхувах се от това досадно хлапе и едновременно с това го чаках да дойде. То беше единственият ми комичен момент по време на наистина голямо мъчение. Свети Антоний пише как се оттеглил в пустинята за мълчаливо уединение и как го нападали всякакви видения — и дяволи, и ангели. Казва, че в самотата си понякога срещал дяволи, които приличали на ангели, а друг път откривал ангели, които приличали на дяволи. Когато го питали как е правил разлика между тях, светецът отговарял, че можеш да разбереш кой какъв е само по начина, по който се чувстваш, след като съществува е напуснало компанията ти. Ако си ужасен, казва той, тогава те е посетил дявол. Ако се чувстваш озарен, значи е бил ангел.

Мисля, че знам какъв беше този малък негодник, който винаги ме караше да се засмея.

На деветия ден мълчание една вечер на плажа изпаднах в медитация, докато слънцето залязваше, и не се изправих чак до полунощ. Помня, че си мислех: „Това е то, Лиз.“ А на ума си казах: „Това е твоят шанс. Покажи ми всичко, което ти причинява мъка. Нека да видя всичко. Не задържай нищо.“ Една по една тъжните мисли и спомени вдигнаха ръка и станаха, за да се покажат. Гледах всяка мисъл, всеки пристъп на тъга, признавах тяхното съществуване и чувствах (без да опитвам да се защитя от това) тяхната ужасна болка. И после казах на тази мъка: „Всичко е наред. Обичам те. Приемам те. Сега ела в сърцето ми. Всичко свърши.“ Действително усетих как мъката (сякаш беше живо същество) влиза в сърцето ми (като на действително място). После попитах: „Следващият?“, и на повърхността изплува следващият печален отломък. Разглеждах го, изучавах го, благославях го, после канех в сърцето си и него. Направих същото с всяка скръбна мисъл, която някога съм имала, върнах се години назад в паметта си, докато нищо не остана.

Тогава казах на ума си: „Сега ми покажи гнева си.“ Един по един всеки гневен изблик в живота ми се надигна и се показа. Всяка несправедливост, предателство, загуба, ярост. Видях ги всичките, един

по един, и признах съществуването им. Усещах всяка гневна проява напълно, сякаш се случваше за първи път, а после казвах: „Сега ела в сърцето ми. Тук можеш да си починеш. Вече е безопасно. Всичко свърши. Обичам те.“ Това продължи с часове; люшках се между могъщите полюси на противоречивите чувства, преживявах гнева изцяло за един съсипващ миг, а после чувствах тотален хлад, след като гневът влизаше в сърцето ми като през врата, лягаше, свит на кълбо срещу братята си, и преставаше да се бори.

После дойде най-трудната част. „Покажи ми срама си“, помолих своя ум. Мили Боже, какви ужаси видях тогава. Жалък парад на всичките си недостатъци, на лъжите, егоизма, ревността, високомерието. Но не мигнах пред нито едно. „Покажи ми най-лошото“, казах аз. Когато се опитах да поканя тези части от срама в сърцето си, те всички се колебаеха на вратата и казваха: „Не, ти не ме искаш там... не знаеш ли какво направих?“, а аз отговарях: „*Наистина* те искам. Дори теб. *Наистина*. Дори ти можеш да влезеш тук. Всичко е наред. Прощавам ти. Ти си част от мен. Вече можеш да си отдъхнеш. Всичко свърши.“

Когато всичко приключи, бях празна. В ума ми вече нищо не се сражаваше. Погледнах в сърцето си, към собствената си доброта и видях нейния капацитет. Видях, че сърцето ми не е дори наполовина пълно, дори след като бях прибрала и се бях погрижила за всички тези палави хлапета от тъга, гняв и срам; сърцето ми можеше лесно да приеме и да прости дори на повече. Любовта му беше безкрайна.

Тогава разбрах как Бог ни обича всички и ни приема всички, а също, че в тази вселена няма такова нещо като ад, освен може би в нашите ужасни умове. Ако дори едно съсипано и ограничено човешко същество може да преживее дори само един такъв епизод на безусловна прошка и приемане на собствената си същност, тогава си представете — само си представете! — какво може да прощава и да приема Бог в своето безкрайно състрадание.

Освен това по някакъв начин знаех, че това облекчение ще бъде временно. Знаех, че още не съм приключила окончателно, че гневът ми, тъгата и срамът от време на време ще изпълзят обратно, ще бягат от сърцето ми и пак ще окупираат главата ми. Знаех, че ще ми се наложи да се справям с тези мисли отново и отново, докато бавно и категорично променя живота си. И че това ще е трудно и изтощаващо.

Но в тъмната тишина на онзи плаж сърцето ми каза на ума ми: „Обичам те, никога няма да те изоставя, винаги ще се грижа за теб.“ Това обещание излетя от сърцето ми, хванах го в устата си и го задържах там, като го опитвах на вкус, докато си тръгнах от плажа, и се върнах в малката колиба, където бях отседнала. Намерих празна тетрадка, отворих я на първата страница — чак тогава истински отворих устата си и изрекох тези думи във въздуха, пуснах ги да летят свободно. Позволих тези думи да разчупят мълчанието ми и тогава дадох на молива си да документира колосалното им твърдение върху листа:

„Обичам те. Никога няма да те изоставя, винаги ще се грижа за теб.“

Това бяха първите думи, написани в онази моя тайна тетрадка, която щях да нося със себе си от този момент нататък и да се връщам към нея много пъти през следващите две години. Всеки път молах за помощ — *и всеки път я намирах*, дори когато бях смъртно уплашена или тъжна. И тази тетрадка, пропита с обещанието за любов, просто бе единствената причина да оцелея през следващите години от живота си.

108.

А сега се връщам на Джили Мено при съвсем различни обстоятелства. Откакто последно бях тук, обиколих света, уредих развода си, издържах окончателната си раздяла с Дейвид, изтрих всички влияещи на настроението лекарства от организма си, научих се да говоря нов език, седях в дланта на Бог за няколко незабравими мига в Индия, учих при индонезийски шаман и купих дом за семейство, което крайно се нуждаеше от място, където да живее. Сега съм щастлива, здрава и уравновесена. И да, не мога да не забележа, че плавам към това красиво тропическо островче със своя бразилски любовник. Което е — признавам го! — почти абсурдно приказан край на тази история, като страница от дневника на някоя домакиня. (Вероятно и страница от собствения ми дневник отпреди години.) Все пак това, което ме спира да се разтвори в пълно приказно блещукане, е непоклатимата истина, която действително изгради скелета ми през последните няколко години — аз не бях спасена от принц, аз бях ръководителят на собственото си спасяване.

Мислите ми се връщат към нещо, което някога съм чела и в което вярват дзенбудистите. Те казват, че дъбът се създава от две сили едновременно. Очевидно от жълъда започва всичко, от семето, съдържащо цялото обещание и скрити възможности, които израстват в дърво. Всеки може да види това. Но само някои могат да познаят, че в него действа и друга сила — самото бъдещо дърво, което толкова много иска да съществува, че изважда живота от жълъда, изтегля стръкчето напред, защото копнее да излезе от небитието и да води развитието от нищото до зрелостта. В този смисъл, казват дзенбудистите, самият дъб създава същия този жълъд, от който е бил роден.

Мисля за жената, в която съм се превърнала напоследък, за живота, който водя сега, и за това колко много винаги съм искала да бъда този човек и да водя този живот, освободена от фарса да се преструвам на човек, различен от мен. Мисля за всичко, което изтърпях, преди да дойда тук, и се чудя дали бях аз — имам предвид

тази щастлива и уравновесена аз, която сега подремва на носа на малката индонезийска рибарска лодка, — която тласкаше другата, по-младата, обърквана и по-съпротивляваща се аз напред през всички тези тежки години. По-младата аз беше жълдът, пълен със скрити възможности, а по-възрастната аз — вече съществуващият дъб, който повтаряше през цялото време: „Да, расти! Променяй се! Развивай се! Ела и се срещни с мен тук, където вече съществувам в целостта и зрелостта! Имам нужда да пораснеш в мен!“ И може би това беше тази сегашна и напълно актуализирана аз, която кръжеше преди четири години над онова младо, омъжено, разплакано момиче на плочките в банята, и може би тази аз прошепна ласкаво в ухото на отчаяното момиче „Лягай си, Лиз...“ Защото вече е знаела, че всичко ще бъде наред, че всичко в края на краищата ще ни доведе тук заедно. Точно тук, точно в този момент. Където винаги съм чакала в мир и удовлетворение, винаги съм чакала нея да дойде и да се съедини с мен.

После Фелипе се събужда. И двамата ту заспиваме, ту се събуждаме през целия следобед, сгушени в ръцете на другия на носа на тази индонезийска рибарска лодка. Океанът ни полюшва, слънцето блести. Докато лежа там с глава, облежната на гърдите му, Фелипе ми казва, че докато спял, му хрумнала идея.

— Знаеш ли, явно трябва да продължа да живея на Бали, защото тук е бизнесът ми и защото е много близо до Австралия, където живеят децата ми. Освен това трябва да ходя често до Бразилия, защото там са скъпоценните камъни и защото там имам семейство. А ти явно трябва да бъдеш в Щатите, защото там е работата ти, а също семейството и приятелите ти. Затова си мислех... може да опитаме да си изградим живот, който е някак разделен между Америка, Австралия, Бразилия и Бали.

Какво друго да направя, освен да се засмея и защо не? Сигурно ще е доста налудничаво. Подобен живот може да изглежда на някои като абсолютна лудост, като чиста глупост, но той толкова точно ми приляга. Разбира се, че така трябва да продължим. Вече ми се струва толкова познато. И трябва да кажа, че много ми харесва поезията в неговата идея. Имам предвид буквално. След цялата тази година, прекарана в лично и безстрашно изследване на трите „И“, Фелипе току-що ми предложи цяла нова теория за пътуването:

Америка, Австралия, Бразилия, Бали — А, А, Б, Б.

Като класическо стихотворение, като двойка римуващи се двустишия.

Малката рибарска лодка пуска котва на известно разстояние от брега на Джили Мено. На този остров няма кей. Трябва да навиеш панталоните си, да скочиш от лодката и да нагазиш през вълните със собствени сили. Няма как да стане, без да подгизнеш целият и да се удариш в коралите, но си струва всички трудности, защото плажът тук е много красив, много специален. Затова аз и моят любовник сваляме обувките си, натрупваме малките си чанти с вещи върху главите и се приготвяме да скочим от ръба на лодката заедно в морето.

Знаете ли, смешно е. Единственият романски език, който Фелипе не говори, е италианският. Но независимо от това проговарям на него точно преди да скочим.

Казвам: „*Attraversiamo.*“

Да преминем отсреща.

ПОСЛЕДНИ БЛАГОДАРНОСТИ И УВЕРЕНИЯ

Няколко месеца след като напуснах Индонезия, се върнах да видя любимите си хора и да празнувам Коледа и Нова година. Самолетът ми кацна на Бали само два часа след като Югоизточна Азия беше ударена от цунами с потресаваща сила. Мои познати от целия свят се свързаха с мен веднага, загрижени за безопасността на индонезийските ми приятели. Хората, изглежда, особено силно се тревожеха как са Уаян и Тути. Отговорът е, че това цунами не засегна Бали по никакъв начин (освен емоционално, разбира се) и аз заварих всички живи и здрави. Фелипе ме чакаше на летището (първият от многото пъти, в които щяхме да се срещаме на различни летища). Кетут Лиер седеше на верандата си, все един и същ, правеше лекарства и медитираше. Юдхи наскоро си беше намерил работа като китарист в някакъв луксозен местен курорт и се справяше добре. А семейството на Уаян живееше щастливо в своя красив нов дом, доста далеч от опасното крайбрежие, приютено високо в оризовите тераси на Убуд.

С цялата признателност, която мога да изразя (и от името на Уаян), сега бих искала да благодаря на всички, които дариха пари, за да се построи този дом:

Сакши Андреоци, Савитри Акселрод, Линда и Рене Барера, Лайза Бун, Сюзан Боуен, Гари Бренър, Моника Бърк и Карън Кудедж, Санди Карпентър, Дейвид Кашиън, Ан Конъл (която също, заедно с Джана Айзенбърг, е майстор на спасяването в последната минута), Майк и Мими дьо Грюи, Армения де Оливейра, Рая Елиас и Джиджи Мадл, Сюзан Фреди, Девин Фридмън, Дуайт Гарнър и Кри Льофевр, Джон и Каръл Гилбърт, Маами Хийли, Ани Хъбард и направо невероятния Харви Шуорц, Боб Хюс, Сюзан Китънплан, Майкъл и Джил Найт, Брайън и Линда Ноп, Дебора Лопес, Дебора Люпниц, Крей Маркс и Рене Щайнке, Адам Макей и Шайра Пайвън, Джони и Кат Майлс, Шерил Молър, Джон Морс и Рос Питърсън, Джеймс и Катрин Мърдок (с благословията на Ник и Мими), Хосе Нунес, Ан

Палиаруло, Чарли Патън, Лора Платър, Питър Ричмънд, Тоби и Бевърли Робинсън, Нина Бърнстайн Симънс, Стефания Сомаре, Натали Стандифорд, Стейси Стиърс, Дарси Щайнке, Торенсън гърлс (Нанси, Лаура и мис Ребека), Дафни Ювилър, Ричард Вогт, Питър и Джийн Уорингтън, Кристен Вайнер, Скот Уестърфелд и Жустин Ларбалестие, Бил Йй и Карън Зимет.

Накрая и по друга причина бих искала да намеря начин да изкажа както подобава благодарност на моите скъпи чичо Тери и леля Дебора за цялата помощ, която ми оказаха през тази година на пътуване. Да го нарека просто „практическа подкрепа“ би било подценяване на важноста на техния принос. Те заедно изплетоха мрежа под въжето, по което ходех, а без нея, простичко казано, нямаше да мога да напиша тази книга. Не знам как да им се отплатя.

Накрая обаче може би всички трябва да опитаме да се отплатим на хората на този свят, които ни подкрепят в живота. Накрая може би е по-мъдро да се поклоним пред чудните възможности на човешката щедрост и просто да продължаваме да благодарим, завинаги и искрено, докогато имаме глас.

Издание:

Елизабет Гилбърт. Яж, моли се и обичай

Превод: Мария Михайлова

Редактор: Надежда Розова

Художник на корицата: Виктор Паунов

Коректор: Станка Митрополитска

Компютърен дизайн: Калина Павлова

Печат ИНВЕСТПРЕС АД

ИК „Прозорец“ ЕООД, 2008

ISBN: 978-954-733-557-8

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.